

UNIWERSYTET ŁÓDŹSKI

ACTA UNIVERSITATIS ŁÓDZIENSIS

FOLIA IURIDICA

18

Zygfryd Rymaszewski

ŁACIŃSKIE TEKSTY
LANDRECHTU ZWIERCIADŁA SASKEGO
W POLSCE

ŁÓDŹ 1985

ACTA
UNIVERSITATIS LODZIENSIS

FOLIA IURIDICA

18

Zygfryd Rymaszewski

ŁACIŃSKIE TEKSTY
LANDRECHTU ZWIERCIADŁA SASKIEGO W POLSCE

Jaskier — tekst główny i noty marginesowe

ŁÓDŹ 1985

Miw. 125370

KOMITET REDAKCYJNY
WYDAWNICTW UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Andrzej Banasiak, Bohdan Baranowski (przewodniczący)
Tadeusz Jaskuła, Wacław Piotrowski, Krystyna Urbanowicz

REDAKCJA WYDAWNICTW
PRAWA I ADMINISTRACJI

Witold Broniewicz, Zygmunt Rymaszewski
Teresa Dębowska-Romanowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA

Jadwiga Pawlak

REDAKTOR TECHNICZNY

Maria Wojciechowska

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ

Wiesław Czapski

P 23271 / 18.1985

Podr.

A 304

Uniwersytet Łódzki

1985

Wydanie I. Nakład 255 + 85 egz. Ark. wyd. 18,6.
Ark. druk. 14,25 + 3,25 tabel. Papier kl. III, 70 g, 70 × 100.
Zam. 35/890/85. F-3. Cena zł 186,—

Druk wykonano w Zakładzie Poligraficznym
Uniwersytetu Łódzkiego

ISSN 0208-6069

WSTĘP

Niniejsza praca stanowi zakończenie wieloletnich badań nad łacińskimi tekstami Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce. Wyniki studiów nad poprzedzającymi Jaskiera tekstami autor opublikował w 1975 r. w pracy *Łacińskie teksty Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce — versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, Łaski*. Landrecht Zwierciadła Saskiego w opracowaniu Jaskiera zostawił wówczas autor na boku z dwóch względów. Po pierwsze teksty poprzedzające Jaskiera stanowiły pewną zamkniętą całość i aż nadto obszerny materiał do badań. Po drugie, według communis opinio podstawą źródłową dla Jaskiera nie była żadna z wymienionych wersji, lecz versio Vulgata, w Polsce przed Jaskierem nie znana. Z tych względów tekstowi Jaskiera należało poświęcić odrębną rozprawę¹.

Traktuje ją autor jednak jako dalszy ciąg, kontynuację tematu, co przejawia się w identycznej metodzie, w identycznym sposobie układu treści oraz w zachowaniu tego samego tytułu. I tym razem nie może on brzmieć „Łacińskie przekłady...”, gdyż Jaskier nie dokonał nowego przekładu Landrechtu Zwierciadła Saskiego². Pracę zaopatrzyliśmy w szczegółowy podtytuł. Był on konieczny, ponieważ z *Ius Provinciale*... Jaskiera uczyniliśmy przedmiotem studiów tylko tekst główny i noty marginesowe³, a pominęliśmy glosy. Ich opracowania może podjąć się jedynie romanista, zorientowany w średniowiecznych mutacjach prawa rzymskiego i w prawie kanonicznym⁴.

¹ Racje te uznał W. Maisel w recenzji powołanej wyżej pracy, zob. CPH 1977, t. 29, z. 1, s. 136.

² Patrz niżej, s. 6 i n.

³ Będziemy w niniejszej pracy używali określenia „nota marginesowa”, a nie — jak inni badacze — „glosa marginesowa”. Treść większości not nie ma nic wspólnego z potocznym rozumieniem glosy jako komentarza, patrz rozdz. III.

⁴ Do glos sięgamy jedynie po to, by sprawdzić, czy nie wpływały one na zmiany dokonywane w tekście głównym przez Jaskiera, ewentualnie na treść jego not marginesowych.

Tekst Jaskiera czerpiemy z pierwszego, krakowskiego wydania *Ius Provinciale*... z 1535 r. Tekst niemiecki bierzemy z opracowania K. A. Eckhardta w *Monumenta Germaniae Historica*, lecz jedynie tekst podstawowy⁵. Gdy trzeba było uwzględnić odmiany tekstu niemieckiego, sięgaliśmy do edycji C. G. Homeyera, znacznie pod tym względem bogatszej⁶. Zasadę tę stosujemy konsekwentnie, nie zachodziła więc potrzeba informowania za każdym razem skąd pochodzi tekst niemiecki. Tam, gdzie sięgamy do innych wydań tekstu niemieckiego Landrechtu Zwierciadła Saskiego, zawsze podajemy jego pochodzenie. Tekst versio Vulgata bierzemy z wydania z 1528 r. z przyczyn, które przedstawiamy niżej⁷.

Ilekoć w niniejszej pracy używamy terminu v. Vulgata bez bliższych określeń, zawsze należy pod nim rozumieć tekst tej wersji z wydania 1528 r. Z tego wydania czerpał głównie Jaskier tekst do swego *Ius Provinciale*..., dlatego ilekoć używamy terminu tekst Jaskiera bez bliższych określeń, zawsze kryje się pod nim v. Vulgata ze wspomnianego wydania.

Tekst v. Vratislaviensis czerpiemy z rękopisu Jag. 169, tekst v. Sandomiriensis I redakcji z rękopisu gnieźnieńskiego z 1359 r. (Gn), tekst tej wersji II redakcji z rękopisu Dział IV. Tekst Łaskiego bierzemy z egzemplarza stanowiącego własność Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego UŁ, należącego niegdyś do oo. Dominikanów we Lwowie.

Nie można porównywać tekstów prawnych, nie dokonując jednocześnie interpretacji. W związku z tym autor stanął ponownie przed tym samym dylematem, co przy opracowywaniu części pierwszej *Łacińskich tekstów*... Jak wiadomo, literatura dotycząca treści norm prawnych zawartych w Zwierciadle Saskim jest przebogata i wiele kwestii jest nadal spornych. Nie można tej literatury wyczerpać wówczas, gdy przedmiotem studiów jest całość Landrechtu Zwierciadła Saskiego, a nie poszczególne instytucje czy działy prawa. Trzeba było z konieczności oprzeć się głównie na podręcznikach niemieckiego prawa sądowego, a tylko od czasu do czasu sięgać do prac monograficznych. W rezultacie interpretacja tekstu dokonana przez autora może okazać się nieraz niewłaściwa. Przy tego rodzaju pracach jest to zło, którego naszym zdaniem uniknąć się nie da, co nie może, rzecz jasna, zwalniać badacza od dołożenia maksymalnych starań, by błędów było jak najmniej.

⁵ Eckhard, Ssp MGH.

⁶ Homeyer I.

⁷ Patrz s. 14 i n.

Rozdział I

ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. CO SKŁONIŁO JASKIERA DO PRACY EDYTORSKIEJ

Gdy Jaskier przystępował do pracy nad *Ius Provinciale*... istniało w Polsce sporo różnych tekstów łacińskich tego zводу. Istniało najstarsze tłumaczenie — *versio Vratislaviensis*, chyba z końca XIII w.¹, dwie redakcje młodszej od niej o około pół wieku *versio Sandomiriensis*². Obie te wersje znajdowały się co prawda tylko w rękopisach, istniał jednak również druk — tekst Łaskiego. Czyżby tego wszystkiego było za mało? A może inne przyczyny skłaniały Jaskiera do wydania — opracowania nowego tekstu, te same, o których wspominają zarówno autor v. *Sandomiriensis* jak i Łaski, to jest błędy w dotychczasowych tekstach?³ Istotnie tym między innymi uzasadnia podjęcie pracy przez Jaskiera anonimowy autor przedmowy do czytelnika:

[...] *textum spinosum ac tetrum, intelligibilem et faciliorem reddidit* [...] ⁴.

Poza tym jednak Jaskier zaopatrzył tekst w głosę, czego poprzednie nie miały:

[...] *materiam insuper glossarum in multis locis mancam, obscuram, defectuque plenam vetustissimis (ab ipsa Maideburgo) conquisitis exemplaribus conformando, in latinam versam perfectam effecit*⁵.

Trzeba przyznać, że poprzedzającym Jaskiera łacińskim tekstem Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce było daleko do doskonałości.

---

¹ Z. Rymaszewski, *Łacińskie teksty Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce* — *versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, Łaski*, Wrocław 1975, s. 69 i n.

² *Ibidem*, s. 69 i n.

³ *Ibidem*, s. 69, gdy idzie o v. *Sandomiriensis*; co do Łaskiego, *ibidem*, s. 153—154.

⁴ Mikołaj Jaskier, *Iuris Provincialis, quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur libri tres*..., Kraków 1535, przedmowa do czytelnika (ad lectorem benevolum), folio nie numerowane.

⁵ *Ibidem*.

ci⁶. Wprawdzie Konrad z Sandomierza⁷ i Łaski⁸ dokładali wiele sił, by dać dobry tekst, ulepszony, udawało się im to jednak tylko połowicznie, bowiem w miejsce likwidowanych błędów pojawiały się nowe⁹. Oprócz Łaskiego pojawiają się także inne druki, w nich wszelako i tekst główny i glosy też są pełne błędów. Spostrzegł chyba Jaskier dla siebie wdzięczne pole do działania, podjął pracę nad nowym tekstem, w którym by już błędów nie było. Twórczość jego trzeba rozpatrywać w ścisłym związku z tłem epoki i stosunkami panującymi w ówczesnym Krakowie, jak to czyni K. Bukowska w swej pionierskiej pracy¹⁰.

2. TŁUMACZ CZY KOMPILATOR

Rękopis pracy Jaskiera nie zachował się, prawdopodobnie został zniszczony po wydrukowaniu dzieła. Nie wiemy zatem jaki był tok przygotowywania pracy, czy Jaskier sam jest jej twórcą, a jeśli tak, to czy był tłumaczem czy kompilatorem. Na te i inne pytania musimy szukać odpowiedzi w samym dziele. Opinii na temat wkładu pracy Jaskiera i jej charakteru jest sporo, choć szczegółowych badań nad ustaleniem, czego Jaskier dokonał naprawdę, dotąd nie podejmowano.

Najlepiej tekst Jaskiera znał Homeyer. Z racji długoletnich i gruntownych studiów głównie nad niemieckimi tekstami Zwierciadła Saskiego znał on bodaj na pamięć cały ten zwód w rozmaitych jego odmianach. Łatwo mu więc przychodziło ustalenie proveniencji tego czy innego tekstu. Gdy idzie o tekst Jaskiera, w wypowiedzi Homeyera trzeba wyróżnić dwa człony. Człon pierwszy — to wypowiedź, co do pochodzenia tekstu, człon drugi — to wypowiedź co do autorstwa. W kwestii pochodzenia Homeyer w sposób stanowczy stwierdza, że

⁶ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 210 i n.

⁷ Por. przedmowę tego tłumacza, przytoczoną *ibidem*, s. 69.

⁸ Por. przedmowę Łaskiego, cytowaną *ibidem*, s. 153—154.

⁹ *Ibidem*, s. 210 i n.

¹⁰ K. Bukowska, *Orzecznictwo krakowskich sądów wyższych w sporach o nieruchomości miejskie (XVI—XVIII w.)*, Warszawa 1967, s. 5 i n. Najmniej przemawia do nas argument z niepewności prawa. Sądźmy, że pōspółstwu chodziło o prawa polityczne, a nie o prawo sądowe. Dlatego Zygmunt Stary każe właśnie odczytywać przywileje miasta. Utyskiwaniom na wymiar sprawiedliwości, czy generalnie na niepewność prawa (ale sądowego) praca Jaskiera, naszym zdaniem, nie mogła zaradzić. Wydaje się, że istnieje poważny rozróż między nadziejami, jakie z kodyfikacją (lub w ogóle ze spisaniem prawa) wiązano a możliwościami ich spełnienia przez samo spisanie. Dziś mądrzejsi o kilka stuleci doświadczeń wiemy, że sam przepis prawa niewiele daje współczesnemu prawnikowi, mającemu za sobą studia prawnicze. Bez wytycznych wymiaru sprawiedliwości, bez orzecznictwa, glos itp. pomocy jest on najczęściej bezsilny. Jest to jednak problem, którego tu ledwie dotknęliśmy.

tekst łaciński Landrechtu Zwierciadła Saskiego w dziele Jaskiera stanowi v. Vulgata z wplecionymi lub podanymi na marginesie fragmentami, zaczerpniętymi z innej wersji (Fassung). Ta inna wersja to z kolei v. Vratislaviensis w postaci czystej, lub w postaci nadanej przez Łaskiego albo jeszcze innej. Tego Homeyer jest pewny, bo zna doskonale teksty. Ta znajomość nie upoważniałaby jednak do wypowiedzania równie kategorycznego sądu o tym, kto jest twórcą tak spreparowanego tekstu. I Homeyer — tu widać klasę uczonego — takiego sądu nie wypowiada, a ogranicza się jedynie do ostrożnego przypuszczenia: „Nach den Worten der Vorrede 'textum spinosum ac tetrum intelligibilem et faciliorem reddidit' wird glaublich, dass Jaskier diesen seinen Text sich selber bildete"¹¹. Zatem Homeyer wie na pewno skąd wzięto tekst *Ius Provinciale...*, a jedynie przypuszcza, że Jaskier jest twórcą tej kompilacji.

S. Estreicher również odmawia Jaskierowi zasługi tłumaczenia tekstu, natomiast widzi w nim autora not marginesowych¹². Bukowska z kolei przyjmuje opinię Homeyera o pochodzeniu tekstu, natomiast już w formie kategorycznej stwierdza, że twórcą kompilacji jest Jaskier¹³.

Bardziej jednak w nauce jest rozpowszechniony pogląd, że Jaskier sam dokonał tłumaczenia z niemieckiego na łacinę Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Wyrażają go F. Taranowski¹⁴, R. F. Kaindl¹⁵, S. Kutrzeba¹⁶, F. Jakowliw¹⁷, S. Pańków¹⁸ i K. Sójka-Zielińska¹⁹.

Z tego grona autorów jedynie Taranowski wspomina o istnieniu poglądu odmiennego, polemizuje z nim i uzasadnia pogląd własny. Warto go tu przytoczyć. Otóż zdaniem Taranowskiego Jaskier jest autorem

¹¹ Homeyer I, s. 87.

¹² S. Estreicher, *Kultura prawnicza w Polsce XVI wieku*, [w:] *Kultura staropolska*, Kraków 1931, s. 56. Pomijamy uwagi dotyczące Promptuarium ponieważ w niniejszej pracy nim się nie zajmujemy.

¹³ Bukowska, *op. cit.*, s. 8.

¹⁴ F. Taranowski, *Obzor pamiatnikow magdieburskiego prawa zapadno-ruskich gorodow litowskoj epochi. Istoriko-juridyczeskoe izsledowanie*, Warszawa 1897, s. 24—25.

¹⁵ R. F. Kaindl, *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern*, t. I, Gotha 1907, s. 276.

¹⁶ S. Kutrzeba, *Historia źródeł dawnego prawa polskiego*, t. II, Lwów 1926, s. 212.

¹⁷ F. Jakowliw, *Das deutsche Recht in der Ukraine und seine Einflüsse auf das ukrainische Recht im 16—18 Jahrh.*, Leipzig 1942, s. 25.

¹⁸ Autorka biogramu w PSB, t. XI, 1964, s. 62.

¹⁹ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1981, s. 75.

przekładu, ponieważ Homeyer, głęboki znawca pomników prawa niemieckiego, nazwał tekst przez Jaskiera opublikowany versio Vulgata²⁰.

Zgadza się z wysoką oceną Homeyera jak i z tym, że istotnie Homeyer nazywa tekst Jaskiera versio Vulgata. Jednakże wniosek jaki z tego wyciąga Taranowski jest błędny. Versio Vulgata jest chronologicznie wcześniejsza od dzieła Jaskiera. Obejmując tym terminem również tekst Jaskierowy zalicza go Homeyer do odpowiedniej klasy tekstów łacińskich, ale klasy już istniejącej, a nie stworzonej dopiero przez Jaskiera. Gdy idzie o pozostałych autorów sądzimy, że przyczyną błędnego zapatrywania jest niedokładne odczytanie wypowiedzi Homeyera. To, co Homeyer wyraził w formie przypuszczenia o osobie kompilatora, zrozumiano jako wypowiedź o osobie tłumacza, a tryb przypuszczający zmieniono na kategoryczny.

Przykładów takiego postępowania jest w literaturze niestety sporo, tu służymy jednym. J. W. Bandtkie-Stężyński pisze o Jaskierze w *Historii literatury polskiej* F. Bentkowskiego: „był sam podobno dzieła tłumaczem łacińskim”²¹. F. Sobieszczański natomiast już stwierdza: „był sam dzieła tłumaczem łacińskim”²². Do rozpowszechnienia się tego właśnie poglądu mogło przyczynić się zaprezentowanie go przez S. Kutrzebę w *Historii źródeł*...

Poza Landrechtem Zwierciadła Saskiego Jaskier opublikował także Weichbild magdeburski. Szereg autorów wypowiadających się w sprawie autorstwa przekładu obejmuje swymi sądami oba te zwody prawa. Gdy np. J. W. Bandtkie-Stężyński pisze o Jaskierze, że ten „uporządkował na nowo prawa niemiecko-saskie, przeyrzał onegoż glossy, ułożył dokładny reiestr, był sam może przynajmniej w części dzieła tłumaczem...”, nie wiemy, którą część tego prawa niemiecko-saskiego (ściślej sasko-magdeburskiego) ma ten uczony na myśli²³. Powszechne mniemanie, że Jaskier sam przetłumaczył wydany przez siebie Weichbild magdeburski, skłaniałoby ku interpretacji cytowanej wypowiedzi

²⁰ Taranowski, *op. cit.*, s. 25.

²¹ F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej*, t. II, Warszawa 1814, s. 212. Bandtkie bodaj pierwszy zniekształcił myśl Homeyera.

²² *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, t. XXXI, Warszawa 1902, s. 701—702. Hasło to nie jest sygnowane. Przypisujemy jego autorstwo Sobieszczańskiemu na tej podstawie, że niemal identycznie brzmi hasło o Jaskierze w *Encyklopedii powszechnej Orgeibranda*, t. XIII, Warszawa 1863, s. 131—132, autorstwa Sobieszczańskiego.

²³ J. W. Bandtkie-Stężyński, *Zbiór rozpraw o przedmiotach prawa polskiego*, I. Wywód historyczny praw miejskich w Polsce dawnej obowiązujących, Warszawa—Wilno 1812, s. 135. Pogląd Bandtkiego przyjmuje L. Dargun, *O źródłach prawa miast polskich w wieku szesnastym*, I. O źródłach przepisów karnych w dziełach Groickiego, Kraków 1887, s. 2.

w tym sensie, że Weichbild Jaskier przetłumaczył, natomiast tekst Landrechtu tylko skompilował²⁴. Spotykamy wreszcie opinie z innych względów wieloznaczne. Gdy np. K. Koranyi pisze: „Opracowany w Polsce przez Mikołaja Jaskiera przekład tej części (Landrechtu, podkr. Z. R.) wraz z glosą...”, nie wiemy czy Koranyi przypisuje Jaskierowi przekład czy opracowanie cudzego przekładu²⁵.

Przedstawiliśmy poglądy badaczy. Należałoby jeszcze sprawdzić, czy sam Jaskier nie daje jakichś wskazówek. Z przedmowy do króla niewiele da się wywnioskować, gdy idzie o *Ius Provinciale*... Bardziej wymowna jest natomiast przedmowa do czytelnika, pióra anonimowego przyjaciela Jaskiera, pod którym być może kryje się on sam:

nunquam [...] antehac faciliior intelligentia extitit iuris Saxonici Provincialis, tum et Municipalis Maideburgensis quod nunc is (tj. Jaskier, podkr. Z. R.) limavit ac instauravit, textum spinosum ac tetrum intelligibilem et faciliorem reddidit, materiam insuper glossarum in multis locis mancam, obscuram, defectuque plenam, vetustissimis (ab ipso Maideburgo) conquisitis exemplaribus conformando in latinam versam perfectam effecit.

Tekst powyższy odczytujemy następująco:

Gdy idzie o tekst Landrechtu, przedmówca nie przypisuje Jaskierowi autorstwa przekładu. Jaskier go tylko ulepszył, uczynił bardziej zrozumiałym i łatwiejszym (choć nie wiemy dzięki czemu). Natomiast glosy Jaskier przełożył na łacinę.

Tyle literatura i być może sam Jaskier. Przechodzimy do własnych ustaleń. Sądzymy, że odpowiedź na pytanie kim jest Jaskier, kompila-

²⁴ Zob. Bukowska, *op. cit.*, s. 10.

²⁵ K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. III, Warszawa 1966, s. 33. W innym dziele używa ten uczony określenia „przekład Jaskiera”, idem, *Joannes Cervus Tucholiensis i jego dzieła, Z dziejów praw obcych i literatury prawniczej w Polsce*, Przew. HP I, 1930, s. 3. Nie wiemy jednak, czy ma na uwadze Landrecht Zwierciadła Saskiego czy Weichbild magdeburski, czy też oba te zwody prawa. Z. Kaczmarczyk pisze o „opublikowaniu przez Jaskiera obu zwodów prawa sasko-magdeburskiego i nie daje bliższej charakterystyki wkładu Jaskiera, zob. Z. Kaczmarczyk, B. Leśnodorski, *Historia państwa i prawa Polski*, t. II, Warszawa 1966, s. 25. Podobnie B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa*, Warszawa—Poznań 1980, s. 309. L. Pauli przypisuje Jaskierowi chyba autorstwo przekładu, pisze bowiem: „Zasadniczo czerpie je (Cerasinus, podkr. Z. R.) z łacińskiego przekładu z 1535 r., ale zarazem poddaje je sumiennej kontroli w oparciu o teksty niemieckie, z których korzystał Jaskier przy tłumaczeniu”. Zob. L. Pauli, *Jan Kirstein Cerasinus (1507—1561) krakowski prawnik doby Odrodzenia. Studium z dziejów praw obcych i literatury prawniczej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe UJ” 1971, Prace Prawnicze, z. 49, s. 39. Wcześniej jednak autor ten podziela, jak się wydaje, pogląd K. Bukowskiej, patrz s. 38. Niedokładna jest opinia S. Pańków: „Opatrzył też Jaskier swoje tłumaczenie streszczeniami poszczególnych artykułów (summaria...)”, PSB, t. XI, 1964, s. 62, Jaskier sporządził tylko jeden taki sumariusz i to do Weichbildu,

torem czy tłumaczem, wypłynie sama wówczas, gdy ustalimy stosunek jego tekstu Landrechtu Zwierradła Saskiego do innych tekstów łacińskich (rzadziej — niemieckich) tego zwodu. Temu celowi służy tab. 3.

3. POCHODZENIE TEKSTU

Przy opracowywaniu tab. 3 kierowaliśmy się tymi samymi założeniami co przy tabeli ilustrującej pochodzenie tekstu Łaskiego²⁶. I tak przez „wstawki Jaskiera” należy rozumieć tekst, który nie został przejęty z tekstów wcześniejszych. W kolumnach „ze wstawkami” znajdują się te fragmenty, w których trzon podstawowy jest wzięty z jednego źródła, a tylko jedno zdanie lub jego fragment pochodzi ze źródła innego. Niekiedy ingerencja Jaskiera w tekst polega tylko na zmianie szyku wyrazów lub dodaniu określenia synonimicznego²⁷. Tego rodzaju zmian nie da się przedstawić w tabeli, zajmujemy się nimi szczegółowo w rozdz. II tylko wówczas, gdy dzięki nim uległ zmianie sens przepisu.

Z v. Vratislaviensis mógł Jaskier korzystać bezpośrednio z któregoś rękopisu tę wersję zawierającego albo za pośrednictwem Łaskiego, co zauważył już Homeyer²⁸. Często nie da się orzec stanowczo skąd tekst pochodzi, dlatego trzeba było stworzyć grupę kolumn z nagłówkiem „v. Vratislaviensis lub Łaski”. Gdy jednak w obrębie tego samego artykułu lub paragrafu spotykamy dwa rodzaje przejęć:

a) taki, co do którego wiemy na pewno, że pochodzi wprost z v. Vratislaviensis,

b) taki, który może pochodzić albo z v. Vratislaviensis albo z Łaskiego,

wówczas przyjmujemy, że oba przejęcia zostały wzięte wprost z v. Vratislaviensis. Wydaje się nam mało prawdopodobne, by w obrębie jednego paragrafu czerpał Jaskier wstawki z dwóch źródeł, zawierających ten sam tekst.

W swym pierwotnym stanie tab. 3 była bardziej rozbudowana, znajdowały się w niej kolumny poświęcone tekstowi własnemu Jaskiera, tekstom zaczerpniętym przezeń z v. Sandomiriensis I i II redakcji itp. Uległy one likwidacji wówczas, gdy okazało się, że w tek-

²⁶ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 158.

²⁷ Zob. tab. 7.

²⁸ Patrz wyżej, s. 6 i n.

ście Jaskiera nie ma dla nich odpowiedników. Ponieważ brak odpowiedników też ma swoją wymowę, podajemy wykaz usuniętych kolumn:

tekst Łaskiego bez dodatków,	
" " ze wstawkami Jaskiera,	
" " " " z v. Vulgata,	
tekst v. Sandomiriensis I redakcji bez dodatków,	
" " " " ze wstawkami Jaskiera,	
" " " " z v. Vulgata,	
" " II redakcji bez dodatków,	
" " " " ze wstawkami Jaskiera,	
" " " " z v. Vulgata,	
tekst własny Jaskiera bez dodatków,	
" " " " ze wstawkami z v. Vratislaviensis,	
" " " " " " lub Łaskiego,	
" " " " " " z v. Sandomiriensis I redakcji,	
" " " " " " II "	
" " " " " " z Łaskiego,	
" " " " " " lub z v. Sandomiriensis,	
tekst własny Jaskiera ze wstawkami z v. Vulgata.	

Nie ma więc u Jaskiera artykułów czy paragrafów, których podstawę stanowiłby tekst:

- a) przejęty z Łaskiego (bez zmian lub ze zmianami),
- b) przejęty z v. Sandomiriensis I lub II redakcji (bez zmian czy ze zmianami),
- c) stanowiący samodzielny przekład Jaskiera (bez fragmentów zaczerpniętych z innych przekładów, lub z takimi zapożyczeniami).

Pochodzenie poszczególnych artykułów lub paragrafów tekstu Jaskiera ilustruje zestawienie 1.

Dominuje zdecydowanie tekst zaczerpnięty z v. Vulgata. Gdy idzie o fragmenty przejmowane bez zmian, jest to niemal wyłącznie v. Vulgata:

v. Vulgata (poz. 1)	— 177 przejętków
v. Vratislaviensis (poz. 9 i 13)	— 6 "

Ta przewaga, choć w dalszym ciągu zdecydowana, nie jest już tak rzucająca wówczas, gdy weźmiemy pod uwagę również teksty ze wstawkami (zestawienie 2).

Lp.	Pochodzenie tekstu	Liczba pozycji w tabeli 3 ²⁰					
		księgi			razem	przejętek	
		I	II	III		pierwszy	ostatni
1	2	3	4	5	6	7	8
1	V. Vulgata (kol. 4) ³⁰	68	51	58	177	Prologus	III 91 § 2
2	Jw. ze wstawką Jaskiera (kol. 5)	70	101	96	267	I 5	III 91 § 1
3	V. Vulgata ze wstawką z v. Vrat. (kol. 6)	2	5	5	12	I 34 § 2	III 45 § 7
4	V. Vulgata ze wstawką z Łaskiego (kol. 7)	2	1	—	3	I 51 § 2	II 70
5	V. Vulgata ze wstawką z v. Vrat. lub z Łaskiego (kol. 8)	1	7	18	26	I 68 § 4	III 80 § 2
6	V. Vulgata ze wstawkami Jas- kiera i z v. Vrat. (kol. 5 i 6)	6	16	14	36	I 38 § 1	III 87 § 4
7	V. Vulgata ze wstawkami Jas- kiera i z Łaskiego (kol. 5 i 7)	2	—	—	2	I 8 § 1	I 39
8	V. Vulgata ze wstawkami Jaskiera i z v. Vrat. lub Łaskiego (kol. 5 i 8)	3	17	14	34	I 58 § 1	III 76 § 2
9	V. Vrat. (kol. 9)	—	4	1	5	II 18 § 2	III 69 § 2
10	V. Vrat. ze wstawką Jas- kiera (kol. 10)	1	3	6	10	I 65 § 2	III 81 § 2
11	V. Vrat. ze wstawką z v. Vulgata (kol. 11)	2	2	—	4	I 40	II 13 § 2
12	V. Vrat. ze wstawkami Jas- kiera i z v. Vulgata (kol. 10 i 11)	—	2	2	4	II 11 § 1	III 79 § 1
13	V. Vrat. lub Łaski (kol. 12)	—	—	1	1	III 63 § 3	
14	V. Vrat. lub Łaski ze wstaw- ką Jaskiera (kol. 13)	—	6	17	23	II 13 § 5	III 91 § 3
15	V. Vrat. lub Łaski ze wstaw- ką z v. Vulgata (kol. 14)	—	—	1	1	III 58 § 2	
16	V. Vrat. lub Łaski ze wstaw- kami Jaskiera i z v. Vulgata (kol. 13 i 14)	—	—	2	2	III 56 § 3	III 59 § 2

Ponadto dominują wyraźnie artykuły lub paragrafy pod względem pochodzenia niejednolite, to znaczy stanowiące składankę, złożoną z tekstów różnego pochodzenia.

Skoro nie ma u Jaskiera ani jednego paragrafu lub artykułu, który nie pochodziłby z v. Vulgata lub z v. Vratislaviensis, a świadczą o tym

²⁰ Jeżeli pozycja obejmuje kilka paragrafów, każdy paragraf liczymy jako osobną jednostkę.

³⁰ Podane w nawiasach numery kolumn oznaczają kolumny tab. 3.

Zestawienie 2

V. Vulgata		V. Vratislaviensis	
poz.	liczba przejętków	poz.	liczba przejętków
1	2	3	4
1	177	3	12
2	267	5	26
3	12	6	36
4	3	8	34
5	26	9	5
6	36	10	10
7	2	11	4
8	34	12	4
11	4	13	1
12	4	14	23
15	1	15	1
16	2	16	2
Razem	568		158

zlikwidowane w tab. 3 kolumny³¹, trzeba odrzucić pogląd, że *Ius Provinciale, quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur...* jest odrębnym łacińskim przekładem tego zwodu prawa³². Mamy do czynienia w istocie nie z przekładem lecz z kompilacją, złożoną z wcześniejszych tekstów łacińskich. Jaskier zatem nie dokonał nowego tłumaczenia na łacinę Landrechtu Zwierciadła Saskiego.

Nie znamy tekstu (rękopisu lub druku) wcześniejszego, w którym tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego miałby to samo, lub bardzo zbliżone brzmienie, co tekst tego zwodu prawa, opublikowany przez Jaskiera. Takiego przeredagowania v. Vulgata, wymagającego wielkiego nakładu pracy, mógł naszym zdaniem dokonać tylko ktoś, kto zamierzał tekst opublikować, a więc Jaskier³³.

Powyższe stwierdzenie wymaga uściślenia. Nie mamy żadnych danych, które pozwoliłyby ustalić, czy Jaskier sam był twórcą tego tekstu lub miał kogoś do pomocy, czy też zlecił jego opracowanie komu inne-

³¹ Patrz wyżej, s. 11.

³² Patrz wyżej, s. 6 i n.

³³ Z podobnych względów przyjęliśmy również, że J. Łaski jest twórcą tekstu łacińskiego Landrechtu Zwierciadła Saskiego, opublikowanego w *Commune inclit Polonie Regni privilegium constitutionum et indultuum publicitus decretorum approbatorumque cum nonnullis iuribus, tam divinis, quam humanis, per Serenissimus principem et dominum Alexandrum Dei gratia Regem Polonie, magnum ducem Lithwanie, Russie, Prussieque dominum et heredem etc...* Patrz Rymaszewski, *op. cit.*, s. 162.

mu (jego pomocnikiem w czynnościach urzędowych był Cerasinus³⁴). W ślad za dotychczasową *communis opinio doctorum* przyjmujemy, że to Jaskier tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego przez siebie opublikowany zredagował. Jest to jednak tylko hipoteza. Za ewentualnym współudziałem innej lub innych osób w pracy nad przygotowaniem tekstu przemawia różnorodność zajęć i funkcji, które chyba niewiele pozostawiały Jaskierowi czasu na żmudne ślęczenie nad tekstami Landrechtu (i glosami)³⁵.

Wyrażając te wątpliwości pozostajemy przy hipotezie i w dalszym ciągu będziemy w Jaskierze widzieli twórcę *Ius Provinciale...*, ściślej autora kompilacji. Wniosek stąd płynie dalszy, że Jaskierowi przypiszemy te fragmenty tekstu Landrechtu, które nie wykazują podobieństwa z wcześniejszymi tekstami łacińskimi. Skąd czerpał Jaskier materiał do swego *Ius Provinciale...*, to zagadnienie, do którego obecnie przechodzimy.

VERSIO VULGATA

Jak już wspominaliśmy, podstawowy trzon stanowi w *Ius Provinciale...* v. Vulgata. Dokonał jednak w niej Jaskier tak wielu przeróbek, że tylko w formie przypuszczenia można orzec, skąd Jaskier tekst tej wersji czerpał. Nazwą *versio Vulgata* określa się w nauce łacińskiej tłumaczenie Vulgaty, ostatniej postaci Landrechtu Zwierciadła Saskiego³⁶. Niekiedy jednak terminem *Vulgata* określa się zarówno łaciński przekład jak i tekst niemiecki³⁷. Najczęściej ta nieściśłość terminologiczna nie prowadzi do nieporozumień, łatwo bowiem z kontekstu wypowiedzi wywnioskować czy chodzi o tekst łaciński (v. *Vulgata*), czy o tekst niemiecki (*Vulgata*), choć rzecz jasna, należy postulować zachowanie większych rygorów w terminologii. W niniejszej pracy termin *versio Vulgata* rezerwujemy wyłącznie dla tekstu łacińskiego, zaś termin *Vulgata* dla odnośnej postaci tekstu niemieckiego.

³⁴ Jedynie L. Pauli bierze pod uwagę możliwość ewentualnej współpracy Cerasinusa, *op. cit.*, s. 29. Pomoc Cerasinusa wydaje się prawdopodobna, a jego krytyczne uwagi należałoby traktować jako zarzuty, skierowane pod adresem nie Jaskiera, ale tłumacza — twórcy v. *Vulgata*. Takiego zdania jest bodaj Bukowska: „Znał pracę Jaskiera i kontrolował przekład z niemieckiego, odnosząc się do niego zresztą w wielu wypadkach krytycznie, wójt sądu wyższego Jan Kirstein Cerasinus”, *op. cit.*, s. 16.

³⁵ O wielkiej pracowitości Jaskiera wspomina S. Pańków w biogramie. Czy przypadkiem na konto Jaskiera nie została zapisana praca innych osób?

³⁶ Homeyer III, s. 8; HRC, kol. 1541, s. v. *Landrechtsglosse* (autorem hasła jest G. Buchda).

³⁷ Np. Homeyer na określenie v. *Vulgata* używa raz terminu *Vulgata* (Homeyer I, s. 57) innym razem v. *Vulgata* (Homeyer I, s. 85—86).

O versio Vulgata, trzecim w kolejności i ostatnim łacińskim przekładzie Landrechtu Zwierciadła Saskiego wiemy znacznie mniej aniżeli o przekładach wcześniejszych. Szczegółowych badań nad tą wersją nie przeprowadzono dotychczas, najlepiej znał ją Homeyer i tu opieramy się na jego ustaleniach. Nie wiadomo, kto był tłumaczem, kiedy i gdzie przekładu dokonał³⁸. Prawdopodobnie powstał on w latach 1300–1330 na terenie Marchii Brandenburskiej³⁹. Nic nie wskazuje na to, by był znany w Polsce przed publikacją Jaskiera. Żaden ze znanych rękopisów zawierających v. Vulgata nie pochodzi z terenu polskiego⁴⁰, dlatego sugestią Bienera, że v. Vulgata jest przekładem dokonany w Polsce w 1356 r. na polecenie Kazimierza Wielkiego, w związku z reformą sądownictwa prawa niemieckiego, trzeba za Homeyerem uznać za mało prawdopodobną⁴¹.

W cytowanej wyżej przedmowie do czytelnika⁴² widzi Nietzsche wskazówkę, że Jaskier swą pracę oparł na rękopisach sprowadzonych z Magdeburga⁴³. Do jego wypowiedzi mamy dwa zastrzeżenia. Po pierwsze, pod „vetustissimi exemplares” niekoniecznie muszą kryć się rękopisy. Gdy np. w wydaniu z 1528 r. brak przekładu drugiego zdania w II 20 § 1, Jaskier wypełnia lukę tekstem wziętym z wydania bazylejskiego z 1474 r., który określa jako „textus vetustiores”. W art. I 8 umieszcza na początku definicję proprietas wziętą z Łaskiego, zaś w nocie marginesowej a informuje, że bierze tę definicję „ex vetustioribus codicibus”. Po drugie, inaczej rozumiemy wypowiedź przedmówcy. Informuje ona naszym zdaniem o tym, że te egzemplarze sprowadzone z Magdeburga posłużyły Jaskierowi do sporządzenia przekładu glos i ich korekty, w najlepszym razie również do korekty tekstu głównego. Nie zawiera ona natomiast informacji, skąd czerpał Jaskier tekst główny.

W nauce niemieckiej spotykamy przypuszczenie, że być może druk bazylejski z 1474 r. był tym źródłem, z którego czerpał Jaskier⁴⁴, choć

³⁸ Homeyer I, s. 58.

³⁹ Homeyer III₁, s. 9.

⁴⁰ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 6.

⁴¹ Homeyer I, s. 59.

⁴² Patrz s. 9.

⁴³ „So soll z. B. die Krakauer Ausgabe v. J. 1535 laut der Vorrede nach Handschriften gearbeitet seyn, die man unmittelbar von Magdeburg erhalten hatte”. Nietzsche, *Der Sachsenspiegel oder das sächsische Landrecht*, hrsg. von Dr. C. G. Homeyer, Allgemeine Literaturzeitung, Dezember, 1827, kol. 740, ods. oznaczony gwiazdką. Być może za Nietzschem O. Stobbe zalicza tekst Jaskiera do grupy sześciu wydań, opartych wprost na rękopisach, nie korzystających ze wcześniejszych druków, zob. O. Stobbe, *Geschichte der deutschen Rechtsquellen*, Bd. I, Braunschweig 1860, s. 290.

⁴⁴ Homeyer III₁, s. 51.

nie mechanicznie⁴⁵. Dla Bukowskiej przedruk przez Jaskiera tzw. articuli reprobati jest dowodem na to, że czerpał on z wydania augsburskiego lub jego pochodnych⁴⁶. Nie odrzucając możliwości korzystania z wydania augsburskiego, musimy zakwestionować uzasadnienie tego sądu, jakie daje Bukowska. Wzmiankę bowiem o reprobacie i tekst reprobowanych artykułów mógł Jaskier znaleźć również w Łaskim, nie tylko w wydaniu augsburskim⁴⁷.

Przechodząc do zreferowania wyników szczegółowych porównań tekstu Jaskiera z innymi pragniemy mocno podkreślić jedynie hipotetyczny ich charakter. Dokonał ten autor w tekście głównym Landrechtu tak wielu przeróbek, że tylko w formie przypuszczenia można wypowiedzieć się na temat źródeł z których korzystał.

Gdy Jaskier podejmował pracę nad swym dziełem, a sądzymy, że trwała ona kilka lat, było już przeszło 10 wydań v. Vulgata, dokonanych na terenie Niemiec, niemal zawsze łącznie z tekstem niemieckim⁴⁸. Nic nie wskazuje na to, by któreś z tych wydań było dla Jaskiera niedostępne, należałoby więc wszystkie brać pod uwagę. Wprawdzie wiemy, że był Jaskier w posiadaniu kilku egzemplarzy *Speculum Saxonum*..., nie udało się ich jednak zidentyfikować⁴⁹.

Już pobieżne porównanie tekstu Jaskiera z v. Vulgata, zawartą w poprzedzających go drukach, wykazało znaczną zbieżność przede wszystkim z wydaniem bazylejskim z 1474 r., augsburskim z 1517 r. i lipskim z 1528 r. Szczegółowe porównania zawiera zestawienie 3.

Zestawienie 3

Lp.	Art.	§	Zdanie, fragment	Wydanie		
				bazylejskie (B) 1474 r.	augsburskie (A) 1517 r. lipskie (L) 1528 r.	Jaskier (J)
1	2	3	4	5	6	7
1	II	20 1	zd. 2	jest	brak	jest w brzmieniu B ⁵⁰

⁴⁵ Homeyer I, s. 86.

⁴⁶ Bukowska, *op. cit.*, s. 10, ods. 21.

⁴⁷ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, s. 169.

⁴⁸ Zob. Homeyer I, s. 68, 85 i in.

⁴⁹ Zob. A. Benis, *Materiały do historii druku i księgarstwa w Polsce. II. Inwentarze bibliotek prywatnych (1546—1553)* [w:] *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. VII, Kraków 1892, s. 211—212; Bukowska, *op. cit.*, s. 9, ods. 17.

⁵⁰ Zob. uw. 115.

1	2	3	4	5	6	7	
2	III	51	1	zd. „Verrem...”	jest	brak	jw. ⁵¹
3	II	46	2		jest	brak	brak
4	III	9	4		jest	brak	brak
5	III	78	2	frag. „et defen- sionem facere te- netur omnium re- spectu...”	jest	brak	brak
							jest, ale
6	I	61	3		jest	brak frag.	= v. Vrat. ⁵²
7	I	65	2		jest	brak	jw. ⁵³
8	II	46	1		jest	brak frag.	jw. ⁵⁴
9	I	6	4		brak	jest	jest w brzmie- niu AL
10	I	60	2		brak frag. ⁵⁵	jest	jw.
11	III	64	5		brak zd. 2	jest	jest, ale = v. Vrat.
12	I	4	3		na właściwym miejscu	na końcu I 7	jak w AL
13	I	38	1		włączony do I 37	na właściwym miejscu jak w B	jw.
14	I	6	1		na końcu I 5	i powtórzony w I 6	jw.
15	I	65	2		na właściwym miejscu	jak w B, ale powtórzony w I 66 za § 3	jw.
16	I	3			różnice w brzmieniu między B a AL		jak w AL
17	I	9	2		jw.		jw.
18			5		jw.		jw.
19	I	13	2	zd. 2	jw.		jw.
20	I	21	2		jw.		jw.
21	I	22	1	zd. 1	jw.		jw.
22	I	24	2		jw.		jw.
23	I	27	1		jw.		jw.
24	I	36	1		jw.		jw.
25	I	45	1	zd. 2	jw.		jw.
26	I	69			jw.		jw.
27	II	29			jw.		jw.
28	II	34	1		jw.		jw.
29	II	38			jw.		jw.
30	III	30		zd. 1 i 2	jw.		jw.

⁵¹ Zob. uw. 237.⁵² Zob. uw. 67.⁵³ Zob. uw. 76.⁵⁴ Zob. uw. 154.⁵⁵ „tunc contra eos et pro ipsius inimico iuste hoc recusabit”.

1	2	3	4	5	6	7
31	III	85	2	jw.		jw.
32	III	26	2 zd. 2	jw.		jak w B ⁵⁶
33	III	51	1	jw.		jw. ⁵⁷
34	III	66	3	jw.		jak w v. Vrat.

Powyższe wyniki upoważniają do wyrażenia opinii, że Jaskier znał wprawdzie wydanie bazylejskie i zeń korzystał⁵⁸, jednak tekst czerpał przede wszystkim z wydania augsburskiego z 1517 r. lub lipskiego z 1528 r. Między ostatnimi dwoma wydaniem, gdy idzie o tekst główny, nie ma prawie wcale różnic i trudno byłoby ustalić skąd Jaskier czerpał, gdyby nie noty marginesowe. W wydaniu bazylejskim jest ich niewiele i głównie sygnalizują treść tekstu głównego. Nieco więcej jest ich w wydaniu augsburskim z 1517 r., najwięcej zaś w wydaniu lipskim z 1528 r. i nie ulega wątpliwości, że z tego wydania pochodzą te noty, które nie są autorstwa Jaskiera⁵⁹.

Można wprawdzie wyobrazić sobie taką sytuację, że tekst główny czerpał Jaskier z jednego wydania, a noty marginesowe z innego, prostsze jednak wydaje się czerpanie i tekstu głównego i not marginesowych z tego samego wydania. Dlatego sądzimy, że występująca u Jaskiera v. Vulgata pochodzi z wydania lipskiego z 1528 r.⁶⁰ Jest to jednak tylko hipoteza.

⁵⁶ Zob. uw. 207.

⁵⁷ Zob. uw. 236.

⁵⁸ Również w notach marginesowych przytacza Jaskier, aczkolwiek rzadko, tekst v. Vulgata z wydania bazylejskiego, por. noty d do I 20 i b do II 37. W nocie d do III 9 jest być może przekład tekstu niemieckiego dokonany przez Jaskiera (zob. uw. 187), por. tab. 5, kol. 14.

⁵⁹ Patrz rodz. III.

⁶⁰ Dodajmy jeszcze, że wydanie bazylejskie z 1474 r. jak też wydania augsburskie z 1481 i 1484 roku są pełne błędów, co też mogło zniechęcić Jaskiera do pełniejszego ich wykorzystania. Na przykład:

jest:		winno być:
I 18	svaveniencium	svavie in
I 23 § 2	et non	et domino
I 24 § 3	ab ea	ad ea
I 39	aliquam	aquam
I 47 § 4	ex predicto	expirato
I 54 § 2	in deibus censorum	in aedibus censitorum
I 58 § 2	principalis	presentes
I 62 § 4	res	reus
I 66 § 1	statu	statim
I 70 § 1	manuali spacio	in annali spacio
II 3 § 1	rudicetur	inducetur
II 24 § 1	iustam causam	iusta bona
II 28 § 2	regissimum	in regimine finium
II 36 § 4	pignorare venditorem	ignorare venditorem
II 36 § 4	pro ea redacti	pro ea re dati

Ten najstarszy przekład łaciński Landrechtu Zwierciadła Saskiego mógł trafić do dzieła Jaskiera czterema drogami:

1) mógł go Jaskier przejąć pośrednio, czerpiąc tekst z v. Sandomi-riensis I lub II redakcji, bowiem twórcy obu tych redakcji dość obficie z v. Vratislaviensis korzystali⁶¹;

2) mógł go Jaskier przejąć pośrednio, czerpiąc tekst z Łaskiego, który całe partie z v. Vratislaviensis przejął⁶²;

3) mógł on trafić do Jaskiera za pośrednictwem v. Vulgata, czym się niżej zajmiemy;

4) mógł wreszcie Jaskier wykorzystać v. Vratislaviensis bezpośrednio, sięgając do któregoś z krakowskich rękopisów, zawierających wersję wrocławską⁶³.

Pierwszą możliwość trzeba wykluczyć. Jak o tym niżej, nie ma dowodów na to, by Jaskier w stopniu znaczącym wykorzystywał przekład Konrada z Sandomierza⁶⁴. Mogła natomiast v. Vratislaviensis trafić do Jaskiera za pośrednictwem *Commune inclyti...* Łaskiego⁶⁵.

Gdy idzie o obecność v. Vratislaviensis w v. Vulgata, nie przeprowadzaliśmy szczegółowych poszukiwań we wszystkich tekstach tej wersji, wykraczałoby to bowiem poza ramy nakreślone niniejszej pracy, poświęconej tekstowi Jaskiera, a nie v. Vulgata. W drukach bazy-lejskim z 1474 r., augsburskich z lat 1481, 1484, 1517 i lipskim z 1528 r. nie znajdujemy żadnych większych fragmentów pochodzących z v. Vra-

II 37 § 1	et	61
2	a re ei	alia ei
II 56 § 1	venerit	non venerit
III 12 § 2	termino	tantummodo
III 45 § 4	preferti	prefecti
III 48 § 1	voluntatem	voluntarie
III 73 § 1	non iuri	non matri
3	nummis	minus
III 77 § 1	hereditas	heredes autem tales

Homeyer dopatrywał się w tekście Jaskiera śladów również innych wpływów. W związku z art. I 1 pisał: „Eine von Jaskier ausdrücklich mit alii addunt am Ende I 1 angeführte Lesart dummodo exercitus fuerit finde ich in der Gottweicher Hdschr. nr. 275 wieder” (Homeyer I, s. 87, ods. oznaczony gwiazdką). Wszelako tę odmianę zawierają również druki: augsburski z 1517 r. i lipski z 1528 r. Tych druków jednak Homeyer nie uwzględnił podczas przygotowywania swej edycji Landrechtu Zwierciadła Saskiego (zob. Homeyer I, s. 97), toteż naszego uzupełnienia nie należy traktować jako zarzutu pod jego adresem.

⁶¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, 85 i n.

⁶² *Ibidem*, s. 153 i n. (zwłaszcza s. 158) oraz zestawienie na s. 159—161.

⁶³ *Ibidem*, tab. 6.

⁶⁴ Patrz niżej, s. 22.

⁶⁵ Patrz niżej, s. 22 i n.

tslaviensis. W drobniejszych fragmentach czasem widać podobieństwa, które dla porządku przytaczamy:

I 62 § 9

Vrat. 33

v. Vulgata I 62

	Sententia	
primo quesita	primo	prius postulata
debet ostendi		erit pronuntianda.
	Actor et reus in qualibet causa	
possunt interloqui tribus vicibus tam diu,	tribus vicibus interloquantur, quousque	
donec a preconem communi ad iudicium	per preconem	
	revocentur.	

II 43

Vrat. 52

v. Vulgata II 43

	Proprietas	
	etiam	
potius ius obtinet	haereditaria	citius obtinetur
	quam	
empticia	empta	
	vel donata.	

III 29 § 2

Vrat. 67

v. Vulgata III 29

	Ubi duo unam haereditatem debent	
accipere,	dividere,	
	senior dividat	
et electio pertinet iuniori.	iuniori vero competit electio in hac parte.	

III 52 § 1

Vrat. 76

v. Vulgata III 52

	Cum autem	
fuerit a domino apostolico denuo	ab apostolico fuerit	
imperii habet	consecratus,	
	imperialem suscipit	
et nomen.	potestatem	
	et imperialem dignitatem.	

III 53 § 3

Vrat. 76

v. Vulgata III 53

Non licet
alicui
iudicium dividere,

nec

aut

integrum conferre

vel partem eius.

iam collatum.

Nie można jednak tych podobieństw uważać za dowody przejmowania przez twórcę v. Vulgata tekstu z v. Vratislaviensis. Mamy przecież do czynienia z przekładami tego samego tekstu, i to tekstu prawnego, na ten sam język. Szereg terminów technicznych musi się w tych przekładach powtarzać. Przeciwno obecności v. Vratislaviensis w v. Vulgata świadczy właśnie odrębna terminologia, którą dopiero Jaskier modyfikuje, dostosowując ją do terminologii v. Vratislaviensis⁶⁶.

Możliwość czwarta, to jest sięganie przez Jaskiera wprost do rękopisów z v. Vratislaviensis znalazłaby potwierdzenie wówczas, gdyby w tekście *Ius Provinciale*... były takie fragmenty tej wersji, których nie ma w Łaskim, odpadłaby bowiem wówczas droga pośrednia. Takich przejętków jest istotnie u Jaskiera bardzo dużo, zarówno w tekście głównym⁶⁷ jak też w notach marginesowych⁶⁸. Znajdują się zatem w Jaskierze fragmenty v. Vratislaviensis przejęte przezeń zarówno pośrednio, poprzez Łaskiego, jak też bezpośrednio, z któregoś rękopisu.

Nauka polska nie zdobyła się jeszcze ani na wydanie v. Vratislaviensis, ani na studia źródłoznawcze nad nią, toteż nie da się nic pewnego powiedzieć o tym, z którego rękopisu Jaskier korzystał. Nasze uprzednie badania były ograniczone do dwóch najstarszych rękopisów, mianowicie Jag. 169 i Jag. 170a⁶⁹. Trudno to dziś z całą pewnością ustalić, ale wydaje się prawdopodobne, że oba za czasów Jaskiera znajdowały się w Krakowie, mógł więc Jaskier z obu korzystać. Wprowadzie niezmiernie rzadko włącza on do *Ius Provinciale*... fragmenty z v. Vratislaviensis w dosłownym brzmieniu, bez modyfikacji, mimo to ów spreparowany tekst wykazuje daleko posuniętą zbieżność z tekstem zawartym w obu wymienionych rękopisach. Nie znaleźliśmy niczego, co pozwoliłoby któryś z nich wyeliminować⁷⁰.

⁶⁶ Patrz tab. 7.

⁶⁷ Patrz tab. 3.

⁶⁸ Patrz tab. 5.

⁶⁹ Zob. R y m a s z e w s k i, *op. cit.*, s. 9.

⁷⁰ Jedynie bardzo nikłe ślady wskazują na to, że Jaskier może sięgał do Jag. 170a:

I 63 § 4

Vrat. 34

J I 63, nota k

Textus vetustiores habent:

ferraturas in fine vaginarum absque licentia iudicis non portabunt.

W Jag. 169 zamiast ferraturas jest ferratas, bez znaku skrócenia, natomiast w Jag. 170a jest ferraturas. Mógł przecież Jaskier przejąć tekst z Jag. 169 i poprawić błąd,

W v. Vulgata nie spotykamy śladów znajomości przekładu Konrada z Sandomierza. W tekście Jaskiera kilkakrotnie tę wersję spotykamy, zawsze jednak są to fragmenty, które znajdują się też w Łaskim. Istnieje więc dostateczna podstawa do wyrażenia poglądu, że Jaskier z v. Sandomiriensis nie korzystał.

ŁASKI

Wiemy już jak obficie czerpał Łaski z v. Vratislaviensis⁷¹. Gdy więc spotykamy u Jaskiera tekst, który równie dobrze może pochodzić z v. Vratislaviensis jak i z Łaskiego, pochodzenia tego tekstu nie jesteśmy w stanie jednoznacznie rozszyfrować. Dowodem na korzystanie z Łaskiego będzie tekst, który tylko od tego autora mógł być zaczerpnięty. Kilka takich fragmentów udało się wyłowić.

I 8

Vrat. 10

Ł 18

J I 8

Proprietas et proprium appellatur

possessio seu

fundus, qui a nullo recipitur in feudum vel hereditatem, sed per successionem devolvitur ad heredes

absque

quolibet

aliquo

tributo successoris.

II 34 § 1

Vrat. 49

J II 34, nota c

Textus vetustiores ita legunt:

Famulum alienum si quis percusserit, coeperit [...]

Tak jest w Jag, 170g. W Jag. 169 zamiast *coeperit* jest *cepit*. jednakże mógł Jaskier przejmując tekst dostosować formę gramatyczną tego wyrazu do całości zdania.

III 1 § 1

Vrat. 59

J III 1

Pro nulla violentia debent edificia in villis

Aedificia praediorum seu villarum propter nullam aliam iniuriam succidi, seu

ad terram prosterni

debent,

nisi in ipsis fuerint virgines aut mulieres violenter oppresse, aut post factum

inducte.

introduce.

W Jag. 169 brak „violenter”, mógł przecież Jaskier, czerpiąc ewentualnie z tego rękopisu, lukę sam uzupełnić.

⁷¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 156 i n.

Nie ulega wątpliwości, że definicję *proprietas* przejął Jaskier z Łaskiego⁷².

I 39

Vrat. 30

Ł 62

J I 39

vel monomachia contra pugilem se expurgat.

vel pugili se defendendo repugnare proprio corpore.

Alii textus habent: aut contra pugilem proprio corpore decertent, et hoc facto expurgabuntur.

Ów inny tekst, powołany przez Jaskiera, to niewątpliwie zmodyfikowany przezeń fragment tekstu Łaskiego.

I 51 § 1

Vrat. 30

Ł 74

J I 51

v. Vulgata I 51

Dicitur, quod

Nam in antiquo iure vulgariter dicitur, quod nullus

Dicitur etiam secundum iura antiqua

quod proles suis matribus illegittima non existit id est

puer matris non sit illegittimus, quod tamen non est ita.

puer spurius esse non potest suae matris.

Czerpanie z Łaskiego jest tu również niewątpliwe.

I 55 § 1

Vrat. 32

Ł 88

J I 55

iudicium

Omne

ius

initium traxit

seculare

ab arbitrio et electione initium traxit.

ab electione.

ex arbitrio et electione,

Tu Jaskier zmienił jedynie nieco szyk wyrazów w tekście Łaskiego.

II 70

Vrat. 59

Ł 231

J II 70

v. Vulgata II 70

Nemo debet a possessione eici, nisi per

Nemo expelli debet a suis bonis,

Possessio a nullo alienetur, vel ex

Nulli in re sua possessio abiudicetur

⁷² To, co różni tekst Łaskiego od v. Vratislaviensis, pochodzi z v. Sandomiriensis, *ibidem*, uw. 207 i 407. O trafności definicji *ibidem*, uw. 10.

iustitiam in iudicio,	que possidet,	bonis, que possi-	nisi hoc ostensum
cui pertinet res.		det, nullus expel-	fuerit de iure es-
		latur,	se tenendum.
	nisi possessio		
fuerit	foret		
	iure ab eo acqui-		
	sita.		

Wszystko, co znajduje się w tekście Jaskiera za pierwszym przecinkiem, pochodzi z Łaskiego. Choć są to wszystkie dowody niewątpliwe czerpania z Łaskiego, jest ich w sumie niewiele. Nawet jeśli weźmiemy tu pod uwagę, że również w 11 notach marginesowych powołana przez Jaskiera odmiana tekstu pochodzi z Łaskiego⁷³, stwierdzić trzeba, że Jaskier rzadko do swego poprzednika sięga.

Są wprowadzić przejęcia tekstu pochodzącego albo z v. Vratislaviensis albo z Łaskiego i jest ich sporo⁷⁴. Gdyby przyjąć, że są to przejęcia z Łaskiego, wówczas należałoby stwierdzić, że czerpiąc z Łaskiego wybierał zeń Jaskier niemal wyłącznie te fragmenty, które Łaski zapożyczył z v. Vratislaviensis, opuszczając to, co Łaski zapożyczył z v. Sandomiriensis, które to zapożyczenia dominują u Łaskiego wśród artykułów Księgi I Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Wydaje się to mało prawdopodobne, dlatego przyjmujemy, że po fragmenty v. Vratislaviensis sięgał Jaskier wprost do rękopisów wersję tę zawierających⁷⁵. Choć pozostaje to bez wpływu na powyższą opinię, dodajmy jeszcze, że Jaskier nigdzie nie przyznaje się do korzystania z Łaskiego. Co więcej, gdy to źródło określa mianem „textus vetustiores” można podejrzewać, że sięganie do Łaskiego pragnie ukryć⁷⁶.

INNE ŹRÓDŁA

Niekiedy Jaskier przytacza w tekście głównym odmianę tekstu i informuje, że czerpie ją z „textus Germanicus”. Są to fragmenty tak krótkie, że trudno dokładniej ustalić ich pochodzenie. Tu możemy jedynie stwierdzić, że ich odpowiedniki znajdują się w tekście niemieckim Landrechtu Zwierciadła Saskiego wydania 1517 i 1528 r. Jaskier przytacza je w brzmieniu łacińskim, przy czym zdarza się, że jest ono identyczne z brzmieniem przekładu Konrada z Opola, czyli z v. Vra-

⁷³ Patrz zestawienie na s. 178.

⁷⁴ Patrz zestawienie 1 na s. 12, poz. 5, 8, 13, 14, 15, 16.

⁷⁵ Podobnie oceniamy odmiany tekstu powołane przez Jaskiera w notach marginesowych, patrz niżej, s. 178 i n.

⁷⁶ Gdy np. w I 8 przejął Jaskier definicję proprietatis, w nocie a poinformował: „Primus iste c. ex vetustioribus extractus est codicibus”.

tislaviensis⁷⁷. Nie sądzimy by była to zbieżność przypadkowa. Trzeba wreszcie stwierdzić, że czasem nie jesteśmy w stanie orzec skąd pochodzą drobne fragmenty, uzupełniające luki, jeżeli brzmią one podobnie lub identycznie w kilku źródłach⁷⁸.

Reasumując stwierdzamy, że podstawowy trzon *Ius Provincialis quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur...* wzięł Jaskier z v. Vulgata wydania lipskiego z 1528 r. Drugim, intensywnie przezeń eksploatowanym źródłem jest v. Vratislaviensis, czerpana głównie wprost z rękopisów, rzadziej za pośrednictwem Łaskiego⁷⁹. Z Łaskiego również Jaskier korzystał, choć dość rzadko, odnosi się przy tym wrażenie, że starał się to ukryć.

4. JAK JASKIER KORZYSTAŁ Z POPRZEDZAJĄCYCH GO TEKSTÓW

Skoro już wiemy, że Landrecht Zwierciadła Saskiego w wydaniu Jaskiera jest kompilacją a nie nowym tłumaczeniem, i to kompilacją dosyć złożoną, przypatrzmy się jak ów autor tekst *Iuris Provincialis...* buduje. Przede wszystkim rzucają się w oczy liczne przeróbki natury stylistycznej, nigdy zresztą nie sygnalizowane. Za przykład niech posłuży art. I 7:

v. Vulgata I 7

J I 7

	Si quis	
aliquid ab alio		ab alio quid
	accomodaverit, mutuaverit, seu quicquam stipulatus fuerit, hoc reddere debet et adimplere, et quicquid fecerit, hoc ipsum ratum et gratum	
debet habere.		habere tenetur.
	Si vero postea negare voluerit, suo se	
ab hoc		occassione illius
	liberabit iuramento, dummodo coram iudicio non fuerit	
actum,		factum,
	nam tunc actor cum testimonio duorum virorum et iudicis	
obtinebit.		eundem convinct.

Zmiany wprowadzone przez Jaskiera tekstu cytowanego artykułu

⁷⁷ Zob. uw. 32.

⁷⁸ Zob. np. uw. 142, 166.

⁷⁹ Nasze ustalenia potwierdzają niemal w całości opinię Homeyera, którą przytaczamy wyżej na s. 6—7. Homeyer nie spostrzegł jedynie tych kilku przejętków tekstu Łaskiego, różnego od v. Vratislaviensis,

nie ulepszają. Świadczą one o drobiazgowości autora, który nie waha się zamienić „debet habere” na „habere tenetur”. Podobnie rzecz się ma z większością modyfikacji stylistycznych dokonanych przezeń. Zdania się przy tym i to, że w całym artykule znajdujemy tylko jedną zmianę, jak np. w I 10, w którym, w miejsce „si ipse” wstawia Jaskier „dato quod”. Tak zmieniał Jaskier nie tylko v. Vulgata lecz także te fragmenty, które zapożyczał z v. Vratislaviensis:

Vrat. 43

J II 19

tunc remanet servus

tamen ille

absque iure

erit

et absque honore.

W rezultacie rzadko można spotkać w jego dziele tekst przejęty bez jakichkolwiek zmian. Tego rodzaju „czystych” przejęć jest znacznie mniej, niż wskazują to dane tab. 3. Nie uwzględniliśmy w niej bowiem np. zamiany spójników, przestawień wyrazów i innych retuszów stylistycznych.

Następna ingerencja w tekst polega na zmianie terminologii, najczęściej na jej rozbudowaniu. Jaskier bowiem nie zastępuje jednego terminu innym, lecz dodaje określenie synonimiczne, wzięte najczęściej z v. Vratislaviensis. Mogło w tym przejawiać się zamierzone działanie w kierunku upodobnienia v. Vulgata — tekstu w Polsce w najlepszym razie mało znanego — do bardziej rozpowszechnionej v. Vratislaviensis. Zmian tych jest sporo, czego ilustracją jest tab. 7.

Dalsze zmiany polegają na wprowadzeniu do v. Vulgata innych tekstów, pochodzących najczęściej z v. Vratislaviensis. Ów odmienny tekst występuje niekiedy obok v. Vulgata i wówczas Jaskier informuje: „alii textus habent”⁸⁰. Z reguły jednak postępuje inaczej, to jest usuwa tekst v. Vulgata, a w jego miejsce daje tekst wzięty z innego źródła, nie informując czytelnika o dokonanych zabiegach. I w jednym i w drugim przypadku dokonuje przy tym szeregu zmian w przejmowanym tekście⁸¹. Gdy dzięki tej operacji usuwa Jaskier błędy lub luki w v. Vulgata, znamy przyczyny takiego postępowania⁸². Gdy w ten sposób w miejsce jednego błędu wprowadza inny, też znaleźlibyśmy uzasadnienie. Można przypuszczać, że nie dostrzegł Jaskier błędu we wpro-

⁸⁰ Zob. np. uw. 42.

⁸¹ Zob. np. uw. 42.

⁸² Por. uw. 48. Tamże przykład na to, jak Jaskier przejmuje z v. Vulgata tylko pierwszy, poprawny człon artykułu, a resztę — obarczoną błędem — wymienia na v. Vratislaviensis. Zob. też uw. 67, 76, 79, 81, 94, 109 i inne. Gdy w v. Vratislaviensis jest błąd, Jaskier sięga do Łaskiego, zob. uw. 173.

wadzanym tekście⁸³. Istnieje jednak cały szereg zmian, polegających na zamianie poprawnego fragmentu v. Vulgata na równie poprawny fragment v. Vratislaviensis. Oto przykład:

v. Vulgata II 53	J II 53	Vrat. 66
Quequid aliquis aedificet	Quicquid homo censualis in terra aedificat aliena	
	hoc est	
in fundo censuali, ea tollere potest, et haeres eius [...]		potest deducere, cum rece- dit, et heres eius [...]

Tego rodzaju postępowanie można chyba wytłumaczyć jedynie chęcią upodobnienia v. Vulgata do bardziej znanej w Polsce (a więc i Jaskierowi) v. Vratislaviensis.

Jak wiadomo, przekład Konrada z Opola zawiera sporo błędów, skoro więc Jaskier tak obficie zeń czerpie, mogły te błędy przejść do jego *Ius Provinciale*... Jest jednak inaczej, nasz kompilator bowiem nadzwyczaj starannie selekcjonuje przejmowane fragmenty. Wprawdzie nie udało mu się uniknąć zupełnie przejęcia tekstu obarczonego błędem, takich potknięć jest jednak bardzo niewiele⁸⁴. Często da się zaobserwować, jak Jaskier czerpiąc z v. Vratislaviensis pomija fragmenty, w których jest jakiś błąd, np.:

II 11 § 2

Vrat. 37	J II 11	v. Vulgata II 11
Si reus obtulerit se ad iurandum in termino,	paratus sit tempore, et loco statuto, et actor res- puerit aut praesens non fuerit, reus liber est a sacramento et debito, si poterit actor hoc testibus desuper testimonium ha- approbare.	Esset autem quis paratus ad sacramenti praestationem in tempore deputato, et recep- tor id rennuerit vel se ab- sentaverit, reus a debitis il- lis et a sacramenti praesta- tione sit liberatus (w wyd. 1474 r. d. c.: dummodo hoc poterit comprobare).

Czerpanie z v. Vratislaviensis jest tu wyraźne, przy czym, z wyjątkiem członu ostatniego, to co różni tekst Jaskiera od tej wersji, pochodzi z v. Vulgata. W ostatnim członie przekład Konrada z Opola jest zdecydowanie zły, zbędny jest w nim wyraz „actor”, dzięki któremu cały przepis staje się niezrozumiały. To nie powód ma przecież

⁸³ Zob. uw. 63, 111, 162, 215, 247, 248, 262, 265.

⁸⁴ Zob. ods. 83.

udowadniać wypełnienie obowiązku przez pozwanego, lecz właśnie pozwany ma „hoc probare”. Dodajmy, że również v. Vulgata w wydaniu z 1528 r. (i 1517 r.) nie ma poprawnego tekstu, brakuje w nim bowiem ostatniego członu. Jaskier jednak brak spostrzegł, przy czym po tekst poprawny nie sięgnął do wydania bazylejskiego z 1474 r., lecz do Łaskiego. Ten z kolei poprawne brzmienie interesującego nas fragmentu przejął z v. Sandomiriensis:

Ł 150

si super eum habuerit testimonium

W istocie zatem w tak niewielkim fragmencie znajdujemy v. Vratislaviensis, v. Vulgata i Łaskiego (ściślej v. Sandomiriensis). Paragraf 3 tegoż art. (II 11) ma w v. Vratislaviensis luki i inne usterki, toteż Jaskier go pomija, a tekst czerpie z poprawnej w tym miejscu v. Vulgata⁸⁵.

II 22 § 1

Vrat. 46	J II 22	v. Vulgata II 22
	Quicquid	
debet probare	contra iudicem quis	aliquis adversus iudicem
		est probaturus, in ea probatio-
—nium	ne	
requirat, ubi	iudicis testimonio non	
	indigebit, si actio	
	seu	
inculpatio		
alicuius non ascendat quam		non excedat mulctam
ad	seu	
poenam simplicem		
	sed	
	hoc cum duobus	
sententiam invenire solitis pro-		iuridicis (1474: veridicis) te-
babit.		stificatur.

W tym przypadku sięga Jaskier do v. Vratislaviensis po synonim *multy* (*poena simplex*) i po lepszy aniżeli v. Vulgata przekład fragmentu „der dingpflichten, de dar ordel vinden”. Zdanie drugie natomiast przejmuję Jaskier z v. Vulgata prawdopodobnie dlatego, że w v. Vratislaviensis brak przekładu fragmentu „over (lub oder) den richtere”. Dla ścisłości dodajmy, że mimo tej luki sens przepisu w v. Vra-

⁸⁵ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 39.

tslaviensis nie uległ zmianie. Mielibyśmy zatem dowód skrupulatności posuniętej do tego stopnia, że usuwa się nawet brak formalnej natury.

Paragraf 4 tegoż art. składa się znów z v. Vratislaviensis i v. Vulgata:

Vrat. 46	J II 22	v. Vulgata II 22
Ubi cum septem testibus debet quid probare,		Quicquid est per testimonium septem virorum probandum
a viginti et uno debet testimonium requiri.		pro eo testimonio XXI sunt interrogandi.

Tu trudno ustalić, czemu Jaskier nie przejął całego § z v. Vulgata lub z v. Vratislaviensis, nie ma bowiem między obu przekładami różnic merytorycznych.

Paragraf 5, ostatni w tym artykule, przejmuje Jaskier z v. Vulgata z wyjątkiem zakończenia, po które sięga do v. Vratislaviensis:

Vrat. 46	J II 22	v. Vulgata II 22
[...] quia contra iustitiam et suam conscientiam ipsum eum compulit ad probandum.		[...] quia eum contra iustitiam et propriam conscientiam probationis onera supposuit, condemnetur.

I tu nie widzimy różnic merytorycznych między obu przekładami.
II 36

W tym bardzo obszernym, liczącym 8 paragrafów artykule, niemal cały tekst pochodzi z v. Vulgata, w której Jaskier dokonuje szeregu modyfikacji, nie zmieniających jednak sensu przepisów. Jedyne w § 3 drobny fragment v. Vulgata wymienia Jaskier na v. Vratislaviensis:

Vrat. 50	J II 36	v. Vulgata II 36
possessor maiori iure sacramento proprio et duorum vicinorum res huius obtinebit, quam actor	huiusmodi quod illa occupare valeat.	ipse, qui eam possidet rem, cum duobus suis villanis pre vendicatore rem obtinebit.

Tu również nie możemy dociec przyczyn zamiany. Natomiast przed

obfitszym czerpaniem z v. Vratislaviensis mogły Jaskiera powstrzymać nieścistości w przekładzie § 5⁸⁶.

III 26 § 1—2, zd. 1.

Vrat. 66

J III 26

v. Vulgata III 26

Rex est communis iudex

ubique.

ubilibet omnium.

Liber

Et alicubi in alieno iudicio

et

bannitus ad actionem non

idoneus scabinatu non compe-

respondebit duellorum.

llitur respondere in causa du-

elli coram iudice extraneo

aut iudicio.

Poza terminologicznymi, innych różnic między obu przekładami nie dostrzegamy. Dalszych partii z v. Vratislaviensis w tym artykule Jaskier nie przejmuje chyba dlatego, że jest w niej błędnie przetłumaczony termin „hantgemal”⁸⁷.

Bywa niekiedy, że Jaskier pozostawia błędny tekst v. Vulgata, a wymienia tekst poprawny na równie poprawny:

II 54. § 4

Vrat. 54; Ł 214

J II 54

v. Vulgata II 54

[1] Quod pastor expellit a villa, debet inpellere,

Quicquid pastori praesentatur

et ex villa ad eum pelli- ipse illud solvet, si per eum

tur, istud viceversa im- ad villas prediae non re-

pellere debet,

portetur.

[2] et quod perdidit, solvere

tenetur. Si lupo quid cepit

aut spoliator,

[3] pastor tenetur insequi cum clamore, ita quod hoc possit probare [...]

et ipse si detentus non fu-

erit, nisi factum per violen-

ciae clamorem, ita ut hoc

possit comprobare, notificet

[...]

Fragment [1] brzmi poprawniej w v. Vratislaviensis. Umieszczone w v. Vulgata wzmianki o zwierzętach okazywanych pastuchowi (prae-

⁸⁶ *Ibidem*, uw. 53.

⁸⁷ *Ibidem*, uw. 86. Patrz też niżej, uw. 207. Podobnie w III 42 mamy przejątki z v. Vratislaviensis w § 2. Z § 3 tej wersji już jednak Jaskier nie korzysta, ma on bowiem braki, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 92. W III 45 do terminu „latino-rum” w tekście przejętym z v. Vulgata Jaskier dodaje: „alii textus habent agricola-rum”. Tak jest istotnie w v. Vratislaviensis. I tu przed obfitszym czerpaniem mogły powstrzymać Jaskiera usterki w tej wersji się znajdujące, *ibidem*, uw. 94.

sentatur) i pędzonych ze wsi do pastucha, nie mają odpowiedników w tekście niemieckim. Fragment [2] przejęty z v. Vratislaviensis nie różni się merytorycznie od v. Vulgata. Fragment [3] w v. Vratislaviensis nie zawiera istotnego wymogu, by pastuch był związany (lub w inny sposób miał ograniczoną swobodę działania) i chyba dlatego Jaskier go nie przejął⁸⁸.

Innym razem, np w II 24 § 2, Jaskier przejmując tekst z v. Vulgata inkrustuje go dość obficie fragmentami czerpanymi z v. Vratislaviensis, nie zawierającymi różnic merytorycznych, natomiast tekst merytorycznie różny zamieszcza w nocie marginesowej.

Vrat. 46	J II 24	v. Vulgata II 24
Iusto modo potest quilibet res proprias alienare, scilicet vendere, inpignorare seu alienare, vel resignare, aut si census aut servitium domino debitum non persolverit infra annum,		Unusquisque potest sua iusta bona etiam iure amittere,
aut si fuerint iure abiudicate provinciali aut feudali, vel quocunque possidere designat non coactus, et hoc est de iure, et		si ab eo obligentur, vendantur, resignentur, vel si a feudi domino investitura per anni circulum non petatur
		aut quoquomodo civili aut feudali iure alicui abiudicentur, vel
		qualitercunque non coactus ea iure desinat possidere.
	Unde	Ideo nulli possessio bonorum, nisi in eius praesentia vel interveniente continuat[i]a abiudicetur.
ob hoc non licet aliquem a possessione eicere,		
nisi per testes prius ad rectum iudicium fuerit citatus,	sua, nisi iuste ad iudicium citatus	
et per sententiam a possessione eiectus	possessio-	
	sit.	

Mozaikowy charakter tekstu Jaskiera jest tu wyraźny. Zwraca uwagę, że nie przejął on z v. Vratislaviensis początku § 2, lecz umieścił go w nocie marginesowej d: „Textus vetustiores addunt: aut si census aut servitium domino debitum non persolverit infra annum”. Otóż tekst niemiecki w tej właśnie części § 2, wśród przypadków, w których następuje prawna utrata Gewere wymienia „he sek verjaret gegen sinen herren”. Według badaczy niemieckich oznacza to niedotrzymanie terminu odnowy umowy lenna, które to odnowienie było konieczne, gdy syn wasala dziedziczył po śmierci ojca, lub gdy zmieniała się osoba seniora (Rymaszewski, *Łacińskie teksty...*, uw. 47). Z tekstu jednak bezpośrednio nie wynika, że przedmiotem regulowania prawnego jest sto-

⁸⁸ *Ibidem*, uw. 57, patrz też niżej, uw. 164.

sunek lenny. Jest on (tekst) sformułowany na tyle ogólnikowo, że można podeń podciągnąć stosunek feudal—chłop. I tak chyba rozumiał ten przepis Konrad z Opolą, na co wskazuje użycie terminu „census”, wasal przecież czynszu nie płacił⁸⁹. Natomiast w tekście v. Vulgata, przejętym przez Jaskiera, mamy *expressis verbis* wyrażony stosunek lenny.

W artykule wyżej omówionym v. Vratislaviensis jest wykorzystana przez naszego kompilatora dwójako, jest wkomponowana w tekst główny, a ponadto jej fragment (inny) zostaje przytoczony w nocie marginesowej. Nader często spotykamy się przecież z postępowaniem, którego wy tłumaczyć nie potrafimy. Jaskier mianowicie wstawia odpowiedni fragment v. Vratislaviensis do tekstu głównego (w miejsce usuniętego przezeń fragmentu v. Vulgata), nieco go czasem modyfikując, a ponadto ten sam fragment powtarza w nocie marginesowej jako odmianę tekstu⁹⁰.

II 9

Vrat. 37

J II 9

v. Vulgata II 9

et ipsi

respectum debent habere

respectum et confidentiam habere debent

suorum iurium in iudicem confidebunt

ad iudicem, quia causa dilata
est per sententiam in aliam
diem.

Treść noty:

Vrat. 37

J II 9, nota b

Textus alii ita legunt:

1, 4, 2, 3

1 2 3 4

et ipsi respectum ad iudicem habere
debent, quia per sententiam causa dilata
est
in alium

usque ad aliam

diem.

II 30

Vrat. 48

J II 30

v. Vulgata II 30

Haereditatem

seu successionem

Qui sibi dicit successionem

qui sibi vendicat

⁸⁹ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 47, patrz też niżej, uw. 121.

⁹⁰ Por. w związku z tym uw. 104.

non per cognationem sed
per promissionem

seu donationis

debere,

aut pertinere,

hoc

id est

non iure cognationis, sed pro-
missionis

hoc pro irregulari habeatur

pro iniustitia reputatur,
nisi fuerit promissio coram
iudice confirmata.

nisi promissio huiusmodi co-
ram iudicio sit confirmata.

Widać wyraźnie, jak Jaskier uzupełnia tekst v. Vulgata fragmentami zaczerpniętymi z v. Vratislaviensis, a częściowo też własnymi dodatkami (seu donationis, aut pertinere). Uzupełnienia te są zresztą zbędne, v. Vulgata jest bez nich dostatecznie jasna. To jednak Jaskierowi nie wystarczy i w nocie marginesowej a przytacza cały art. II 30 w brzmieniu nadanym mu przez Konrada z Opola. Gdyby to były sporadyczne wypadki, można by je traktować jako zwykłe niedopatrzenie, jest jednak inaczej — Jaskier często tak postępuje⁹¹.

Pomijając tu problem not marginesowych, o których niżej⁹², a pozostając wyłącznie przy tekście głównym, rozdział niniejszy zamknijmy następującym podsumowaniem.

Jaskier nie dokonał nowego przekładu Landrechtu Zwierciadła Saskiego, nie jest więc tłumaczem. Nie ograniczył się jednak do przepisania któregoś z dotychczasowych tekstów łacińskich. Sięgając do nich poddawał je obróbce tak dalece, że nie jest to już ani v. Vulgata ani v. Vratislaviensis. Tak spreparowany tekst łaciński Landrechtu Zwierciadła Saskiego winien mieć własną nazwę. Nie może to być „versio Jaskieri”, ponieważ termin „versio” bywa zazwyczaj stosowany do tłumaczeń, np. versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, versio Vulgata, a *Ius Provinciale*... Jaskiera nie jest nowym przekładem. Proponujemy wobec tego nazwę, „redakcja Jaskiera”.

Jakie efekty dał ten wielki wysiłek włożony w przekazanie czytelnikowi możliwie najlepszego tekstu, oto pytanie na które staramy się odpowiedzieć w rozdziale następnym.

⁹¹ Zob. uw. 104, 108, 116, 120, 131, 150, 169, 235, 249.

⁹² Patrz rozdz. III.

Rozdział II

TEKST GŁÓWNY *IUS PROVINCIALE, QUOD SPECULUM SAXONUM VULGO NUNCUPATUR*

1

I 2 § 1

Iewelk kersten man is sent plichtich to
sukene dries in'me jare, sint he to sinen
jaren komen is, binnen deme bis-
copdume dar he inne gese-
ten is.

J I 2

Quilibet Christianorum adultus ter in
anno sijnodo se praesentare tenetur.

Brak w tekście Jaskiera przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego¹. Opuszczenie to jest jednak w polskich warunkach bez znaczenia. Zgodny z oryginałem tekst zawierają v. Sandomiriensis oraz Łaski².

2

I 2 § 3

[2] Under den mut men wol kesen enen
vronen boden, of de vrone bode
stirft.

J I 2

[...] et ex hiis, si opus fuerit, praeco
eligatur.

Niemieckiemu „of de vrone bode stirft” odpowiada w tekście Jas-

¹ Ilekroć używamy określenia „tekst Jaskiera” bez dodatkowych wyjaśnień, zawsze kryje się pod nim przejęta przezeń v. Vulgata wydania 1528 r. Ilekroć używamy określenia „teksty łacińskie poprzedzające Jaskiera” zawsze kryją się pod nim v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis, Łaski.

² Sand. I 2; Ł 2. W v. Vratislaviensis brak art. I 2, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 2.

kiera sformułowanie bardziej ogólne, a więc poprawniejsze — si opus fuerit. Stanowisko woźnego sądowego mogło przecież wakować nie tylko z powodu zgonu. Wierny oryginałowi tekst zawierają v. Sandomiriensis i Łaski³.

3

I 2 § 4

De lantseten, de nen egen hebbet in'me lande, de scolēn suken eres gogreven ding over ses weken.

J I 2

Pagani proprium non habentes, suorum Gograviorum iudicium expectent.

W v. Vulgata, skąd Jaskier tekst powyższy czerpie, został pominięty okres wyczekiwania. Na usprawiedliwienie tłumacza trzeba dodać, że taki sam okres wyczekiwania, to jest sześć tygodni, został wymieniony w § 3 tegoż artykułu (w odniesieniu do proprietarii), stąd łatwo go się domyślić w § 4. Wierny oryginałowi tekst zawierają v. Sandomiriensis i Łaski⁴.

4

I 2 § 4

[2] Dar unde [...] unde al ungerichte, dat in den lif oder in de hant geit [...]

J I 2

[...] omnemque iniuriam poena mortis vel membri abscisione puniendam accusare.

W tekście Jaskiera zamiast ucięcia ręki mamy ucięcie członka. Obserwujemy zatem i tu tendencję do uogólniania, co trzeba uznać za cechę pozytywną, przy czym przekład merytorycznie nie odbiega od oryginału. Jaskier w nocy marginesowej f przytacza tekst łaciński, zawierający inny wymiar kary: „Alii textus habent: omnemque iniuriam, quae in vitam vel in cutim iudicatur”.

Tekstu o tym brzmieniu nie udało się odnaleźć. W v. Vratislaviensis nie ma art. I 2, v. Sandomiriensis ma tekst zgodny z niemieckim („ad collum aut manum”)⁵. Jedynie Łaski zawiera szerszy wachlarz kar: kara śmierci, mutylacja, kara na skórze i włosach („ad cutem aut ad crinem”)⁶. Wydaje się, że Jaskierowe „in cutim” oznacza to samo,

³ Sand. I 2; Ł 3. Co do v. Vratislaviensis, patrz ods. 2.

⁴ Sand. I 2; Ł 3.

⁵ Sand. I 2.

⁶ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 402.

co „in cute et in crinibus”⁷, wydaje się też, że zaczerpnął Jaskier wzmiankę o tej karze z Łaskiego⁸.

5

I 3 § 2

J I 3

[...] de vrie herren den virden [...]

Quartum nobiles et liberi domini.

Tłumaczenie „vri herren” przez „nobiles et liberi domini” budzi zastrzeżenia, ponieważ uprzednio wymienione w tekście grupy to też nobiles. Dodajmy, że dokładnością nie grzeszą też ani v. Sandomiriensis ani Łaski. W obu tekstach wolnych rycerzy oddano przez barones⁹. Rzecz jasna, praktycznego znaczenia owa nieścisłość w warunkach polskich nie miała.

6

I 3 § 3

J I 3

[7] An deme sevenden steit en nagel unde nicht en let, dar umme lendet dar de sibbe unde hetet nagelma-ge.

In septimo unguis et non membrum reperitur, et ideo ibi cognatio terminatur.

Twórca v. Vulgata, sypiący szczodrze terminologią pokrewieństwa, tym razem nie przełożył spacjaowanego fragmentu. Jaskier luki nie wypełnił, chociaż łaciński odpowiednik „nagelmage” występuje w v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis i w Łaskim¹⁰.

7

I 3 § 3

J I 3

[10] [...] went de paves ne mach nen recht setten, dar he unse lantrecht oder lenrecht mede ergere.

Qui tamen nullam decretalem in nostri iuris feudalís et civilis potest condere praeiudicium.

Tłumaczenie „lantrecht” przez „ius civile” nie jest trafne, bowiem tego łacińskiego terminu używano zazwyczaj na określenie prawa miejskiego. W poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich spotykamy po-

⁷ Por. jednak znaczenie zwrotu „in cute et in crinibus” u Groickiego: „u prągi ma być bit i włosy mają być oberzniené, co zowią łacinnicy „poenam in cute et crinibus”. B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953, fol. CXXIX.

⁸ O preparowaniu tekstów przytaczanych w notach patrz roz. III.

⁹ Sand. I 3; Ł. 4. W v. Vratislaviensis brak art. I 3 § 2, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 2

¹⁰ Vrat. 2: „et hii vocantur parentes ad unguem”. Sand. I 4; Ł 6: „et consanguinei ad unguem nominantur”.

prawniejsze określenie — *iura provincialia*¹¹. Jaskier przeszedł do porządku dziennego nad tą niedokładnością być może dlatego, że *Landrecht* *Zwierzciadła* *Saskiego* był u nas stosowany przez sądy miejskie¹².

8

I 4

J I 4

Oppe altwile unde oppe dwerge [...]

Super gnavos et homuncios [...]

Niemiecki termin „altwile”, którego treść do dziś nie została jednoznacznie rozszyfrowana, sprawiał kłopoty już średniowiecznym tłumaczom¹³. Konrad z Opola oddał go przez „*fatus et vanus*”¹⁴, Konrad z Sandomierza przez „*neptuni*” (w Gn obok tekstu, inną ręką — „*preskortowy*”) ¹⁵. W v. *Vulgata* zamiast „*gnavos*” winno być „*nanos*”¹⁶ i mamy tu prawdopodobnie do czynienia z błędem drukarskim¹⁷. W nocie marginesowej (bez oznaczenia) Jaskier informuje: „*Alii addunt et de hermaphroditis*”. Tak jest istotnie w glosie¹⁸.

9

I 4

J I 4

[3] Wert ok en kint geboren stum oder
handelos oder vutelos oder blint [...]Nascitur etiam puer surdus aut mutus,
sine pede aut manu [...]

W tekście niemieckim ułomności fizyczne, wpływające na prawa do spadku to niemota, brak rąk, nóg, ślepotą. W tekście Jaskiera zamiast ślepoty występuje głuchota. Jaskier tym razem nie dokonuje korekty

¹¹ Sand. I 4; Ł 6.

¹² Zmienił natomiast nasz kompilator „*ius civile*” na „*ius provinciale*” w art. II 24 § 2, zob. uw. 122 i 49. Również w tytule dzieła Jaskiera figuruje „*ius provinciale*”.

¹³ Schwerin Ssp, s. 23, ods. 25: „*Blödsinniger* (Zwitter?); Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 147: „*altvil*, *Blöder* (Bedeutung umstritten)”.

¹⁴ Vrat. 4.

¹⁵ Sand. I 6.

¹⁶ Według Forcelliniego, „*nanus* = homo brevi atque humili corpore, paulum supra terram exstans”, a więc karzeł. A. Forcellini, *Totius latinitatis lexicon*, t. IV, Prati 1868, s. 223.

¹⁷ W wydaniu z 1602 r. znajdujemy poprawne brzmienie „*nanos*”. Terminu „*ghavus*” nie ma w słownikach łaciny średniowiecznej. Spotykamy go w orzeczeniu krakowskiego sądu miejskiego z 1603 r.: „*nihil obstante de gnavibus et homuncionibus*”. Cytuje to orzeczenie Bukowska, *op. cit.*, s. 90, ods. 31 (Teut. 17, s. 1449). Czy „*gnavus*” nie powstał z błędnego odczytania „*nanus*”? Zob. *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. IV, Wrocław 1975—1977, kol. 568, przy *gnavus* odsyła do *nanus*.

¹⁸ Por. tab. 5.

tekstu, chociaż v. Vratislaviensis, z której tak często korzysta, zawiera przekład zgodny z oryginałem¹⁹.

I 4

[3] Wert ok en kint geboren stum oder handelos, oder vutelos, oder blint, dat is wol erve to lantrechte, unde nicht len erve.

[4] Hevet aver he len untvangen, er he worde alsus, dat verluset he dar mede nicht.

[5] De meselseke man ne untvet weder len noch erve.

[6] Hevet he't aver untvangen er der suke, he behalt it unde erft it als en ander man.

10

J I 4

Nascitur etiam puer surdus aut mutus, sine pede aut manu, idque, cum natus sit, demonstratur, iure civili haeres quidem existere potest, sed non iure feudali.

Si autem feudum ante huiusmodi tempora sit sortitus, propter superadveniens impedimentum, feudum prius acquisitum non amittit.

Quod et de leproso homine similiter enarramus.

Zdanie trzecie w tekście Jaskiera zawiera dodatkowy warunek, nieznanym tekstowi niemieckiemu: ułomność winna być ujawniona w chwili urodzenia. Poza tym odmiennie została u Jaskiera uregulowana sytuacja trędowatego. Ostatnie zdanie sugeruje, że trędowaty może być dziedzicem według Landrechtu, natomiast nie może być dziedzicem prawa lennego. Odmiennie brzmi tekst niemiecki: trędowaty nie dziedziczy ani według Landrechtu ani według prawa lennego. Poprawny przekład zawierał v. Sandomiriensis i Łaski²⁰.

11

I 5 § 1

J I 5

[...] sine kindere nemet del in ers elder-vader erve gelike eren vedderen in ers vader stat. Alle nemet se aver enes mannes del.

Proles eius mortuo avo in haereditate eius cum patruis et materteris accipit portionem.

¹⁹ Vrat. 4. W Sand. I 6 została wymieniona głuchota, ale dodatkowo obok niemoty i ślepoty, zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 205. To samo w tekście Łaskiego, który ten art. przejął z v. Sandomiriensis, zob. Rymaszeński, *op. cit.*, zestawienie na s. 175. Dodajmy, że Homoeyer nie notuje tekstu niemieckiego z taką odmianą.

²⁰ V. Vratislaviensis ma ten sam, co tekst Jaskiera, układ zdań, a więc tę samą nieścisłość. Godne odnotowania jest postępowanie Łaskiego. Zdanie pierwsze art. I 4 przejmując on z Vrat. 4, natomiast dalszy ciąg czerpie z poprawnie zredagowanej Sand. I 6. Czyżby zdawał sobie sprawę, że dalsze części I 4 są w v. Vratislaviensis błędnie przełożone? Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, tab. 4.

Przepis traktuje o prawach spadkowych dzieci syna, który, pozostając w niedziale ze swym ojcem, zmarł przed nim. Dziedziczą one po śmierci dziada tę część, która przypadłaby ich ojcu, gdyby żył (zasada reprezentacji). Zdanie drugie, tę zasadę wyrażające, nie występuje w tekście Jaskiera, brak też fragmentu spacjiowanego. Poza tym „gelike eren vedderen” zostało w v. Vulgata oddane przez „cum patruis et materteris”, jednakże dla członu spacjiowanego brak odpowiednika w tekście niemieckim. „Vedder” według wydawców oznacza wyłącznie stryja (Vaterbruder)²¹. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie²².

12

I 5 § 1

J I 5

[3] Disses ne mach den dochter kinderen
nicht gescen [...]

[...] quod de nepotibus filiarum non est
praesumendum.

Tłumaczenie „dochter kinderen” przez „nepotes filiarum” budzi zastrzeżenia. Termin „nepos” w łacinie średniowiecznej może wprawdzie oznaczać różne stopnie pokrewieństwa, wnuka, synowca, a także siostrzeńca, lecz nie syna, czy ogólnie dziecko, niezależnie od płci²³. Być może należy tekst odczytywać następująco: wnuki ze strony córki (tj. dzieci córki), wówczas jednak winien on brzmieć „nepotes ex filia nati”²⁴.

13

I 5 § 3

J I 5

[3] Swar aver de vrowe nenen bruder
ne hevet wan enen papen, se nimt eme
geliken del in deme erve also in
der rade.

Ubi vero mulier fratrem non habet su-
perstitem nisi clericum, ipsa sibi in
haereditatis perceptione coequatur.

Brak w tekście Jaskiera odpowiednika spacjiowanego fragmentu. Gdyby jednak stosować doń dzisiejsze wymogi interpretacyjne, należałoby stwierdzić, że sens przepisu pozostał niezmieniony, ponieważ o geradzie traktuje zdanie 1 tegoż paragrafu. Wynika zeń, że córka partycypuje w dziedziczeniu gerady po matce (wraz z bratem-duchow-

²¹ Homeyer I, Register I, s. 490, s. v. Vedder; Schwerin, Ssp, s. 23, ods. 30.

²² Vrat. 5: „et omnes (sc. filii, podkr. Z. R.) unam”. Podobnie Sand. I 7; Ł 11.

²³ Zob. K. Kolańczyk, *Najdawniejsze polskie prawo spadkowe*, Poznań 1939, s. 163, ods. 1.

²⁴ Tak jest właśnie w Sand. I 7 i w Ł 11. Vrat. 5: „et hoc pueris filie non continget”.

nym). Dosłowny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie²⁵.

14

I 6 § 2

J I 6

[2] [...] of he is inneret wert, alse recht is, mit twen unde seventich mannen, de alle vri scepenbare sin oder echt borene late.

[...] si ei erunt per testimonium septuaginta duorum bannitorum aut totidem legittimorum latinorum (alii textus habent originalium) [...]

Tłumaczenie „late” przez „latini” dowodzi bezradności tłumacza, który ograniczył się do zlatynizowania terminu niemieckiego²⁶. Jaskier prawdopodobnie też miał jakieś zastrzeżenia, skoro akurat w tym miejscu daje brzmienie innego przekładu. Owe „alii textus” to nieco zmodyfikowana v. Vratislaviensis („origenarios”)²⁷. W innym miejscu jednak Jaskier pozostawia termin „latini” bez wyjaśnień²⁸.

15

I 8 § 3

J I 8

[2] Gescut it aver ane gerichte, he mut it getugen selve sevendē, dem men de sune oder de orvede dede.

Si vero extra iudicium facta fuerit, testimonio septem virorum comprobabitur.

Brak u Jaskiera odpowiednika spacjaowanego fragmentu. Ponadto budzi zastrzeżenie oddanie „selve sevendē” przez „septem virorum”. Poprawnie winno brzmieć „metseptimus”. Łaciński odpowiednik spacjaowanego fragmentu znajduje się w Łaskim, skąd Jaskier przejął definicję „proprietas”, rozpoczynając ten artykuł²⁹.

²⁵ Vrat. 8: „tam in supellectili matris, quam in hereditate”. Sänd. I 11; Ł 15: „tam in hereditate, quam in supellectili”.

²⁶ Du Cange daje m. in następujące objaśnienie: „L. appellati indigenae seu veteres incolae, vel coloni in iis regionibus, quae a barbaris gentibus pervasae sunt. Speculum Saxonicum, lib. I, art. 6 § 3”. Ch. Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, t. V, Parisiis 1845, s. 36, s. v. Latini. Innego źródła poza Zwierciadłem Saskim autor ten jednak nie przytacza. Mamy tu chyba do czynienia z lacyzacją terminu niemieckiego. Brak terminu „latini” jako łacińskiego odpowiednika niem. „laten” w: HRG, Bd. II, Lief. 15, kol. 1631, s. v. Laten (autorem hasła jest G. Buchda), nie znajdujemy go też u Habel. Zob. E. Habel, *Mittelateinisches Glossar*, Paderborn 1931.

²⁷ Vrat. 9.

²⁸ Zob. uw. 223.

²⁹ Patrz tab. 3.

16

I 9 § 1

v. Vulgata I 9

J I 9

Swe aver dem anderen lo-
vet en egen to gevene vor
gerichte, unde jene sin sil-
ver oder ander sin gut dar
oppe gift [...]

Qui alteri proprietatem
in iudicio dare fuerit
stipulatus, et donatarius
super hoc pecuniam seu
alia bona dederit [...]

Proprietatem alteri in iudi-
cio dare qui fuerit stipula-
tus, ubi et pecuniam em-
ptor dederit [...]

Tekst niemiecki: Kto zobowiązał się dać drugiemu dobra przed sądem, a tamten dał pieniądze lub inne dobra... Przepis jest na tyle ogólnikowy, że może dotyczyć sprzedaży, darowizny jak też zamiany³⁰. W v. Vulgata, jeśli termin „donatarius” potraktować jako termin techniczny, przepis został ograniczony do darowizny. Jaskier przejmuje z v. Vulgata tylko pierwszy człon zdania (do „stipulatus”), reszta jest bodaj jego dziełem. W jego tekście „donatarius” został zastąpiony terminem „emptor”, ponadto usuwa Jaskier wzmiankę o zapłacie innymi dobrami, nie pieniędzmi. Dzięki tej operacji przepis w brzmieniu nadanym przez Jaskiera wyraźnie odnosi się tylko do sprzedaży³¹. Nie jest jednak nasz kompilator konsekwentny i w zdaniu następnym, wziętym z v. Vulgata pozostawia bez zmiany terminy „*proprietatis donator*”, „*donator*”.

17

I 9 § 2

J I 9

Swe ok dem anderen sin gut verdinget,
unde lovet it eme op to latene vor sine-
me herren, swenne he't irwerve, unde
gilt it eme jene al oder en
del [...] jene is it plichtich to latene
sime len erven, he si eme even-
bordich oder ne si.

Quicunque etiam cum aliquo convenerit,
et stipulatus fuerit sibi sua bona feudalia
coram feudi domino resignare [...] dum-
modo pecunia stipulata integre fuerit
exsoluta, aut haeredi pecuniam, super
hoc datam, restituere oportebit.

Tekst niemiecki: Alienowaną nieruchomość trzeba wzdać dziedzicom zmarłego nabywcy także wówczas, gdy cena nabycia została uiszczona tylko w części. Tekst Jaskiera natomiast ogranicza ten obowiązek do sytuacji, gdy cała cena nabycia została zapłacona. Ponadto tekst niemiecki nakazuje ten obowiązek spełnić niezależnie od stanowiska prawnego tychże dziedziców (fragment spacjiowany), w tekście Jaskiera

³⁰ Oczywiście, darowizny odpłatnej. Bukowska określa pozbywcę z tego art. jako sprzedawcę, *op. cit.*, s. 24.

³¹ Dlatego powołanie przez Bukowską tego art. na dowód szerokiego znaczenia terminu „*iusto emptiois et resignationis titulo*” nie wydaje się zasadne, *op. cit.*, s. 55.

brak przekładu tego fragmentu. Przekład poprawny we wcześniejszych tekstach łacińskich³².

18

I 9 § 5

J I 9

[1] Swe ok dem anderen gut in siner
were let, er he't eme op late [...]

Qui etiam alteri ante resignationem et
infeudationem bonorum dimiserit pos-
sessionem [...]

Tekst niemiecki: pozbywca, który wprowadził nabywcę w posiadanie dóbr przed wzdaniem... Tekst Jaskiera poza wprowadzeniem w posiadanie (wwiązaniem) wspomina jeszcze o infeudacji. Wprawdzie o infeudacji nie ma w § 5 wzmianki, jednakże taka emendacja tekstu jest uzasadniona, bowiem poprzednie paragrafy tegoż artykułu, od § 2 począwszy, istotnie traktują o dobrach lennych. Dosłowny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie³³.

19

I 9 § 6

J I 9

Stirft aver jene de't laten scolde, sin
sone n'is nicht plichtich to latene, he
ne hebbe't selve gelovet oder borgen
vor gesat.

[...] filius etiam resignationem promit-
tentis, nisi ipsemet stipulatus fuerit, aut
fideiussores super hoc dederit, adim-
plere non tenetur.

Tekst niemiecki traktuje o przechodzeniu zobowiązań zmarłego na jego syna, natomiast tekst Jaskiera — o obowiązku syna wykonania zobowiązań ojcowskich, ale bez wzmianki o śmierci ojca. Można więc przyjąć, nie znając tekstu niemieckiego, że syn odpowiada za zobowiązania żyjącego ojca. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie³⁴.

20

I 12

J I 12

Swar brudere oder andere lude er gut
to samene hebbet [...] Swat aver en man

Ubi fratres aut alii bona habuerint in-
divisa [...] Quicquid autem aliquis cum

³² Vrat. 11: (1) „et emptor totum persolverit aut partem”, (2) „sive sit paris conditions sive non”. Sand. I 16: Ł 19: (1) „aut totum aut partem solverit”, (2) „sive sit paris (Sand. I dodaje „in natura”) conditionis sive non”.

³³ Vrat. 12: „Qui alterum in possessionem mittit ante resignationem”. Sand. I 18: „Qui etiam alteri bona in suam mittat possessionem, antequam sibi resignet”. Ł 25: „Qui alterum in possessionem bonorum suorum mittit antequam sibi ea resignat”.

³⁴ Vrat. 12: „Si venditor moriatur”. Sand. I 18; Ł 25: „et si ille moritur”.

mit sime wive nimt, des ne delt he mit
sinem brudere nicht [...]

uxore sua receperit, in hac parte eum
sociis suis et fratribus dividere non te-
netur [...]

W zdaniu 1 tekstu niemieckiego jest mowa o własności zbiorowej, tak braterskiej jak wszelkiej innej. W zdaniu 2 — tylko o braciach niedzielných. Natomiast w tekście Jaskiera tak zdanie 1 jak i 2 odnoszą się do wszelkiej własności zbiorowej. Wydaje się, że taką interpretację art. I 12 można przyjąć. Ściśle tekstu niemieckiego trzymają się poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie³⁵.

21

I 14 § 2

J I 14

Else n'is it ok nicht lantrecht, of de
vader den sone mit sime lene van eme
sundert unde it san op let
[...]

Sic etiam non est ius*terrae, si pater
unum de filiis suis cum feudo suo eman-
cipaverit [...]

Tekst niemiecki wzmiankuje o wydzieleniu i wzdaniu, natomiast w tekście Jaskiera brak wzdania. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie³⁶.

22

I 15 § 1

v. Vulgata I 15

J I 15

Swe dem anderen sin va-
rende gut liet, oder sat,
oder to behaldene dut,
umme besced oder
ane besced [...]

Si quis alteri mobilia concesserit,
impignoraverit, aut apud
eum deposuerit, locaveritve
sive cum conditione sive
non [...]

W v. Vulgata brak przekładu spacjaowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Jaskier lukę spostrzegł podczas sprawdzania przekładu z oryginałem albo przy konfrontacji v. Vulgata z innymi tłumaczeniami. Jego uzupełnienie jest bardzo podobne do tekstu Łaskiego — „conditionaliter, vel sine conditione”³⁷.

³⁵ Vrat. 14; Sand. I 20; Ł 22.

³⁶ Vrat. 15: „statim sibi feudum resignando”. Sand. I 22; Ł 26: „et hoc sibi statim renunciaverit”.

³⁷ Ł 27. Tekst przejął Łaski z v. Sandomiriensis. Inne brzmienie ma ten fragment w v. Vratislaviensis: „cum distinctione, vel absque ea”, Vrat. 16.

I 15 § 1

[2] Mach aver jene, de't in geweren hevet, sin varende gut dar an getugen oder sin erve gut, oder hevet he's geweren to rechte, he brikt eme sinen getuch; eme ne werde brok an sime geweren.

23

J I 15

Possessor vero, si haereditarium quid in huiusmodi rebus competere sibi monstraverit, vel quod ita est ex foetu suorum animalium educationem probaverit, vel si varendam emptionis producere poterit, ipse eas cum iuramento duorum obtinebit, nisi defectum in testibus sive in varenda patiat.

Różnice między tekstem niemieckim a tekstem Jaskiera są następujące:

a) w tekście niemieckim nie ma wzmianki o przypłódzie³⁸,

b) wprawdzie w zdaniu drugim tekstu niemieckiego liczba świadków nie została wymieniona, ale w zdaniu pierwszym czytamy, że przysięgi należy dokonać samotrzeć („selve dridde”). Zwrot „cum iuramento duorum” jest nieściśły, nie wynika zeń, że ma to być przysięga złożona samotrzeć.

Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie³⁹.

24

I 16 § 1

[2] Versmaet aver he sin recht vor gerichte unde seget he eme to en ander recht, des he nicht vulkomen ne mach, he verluset beide [...]

J I 16

[...] qui si super eo in iudicio contendere, et in probatione defecerit, eadem iure ab utroque, nisi [...]

W tekście Jaskiera brak orzeczenia, odpowiednika niemieckiego „verluset”, przez co tekst staje się niezrozumiały. Prawdopodobnie jest to błąd drukarski. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁴⁰.

25

I 17 § 1

Stirft de man ane kint, sin vader nimt sin erve; ne hevet he des vader nicht, it nimt sin muder [...]

J I 17

Moritur autem vir sine liberis, pater, si fuerit, sin autem vocetur — mater [...]

³⁸ Warto zaznaczyć, że we wcześniejszych tekstach łacińskich jedynie w Sand. II 35 znajdujemy: „connutrimendum”, co z dużą dowolnością można łączyć z przypłodem.

³⁹ Vrat. 16; Sand. I 23; Ł 27.

⁴⁰ Vrat. 17; Sand. I 24; Ł 28.

Zamiast „vocetur” winno być „vacatur”. Prawdopodobnie jest to błąd drukarski, lecz występuje on już w druku bazyilejskim z 1474 r., a następnie w drukach kolejnych.

26

I 18 § 2

J I 18

Unde dat ander: swat de man vor gericht nicht ne dut, swo wittelik it si [...]

Secundum, quod quicquid Saxo in iudicio non fecerit [...]

W tekście Jaskiera brak odpowiednika spacjaowanego fragmentu, a jest on dosyć ważny. Chodzi tu o jedno z trzech uprawnień, które według Eikego Sasi zatrzymali wbrew woli Karola Wielkiego. Sas mianowicie ma pierwszeństwo własną przysięgą zaprzeczyć czynności dokonanej przed sądem, choćby była jawnie dokonana. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁴¹.

27

I 19 § 2

J I 19

De Swawe sceldet wol ordel [...]

[...] a sententia appellabunt [...]

Nagana wyroku zostaje w tekście Jaskiera zastąpiona apelacją. We wcześniejszych tekstach łacińskich przynajmniej terminologicznie nie było wątpliwości, że chodzi o naganą: „Swewi bene reprobant sententiam”⁴², „Swewi etiam inter se sententias reprobare possunt”⁴³.

28

I 20 § 2

J I 20

[2] Budet se it aver to losene na der bure kore jeneme, des de stat is, unde ne wel he is nicht, so mut se wol op graven, destse de erde weder evene.

Si autem damnum per fodimentum illatum domino fundi, illud rependere secundum arbitrium paganorum fuerit parata, eo nolente, extunc aedificia effodiuntur, dummodo scissurae terrarum reparentur.

⁴¹ Vrat. 18: „quantumcunque probabile sit vel notorium”. Sand. I 26; Ł 32: „quamvis sit publicum”.

⁴² Vrat. 19.

⁴³ Sand. I 28; Ł 34. Patrz też uw. 99. „Increpatio sententiae” nie jest dla Tucholczyka odmienną instytucją, lecz synonimem apelacji: „Appellatio, que in iure Saxónico dicitur increpatio sententiae”. Joannes Cervus „Tucholiensis, Farraginis actionum iuris civilis et provincialis Saxonici Municipalisque Maydeburgensis libri septem, Cracoviae 1558, s. 65.

Tekst Jaskiera odbiega dość znacznie od tekstu niemieckiego. Według tekstu niemieckiego, gdy grunt, na którym stoi budynek, nie jest własnością wdowy, może ona zabrać budynek w określonym terminie, nie niszcząc gruntu (zdanie 1). Może też oferować nabycie tego budynku — według ceny ustalonej przez sąsiadów — właścicielowi gruntu. Gdy ten z oferty nie skorzysta, może wdowa dom zabrać, grunt jednak musi doprowadzić do porządku. Według tekstu Jaskiera, gdy wdowa wyraża chęć pokrycia szkody (wyrządzonej podczas rozbiórki), której wysokość ustalą sąsiedzi, właściciel jednak na to nie przystaje, wówczas może zabrać budynek, grunt jednak musi wyrównać⁴⁴.

Jaskier spostrzegł owe różnice i w nocie marginesowej d przytoczył odnośny fragment v. Vratislaviensis, zgodny z niemieckim, określając go przy tym jako lepszy:

Vrat. 20

J I 20, nota d

Vetustiores textus habent et verius:

Si autem praeberit haeredi aedificia redimere secundum
estimationem vicinorum, et ille arbitrium paganorum, ipseque
noluerit

tunc licebit excidere et effodere domicilium, quo deducto, oportebit ipsum extunc aedificia effodi possunt, dummodo
fundum, sicut ante fuerat, complanare foveas et scissurae reparentur.

Zmiany dokonane w tekście v. Vratislaviensis są nieistotne.

29

I 20 § 3

J I 20

Blift se aver mit den kinderen, oder
mit eres mannes erven [...]

Permanserit autem mulier cum mariti
haeredibus [...]

Dzieci i (innych) spadkobierców zmarłego męża oddaje tekst Jaskiera jednym terminem „haeredes”. Niewątpliwie dzieci to też „haeredes”, zostały one przecież w tekście niemieckim wymienione z osobna. Wierniejszy oryginałowi przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty

⁴⁴ Deformacja art. I 20 w tekście Jaskiera uszła uwadze Bukowskiej, *op. cit.*, s. 34—36.

łacińskie⁴⁵. Nasz kompilator nie widział widocznie tym razem potrzeby informowania o różnicach w przekładach⁴⁶.

30

I 20 § 4

J I 20

[...] stervet ere sone dar na, des sonēs wif nemet mit mereme rechte eres mannes morgengave unde musdele unde ere rade an eres mannes gude, den sīn muder, of se ers mannes unde ers selves unbesculdenen were dar an getugen mogen.

[...] mortuo postmodum filio, eius mulier in dotibus ac utensilibus et in domesticis cibariis percipiendis matri suae praeferetur, quodque ipsa mater adhuc dotem non acceperit, non obstat [...]

Tekst niemiecki:

a) gdy syn, żyjący we wspólnym gospodarstwie z matką-wdową, ożeni się i umrze, jego żona ma pierszeństwo do określonych części majątku, należnych jej mężowi, przed jego matką a swą teściową, pod warunkiem jednakże, że

b) udowodni niewzruszone posiadanie tego majątku przez zmarłego męża oraz przez siebie.

Tekst Jaskiera:

a) zgodny z tekstem niemieckim,

b) człon drugi zawiera tekst zupełnie odmienny (fragment spacjiowy) i niezrozumiały w tym kontekście. Być może mamy tu do czynienia z błędem drukarskim, powtarzanym we wszystkich wydaniach v. Vulgata, w tym także w tekście Jaskiera.

Versio Vratislaviensis także zawiera usterki⁴⁷, poprawne natomiast brzmienie tego fragmentu jest w Łaskim⁴⁸, miał więc skąd Jaskier zaczerpnąć tekst poprawny, tym bardziej, że dwukrotnie z tego źródła przy opracowywaniu art. I 20 korzystał⁴⁹.

31

I 20 § 7

J-I 20

Sus behalt ok er nichte le er rade na erme dode, of se er erme manne stirft, bilker den des mannes muder.

Sic etiam cognata eius, si uxor viro praemoriatur, facilius quam mater mariti utensilia obtinebit.

⁴⁵ Vrat. 21: „Si remansit mulier cum pueris vel cum haeredibus”. Sand. I 29; Ł 35: „Si autem cum pueris permanserit aut cum haeredibus”. Zgodny z podstawowym jest też tekst niemiecki w wydaniu z 1528 r. „Belübt sy aber mit den kindern oder mit des mannes erben”.

⁴⁶ Zob. uw. 28.

⁴⁷ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 19.

⁴⁸ Zob. Ł 35. Tekst przejął Łaski z v. Sandomiriensis, por. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 4.

⁴⁹ Noty d i h. Zob. tab. 4.

Według tekstu niemieckiego, gdy mężatka umrze przed mężem, geradę dziedziczy jej siostrzenica przed matką męża. W tekście Jaskiera zamiast siostrzenicy figuruje krewniaczka, co znacznie zmienia sens przepisu. Jednakże to rozszerzenie kręgu kobiet, otrzymujących geradę przed teściową zmarłej, wzbudziło w Jaskierze niepokój, dał bowiem w nocie h fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis, w której „nichtele” została oddana przez „neptis”.

Vrat. 21

J I 20, nota h

Alii textus habent:

Sed

etiam

et

neptis potius, quam mater viri, obtinet supellectile matertere,
idest sororis matris,
si moriatur ante virum.

Zwracamy uwagę na uściślającą interpretację terminu „matertera”.

32

I 21 § 1

v. Vulgata I 21

J I 21

Mēn mut ok wol vrowen
egen geven to erme live
mit der erven gelove, swo
junk se sin, binnen deme
gerichte dar dat egen inne
leget [...]

Licite etiam datur dotalitium
hoc est vitae provisio
mulieribus in virorum proprie-
tatibus, cum consensu haere-
dum, in iudiciis, in quibus sunt
situatae [...]

W tekście niemieckim zastaw wienny może być dokonany za zgodą krewnych zapisującego („erven”) i to niezależnie od ich wieku („swo junk se sin”). Tekst Jaskiera nie zawiera przekładu ostatniego zwrotu. Jaskier jednak spostrzegł ów mankament i w nocie b poinformował „Textus Germanicus ultra id habet: Quantumcunque iuvenes sint”. Istotnie fragment „swo iunk se sin” występuje w drukach np. z 1517, 1528 r. Jego łaciński odpowiednik znajduje się też w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁵⁰. Dodajmy, że owo uzupełnienie zaczerpnięte rzekomo z tekstu niemieckiego daje Jaskier właśnie w brzmieniu zapożyczonym z v. Vratislaviensis⁵¹. Również „vitae provisio” to określenie typowe dla tej wersji.

⁵⁰ Vrat. 21: „quantumcunque sint iuvenes”. Sand. I 30; Ł 37: „quamvis (Łaski dodaje „ipsi”) impubes fuerint”.

⁵¹ Patrz ods. 50.

33

I 22 § 1

J I 22

[2] Mit sime rade scal ok de vrowe big-
raft unde drittegesten dun [...]

[...] secundum eius etiam voluntatem vi-
dua sepulturam procurabit [...]

W tekście Jaskiera brak odpowiednika spacjeowanego fragmentu. Występuje on w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁵².

34

I 23 § 1

J I 23

Swar de sone binnen eren jaren sin, er
eldeste evenbordege swertmach [...]

Ubi filii inennes existunt, senior agna-
tus [...]

Nie ma w tekście Jaskiera odpowiednika terminu „evenbordege”. Nie jest on wprawdzie powszechny⁵³, ale typowy właśnie dla Vulgaty⁵⁴. Dziwi zatem jego brak w v. Vulgata.

35

I 24 § 1

J I 24

Na deme herwede scal dat wif nemen
[...] unde tunede unde timmer.

Similiter saepes et carpentata aedificia.

Wyliczając części składowe Morgengabe, wymienia Eike de Repgow także „tunede unde timmer”. Homeyer tłumaczy to jako „Gezäuntes und Gezimmertes”⁵⁵. Mniej dosłownie, ale w merytorycznej zgodności z Homeyerem wyjaśnia ten zwrot K. A. Eckhardt: „Haus und Hof”⁵⁶. Według Schwerina kryje się pod nim „Zaun und Gebäude”⁵⁷. Nie wchodząc w to, które z tych wyjaśnień jest najlepsze, trzeba stwierdzić, że „sepes et carpentata aedificia” jest chyba najbliższe wyjaśnieniu Homeyera, choć dla „carpentata” (tłumaczylibyśmy to określenie przez „drewniane”)⁵⁸ brak odpowiednika w tekście niemieckim⁵⁹.

⁵² Vrat. 22: „et ipsa de consilio eius sepulturam et tricessimum procuravit”. Sand. I 32; Ł 40: „de suo etiam consilio vidua sepulturam et tricessimum facere debet”.

⁵³ Brak jego łacińskiego odpowiednika w v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis i w Łaskim jest zatem uzasadniony.

⁵⁴ Homeyer I, s. 181, ods. 1. „Evenbortich” występuje w tekście niemieckim wydania z 1528 r.

⁵⁵ Homeyer I, Register I, s. 484, s. v. „tünete unde timber”.

⁵⁶ Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 166, s. v. tünete.

⁵⁷ Schwerin, Ssp, Wörterverzeichnis, s. 160, s. v. zun.

⁵⁸ Carpentum m. in. oznacza drewno budulcowe, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 100, ods. 110.

⁵⁹ *Ibidem*, uw. 21 i 221 oraz zestawienie na s. 175, przełożenie tego zwrotu sprawiło trudności obu Konradom. Por. też przekład Szczerbica: „ploty, budowanie zrąbione, abo drzewo do budowania zgotowane” w: *Speculum Saxonum albo prawo*

I 25 §5

Stirft en kint, oder begift men it binnen
sinen jaren, swe sine varende have un-
der eme hevet [...]

36

J I 25

Moniatur si puer iuvenis, vel monache-
tur, qui res eius habent [...]

W tekście Jaskiera termin „varende have” został oddany przez mało precyzyjny „res ejus”. Ponadto z brzmienia całego zdania łacińskiego bynajmniej nie wynika, że chodzi o ruchomości. Poprawniejszy przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁶⁰.

I 27 § 2

[2] Swelk man van ridders art nicht n'is,
an deme tosteit des herscil-
des [...]

37

J I 27

Caeteri vero cingulo militiae carentes
[...]

Brak w tekście Jaskiera przekładu spacjiowanego fragmentu. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁶¹. Trzeba wszelako podkreślić, że przez to opuszczenie unika v. Vulgata niejasności tkwiących w tekście niemieckim⁶².

I 29

An egene unde an huven mach sek de
Sasse verswigen [...] binnen drittich ja-
ren unde jar unde dage unde er nicht.

38

J I 29

Proprietas et fundus non nisi post trices-
simum et unum annum diemque et sex
septimanas adversus Saxonem in Saxonia
praescribuntur.

„Proprietas et fundus” nie jest właściwym odpowiednikiem niemieckiego „egene unde huven”. W zwrocie niemieckim kryją się nieruchomości saskie i majdeburskie porządkiem obiecane z łacińskich i niemieckich egzemplarzy zebrane a na polski język z pilnością i wiernością przełożone, Lwów 1581, s. 20, s. v. Białogłowie żenie swey [...] Mamy tu do czynienia z jednym z tych określeń staroniemieckich, które już w średniowieczu sprawiały kłopot tłumaczom. Warto w tym miejscu zacytować wypowiedź Cerasinusa: „Huc accedunt complures scrupuli veteris linguae Saxonicae, qua Jura Municipalia potissimum prodita sunt, de quibus etiam hoc tempore magna est inter scriptores contentio, dum vocem dubiam alius in hunc, alius in diversum sensum contorquere nititur”. Wprowadźcie wypowiedź dotyczy tekstu Weichbildu, ma ona jednak w pełni zastosowanie także do Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Joannes Kyrstein Cerasinus, *Enchiridion aliquot locorum communium I-uris Maideburgensis, Cracoviae 1607, Praefatio, s. 1.*

⁶⁰ Vrat. 22: „mobiliu eius custos”. Sand. I 39; Ł 47: „mobilia”.

⁶¹ Vrat. 24: „clipeum feudale”. Sand. I 41; Ł 48: „scutum bellicum”.

⁶² Zob. R y m a s z e w s k i, *op. cit.*, uw. 24 i 225.

mości dzierżone pełnym i niepełnym prawem⁶³. Wydaje się, że mimo wszystko istotnych rozbieżności między oryginałem a przekładem nie ma, ponieważ czytelnik nie ma wątpliwości, że przemilczenie, o którym tu mowa, odnosi się do nieruchomości. Pomocy ze strony v. Vratislaviensis Jaskier uzyskać nie mógł, tam bowiem przekład jest równie niedokładny⁶⁴. Jedyne w v. Sandomiriensis i w Łaskim „huven” oddano przez „mansi”⁶⁵. Być może Jaskier nie widział różnicy między „fundus” a „mansi”.

39

I 30

J I 30

Iewelk inkomen man untvet erve binnen deme lande to Sassen na des landes rechte unde nicht na des mannes [...]

Quilibet advena in percipienda haereditate successit non secundum suae personae, sed secundum iura terrae Saxoniae [...]

Tekst Jaskiera opuszcza informację, że chodzi o dziedziczenie nieruchomości położonych na terenie Saksonii, to jest na terenie mocy obowiązywania Zwierciadła Saskiego.

Wierny przekład jest w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁶⁶.

40

I 32

v. Vulgata I 32

J I 32

[2] Sprikt se, dat it er egen si, unde wert se dar af gewiset mit rechte, se hevet beide egen unde liftucht dar an verloren.

Quod si attentaverit perdit utrumque

huiusmodi fundum reformati dotalicii suam esse proprietatem dixerit, ac repulsam iure in eo pacietur, utrumque, hoc est tam dotalitium, quam proprietatem perdit.

Tekst niemiecki: zd. 1. Dobra wienne kobiety nie mogą być przez

⁶³ „Huve” oznacza tu dobra dzierżone przez chłopów feudalnie zależnych (łany), zob. Homeyer I, Register I, s. 442, s. v. Hufe.

⁶⁴ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 25. W tekście niemieckim z wydania 1528 r. „An eigen und an höfen”.

⁶⁵ Sand. I 41: „in proprio autem vel mansis”. Ł 49: „in propria autem domo vel mansis”. Do tekstu Łaskiego można już mieć zastrzeżenia, ponieważ o domu tekst niemiecki nie wspomina.

⁶⁶ Vrat. 24: „Quilibet advena infra Saxoniam”. Sand. I 41; Ł 49: „Quivis etiam advena suscipit hereditatem in terra Saxonie”.

nią ani przez jej rodziców uważane za własność tak długo, dopóki da się udowodnić, że dobra te otrzymała dożywotnio („to erme live”); zd. 2. Gdy twierdzi, że te dobra są jej własnością i w sporze sądowym upadnie, traci własność i wiano. Versio Vulgata o przegraniu procesu nie wspomina, w rezultacie tu kobieta traci dobra już wówczas, gdy rości pretensje do prawa własności nad nimi.

Jaskier spostrzegł niedokładność przekładu i poprawił go. Poprawnie brzmią również poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie, jednakże odmiennie od uzupełnienia Jaskiera⁶⁷.

41

I 33

[...] unde brikt al gedinge an des vader lene, went it levede na des vader dode; so werdet de len den herren ledich, of it kint bewiset wert unde gesen also grot, dat it lifhaftich mochte wesen; wert it aver to der kerken gebracht oppenbare, swe it sut oder horet, de mut sines lives wol tuch wesen.

J I 33

[...] et infringit omnem in patris feudo expectantiam feudalem, et tunc feuda ad dominum revertantur, quia puer humanus et vivus post patris mortem apparebat. Si vero puer Ecclesiae manifeste praesentetur, omnes, qui eum audierunt et videntur, ad testimonium eius vitae admittantur.

Tekst niemiecki traktuje o sytuacji majątkowej pogrobowca w prawie lennym. W v. Vulgata warunek, że pogrobowiec ma się urodzić w takim stanie, by rokował nadzieje na życie, został oddany niewłaściwie przez „humanus et vivus”. I chyba ten mankament skłonił Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej b tekstu poprawnego, zaczerpniętego najwyraźniej z v. Vratislaviensis:

Vrat. 26

J I 33, nota b

Textus vetustiores, tum et Germanicus, hunc paragraphum ita legunt, et intelligibilis:

et dirimit omnis possessionis sponsores in feudo patris ex eo

quia

vixit post ipsum et tunc omnia

post mortem patris vixit omniaque

feuda patris vacabunt domino, a quo tenebantur, si puer fuerit ostensus tantus et talis, quod vivere potuisset.

42

I 34 § 2

v. Vulgata I 34

J I 34

Swelk man sin gut gift

Si quis proprietatem suam ita

⁶⁷ Vrat. 25; Sand. I 43; L 51.

unde dat weder to lene untwet, den herren ne hilpt de gave nicht, he ne behalde dat gut in sinen ledichleken weren jar unde dach; sint mach he it sekerleken jeneme weder lien, so dat he noch nen sin erve nen egen dar an bereden ne mach;

domino dederit, ut cum ea
donator infeudatur, per dominum viceversa infeudatur,
ista donatio domino non proderit, nisi eam proprietatem per annum et diem
liberaliter possideat re libere possideat, tinendo,
peracto hoc spacio, eandem proprietatem in feudum conferre secure potest, quia deinceps donator de sua re in hac haereditate vel proprietate monstranda non audietur.

Alii textus habent: nec ipse donator nec haeres suus illud proprium sibi amodo poterint in proprietatem vindicare.

Tekst niemiecki: gdy kto daje drugiemu swoje dobra, by je odeń otrzymać w lenno, nie uzyskuje przez to ów drugi prawa swobodnego dysponowania nimi, chyba że przez rok i dzień dzierżył te dobra (nie przekazując ich wasalowi). Jeśli ten termin minął, otrzymane dobra może on dać w lenno każdemu innemu, a były właściciel, ani jego spadkobiercy, nie mogą do nich rościć prawa własności.

W v. Vulgata, skąd Jaskier tekst zaczerpnął, występują trzy niedokładności:

a) kandydat na wasala jest określony jako „donator”, a dokonana przezeń czynność, to jest oddanie dóbr seniorowi — jako „donatio”,

b) w tekście niemieckim z roszczeniami (po upływie roku i dnia) nie może wystąpić ani kandydat na wasala ani jego spadkobiercy, natomiast v. Vulgata o spadkobiercach nie wspomina,

c) tekst niemiecki wyraźnie precyzuje treść roszczeń „nen egen dar an bereden ne mach”, to jest nie może rościć prawa własności. W v. Vulgata zostało to oddane przy pomocy mało precyzyjnego zwrotu „de sua re monstranda non audietur”.

Jaskier chyba niedokładności te zauważył, przytoczył bowiem lepszą w tym miejscu v. Vratislaviensis, ona bowiem kryje się pod „Alii textus”. Najwłaściwiej jednak pierwszą niedokładność, to jest użycie terminów „donator”, „donatio” nasz kompilator aprobował, skoro nagina do niej tekst Konrada z Opola, w którym brak terminu „donator”⁶⁸.

⁶⁸ Por. w związku z tym uw. 43,

Erret de richtere mit unrechte, dat de
man sin egen nicht geven ne mut,
swen de koning in sassesse art kumt,
vor eme mut he it wol geven [...]

W tekście niemieckim w obu wypadkach pozbycie zostało określone tym samym terminem „geven”. U Jaskiera natomiast mamy „alienatio” i „donatio” („donandi”). Jeśli ten ostatni termin został użyty w technicznym znaczeniu darowizny, wówczas przekład odbiega od oryginału, w którym niewątpliwie chodzi o wszelkie pozbycie. Poprawniej fragment ten brzmi w v. Vratislaviensis, z której Jaskier korzysta w § 2 tegoż artykułu⁶⁹.

Swe so enes mannes wif behuret open-
bare, oder wif oder maget nodeget [...]

Przekład mniej jasny niż oryginał. Wprawdzie można się domyślić, że „soluta” i „libera” to kobiety, ostatni termin łaciński jest jednak wieloznaczny, może oznaczać zarówno stan społeczny, jak i cywilny.

Poprawniej brzmi ten fragment w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁷⁰.

We aver jar unde dach in des rikes
achte is, unde eme na der jartale vor-
deilet wert echt und recht, uth der
achte mach he sik den noch theen, so
dat eme met der achte neman sin liff
nemen ne mach.

In sin recht kan he aver nicht wedder-
kommen [...]

⁶⁹ Vrat. 28: „Si iudex iniuste impedit aliquem, ne suum proprium conferat cui placet, cum rex venerit in Saxoniam, idem poterit coram rege dictum proprium conferre [...]”, por. uw. 42.

⁷⁰ Vrat. 30: „aut mulierem aut virginem”. Sand. I 49; Ł 58: „aut feminam vel virginem”.

Impediet vero iudex iniuste aliquem in
suae proprietatis alienatione, cum
Rex fines Saxoniae attigerit, coram eo
donandi liberam habebit facultatem
[...]

Uxorem alicuius manifeste adulterans,
vel solutam et liberam violans
[...]

Si quis in praescriptione regalis culminis
per annum et diem fuerit, et si post-
modum ei tam matrimonium quam iuris
beneficia sententialiter interdican-
tur, adhuc remissionem proscriptionis impetrare
poterit, puta ut ex ea proscriptione non
interficiatur.

Capitis tamen diminutionem, quam pas-
sus est, per id non recuperabit [...]

Podstawowy tekst niemiecki nie zawiera tego fragmentu (brak go w wydaniu K. A. Eckhardta). Podaje go Homeyer jako uzupełnienie, które występuje niemal powszechnie w Vulgacie tak w rękopisach, jak w drukach, od bazylejskiego z 1474 r. począwszy⁷¹.

W tekście Jaskiera zastrzeżenie budzi przekład „vordeilet wert echt und recht” — „tam matrimonium quam iuris beneficia sentencialiter interdicantur”, ściślej tłumaczenie „echt” przez „matrimonium”. Wprawdzie istotnie niekiedy echt = Ehe (np. III 27, III 37 — „to echt nemen”), jednakże gdy idzie o przytoczony wyżej tekst wydaje się mieć rację Homeyer: „muss es, wenn es überhaupt von recht verschieden ist, wie wegen des Unterschiedes von echtlos und rechtlos glaublich, die aus der ehelichen Geburt entspringenden Rechte bezeichnen”⁷². Można by uznać tekst Jaskiera za zgodny z niemieckim wówczas, gdyby odnośny zwrot brzmiał „tam matrimonii, quam iuris beneficia interdicantur”. Nie można jednak traktować tego jako zwykłego błędu drukarskiego, powtórzonego przez Jaskiera za wcześniejszymi wydaniem, ponieważ podobny sens terminowi „echtlos” nadał twórca v. Vulgata w art. I 51 § 173.

46

I 39

J I 39

De er recht mit rove oder mit duve
verloren hebben, of men se duve oder
roves anderweide sculdeget [...]

Qui sua iuris beneficia ex furto aut
spolio, ut supra dictum est, perdiderunt,
si denuo spolia vel furta commississe
dicantur, vel pro his accusentur
[...]

Tekst niemiecki: gdy osoba, już raz ukarana za kradzież lub rabunek, zostanie ponownie o to samo rodzajowo przestępstwo oskarżona... „Sculdeget” zostało w v. Vulgata oddane niezbyt dokładnie przez „dicantur”. „Dicantur” można rozumieć jako złą famę. Jaskier musiał mieć zastrzeżenia do tego zwrotu, uzupełnia go bowiem fragmentem spacjiowanym. Jednakże uzupełnienie to tylko wówczas poprawia tekst, gdy się założy, że „dicantur” oraz „pro his accusentur” są określeniami synonimicznymi w tym sensie, że „dicantur” znaczy „są oskarżeni”. W przeciwnym razie tekst Jaskiera będzie odbiegał od oryginału. Nie budzący wątpliwości przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁷⁴.

⁷¹ Homeyer I, s. 194, ods. 23. Brak jednak tego fragmentu w wydaniu Schwerina.

⁷² Homeyer I, Register I, s. 413, s. v. Echt (subst.).

⁷³ Patrz uw. 55.

⁷⁴ Vrat. 30: „in ius trahentur”. Sand. I 52; Ł 62: „inculpantur”.

[...] oder deme kempen sek to werene.

[...] aut ab incursu in area contra certantem se defendant.

Artykuł I 39 traktuje o tych, którzy już raz skazani za kradzież lub rozbój, zostają ponownie o kradzież lub rabunek oskarżeni. Nie mogą oni oczyścić się własną przysięgą, lecz należy wobec nich zastosować próbę żelaza lub próbę wody, ewentualnie pojedynek sądowy.

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim. Mimo to Jaskier zamieszcza dodatkowo odmianę tekstu, zaczerpniętą z Łaskiego:

vel pugili se defendendo repugnare proprio corpore.

Alii textus habent:
aut contra pugilem proprio corpore decertent, et hoc facto expurgabuntur.

Uczynił to Jaskier być może dlatego, że w Łaskim jest wymóg odbycia pojedynku „proprio corpore”⁷⁵.

Swe so truwelos beredet wert, oder herevluchtich ut des rikes denste, deme verdelet men sin ere unde sin lenrecht, unde nicht sin lif.

Qui fidefragus vel ab imperii servicio profugus sentencietur,

idest si

Qui

convictus fuerit de fide fracta, vel quod de obsequio fugerit Imperatoris, perdit

illic status in feudum et non vitam abiudicetur.

per sententiam

honorem et feudum, non tamen vitam.

Według tekstu niemieckiego bezecny i ten, kto ucieka z wyprawy cesarskiej, traci cześć i lenno, lecz nie traci życia. W v. Vulgata owe sankcje karne zostały błędnie przetłumaczone: „status in feudum”. Jaskier błąd zauważył, dlatego z v. Vulgata przejął tylko pierwszy, prawny człon tegoż artykułu, a po dalszą część sięgnął do v. Vratislaviensis. Niepotrzebnie opuścił występujące w tej wersji uzupełnienie

⁷⁵ Łaski czerpał ten tekst z Sand. I 52.

„per sententiam”, stwierdzające *expressis verbis* to, czego w tekście niemieckim należy się domyslać, że mianowicie sankcje spadną na winnego na mocy wyroku sądowego.

49

I 41

v. Vulgata I 41

J I 41

Klaget maget oder wedewe
to lantrechte [...]

iudicialiter [...]

Agat si virgo vel vidua
iure provinciali [...]

Oddanie „to lantrechte” przez „iudicialiter” w v. Vulgata jest błędne. Zwrot „Klaget to lantrechte” wskazuje bowiem na system prawny, a nie tylko na drogę sądową, jak w v. Vulgata. Jaskier niedokładność spostrzegł i dokonał właściwej korekty, wstawiając „iure provinciali” w miejsce „iudicialiter”⁷⁶.

50

I 44

J I 44

Klaget ok maget oder wedewe [...]

Proponat si foemina aut vidua [...]

Tekst niemiecki traktuje o pannach i wdowach, natomiast v. Vulgata o kobietach i wdowach. Poprawny przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁷⁷. Ponadto „maget oder wedewe” zostało w tejże v. Vulgata w art. I 41 przełożone poprawnie — „virgo vel vidua”. Wszystko to powinno było zwrócić uwagę Jaskierowi na niedokładność przekładu I 44, tym bardziej, że poprawia podobną niedokładność w I 46⁷⁸.

51

I 44

J I 44

Klaget ok maget oder wedewe to lant-
rechte [...]

Proponat si foemina aut vidua civiliter
[...]

Zastrzeżenia budzi tłumaczenie „klaget to lantrechte” przez „proponat civiliter”, bowiem termin „civiliter” sygnalizuje rodzaj skargi, a nie system prawny. Należało tu dokonać identycznej korekty jak

⁷⁶ Tu jednak tłumaczy Jaskier „lantrecht” przez „ius provinciale”, a nie „ius civile”. Zob. w związku z tym uw. 7 i ods. 12.

⁷⁷ Vrat. 30: „virgo vel vidua”. Sand. I 57; Ł 68: „puella aut vidua”.

⁷⁸ Patrz uw. 53.

w I 41⁷⁹. Poprawny przekład art. I 44 zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁸⁰.

52

I 44

J I 44

[...] unde dar er ere man gift egen in
ursale oder to er live.

[...] vel si maritus uxori suam proprietatem in modum propter nuptias donationis in recompensationem erogaverit, idest dederit [...]

Przepis wymienia sytuacje, w których sędzia ma być zastępcą procesowym skarżących kobiet. W tekście niemieckim „ursale” jest wyraźnie przeciwstawiony dożywociu. Natomiast w v. Vulgata cały fragment został tak przełożony, jakby nie było w nim „oder”, lub jakby „ursale” i „to er live” były określeniami synonimicznymi⁸¹. W rezultacie tekst łaciński wzmiankuje tylko o dożywociu („donatio propter nuptias”). Poprawny przekład zawierają v. Vratislaviensis i v. Sandomiriensis⁸², w Łaskim natomiast występuje ten sam błąd co w Jaskierze⁸³.

53

I 46

J I 46

Maget unde wif [...]

Foemine et mulieres [...]

Kolejny przykład niewłaściwego tłumaczenia „maget” przez „foemina”. Tym razem jednak Jaskier niedokładność zauważył i w nocie a informuje: „Textus Germanicus habet: virgines et mulieres”. Uwagę Jaskiera należy uzupełnić stwierdzeniem, że nie tylko w tekście niemieckim, lecz także w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich mamy „virgines”, a nie „foemine”⁸⁴.

54

I 48 § 2

J I 48

Lame lude scolen ok antwarden unde

Mutilati sine tutore se defendere debent,

⁷⁹ Patrz uw. 49.

⁸⁰ Vrat. 30; Ł 68: „in iure communi”. W Sand. I 57 tylko „conqueritur”. W Sand. II 75 [74] — „iure terrestri”.

⁸¹ Por. uwagi o ursalu Bukowskiej, *op. cit.*, s. 78, 80.

⁸² Vrat. 30: „proprium aut vite provisionem”. Sand. I 57: „proprium dederit in perpetuo vel ad suam vitam”.

⁸³ Ł 68: „ubi sibi maritus bona et proprium dederit ad ipsius salutem seu vite provisionem”. Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 424.

⁸⁴ Vrat. 30: „mulieres et virgines”. Sand. I 59; Ł 70: „virgines et femine”.

klagen an vormunde, it ne si dat klage
to kampe ga, dar si er vormunde er
evenbordege swertmach, swe he si, de
it dun wille.

et etiam actiones instaurare, nisi in ac-
tione parti duellum inferatur, tunc eorum
tutor sit quilibet eius in progenie similis
agnatus.

Tekst Jaskiera nie zawiera odpowiednika spacjiowanego fragmen-
tu, akcentującego zasadę dobrowolności. Jaskier lukę jednak zauważył
i informuje w nocie marginesowej a: „Alii tamen addunt: qui id fa-
cere voluerit”. Nie znamy tekstu łacińskiego, w którym by ów do-
datek tak brzmiał. W v. Vratislaviensis czytamy „si velit”⁸⁵, w v. San-
domiriensis i w Łaskim — „si voluerit”⁸⁶. Wygląda na to, że Jaskier
zapożyczył z nich jedynie sens uzupełnienia, a brzmienie nadał mu
sam.

55

I 51 § 1

v. Vulgata I 51

J I 51

It is manich man rechtlos,
de nicht is. echtlos; went
de rechtlose man mut wol
echt wif nemen [...]

Plures sunt noxii
hoc est absque iure,
qui non sunt a matrimonio con-
trahendo interdicti, quia noxii
id est iure privati
contrahere possunt.

Zwrot „absque iure”, „iure privati” jest bliższy niemieckiemu
„rechtlos” aniżeli „noxii”, stąd uzupełnienie Jaskiera należy uznać za
trafne⁸⁷. Nie usunął jednak Jaskier wszystkich nieścisłości. Według
tekstu niemieckiego, są tacy „rechtlos”, którzy nie są „echtlos” ponie-
waż mogą zawrzeć związek małżeński. Przekład v. Vulgata nie zawie-
ra odpowiednika niem. „echtlos”. Wydaje się, że dla autora tego prze-
kładu echtlos = ehelos, skoro opisowe określenie „qui non sunt a ma-
trimonio contrahendo interdicti” jest odpowiednikiem „de nicht is echt-
los”. W niektórych tekstach niemieckich zamiast „echtlos” figuruje
„elos”⁸⁸, co mogło być przez tłumacza odczytane jako „ehelos”. Ter-
min ten jednak („elos”) jest dziś oddawany przez „rechtsunfähig”⁸⁹.
Na uwagę zasługuje, że czerpiąc z v. Vratislaviensis art. I 50 § 2 i art.

⁸⁵ Vrat. 30.

⁸⁶ Sand. I 60; Ł 71.

⁸⁷ Według Eckhardta rechtlos = Gerichtsunfähig; idem, Ssp MGH, Glossar, s. 162, s. v. rechtelos. Według Schwerina — „rechtlos, derjenige, der der einem freien unbescholtenen Mann, als solchem zukommenden Rechtstellung entbehrt”; idem, Ssp, Wörterverzeichnis, s. 154, s. v. rechtlos.

⁸⁸ Zob. Homeyer I, s. 202, ods. 1. Tak też w tekście Vulgaty wydania Schwerina.

⁸⁹ To znaczy odczytywany jako „echtlos”, Zob. Schwerin, Ssp, Wörterverzeichnis, s. 148, s. v. elos. Opinię Homeyera przytaczamy w uw. 45.

I 51 § 2 Jaskier nie przejął z tej warsji § 1 art. I 51, choć ma on w tej wersji brzmienie bardziej zbliżone do tekstu niemieckiego: „rech-tlos” — „iure privati”, „echtlos” — „legalitate carentes”⁹⁰.

56

I 51 § 4

J I 51

[...] de bedarf to wetene sine vir anen -
unde sin hantgemal [...]

[...] suas quatuor indiget scire genera-
tiones, locumque sui banniti [...]

Termin „bannitus” jest zazwyczaj w v. Vulgata odpowiednikiem nie-mieckiego „scepenbare vri man” i wówczas określenie „locumque sui banniti” staje się niezrozumiałe. Jak widać, kłopoty z przełożeniem „hantgemal” nie omijają również autora v. Vulgata⁹¹. Dodajmy na us-prawiedliwienie Jaskiera, że nie miał skąd wziąć tekst poprawny⁹².

57

I 52 § 2

J I 52

Alle varende have [...]

Omnia mobilia vel se moventia [...]

Dla fragmentu spacjiowanego brak odpowiednika w tekście niemiec-kim. Jeśli to tylko synonimiczne okraszanie tekstu, wówczas przekład można uznać za poprawny. Pamiętać jednak trzeba, że średniowiecze znało tzw. immobilizację ruchomości (np. stado koni), a wówczas nie wszystkie „se moventia” byłyby ruchomościami. Przekład wierny ory-ginałowi w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁹³.

58

I 53 § 1

J I 53

Swe so nicht ne volget, alse men dat
geruchte scriet [...]

Qui non sequitur, quando violentia alii
illata sibi notificatur [...]

Chodzi tu o obowiązek spieszenia na krzyk. Tylko znając tekst nie-miecki można w „violencia notificata”, aczkolwiek też z trudem, dopa-trzyć się instytucji krzyku. Nie budzą wątpliwości poprzedzające Jas-kiera teksty łacińskie⁹⁴.

⁹⁰ Vrat. 30.

⁹¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 30 i ods. 65, oraz uw. 233.

⁹² Patrz ods. 91.

⁹³ Vrat. 31: „omnia mobilia”. Sand. I 63; Ł 77: „omnes res ypoteticas sive mobiles”.

⁹⁴ Vrat. 32: „non accurrens ad clamorem”. Sand. I 65; Ł 80: „quicumque non prosequitur cum clamor insonuerit”.

Neman ne weddet um ene sake twies,
he ne breke den vrede unde versculde
bannes an enér dat; de mut wedden to
geistlekem rechte unde to werltlekeme,
unde gift ene bute jeneme, de he geseret
hevet.

Nemo his mulctam praestet pro uno actu,
nisi violentiam commisserit in die feriato,
eaeque de causa in canonem inciderit [...]
(dalej zgodnie z tekstem niemieckim).

Według tekstu niemieckiego, nikt nie może płacić kary sędziemu (mulkty) dwukrotnie za jeden czyn, chyba że (tym czynem) naruszył mir i popadł w ekskomunikę. Wówczas płaci multkę sędziemu świeckiemu i sędziemu duchownemu, natomiast pokrzywdzonemu uiszcza tylko jedno zadośćuczynienie. Tekst niemiecki nie określa przy tym bliżej czynu lub okoliczności jego popełnienia, które powodują, że sprawca popadnie w ekskomunikę.

Czyni to natomiast v. Vulgata — ekskomunika grozi za popełnienie „violentia” w dzień świąteczny. Jest to niewątpliwe zawężenie zakresu normy prawnej, bowiem za szereg czynów zdziałanych również w dni powszednie można było popaść w ekskomunikę. Przekład zgodny z oryginałem w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich⁹⁵.

Nen tinsman ne mut ok stengruve noch
lemgruve graven ane sines herren orlof
[...]

Nullus censitorum sine consensu domini
sui foveas excidere [...] poterit [...]

W tekście niemieckim nie wolno czynszownikowi bez zgody pana eksploatować kamienia ani gliny. Ten zakaz został w v. Vulgata oddany ogólnikowo — „foveas excidere”. Zgodnie z oryginałem brzmią poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁹⁶.

Bejegenet aver en hanthaft
dat van duve oder van furtum
rove [...]

Evenit autem evidens

factum in furto vel preda
violentiae [...]

⁹⁵ Vrat. 32: „Nemo duas penas incidere tenetur pro solo delicto, nisi pacem infringat et sententiam excommunicationis incurrat in uno actu et delicto”. Sand. I 66: „Nullus pro una causa duplici pena punietur, nisi infringat pacem et committat in sacramento”. Tekst w Łaskim (art. 82) składa się z fragmentów obu wersji.

⁹⁶ Vrat. 32: „lapides nec argillam fodere”. Sand. I 68; Ł 87: „foveas lapidum aut foveas argille”.

Tekst niemiecki traktuje o przestępcy, schwytanym na gorącym uczynku kradzieży lub rozboju. W v. Vulgata natomiast nie ma wzmianki o rozboju, a zamiast tego przestępstwa występuje bardzo wieloznaczny termin „violentia”, obejmujący sobą m. in. kradzież. Przejmując tekst z tej wersji Jaskier dodał wzmiankę o rozboju, ale nie usunął owej zbędnej „violentia”⁹⁷. W rezultacie nadał normie prawnej szerszy zakres niż ma ona w oryginale. Zastrzeżenia budzi tłumaczenie „hanthafte dat” przez „furtum, violentia evidens”. Zarówno w polskiej łacinie średniowiecznej, jak też w innych miejscach v. Vulgata, terminem technicznym dla gorącego uczynku jest „factum manuale”⁹⁸. Poprawniejszy przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie⁹⁹.

62

I 57

v. Vulgata I 57

J I 57

Ne wert de def oder de ro-
vere binnen dage unde bin-
nen nacht nicht verwun-
nen, so ne hevet de gogre-
ve nen gerichte dar an [...]

infra

Si fur vel raptor

captus sit, infraque

diem naturale non condem-
netur,

seu convincatur,

ulterius eum gogravius non
iudicabit [...]

Mamy tu dobry przykład na to, z jakim trudem przychodziło Jaskierowi komponować poprawny, jego zdaniem, tekst łaciński Landrech-tu Zwierniadła Saskiego. Versio Vulgata jest zgodna z tekstem niemieckim, a jej interpretacja nie budzi żadnych wątpliwości: jeśli złodziej i rabuś nie zostaną osądzeni w ciągu dnia i nocy (czyli w ciągu doby), wówczas nie będzie ich sądził gograf, lecz podlegają sądownictwu zwykłego sędziego.

Jaskier tekst łaciński poprawia w dwóch miejscach:

1) 'uzupełnia przepis wymogiem, by złodziej i rabuś byli schwytani. Uzupełnienie zbyteczne. W sprawach o gorący uczynek (a właśnie o gorący uczynek tu chodzi), wymóg ten jest oczywisty tak dalece, że Eike von Repgow nie musiał expressis verbis tego stwierdzać;

⁹⁷ Termin „violentia” jest tu zbędny nie dlatego, że brak dlań odpowiednika w tekście niemieckim. Jest to pojęcie o zakresie na tyle szerokim, że obejmuje i furtum i praeda.

⁹⁸ Aczkolwiek „evidens” może być synonimem „manifestus”, zob. *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. IV, kol. 1247, s. v. evidens. „Factum manifestum” występuje w J II 10, II 35, III 35.

⁹⁹ Vrat. 32: „Si occurrerint huiusmodi manifesta furtum et spoliū”. Sand. I 69; Ł 89: „Si factum manifestum contingerit, sicut furtum aut spoliū”.

2) do określenia „non condemnetur” dodaje synonim „seu convincatur”. Z merytorycznego punktu widzenia zabieg ten jest zbędny. Termin „condemnare” w przepisach prawa karnego ma jednoznaczną wymowę i wyjaśnień dodatkowych nie potrzebuje. Termin „convinctur, convinci” występuje w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹⁰⁰ i prawdopodobnie w emendacji Jaskierowej trzeba widzieć tendencję do nadania v. Vulgata takiego brzmienia, do którego przyzwycajono się w Polsce, stosując v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis lub Łaskiego¹⁰¹.

63

I 58 § 1.

v. Vulgata I 58

J I 58

Swene men aver kuset to
langer tit, den scal de gre-
ve oder de markgreve be-
lenen; vor deme gift men
achte; de mut ok wol over-
nachtich ungerichte richten.

Si vero
in tempus
ille gogravius a mar-
chione vel a comite in-
feudatur,

Gogravius

eligitur spaciosum,
dominus provinciae, ut Mar-
chio vel comes, eum tene-
bitur infeudare,

et sic coram eo deliberatum

rusticorum arbitrium procedit.

et licite incrastinas vio-
lentas iudicabit.

liciteque pernotatas iudi-
cat iniurias seu violentias.

Tekst v. Vulgata jest poprawny. Niemiecki termin „acht”, który zwykle oznacza w Zwierciadle Saskim proskrypcję, tu został użyty w znaczeniu narady tych, którzy mają znaleźć wyrok¹⁰². Tłumaczenie tego terminu przez „deliberatum rusticorum arbitrium” można uznać za trafne. Natomiast we wcześniejszych tekstach łacińskich został on błędnie oddany przez proscriptio, exilium¹⁰³. Tym dziwniejsze, że Jaskier ów wyraźnie błędny przekład przytacza w nocie marginesowej a: „Textus vetustiores habent: et coram eo proscriptio fieri poterit, pernotatasque iudicat iniurias”. Gwoli ścisłości trzeba wyjaśnić, że tak nie brzmi ten fragment w żadnym z poprzedzających Jaskiera tekstów łacińskich. Jedynie część pierwsza, do przecinka, jest wzięta z v. Vratislaviensis¹⁰⁴, część po przecinku jest powtórzeniem przeróbki tekstu głównego, dokonanej przez Jaskiera. Najwidoczniej określe-

¹⁰⁰ Vrat. 32; Sand. I 69; Ł 89.

¹⁰¹ Dowody dostosowywania terminologii v. Vulgata do v. Vratislaviensis w tab. 7.

¹⁰² Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 35, ods. 73.

¹⁰³ *Ibidem*, uw. 33, 238, 431.

¹⁰⁴ Vrat. 32: „Coram illo sit proscriptio, ipse etiam poterit biduanos vel triduanos pacis violatores punire”. Sand. I 69: „Coram illo datur exilium (Sand. II 124 [123]: „proscriptio”). Hic etiam excidium ultra nocturnum iudicare potest”. Ł 89: „coram quo sit proscriptio et exilium” (dalej jak w v. Vratislaviensis).

nie „*incrastinas violentias*” jako odpowiednik niemieckiego „*overnachtlich ungerichte*” nie przypadło do gustu naszemu kompilatorowi.

64

I 58 § 2

v. Vulgata I 58

J I 58

Swenne de greve kumt to
des gogreven dinge [...]

Quando comes
vel dominus provincialis
iudicium sui gogravii ingres-
sus fuerit [...]

Tekst w v. Vulgata brzmi poprawnie, natomiast dodatek Jaskiera jest zbędny, bowiem „comes” to też „dominus provincialis”, o czym świadczy § 1 tegoż art. („dominus provinciae ut marchio vel comes”). Jeśli Jaskier chciał dostosować treść § 2 do § 1, wówczas jego dodatek winien brzmieć „vel alius (lub alter) dominus provinciae”. Wydaje się jednak, że nasz kompilator upodabnia tu brzmienie v. Vulgata do tekstu Łaskiego, tam bowiem czytamy „comes seu dominus provincialis”¹⁰⁵.

65

I 59 § 1

J I 59

Allerhande klage unde al ungerichte
mut de richtere wol richten binnen
sime gerichte, swar he is, ane of men
o p egen klaget, oder op enen scepen-
baren vrien man ungerichte [...]

Omnimodas actiones et iniurias ac pacem
fractam iudex ubicunque locorum in sua
iurisdictione cognoscere ac iudicare po-
test, dummodo actio ipsum non tangat,
vel nisi bannitus criminaliter accusatur
[...]

Wśród spraw, których nie wolno sędziemu gdziekolwiek rozpatrywać, figuruje w tekście niemieckim skarga o własność (tj. o dobra). Natomiast w v. Vulgata zamiast niej występuje skarga na sędziego. Otóż istnieją teksty niemieckie zawierające tak brzmiącą odmianę¹⁰⁶. Ponadto, jeśli względy konstrukcyjne mają jakąś wartość przy analizie tekstów średniowiecznych, to należy zauważyć, że następne po „klage op egen” wyłączenie ma charakter podmiotowy — „scepenbare vri man”. Mogło to być przyczyną, dla której autor v. Vulgata nadał wszystkim wyłączeniom charakter podmiotowy. W poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich fragment powyższy jest zgodny z podstawowym tekstem niemieckim. Zauważył to Jaskier i zaanonsował w nocie

¹⁰⁵ Zwrot ten powstał u Łaskiego z mechanicznego połączenia tekstów v. Sandomiriensis (Sand. I 69: „Quando comes”) z v. Vratislaviensis (Vrat. 32: „Quando dominus provincialis”).

¹⁰⁶ Rkps Dg (zgorzelecki z 1387 r., nr 250), zob. Homeyer I, s. 211, ods. 2.

marginesowej b: „Alii textus addunt: excepto si sit querela occasione proprii”. Tak brzmią Vrat. 32 i Ł 91¹⁰⁷. Jednakże sformułowanie „alii textus addunt” jest nieścisłe, bowiem nie dodają one powołanego fragmentu, lecz zawierają tylko ten fragment, nie ma w nich skargi na sędziego.

66

I 60 § 1

J I 60

Sunder vorspreken mut wol klagen de man unde antwarden, of he sek scaden trosten wel de eme dar an bejegenen mach, of he sek versprikt, des he sek nicht irhalen ne mach, also he bide me vorspreken wol mut, de wile he an sin wort nicht jet.

Sine ferendario quisque agere et se defendere potest, si damnum sibi per hoc eveniens (scilicet ut emissa sibi verba damnosa retractare non possit) voluerit **sustinere**.

Tekst niemiecki:

a) każdy może skarżyć i odpowiadać (przed sądem) bez zastępcy procesowego (prawidlnika?), jeśli chce ponieść powstałe w wyniku swych wypowiedzi szkody, ponieważ nie może odwołać tego, co powiedział (ani poprawić),

b) co mógłby uczynić, gdyby występował jego zastępca procesowy (prawidlnik?) i gdyby z wypowiedzią tegoż się nie zgadzał.

W tekście Jaskiera brak przekładu członu b). Można go się jedynie domyślić, wnioskując a contrario z tekstu ujętego w nawias. Nie mają tej luki poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie¹⁰⁸.

67

I 61 § 3

v. Vulgata I 61

J I 61

Vrat. 33

(wyd. bazyl.
1474 r.)

[...] versumet he ok ienegen man, des vorspreke he is, he mut sek wol irhalen mit eneme anderen vorspreken.

Si vero alium, cuius ferendarius existit, neglexerit, ille per alium ea potest iterare.

Si etiam
suum
clientulum,
cuius verba locutus est, pro verba sua titubantia
neglexerit

in sermone
ille poterit per
alium advocatum

¹⁰⁷ Tekst merytorycznie zgodny z tą odmianą ma też v. Sandomiriensis: „excepto si super proprium querulatur”, Sand. I 70.

¹⁰⁸ Vrat. 32; Sand. I 72; Ł 94.

ipsum supplere defectum.

Przekładu tego fragmentu nie ma w v. Vulgata wydania z 1528 r., z którego Jaskier głównie korzystał. Nasz kompilator uzupełnia lukę fragmentem zaczerpniętym wyraźnie z v. Vratislaviensis, nieco go modyfikując stylistycznie.

68

I 61 § 4

v. Vulgata I 61

J I 61

[...] borgen mut he aver
setten [...]

Fideiussores autem
tenetur obligare [...] statuere tenetur [...]

Przekład tego fragmentu w v. Vulgata jest zły. Wprawdzie „setten” znaczy m. in. zastawić¹⁰⁹, to przecież zwrot „borgen setten” można oddać wyłącznie przez „fideiussores statuere”¹¹⁰ — tak jak to czyni Jaskier. Mógł on błąd wychwycić podczas kontrolowania v. Vulgata z tekstem niemieckim lub z wcześniejszymi tekstami łacińskimi, zawierającymi poprawny przekład tego fragmentu, choć w innym brzmieniu niż poprawka Jaskiera¹¹¹.

69

I 62 § 4

J I 62

Vulvorderet aver he sine klage na
rechte ane kamp, unde untgeit eme jene
mit siner unscult, he blift is ane scaden,
he ne hebbe ene kampeken an gespro-
ken.

Si vero eum prosequitur, licet reus ab
eius instantia et impetitione absolvatur,
damnum pro eo nullum sentit, si duella
verba interposita non fuerunt.

Tekst niemiecki: gdy powód w sprawie toczącej się bez pojedynku sądowego nie pokona pozwanego, ponieważ ten wykaże swą niewinność, kary żadnej (powód) nie poniesie, chyba że wyzwał stronę przeciwną na pojedynek. W tekście Jaskiera został pominięty szczegół spacjiowany. Mimo to, jak się wydaje, sens przepisu nie został zmieniony, gdyż druga z kolei wzmianka o pojedynku znalazła w tekście Jaskiera odbicie. Może budzić zdziwienie, że Jaskier w nocie marginesowej d przytoczył tekst zaczerpnięty z v. Vratislaviensis. Zawiera on ów spacjiowany szczegół, a ponadto expressis ver-

¹⁰⁹ Zob. Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 164, s. v. setten.

¹¹⁰ Według Eckhardta „börgen satten” = Bürgen stellen, *ibidem*, s. 164, s. v. setten.

¹¹¹ Vrat. 33: „Oportet autem fideiussores ponere”. Sand. I 75; Ł 99: „sed cautionem fideiussoriam ipsum facere oportebit”.

bis stwierdza to, czego tekst niemiecki nie zawiera, a co wynika z innych przepisów — pozwany wykaże swą niewinność przysięgą¹¹². Nie wiemy, która z wymienionych cech skłoniła Jaskiera do powołania v. Vratislaviensis.

Vrat. 33

J I 62, nota d

Textus alij habent:

Si vero causam debito modo prosequatur absque duello, et ille evaserit
iusiurando, per iusiurandum,
actor liber erit a pena, nisi forte
impeterit alium more duelli. eundem duellariter impetisset.

70

I 62 § 7

v. Vulgata I 62

J I 62

[...] unde scal ordeles vra-
gen twischen twier manne
rede [...]

Sententiamque querere debet
inter duorum rationes,
hoc est iuxta querelam et
responsionem.

Według tekstu niemieckiego sędzieja winien wyrokować (ściślej o wyrok pytać ławę) w oparciu o wypowiedzi stron procesowych. Versio Vulgata zawiera przekład poprawny, natomiast uzupełnienie Jaskiera trzeba uznać za zbędne, ponieważ w zwrocie „inter duorum rationes” można łatwo dopatrzeć się wypowiedzi obu stron.

71

I 62 § 7

v. Vulgata I 62

J I 62

[2] Vreget he na sineme
mutwillen unde nicht na
rechte, dat ne scadet noch
ne vromet er neneme.

Interroget autem iudex secun-
dum suum arbitrium, et non
secundum
modum iuris nec secundum

hoc

dicta partium,
nihil ad rem facere existimatur.

Przejmując z v. Vulgata tekst łaciński, dokonuje w nim Jaskier zbędnego uzupełnienia. Sędzia bowiem według tekstu niemieckiego wówczas właśnie postępuje „na rechte” (= „secundum modum iuris”), gdy pytanie o wyrok formułuje na podstawie wypowiedzi stron procesowych¹¹³. „Dicta partium” nie jest dodatkowym warunkiem.

Wydaje się, że znamy źródło tej deformacji przepisu prawnego. Otóż przytoczony tu tekst niemiecki został przez Konrada z Opolą

¹¹² Tak też w Sand. I 76 i Ł 105.

¹¹³ Zob. uw. 70.

przełożony następująco: „Si vero iudex querat sententiam secundum propriam voluntatem, et non ad dicta duorum...”¹¹⁴. Tu zatem „na rechte”, zostaje utożsamione (i słusznie) z działaniem w granicach „dicta duorum”. Jaskier tekst v. Vulgata, dosłownie oddający tekst niemiecki, to znaczy znający jeden warunek — działanie „na rechte” uzupełnia warunkiem występującym w v. Vratislaviensis (który w tej wersji też jest jedyny) i w rezultacie takiej preparacji wystąpiły w jego tekście dwa warunki. Ten tryb postępowania upodabnia Jaskiera do Łaskiego, który tworząc całość z fragmentów branych z v. Vratislaviensis i z v. Sandomiriensis, poszerzał zakres normy prawnej lub pogołował sankcje karne¹¹⁵.

72

I 63 § 1

v. Vulgata I 63

J I 63

[4] So mut he ene dar umme sculdegen, dat he den vrede an em gebroken hebbe, entweder op des koninges straten, oder in dem dorpe; to swelker wis he ene gebroken hebbe, to der wis klage he op ene.

Tunc eum tenetur

Tenebiturque eundem

primo incusare, quod ipse pacem in eo violavit in via regia aut in villa, aut ubicunque hoc factum sit, debet

referare.

edissere et declarare.

Według tekstu niemieckiego, żalujący o naruszenie miru na drodze królewskiej lub we wsi, tylekroć musi żałować, ilekroć mir był naruszony. Tu zatem akcent jest położony na ilość naruszeń miru. Natomiast w tekście Jaskiera wymóg składania skargi oddzielnie na każde naruszenie miru został zastąpiony przedmiotowym poszerzeniem normy prawnej: gdy mir zostanie naruszony na drodze królewskiej, we wsi, lub gdziekolwiek — „ubicunque”. Tekst łaciński byłby zgodny z niemieckim, gdyby zamiast „ubicunque” było „quantumcunque”, „qualiter”¹¹⁶. Retusze stylistyczne dokonane przez Jaskiera w tekście v. Vulgata nie zmieniają sensu przepisu.

73

I 63 § 5

J I 63

De klegere scal erst in den warf komen; of de andere to lange merret, de richte-re scal ene laten vor eschen de vronen boden in deme hus [...]

[brak]

Actor eum debet [...] per preconem in domo [...] evocare.

¹¹⁴ Vrat. 33.

¹¹⁵ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 213—214.

¹¹⁶ Tak właśnie we Vrat. 34: „qualiter pacem infregerit, intimat conquerendo”.

W tekście Jaskiera został pominięty pierwszy człon tekstu, przekład członu drugiego też nie jest dokładny. Brak w nim wzmianki o oczekiwaniu na przeciwnika oraz o roli sędziego w wysyłaniu woźnego z ponagleniem. Poprawny przekład w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹¹⁷.

74

I 63 § 5

J I 63

[2] [...] unde sek tō kampe beden, unde
sla twene slege unde enen stek weder
den wint [...]

[...] se debet duello praesentare et ver-
berando contra ventum [...]

Tekst niemiecki drobniogowo opisuje jak należy postąpić, gdy przeciwnik nie stanął do pojedynku. Należy wówczas:

- a) okazać gotowość do walki,
- b) wykonać dwa cięcia,
- c) wykonać sztych w powietrze.

Tekst Jaskiera zawiera wymóg okazania gotowości do walki, natomiast dwa pozostałe wymogi określa ogólnikowo, bez wymienienia ilości i rodzajów ciosów zadawanych narzędziem walki („verberando contra ventum”). Być może to sprawiło, że powołał Jaskier w nocie marginesowej tekst zawierający dokładniejszy opis.

Vrat. 34

J I 63, nota 1

Alii textus habent:

bis percutiat
seu feriat contra ventum
et tertio figat
in terram.

contra ventum.

Bliższy oryginałowi jest przekład Konrada z Opola. Jeśli ten właśnie przekład Jaskier w nocie wykorzystał, to trudno dziś ustalić, czemu go modyfikował. Być może znalazła tu odbicie polska (lub tylko krakowska) praktyka¹¹⁸.

W Sand. I 79 i w Ł 111 zamiast treści tego artykułu jest odesłanie do Weichbildu, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 1, ods. 11 do kol. 6 i ods. 4 do kol. 11.

¹¹⁷ Vrat 34; Sand. II 113 [112]. W Sand. I i w Łaskim brak tekstu tego artykułu, jest natomiast odesłanie do Weichbildu, patrz wyżej, ods. 116.

¹¹⁸ Wariant podany przez Jaskiera w nocie 1 przejmuję Szczerbic: „A jeśli za trzecim przywołaniem nie przyjdzie, tedy powód wstawszy ma przeciwko wiatrowi dwa razy mieczem a trzeci raz sztychem uderzyć”, *op. cit.*, s. 399.

Aldus scal men ok verwinnen enen doden, of men ene in duve oder in rove oder in so gedanen dingen geslagen hevet.

Per simile et eodem etiam modo mortuus, si in rapina vel furto occiditur, superari debet.

Brak w tekście Jaskiera odpowiednika spacjeowanego fragmentu. Nastąpiło tu zatem zwężenie kręgu przestępstw objętych tym przepisem. Przekład wierniejszy oryginałowi zawiera v. Vratislaviensis¹¹⁹.

(wyd. bazyl.
1474)

Swe lif oder hant ledeget, dat eme mit rechte verdelt is, de is rechtlos.

Qui vitam aut manum liberaverit ei condemnatam, infamis iudicatur.

sine

In iudicio condemnatus, si vitam redimat aut manum

absque

iure

remanet

et infamis

enit.

Brak tego § w v. Vulgata wydania 1528 r., z którego głównie Jaskier czerpał tekst łaciński. Nasz kompilator lukę spostrzegł i wypełnił ją tekstem wziętym z v. Vratislaviensis¹²⁰.

Weregelt gilt men over twelf weken van der tit, dat it gewonnen wert.

Verigeldus post tres menses a tempore eius acquisitionis persolvetur.

Według tekstu niemieckiego wergeld należy uiścić w ciągu 12 tygodni od zasądzenia. Inny natomiast termin przewiduje tekst Jaskiera. Tu wergeld winien być uiszczony po 3 miesiącach od zasądzenia. Nastąpiło zatem dwukrotne wydłużenie terminu płatności, przy czym to drugie wynika z użycia miesięcy w miejsce tygodni (różnica wynosi ok. 1 tygodnia). Poprawny przekład w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹²¹.

¹¹⁹ Vrat. 34: „si in furtu, spolio vel delicto consimili occiditur”.

¹²⁰ Nie ma § 2 także w Łaskim, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 438.

¹²¹ Vrat. 34: „infra duodecim ebdomadas”. Sand. I 80: „ad XII ebdomadas”. W Łaskim brak przekładu tego zdania. Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 439.

[...] unde selve sevendē scal ene de
klegere vertugen.

[...] et septem virorum testimonio actor
eum vincere debet.

Tekst niemiecki przewiduje przysięgę samosiódm, natomiast ze zwrotu „septem virorum testimonio” trudno wywnioskować, czy powód też ma przysięgać. Jaśniejszy przekład zawierają poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie¹²².

Swene men vor ge-
richte beklaget, n'is
he dar nicht, men
scal ene vor degedin-
gen wante to'me nae-
sten dinge. Swene
men aver beklaget
um ungerichte, deme
scal men degedingen
dries immer over vir-
tenacht.

Qui coram iudicio
impetitur
et si praesens praesensque
ibidem
non fuerit, vici-
num ei iudicium
pro termino as-
signetur. Qui au-
tem pro violentia
inulpatur
post tres quinde-
nas.

Quando de absen-
te sit querela, tu-
tari debet ad pro-
ximum iudicium.

De quo autem sit
querela super vio-
lencia et pace fra-
cta,

ter citabitur, datis
semper induciis
duarum hebdoma-
darum.

Tekst niemiecki: Gdy na kogo w sądzie żalują, a nie jest on przy tym obecny, należy mu wyznaczyć termin stawienia się na najbliższy rok sądowy. Gdy natomiast będzie to skarga o przestępstwo (ungerichte, violentia), należy go pozywać trzykrotnie w odstępach dwutygodniowych. W v. Vulgata nie ma wzmianki o dwutygodniowych odstępach czasu przy trzykrotnym pozywaniu, dlatego chyba Jaskier odrzuci ostatni fragment v. Vulgata, wstawiając w to miejsce tekst zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, wyjątkowo nie dokonując w nim zmian. Ingerencję Jaskiera w tym przypadku należy ocenić pozytywnie, natomiast dodanie „ibidem” do „praesens” w zdaniu pierwszym to już nadmierne uściślenie, tekst bez tego uzupełnienia jest dostatecznie jasny.

¹²² Vrat. 34: „cum sex testibus (domyślnie — plus powód jako siódmy) convincere debet eundem”. Sand. I 81; Ł 114: „metseptimus ipsum actor vincere debet testimonio”.

[3] Klaget men um ungerichte over enen vrien scepenbaren man, deme scal men degedingen dries immer over ses weken [...]

Bannitus vero per sex ebdomadas triplicatas ad iudicium citetur.

Si vero bannitus inculpatus sit, ibidem ter citabitur, datis semper sex septimanarum induciis [...]

Tekst niemiecki: gdy oskarża się człowieka ze stanu ławniczego o przestępstwo, należy go trzykrotnie pozywać w odstępach sześciotygodniowych. W v. Vulgata zwrot „um ungerichte” nie został przełożony, a jest to szczególnie bardzo istotny. Wprawdzie zdanie trzecie pozostaje w ścisłym związku ze zdaniem drugim i jest wobec niego *lex specialis*, a w tymże zdaniu drugim czytamy „qui autem pro violentia inculpatur”, możliwa jednak jest też taka interpretacja, że ze względu na pozycję społeczną godny piastować funkcję ławnika musi być trzykrotnie pozywany, gdy nań żалуje kto w sądzie pod jego nieobecność o cokolwiek, nie tylko o „ungerichte” — „violencia”¹²³. Jaskier odrzucając tekst v. Vulgata i dając własny, również nie informuje, że chodzi o skargę pro violentia. Poprawny przekład we wcześniejszych tekstach łacińskich¹²⁴.

81

Swe aver den anderen mit knuppelen sleit, so dat eme de slege swellet [...]

Qui alium baculaverit

Qui alium fustibus cedit

ita, quod loca tumescant lesa [...]

Fragment „so dat eme de slege swellet” nie został przełożony w v. Vulgata. Przejmując tekst łaciński z tej wersji Jaskier lukę wypełnia tekstem zapożyczonym z v. Vratislaviensis.

82

Mit der bludegen wunde ane vleischwunde, oder san mit deme naren der wunde, unde mit kempleken worden mach en man den anderen to kampe van.

Cum interpositione duellium verborum potest quis alium capere ad duellum.

¹²³ Por. tekst niemiecki w uw. 79.

¹²⁴ Por. uw. 79.

Jako przyczyny uzasadniające wyzwanie na pojedynek wymienia tekst niemiecki sińce, blizny, słowa. Versio Vulgata zna tylko przyczynę ostatnią — „verba duellia”. Jaskier chyba dlatego przytoczył w nocie marginesowej bardziej wierny oryginałowi tekst v. Vratislaviensis:

Vrat. 34

J I 68, nota d

Textus alii habent:

cum vulneris cicatrice et

cum

verbis

duellicis

duellaribus

monomachiam

potest unus alium ad

duellum

provocare.

83

I 68 § 5

v. Vulgata I 68

J I 68

[2] Tut aver he sek ut der vestinge, unde kumt he un-gevangen vor gerichte [...]

Si vero reus a proscriptione se absolverit et iudicio se voluntarie

absque detentione

praesentaverit [...]

„Ungevangen” zostało w v. Vulgata przetłumaczone jako „voluntarie” i choć nie jest to przekład dosłowny, sens przepisu został wiernie oddany. Jaskier jednak uważał za potrzebne uzupełnić tekst v. Vulgata dodatkowym określeniem „absque detentione”. Być może inspirację do emendacji znalazł we wcześniejszych tekstach łacińskich, w których właśnie pozwany ma stanąć przed sądem „non captus”¹²⁵.

84

I 70 § 1

v. Vulgata I 70

J I 70

[2] De inwisinge mach de man untreden binnen der jartale oppe'n hilgen [...]

Illi autem immissioni potest alter

utpote electus

in annali spacio contradicere cum suo iuramento [...]

Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata Jaskier uściśla go, bliżej określając kim jest ów „alter”. Prawdopodobnie oddziaływały nań inspirująco w tym kierunku v. Vratislaviensis lub Łaski, w obu bowiem

¹²⁵ Vrat. 34; Ł 120. Sand. I 84: „non captivus”.

„de man” został oddany przez „eiectus autem a possessione”¹²⁶. Dokonane przezeń uzupełnienie jest jednak zbędne. Z kontekstu wynika w sposób niewątpliwy, że „alter” to osoba wyzuta z posiadania. Dziwić natomiast może, że konfrontując art. I 70 w brzmieniu v. Vulgata z v. Vratislaviensis (lub z Łaskim), nie usunął Jaskier istotnych rozbieżności¹²⁷.

85

I 70 § 1

[2] De inwisinge mach de man untreden binnen der jartale oppe'n hilgen, he mut aver dat gut to hant vore stan unde to den naesten dren dingen, of men dar oppe klaget.

J I 70

Illi autem immissioni potest alter, utpote eiectus, in annali spacio contradicere cum suo iuramento, si ab eo praedicta bona in tribus legitimis terminis iudicialibus, extunc proximis, ab impetitionibus defendantur.

Według zdania pierwszego tekstu niemieckiego, gdy kto zostanie (bezsukutecznie) trzykrotnie pozwany do sądu o dobra, wówczas nastąpi wwiązanie powoda w te dobra. Według zdania drugiego — wzytuty w ten sposób z posiadania może się sprzeciwić własną przysięgą (tj. w ten sposób udowadniając swe prawo do posiadania), ciąży jednak na nim obowiązek natychmiastowego odpowiadania na wszelkie skargi (dóbr tych się tyżące) w ciągu najbliższych trzech roków.

W tekście Jaskiera zdanie pierwsze jest zgodne z tekstem niemieckim. Zdanie drugie jest poprawne do spójnika „si”. Zamiast „si” winno być „sed”. Być może jest to błąd drukarski, przejęty z v. Vulgata, sens zdania jednak w obecnym brzmieniu jest zupełnie zniekształcony. Ponadto brak w tekście Jaskiera odpowiednika niemieckiego „to hant”. Sytuację ratuje częściowo nota b autorstwa Jaskiera: „Idest oportebit ipsum bona illa per omnia defendere, et proximis tribus iudiciis omnibus de se querulantibus respondere”. I tu brak przecież odpowiednika niemieckiego „to hant”.

86

I 70 § 2

[...] ne dut he des nicht, men scal ene dar vor panden, unde dat pant scal mento borge dun dries immer over virtenacht, of men is gert to borge.

J I 70

[...] quod si non fecerit, pro debitis debet pignori et per tres quindenae pignus, si postuletur, debet accomodari [...]

¹²⁶ Vrat. 34; Ł 123. W Sand. I 86 ogólnikowo „vir”.

¹²⁷ Por. uw. 85.

Tekst niemiecki: (gdy kto skarży o dług kogo, kto nie ma obowiązku być w sądzie, albo nie ma obowiązku przed sądem odpowiadać, należy go sądownie pozwać, by zapłacił dług w ciągu 14 dni lub udowodnił, że nie jest winien). Gdy tego nie uczyni, należy go ciążyć (zastaw sądowy), przy czym przedmiot zastawiony należy (na żądanie kogokolwiek) wydać za poręką po trzykroć, za każdym razem na okres dwóch tygodni. Mamy wątpliwości, czy pod „debet accomodari” można domyślić się obowiązku wydania za poręką, o rękojmi bowiem tekst Jaskiera milczy.

Poprawniej ten fragment brzmi w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹²⁸. Tym razem Jaskier tekstu nie poprawia, a z treści noty marginesowej d odnosi się wrażenie, że nasz kompilator opacznie tekst zrozumiał. Przewiduje mianowicie (nota) oddanie zastawu wierzycielowi „ad fideiussoriam” i każe wierzycielowi trzykrotnie „denunciare”: „Hoc est pignus debet dari ad fideiussoriam creditori, ut illud denunciat tribus vicibus de quindena ad quindenam”.

87

I 70 § 2

J I 70

[2] Ne geret men is nicht to borge, men scal it doch halden ses weken un verdan [...]

[...] quod si non postuletur, nihilominus per sex hebdomadas reservabitur [...]

Brak u Jaskiera przekładu „unverdan”, a jest to szczegół istotny, kryje się w nim bowiem zakaz używania przedmiotu ciężonego¹²⁹. W v. Vratislaviensis wymóg ten jest oddany przy pomocy zwrotu „vadium tantum debet servari”. W v. Sandomiriensis i w Łaskim, zgodnie z brzmieniem niektórych tekstów niemieckich, spotykamy wymóg odmienny, mianowicie zakaz sprzedaży¹³⁰.

88

I 70 § 3

J I 70

[...] mach de klegere dat ungerichte tugen selve sevende [...]

[...] si actor septem virorum testimonio factum poterit comprobare [...]

¹²⁸ Vrat. 34: „vadium dari in manus fideiussorum”. Sand. I 87; Ł 124: „vadium super fideiussoria dimitti”. W interpretacji tego fragmentu idziemy za P. Dąbkowskim, który poświęca mu sporo uwagi i podejmuje polemikę z innym rozumieniem tego przepisu. Zob. P. Dąbkowski, *Prawo zastawu w Zwierciadłach Saskim, Szwabskim i Niemieckim*, Lwów 1913, s. 38, ods. 1; s. 65–66. Problem owej „denuntiatio” jest w literaturze sporny, zob. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 66, ods. 1; Bukowska, *op. cit.*, s. 71, ods. 20.

¹²⁹ Eckhardt, *Ssp MGH*, Glossar, s. 168: „unverdân = unverbraucht”.

¹³⁰ Sand. I 87; Ł 124: „teneri debet non venditum”. „Unvorkowfft” zamiast „unverdân” występuje w rkps Bv (nr 183, wrocławski, niegdyś henrykowski) oraz Bw (nr 643, czyli Jag. 169). Zob. Homeyer I, s. 226, ods. 14.

Tłumaczenie „tugen selve sevendē” przez „septem virorum testimonio” jest niedokładne, pominięty bowiem zostaje wymóg, by jednym z przysięgających była strona procesowa. Poprawniejszy przekład zawierają wcześniejsze teksty łacińskie¹³¹.

89

I 70 § 3

J I 70

[3] [...] des ersten dages alse de richtere weder in sin gerichte kumt, men vervestet jenen, alse of de dat des selven dages gescen si.

[...] et quam cito iudex ingressus fuerit iurisdictionem, ipsum proscribet.

Przepis odnosi się do instytucji krzyku. Gdy kto skarży kogo przed sądem z krzykiem, a sędziego nie ma, wówczas sędzia po powrocie na najbliższym roku sądowym ogłosi oskarżonego proskrybowanym, tak jakby przestępstwa dokonał w dniu tegoż posiedzenia sądowego. Cel takiego uregulowania tkwi w chęci zachowania ciągłości czasowej gorącego uczynku. Tekst Jaskiera tego uzasadnienia nie zawiera, a poprzestaje na samej sankcji karnej. Chyba z uwagi na ten właśnie mankament powołuje Jaskier w nocy marginesowej fragment zgodny z testem niemieckim, a zaczerpnięty z v. Vratislaviensis¹³².

Vrat. 34

J I 70, nota i

Textus vetustiores habent
et

si hoc testari poterit prima die, cum iudex
in territorio apparebit, ad iurisdictionem venerit,
reus proscribitur, ac si violentia
contingerit ipsa die, eodem die contigisse.

90

I 71

v. Vulgata I 71

J I 71

Swene de rechte gogreve
vervestet, de siner goscap
an dat gerichte tut, tuget
he sine vestinge vor deme
greven, he irwirft des greven
vestinge over jenen al
to hant [...]

Quando natus gogravius vel
iudex ordinarius
hoc est infeudatus
aliquem proscripserit, idque coram
comite attestando manifestet,
ipse contra reum statim
comitis inducit proscriptionem [...]

¹³¹ Vrat. 35: „ipse cum sex testibus”. Sand. I 88; Ł 125: „metseptimus”.

¹³² Podobnie w Sand. I 88: „sicut maleficium ipsa die fuisset commissum”. Tekst Łaskiego jest kombinacją v. Vratislaviensis z v. Sandomiriensis.

Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z tekstem niemieckim, mimo to Jaskier powołuje w nocie marginesowej fragment zaczerpnięty v. Vratislaviensis lub Łaskiego.

Vrat. 34: Ł 126

J I 71. nota a

Textus vetustiores habent:

comes tenetur dictam proscriptionem sua sententia confirmare.

Z jednej strony tekst powołany w nocie jest dokładniejszy od niemieckiego, wskazuje bowiem w jaki sposób hrabia ma zaakceptować proskrypcję („sua sententia”). Z drugiej jednak — zastrzeżenie budzi termin „confirmare”, bowiem w tekście niemieckim nie chodzi o konfirmację, lecz o nadanie wyższego stopnia proskrypcji, orzeczonej przez sędziego niskiej rangi (tak też v. Vulgata). Po spełnieniu określonych warunków będzie to proskrypcja hrabiowska. Być może tego należy się domyśleć w określeniu „confirmare”, jednakże w v. Vulgata jest to stwierdzone *expressis verbis* — „statim comitis inducit proscriptionem”.

91

II 3 § 1

I II 2

Beklaget men enen man in sime jegenwarde um egen oder len, dat he in rechten geweren hevet [...]

Agat si quis contra praesentem pro feudo aut proprietate, quae fide bona possidet [...]

Tłumaczenie „rechte gewere” przez „bona fide possidere” nie jest trafne, są to bowiem określenia o różnym zakresie pojęciowym. Tłumacza przecież w znacznym stopniu usprawiedliwia to, że nie ma łacińskiego odpowiednika dla „rechte gewere” w sensie terminu technicznego. Należałoby stosować określenia opisowe, jak np. „possidet sine aliqua contradictione” lub tp. „Rechte gewere” oznacza — jak wiadomo — posiadanie, które w wyniku długiego trwania staje się niewzruszalne¹³³. Kłopoty z poprawnym przekładem tego terminu mieli Konrad z Opola i Konrad z Sandomierza¹³⁴.

¹³³ Schwerin, Ssp; Wörterverzeichnis, s. 150. s. v. geware (weiblich). Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 172—173, s. v. were.

¹³⁴ Konrad z Opola wybrnął z trudności w sposób zręczny, mianowicie ujął przepis z punktu widzenia uzasadnienia skargi: „si super iniusta possessione proprii”, Vrat. 35. Łaski z tego źródła tekst swój czerpie (Ł 129), natomiast Konrad z Sandomierza użył zwrotu „vera possessio” Sand. I 91.

92

II 3 § 2

v. Vulgata II 3

J II 3

[...] de vri scepnbare man
over ses weken, de denst-
man over virtenacht, unde
andere vri lude.

Sex septimanarum inducie ban-
nitis. Aliis vero

utpote ministris vel aliis
liberis,

quindecim dies largiuntur.

Ministeriałowie i inni wolni ludzie zostali w v. Vulgata określani ogólnikowo „aliis vero”. Musiało to wywołać zaniepokojenie Jaskiera, skoro dokonał uzupełnień, dzięki którym tekst stał się dokładniejszy. Być może zadecydowała o tym v. Vratislaviensis, w której odpowiedni fragment brzmi: „ministri ad duas, et alii liberi”¹³⁵.

93

II 3 § 3

v. Vulgata II 3

J II 3

Um al andere sake, dar
men den man umme schulde-
get, scal he antwarden to
hant, bekennen oder ver-
saken.

In qualibet alia actione,

cum quis accusatus fuerit,
incontinenti fateri debet, vel
negare.

Wprawdzie w v. Vulgata brak przekładu fragmentu „dar men den man umme schuldeget”, sens przepisu pozostał mimo tego bez zmiany. Jaskier przecież lukę uzupełnia, być może pod wpływem wcześniejszych tekstów łacińskich. Jego uzupełnienie wszakże ma inne brzmienie, nie jest więc mechanicznym przejęciem cudzego tekstu¹³⁶.

94

II 4 § 1

v. Vulgata II 4

J II 4

Swe sek ut der vestinge
ten wel, deme scal de rich-
tere vrede werken vor to
komene [...]

Qui se a proscriptione exuere
voluerit, iudex, si requisitus
sit, ad comparandum ei pacem
debet pronunciare.

ut tuto iudicio comparere
possit.

Tekst v. Vulgata jest zgodny z niemieckim. Mimo to uzupełnia go Jaskier wstawką, która expressis verbis wyraża to, czego łatwo z tekstu można się domyślić: (sędzia obejmuje mirem proskrybowanego) by

¹³⁵ Vrat. 35. Sand. I 92; Ł 130: „ministeriales ad duas hebdomadas et alii liberi homines”.

¹³⁶ Vrat. 35: „quandocunque fuerit ante iudicem quis conventus”. Sand. I 92; Ł 130: „pro quibus vir inculpatur”.

mógł bezpiecznie stanąć przed sądem. Inspirować Jaskiera mogły v. Vratislaviensis lub Łaski, w obu bowiem znajdujemy podobne wyjaśnienia¹³⁷.

95

II 4 § 1

v. Vulgata II 4

J II 4

[4] [...] so scal he borgen
setten vor to komene to
dren dingen, of men it
van eme eschet [...]

[...] fideiussoresque tandem
idem ponat, ut in tribus se-
quentibus iudiciis se praebeat
responsum,

si quis ab eo quicquam ex-
pectat.

Przejmując tekst z v. Vulgata Jaskier wypełnia istniejącą w nim lukę, daje mianowicie przekład spacjaowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Sumienność naszego kompilatora zasługuje na uznanie, choć gwoli ścisłości trzeba zaznaczyć, że przepis bez tego uzupełnienia jest również jasny¹³⁸.

96

II 4 § 1

J II 4

[4] [...] dar scal he sek to antwarde
beden, of ieman over ene klagen wille
[...]

[brak]

Brak przekładu tego fragmentu w v. Vulgata. Brak go też w v. Vratislaviensis i w Łaskim¹³⁹. Prawdopodobnie dlatego Jaskier luki nie zauważył¹⁴⁰. Mimo tej niedokładności sens przepisu w tekstach łacińskich nie ulega zmianie, bowiem to, co expressis verbis wyraża nie przełożony fragment, da się łatwo wywnioskować a contrario ze zdania następnego: „Si vero in his tribus terminis eum nemo inculpaverit, ab actione absolvetur”.

97

II 5 § 1

J II 5

Swe egenes also vele hevet, dat beter
is den sin wergelt [...]

Qui tantum de proprietate, quantum pre-
cii summa sui constat verigeldi [...]

¹³⁷ Vrat. 36: „ut securus possit in iudicio apparere”. Podobnie w Ł 131.

¹³⁸ Brak łacińskiego odpowiednika tego fragmentu również w v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis i w Łaskim.

¹³⁹ Patrz aneks.

¹⁴⁰ Przekład interesującego nas fragmentu zawiera v. Sandomiriensis: „et si aliquis super ipsum voluerit querulare” (Sand. I 93). Z tego źródła jednak, jak już wspominaliśmy, Jaskier nie korzystał.

Według tekstu niemieckiego ten, kto ma majątek przewyższający wysokość wergeldu (nie musi stawiać poręczycieli). Natomiast w tekście Jaskiera wystarcza, gdy majątek ma wartość równą wysokości wergeldu. Gdyby zastosować tu wykładnię celowościową, należałoby uznać, że tekst Jaskiera nie odbiega od tekstu niemieckiego, wergeld zostaje w nim także w pełni zabezpieczony. Dokładniejszy przekład tego fragmentu znajduje się w v. Vratislaviensis: „Qui proprium habet, quod suam recompensationem precellit in valore¹⁴¹.”

98

II 6 § 2

Al verguldene scult scal de man vulbrenge selve dridde, de it sagen unde horden.

J II 6

Omne persolutum debitum, duobus hominibus, solutionem videntibus et audientibus, debitorem probare necesse est.

Według tekstu niemieckiego zapłatę długu należy udowodnić samotrzeć, natomiast w tekście Jaskiera nie ma wzmianki o przysiędze dłużnika. Poprawny przekład znajduje się w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹⁴². Zawierają one ponadto warunek, by dług był spłacony w całości¹⁴³. Mimo obfitego czerpania z tych źródeł Jaskier tego warunku nie przejął.

99

II 6 § 4

Swelke gave de man sut, oder swelk ordel he vinden hort, ne weder redet he is to hant nicht, dar na mach he is nicht weder reden.

J II 6

Donationem si quis viderit et ei non contradixerit, et a sententia, quam audiverit non appellaverit, postmodum ei contradicendi et appellandi facultas denegatur.

W tekście niemieckim sprzeciw wobec alienacji i sprzeciw wobec wyroku zostały określone jednym terminem „weder redet”. W v. Vulgata natomiast, skąd Jaskier tekst czerpie, sprzeciw wobec alienacji to „contradicere”, a sprzeciw wobec wyroku to „appellare”¹⁴⁴. Rzecz cie-

¹⁴¹ Vrat. 36. Majątek równy wysokości wergeldu występuje w v. Sandomiriensis, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 245. Błędny tekst zawiera Łaski, *ibidem*, uw. 441.

¹⁴² Vrat. 36: „cum duobus testibus sacramento probare”. Owo „cum” pozwala domyślać się przysięgi dłużnika jako trzeciego. Sand. I 96; Ł 135: „mettertius”.

¹⁴³ Vrat. 36: „ubi integre solvebantur”. Sand. I 96; Ł 135: „quod integraliter fuerit persolutum”. Gdy idzie o teksty niemieckie, warunek ten występuje tylko w rpks Bv: „das sie gar vergolden ward”, zob. Homeyer I, s. 233, ods. 4.

¹⁴⁴ Por. uw. 27.

kawa, terminologicznego rozróżnienia obu sprzeciwów nie przeprowadzają wcześniejsze teksty łacińskie (Vrat. 36 — non contradicit, Sand. I 97, Ł 137 — non reclamaverit). Być może pozostaje to w związku z tym, że w czasie powstania tak v. Vratislaviensis jak i v. Sandomiriensis, miejsce apelacji zajmowała jeszcze nagana sędziego, natomiast wówczas, gdy dzieło swe tworzył Jaskier (a w Niemczech gdy powstawała v. Vulgata), ściślej, gdy pojawiły się pierwsze druki (tę wersję zawierające) nagana ustąpiła miejsca apelacji.

Dalsza kwestia wiąże się z terminem, w którym sprzeciw należy zgłosić. Tekst niemiecki stwierdza, że ma on nastąpić „to hant”. W v. Vulgata można się tego domyślić bez trudu z kontekstu. Jaskier jednak w nocie marginesowej e informuje: „Textus Germanicus addit: in instanti non contradixerit, vel in instanti non appellaverit”. Homeyer nie notuje takiej odmiany. Wydaje się, że jest to spreparowany tekst przez Jaskiera, który wymóg „to hant” = „in instanti” dołączył do istniejącego w v. Vulgata rozróżnienia dwu rodzajów sprzeciwu (contradixerit i appellaverit). Wspomniana nota marginesowa wymaga dalszego wyjaśnienia. Ów istotny element chronologiczny występuje nie tylko w tekście niemieckim, lecz także w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich¹⁴⁵.

100

II 7

J II 7

Vir sake sin, de echte not heten: venknisse unde suke, Godes denest buten lande, unde des rikes denest.

Legalis impedimenti quatuor sunt cause: captivitas, infirmitas, peregrinatio extra fines terrae et publica expeditio.

Tekst przejęty przez Jaskiera z v. Vulgata budzi zastrzeżenia ze względu na tłumaczenie:

a. „Godes denest buten lande” przez „peregrinatio extra fines terrae”,

b. „des rikes denest” przez „publica expeditio”.

Ad a. Określenie „Godes denest buten lande” miało w średniowieczu szeroki zakres pojęciowy, jednakże zawsze chodziło o działania podejmowane w związku z kultem religijnym lub organizacją Kościoła¹⁴⁶. „Peregrinatio extra fines” celu religijnego nie sygnalizuje, ponieważ pielgrzymka to tylko jedno z wielu znaczeń terminu „peregrina-

¹⁴⁵ Vrat. 36: „et non statim contradicit”. Sand. I 97; Ł 137: „incontinenti non reclamaverit”.

¹⁴⁶ Zob. J. W. Planck, *Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter. Nach dem Sachsenspiegel und den verwandten Rechtsquellen*, Bd. II, Braunschweig 1879, s. 327.

tio". Prawda, że nie mógł Jaskier znaleźć lepszego tekstu w v. Vratislaviensis, w niej bowiem też występuje „peregrinus”¹⁴⁷, ale już poprawniej brzmi v. Sandomiriensis i Łaski — „servitium Dei extra terminos regni”¹⁴⁸.

Ad b. „Publica expeditio” to coś więcej niż „des rikes denest”, kryje bowiem w sobie służbę publiczną w ogóle, a nie tylko służbę na rzecz Rzeszy. Można pod nią podciągnąć np. służbę na rzecz miasta i być może należałoby w takim przekładzie dopatrywać się próby dopasowania Landrechtu Zwierciadła Saskiego do warunków miejskich.

W poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich „des rikes denest” przetłumaczono następująco: Vrat. — „actio regia”, Sand. i Łaski — „servitium regale”¹⁴⁹.

101

II 7

J II 7

[2] Swelk dirre sake den man erret,
dat he to dinge nicht ne kumt, wert se
besceneget, alse recht is, van eneme
sinen boden, swe he si [...]

Si aliqua praedictarum causarum, ut ad
terminum iudicalem sibi praefixum ve-
nire non posset, evenerit, ipse pro eo
dummodo, ut iuris est, demonstretur [...]

Tekst Jaskiera nie zawiera przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Jaskier jednak brak spostrzegł i uzupełnił w ten sposób, że w nocie marginesowej podał przekład tego fragmentu w brzmieniu zapożyczonym bodaj z Łaskiego.

Vrat. 37

Ł 138

J II 7, nota b

per quemcunque nuncium cum uno suo nuncio,
[...] quicunque sit.

Textus vetustiores addunt:
per nuntium suum, quisquis
ille sit.

102

II 9 § 1

J II 9

Swe ok begint to antwardene, unde
wert eme en dink ut geleget mit ordelen,
ne kumt he nicht vore, he is in der kla-
ge verwunnen.

Qui cum inceperit respondere, si alius
terminus sentencialiter praefigatur et in
eo non comparuerit, quasi victus con-
demnatur.

Versio Vulgata, skąd Jaskier powyższy tekst zaczerpnął, jest zgodna z tekstem niemieckim. Mimo to Jaskier powołuje w nocie margine-

¹⁴⁷ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 37.

¹⁴⁸ Sand. I 98; Ł 138.

¹⁴⁹ Vrat. 37; Sand. I 98; Ł 138.

sowej tekst łaciński, zapożyczony według wszelkiego prawdopodobieństwa z v. Vratislaviensis.

Vrat. 37

J II 9, nota a

Textus vetustiores habent:

	Qui			
autem inceperit respondere				cum respondere coeperit
	et non finita causa			
	negotium			
3, 1, 2	1	2	3	
	in alium prorogetur terminum			
si reus non appareat, in tota causa per				reusque non comparet, tamquam
sententiam condemnatur.				victus condemnatur,

Różnice między tą odmianą a v. Vulgata sprowadzają się do dwóch szczegółów:

a) tekst powołany w nocie zawiera zwrot „et non finita causa”. W v. Vulgata łatwo się przecież tego domyślić, inne rozwiązanie jest wręcz niemożliwe. Przy „causa finita” jest możliwa tylko apelacja (ewentualnie nagana), wyznaczenie nowego terminu nie wchodzi w rachubę;

b) ten, kto odpowiada, jest określony jako pozwany — „reus”. I tego łatwo się domyślić ze zwrotu „qui cum inceperit respondere” istniejącego w v. Vulgata.

Fragment spacjowany, którego brak w v. Vratislaviensis, przejął Jaskier wyraźnie z v. Vulgata. W rezultacie nie potrafimy odgadnąć przyczyn, dla których Jaskier podał odmianę tekstu w nocie marginesowej.

103

II 9 § 2

J II 9

De richtere scal ok borgen hebben van
deme klegere unde oppe den de klage
geit [...]

Iudex ab actore et reo cautionem reci-
pere debet [...]

Tłumaczenie „borgen hebben” przez „cautionem recipere” nie jest trafne. „Cautio” znaczy zwykle wadium, zakład, by kryła się pod tym terminem poręka, konieczny jest dodatek „fideiussoria”. Poprawniej brzmi ten fragment w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich („fideiussoriam exigere”)¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Vrat. 37; Sand. I 100; Ł 142.

De richterē scal ok borgen hebben van deme klegere umme oppe den de klage geit, dat se to rechte vore komen; se scolē ok eres rechtes oppe dat gerichte sen.

Iudex ab actore et reo cautionem recipere debet, ut iuri se repraesentent et ipsi	
suorum iurium in iudicio confidebunt	respectum et confidentiam habere debent iurium suorum ad iudicium, quia causa dilata est per sententiam in aliam diem.

§ 3

Swen de klage mit ordelen gevrist wert bit an den anderen dach um enen gevangenē man, so scal men en to borge dun he ne si in der hanthafte dat gevangen.

Quando actio in captivum hominem	Captivi hominis actio si
diem erit	sententialiter in crastinum fuerit
	induciata, iudex eum debet ad repraesentandum commodare, hoc est ad fideiussoriam dare,
	nisi sit in
patenti violentia comprehensus.	facto deprehensus manifesto.

Tekst w v. Vulgata nie ma luk, a dodany przez Jaskiera (tu spacjowany) fragment jest niepotrzebny. Jego niemiecki odpowiednik znajduje się w § 3 tekstu niemieckiego, jednakże ten § u Jaskiera też nie ma luk. Innymi słowy w wyniku zbędnego uzupełnienia tekst tej samej treści występuje u Jaskiera dwukrotnie, choć w innym brzmieniu:

„[...] quia causa dilata est per sententiam in aliam diem”.

„[...] si sententialiter in crastinum fuerit induciata”.

Znamy przyczynę tego stanu rzeczy. Spacjowany fragment przejął Jaskier z v. Vratislaviensis. Tam istotnie, dzięki błędnemu umieszczaniu znaków przestankowych, kończy on § 2. Za to nie ma tekstu tej samej treści w § 3 tejże wersji¹⁵¹. Wobec tego, nie zwracając uwagi na znaki interpunkcyjne i majuskuły¹⁵², a kierując się jedynie względami logicznymi, można uznać, że zarówno § 2 jak i § 3 mają w v. Vratislaviensis brzmienie zgodne z tekstem niemieckim. O tekście Jaskiera natomiast tego powiedzieć już nie można. Tu — zależnie od tego, czy spacjowany dodatek potraktujemy jako zakończenie § 2 lub początek § 3 jeden lub drugi paragraf będą miały brzmienie niezgodne z teks-

¹⁵¹ Vrat. 37. Tak też w pozostałych tekstach łacińskich.

¹⁵² Zob. R y m a s z e w s k i, *op. cit.*, s. 20—21.

tem niemieckim. W przypadku pierwszym § 2 otrzymuje dodatkową treść, w przypadku drugim — § 3 zawiera zbędne powtórzenie.

Nie koniec na tym. W nocie marginesowej b przytacza Jaskier ponownie to, co zapożyczył już z v. Vratislaviensis (ów fragment spacjiowany):

Vrat. 37

J II 9, nota b

Textus alii ita legunt:

	1	2	3	4	5
5, 1, 4, 2, 3	et ipsi respectum ad iudicium habere debent,				
	1	2	3	4	5
3, 1, 2, 5, 4	quia per sententiam causa dilata est				
usque ad	in				
	aliam diem.				

Za zasadną natomiast można uznać zamianę „patens violentia” (v. Vulgata — tu jest to odpowiednik niemieckiego „hanthafte dat”) na „factum manifestum”, jako najczęściej w Polsce używane określenie gorącego uczynku.

105

II 11 § 3

J II 11

[2] [...] he is des inridenes ledich, unde
nicht des geldes noch der scult [...]

Reus etiam ab obstagio seu equitatura
tunc liberatur, si quod promisit, sed mi-
nime a pecuniarum solutione.

Według tekstu niemieckiego dłużnik w określonych okolicznościach uwalnia się od załogi, ale nie od obowiązku uiszczenia „des geldes noch der scult”, czyli pieniędzy i w ogóle wszelkiego długu. Tekst Jaskiera wspomina jedynie o pieniądzach. Musiało to wywołać u niego jakieś wątpliwości, skoro przytoczył w nocie marginesowej tekst zaczerpnięty z v. Vratislaviensis, wierniejszy oryginałowi:

Vrat. 38

J II 11, nota e

-sit	Et si debitor promiserit locum	
-vit	aliquem intrare, et donec solveret non exire,	
(w zdaniu poprzednim: et ille non ex-	actore non comparente,	
pectat)	liber erit ab illa promissione et non a debito,	

II 12 § 4

[3] [...] vif garven iewelkeme perde
under dage unde nacht [...]

106

J II 12

Quolibet equo quatuor manipuli infra
diem et noctem erogantur [...]

Różnica w ilości paszy może wynikać z błędnego odczytania „vif” jako „vir” (= vier).

II 14 § 2

v. Vulgata II 14

J II 14

Brenget men aver den do-
den vor gerichte umbegra-
ven unde klaget men op
ene, he mut antwarden um-
me sinen hals [...]

deferatur

cum eo adversus eum
actio,

reo

Si vero interfectus, nondum se-
pulture traditus, in iudicium
oportetur

et

proponatur,

reus

stricto modo

hoc est pro collo
respondere [...] oportebit.

„Umme sinen hals” zostało w v. Vulgata niezbyt trafnie oddane przez „stricto modo”. Jaskier słusznie uzupełnia to określenie dodając „hoc est pro collo”. Inspirację do tego mógł znaleźć w v. Vratislaviensis lub w Łaskim, które to teksty zawierają przekład dosłowny: „oportet eum pro collo proprio respondere”¹⁵³.

108

II 15 § 1

v. Vulgata II 15

J II 15

Vrat. 41

Swelk man vor ge-
richte vorderet so
gedane sake, dar he
ene were umme ge-
loven mut [...]

Quicunque in iu-
dicio talem cau-
sam proposuerit,
pro qua causa
warandam promit-
tatur [...]

Qui coram
iudice
causam inchoave-
nit,
pro qua

ipsum varendam oporteat ipsum et
praestare oporteat digito prestare
cautionem [...]

Przytoczony fragment art. II 15 §1 został w v. Vulgata przełożony poprawnie. Jaskier jednak tym razem sięga po tekst nie do v. Vulgata lecz do v. Vratislaviensis, postępuje przy tym dość dziwnie. Bierz

¹⁵³ Vrat. 41; Ł 167.

nasz kompilator z v. Vratislaviensis tylko początek zdania, resztę natomiast przejmując z v. Vulgata, pominiętą część v. Vratislaviensis przenosząc do noty marginesowej:

Vrat. 41

J II 15, nota a

Alii textus habent:

digito cautionem praestare

hoc est

pro eo

ne unquam aliquis de cetero

reum

ipsum

impetat in dicta causa.

Tekst powołany w nocie zawiera dodatkowe informacje:

a) o sposobie wykonania gwaru — „digito”¹⁵⁴,

b) o skutkach prawnych z nim związanych.

Nie ma tego w tekście niemieckim i być może w tym tkwi przyczy-
na przeniesienia tej części v. Vratislaviensis do noty marginesowej.

109

II 15 § 2

v. Vulgata II 15

J II 15

Vrat. 41; Ł 169

Lovet aver en man
ene gewere [...] wert
ene an der were brok,
dat se en gebro-
ken wert mit re-
chte [...]

quis

Varenda si promit-
tatur [...] et si in
his varendam ra-
tam

non tenuerit

quia scilicet sibi
per sententiam in-
fringatur [...]

Item si prestat
cautelam [...]

si cautio eius

per iustitiam in-
fringatur [...]

W v. Vulgata brak przekładu spacjiowanego fragmentu. Przejmując tekst łaciński z tej wersji Jaskier wypełnia lukę materiałem zaczerpniętym, jak się wydaje, z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, dokonując w nim odpowiedniego retuszu stylistycznego.

¹⁵⁴ Warto w związku z tym przytoczyć krytyczną uwagę Cerasinusa: „Receptum est vulgato more Varendam erectis atque tunica involutis digitis praestari, quae res plerisque videtur habere magnam absurditatem. Nam si accuratius excuseris plerosque locos de Varanda praescriptos, comperies eos magis referri ad promittendam quam praestandam Varandam. Inde convenientius esset, meo equidem iudicio, ut auctor data dextra, iudici Varandam, id est evictionem, promitteret”, *op. cit.*, folio nienumerowane (Bbbbbb).

Iewelk vinger unde tene [...]

Quilibet digitus et pedica [...]

Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z niemieckim. W nocie marginesowej daje natomiast Jaskier odmianę zaczerpniętą z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 41; Ł 173

J II 16, nota g

Alii textus addunt:
dens.

Opinia Jaskiera wymaga uściślenia. „Dens” występuje nie dodatkowo, lecz zamiast „pedica”.

De wile de man nicht ne
stirft, swo dicke men ene
lemet in ener dat, men be-
teret eme mit eneme hal-
ven weregelde.

Quamdiu quis non occi-
detur, in dimidio veri-
geldo contentatur,

quotiens Q

quis

in uno membro volneratur aut
mutiletur

in uno actu, dummodo ta-
men non occidatur, dimidio
verigeldo contentatur.

W tekście niemieckim, gdy kto zostanie wielokrotnie zraniony w jednym napadzie, lecz nie umrze, otrzymuje pół główszczyzny. W v. Vulgata, gdy kto zostanie wielokrotnie zraniony w tę samą część ciała, lecz nie umrze, otrzymuje pół główszczyzny. Przekład ten z jednej strony wyraża *expressis verbis* to, czego w tekście niemieckim trzeba się domyslać, to jest że chodzi tu o rany otrzymane w tę samą część ciała¹⁵⁵, z drugiej strony w przekładzie trzeba się domyslać tego, co w tekście niemieckim zostało *expressis verbis* wyrażone, tego mianowicie, że chodzi o rany zadane podczas jednego napadu.

Jaskier przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim zmian stylistycznych, ponadto dodaje ów brakujący szczegół, tj. wzmiankę o zranieniu w jednym napadzie („in uno actu”). Dzięki temu zabiegowi stał się jego tekst zgodny z niemieckim. Mimo to powołuje nasz kompilator

¹⁵⁵ Wniosek a contrario ze zdania drugiego tekstu niemieckiego.

w nocie marginesowej fragment zapożyczony z Łaskiego i określa go jako lepszy:

Ł 173

J II 16, nota i

		Alii textus et verius habent:
		dummodo non moriatur
		quis
		quotcunque sustineat vulnera
et membrorum debilitatem		
		in uno impetu vulneratus
solum		unam
		recipit emendam
et		aut
		recompensae medietatem.

Tekst Łaskiego jest istotnie bardziej wierny niemieckiemu, gdy idzie o opis przestępstwa, wymiar kary natomiast jest w nim inny. Fragment z sankcją karną u Łaskiego jest złożony z zapożyczeń z v. Vratislaviensis i z v. Sandomiriensis:

Vrat. 41

Sand. I 118

Ł 173

[...] solam recipiet recompensationis medietatem.

[...] emendatur sibi cum media recompensa.

[...] solum recipiet emendam et recompense medietatem.

Kompilując swoją składankę¹⁵⁶ Łaski najwidoczniej odczytał „emendatur” jako „emenda”. W rezultacie kara w jego tekście wynosi na wiązkę i pół głów szczyzny. Wracając do Jaskiera, warto zwrócić uwagę na to, że próbuje on tekst Łaskiego ratować przez wstawianie „aut” w miejsce „et”. Próba to jednak nieudana, bowiem tekst niemiecki, gdy idzie o wymiar kary, nie przewiduje alternatywy. Dalej, dokonując milcząco poprawki, każe Jaskier czytelnikowi wierzyć, wbrew prawdzie, że tak właśnie brzmią owe „alli textus” i to brzmią „verius”.

112

II 16 § 8

v. Vulgata II 16

J II 16

Swene men ane wunden
sleit oder bescilt logenere
[...]

Cui sola caro vulneratur
vel qui mentiri increpatur [...]

Alii textus habent: qui absque vulnere carnis percutitur aut mendax arguitur [...]

Zwrot „ane wunden sleit” został w v. Vulgata błędnie przetłuma-

¹⁵⁶ Tak postępował Łaski często, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 187, ods. 150.

czony („sola caro vulneratur”). Jaskier przejmując tekst z tego przekładu i konfrontując go zapewne z v. Vratislaviensis lub z Łaskim, spostrzegł różnicę i zaanonsował ją w tekście głównym. Z jego sformułowania można wnioskować, że „alii textus”, poza odmiennym określeniem uszkodzenia ciała, zawierają jeszcze dodatkowy element — „aut mendax arguitur”, tymczasem występuje on również w v. Vulgata. Należało albo odmianę tekstu umieścić po zwrocie „qui mentiri increpatur, albo (co byłoby właściwsze) odmianę tekstu zakończyć na „percuitur”.

113

II 17 § 2

J II 17

De vader mach de sone enes ut nemen
[...]

Pater filium [...] excipere potest [...]

Brak w v. Vulgata informacji, że ojciec raz tylko może syna uwolnić od zarzutu przestępstwa. Jaskier to zauważył i powołał w nocie marginesowej tekst pochodzący prawdopodobnie z v. Vratislaviensis¹⁵⁷:

Vrat. 42

J II 17, nota a

Aliqui textus habent:
semel excipere potest.

114

II 18 § 1

J II 18

Men ne soal nemanne vinden to rechte,
wo men over enen man richten scole,
he ne si aller erst verwunnen also vern,
dat men over ene richten scole.

Sentenciandum non est qualiter quis
debeat puniri, antequam appareat per
sententiam victus ad condemnandum.

Według tekstu niemieckiego nie można wyrokować o karze, dopóki nie stwierdzi się słuszności zarzutu. Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z oryginałem pod warunkiem, że określenia „sententia”, „sentenciandum est” nie będzie się rozumiało jako wyrok. Wówczas bowiem, gdy te terminy będzie się interpretowało w znaczeniu wyroku, wystąpią w tekście dwa wyroki — jeden co do winy, drugi co do kary. Nie byłoby to zgodne z tekstem niemieckim. Być może podobne wątpliwo-

¹⁵⁷ Nie można wykluczyć wpływu glosy, w której czytamy: „Primo, quod pater non plus, nisi semel accusatum excipere potest, idque faveatur sibi de iure Saxonico”. To silne akcentowanie przez glosę każe się domyślać istnienia też innej praktyki. Istotnie, są teksty niemieckie (Bv) i łacińskie (Sand. II 177 [175]), w których ojciec trzykrotnie może syna uwolnić od zarzutu popełnienia przestępstwa, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 78, pkt d.

ści kazaly Jaskierowi dać w nocie marginesowej tekst zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, który co do zgodności z tekstem niemieckim nie budzi żadnych zastrzeżeń.

Vrat. 42; Ł 176

J II 18, nota a

Alii textus habent:

	1	2	3	4
3, 4, 1, 2	sententia inveniri non debet,			
	1	2	3	
3, 1, 2	qua pena reus puniri debeat,			
	nisi prius super crimine convincatur.			

115

II 20 § 1

v. Vulgata II 20

J II 20

[2] Ungetweiede bruder kint ok gelike na deme getweiden bruder an deme erve to nemene.

brak przekładu tego zdania w wyd. z 1528 r., jest w wyd. bazylejskim 1474 r.:

Textus vetustiores ultra id habent paragraphum sequentem:

	Indistorum fratrum	
filii	pueri	
	aeque	
hereditatem percipientes	similes sunt cum distinctis	
distincti fratris admitti dīnoscentur.	fratribus in haereditate percipienda.	

Ponieważ zdanie 2 zostało w v. Vulgata wydania z 1528 r. pominięte, Jaskier czerpie tekst z wydania bazylejskiego 1447 r., dokonując w nim stylistycznych zmian. Nie sięgnął tym razem do poprzedzających go tekstów łacińskich z terenu Polski, bowiem w nich różnice w pokrewieństwie (rodzeństwo z tych samych rodziców — rodzeństwo przyrodnie) zostały zastąpione przez różnice w stosunkach majątkowych (niedzielną — oddzieleni)¹⁵⁸.

116

II 20 § 2

v. Vulgata II 21

J II 21

Vul wergelt unde vulle bute scal hebben iewelk man, al darve he etlekes ledes, de wile he vor gerichte sine lemnisse nicht bewiset, so dat he vormunden dar mede gewinne oder it eme vergulden werd.

Plenum verigeldum et plenam emendam habet quilibet

homo,

licet in aliquo membro defectum patiatur,

si propter eum defectum dummodo illum defectum in iudicio tutorem non iudicialitei non publicavit et acquisivit, exinde tutorem in iudicio

¹⁵⁸ *ibidem*, uw. 46, 251 oraz zestawienie na s. 175.

W tekście niemieckim każdy może ulepszyć lub pogorszyć swe budynki w swoim lennie, nie licząc się z wolą pana. Versio Vulgata wzmiankuje tylko o ulepszaniu. Jaskier przejmując tekst z tej wersji ową niedokładność likwiduje, być może pod wpływem poprzedzających go tekstów łacińskich, zawierających przekład poprawny¹⁶⁰.

118

II 21 § 5

J II 21

Liet ok en herre en gut eneme manne
sunder undersced [...]

Conferat si dominus alicui feudum (alii
habent fundum) indistincte [...]

Nie udało się odnaleźć tekstu łacińskiego, zawierającego odmianę podaną przez Jaskiera w nawiasie¹⁶¹.

119

II 22 § 1

v. Vulgata II 22

J II 22

Vrat. 46; Ł 186

[...] dat getuget he
selve dridde der ding-
plichten, de dar or-
del vinden.

[...] sed hic cum sed
duobus iuridicis
testificatur.

hoc

probat
cum duobus sen-
tentiam invenire
solitis.

probat.

Cały art. II 22 jest u Jaskiera dość urozmaiconą składanką¹⁶². Tu naszemu kompilatorowi widocznie nie odpowiadało tłumaczenie „dingplichten, de dar ordel vinden”, przez „iuridici”. Istotnie, określenie „sententiam invenire soliti”, przejęte z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, brzmi lepiej.

120

II 24 § 1

J II 24

Men ne scal nemande ut sinen weren
wisen van gericht es halven [...]

Nemo eici debet a sua possessione [...]

Brak w tekście Jaskiera odpowiednika spacjeowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Jaskier jednak lukę zauważył i przytoczył brakują-

¹⁶⁰ Vrat. 46; Ł 183: „corrigerere sive peiorare”. Co do v. Sandomiriensis patrz Rymszewska, *op. cit.*, uw. 252.

¹⁶¹ Vrat. 46; Ł 185: „feodum”. Sand. I 127: „bona”.

¹⁶² Zob. tab. 3.

cy człon w nocie marginesowej a: „Alii textus addunt „ex parte iudicis vel iudicii”. Gdy idzie o pochodzenie, wydaje się, że skompilował Jaskier ten fragment, wykorzystując tekst niemiecki („van gerichtes halven”) i v. Vratislaviensis („ex parte iudicis”)¹⁶³.

Dziwi natomiast sam sposób likwidacji usterek. Przejmując tekst art. II 24 z v. Vulgata naszpikował go Jaskier fragmentami wziętymi z v. Vratislaviensis do tego stopnia, że właściwie jest to v. Vratislaviensis ze wstawkami z v. Vulgata¹⁶⁴. Mógł więc i brakujący fragment wstawić wprost do tekstu głównego zamiast przytaczać go w nocie marginesowej.

121

II 24 § 2

v. Vulgata II 24

J II 24

Iewelk man de mach sinen
rechten gudes wol mit rech-
te anich werden, of he it
verkoft oder versat oder op
let, oder he sek verjaret
jegen sinen herren [...] so
is he der were geloset mit
rechte.

Unusquisque potest sua iusta
bona etiam iure amittere,
seu alienare,
si ab eo obligentur, vendan-
tur, resignentur, vel si a feu-
di domino investitura per an-
ni circulum non petatur [...]

Wśród przypadków, w których traci się prawnie Gewere, tekst niemiecki wymienia „he sek verjaret gegen sinen herren”. W literaturze niemieckiej interpretuje się to jako niedotrzymanie terminu odnowienia umowy lennei, które to odnowienie było konieczne, gdy syn dziedziczył lenno po śmierci ojca-wasala, lub gdy zmieniała się osoba seniora¹⁶⁵. Zgodny z taką interpretacją jest przekład w v. Vulgata, z której Jaskier tekst czerpie. Jednakże w nocie marginesowej daje Jaskier fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis, w którym zamiast obowiązków wynikających z prawa lennego mamy do czynienia raczej z powinnościami chłopu feudalnie zależnego¹⁶⁶.

Vrat. 46

J II 24, nota d

Textus vetustiores addunt:

aut si censum aut servitium domino debitum non persolverit infra annum.

¹⁶³ Vrat. 46. „Ex parte iudicis” jest w v. Sandomiriensis, z niej jednak Jaskier nie korzystał.

¹⁶⁴ Patrz tab. 3.

¹⁶⁵ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 47.

¹⁶⁶ Patrz ods. 165.

Gwoli ścisłości dodajmy, że użyte przez Jaskiera określenie „ad-dunt” nie jest poprawne. Owe teksty „vetustiores” nie dodają, lecz zawierają tylko ten właśnie, przez Jaskiera cytowany fragment. Wracając jeszcze do tekstu głównego wyjaśniamy, że owo „seu alienare” dodał Jaskier pod wpływem v. Vratislaviensis. W niej bowiem „anich werden” zostało oddane przez „alienare”.

122

II 24 § 2	v. Vulgata II 24	J II 24	Vrat. 46
[...] oder of dit eme verdelt wert to lan- trechte oder to len- rechte [...]	[...] aut quando ci- vili aut feudali iure alicui abiu- dicentur [...]	[...] aut si fuerint iure provinciali aut feudali abiudicatae [...]	

Tym razem tłumaczenie „lantrecht” przez „ius civile” w v. Vulgata wzbudziło zastrzeżenia Jaskiera¹⁶⁷: Dokonał więc zamiany v. Vulgata na v. Vratislaviensis, w której „lantrecht” oddano poprawnie przez „ius provinciale”.

123

II 25 § 1	v. Vulgata II 25	J II 25
Wert aver en men bekla- get umme rofleke were, dar men de hanthaften dat be- wissen mach [...]	Agatur vero adversus aliquem quod aliqua violenter possi- deat, et si in eo manualis factio ibidem manifestum spolium apparebit [...]	Conqueratur si quis contra unum quod aliqua violenter possi- deat, et ibidem manifestum spolium apparebit [...]

W tekście niemieckim, gdy kto zostanie oskarżony o dzierżenie rzeczy zrabowanej i można mu dowieść gorącego uczynku... W v. Vulgata, przejętej przez Jaskiera i tylko stylistycznie zmodyfikowanej, gdy kogo oskarża się o nieprawe dzierżenie i zostanie udowodnione „manifestum spolium”... Istnieje różnica pomiędzy dzierżeniem nieprawym a dzierżeniem rzeczy zrabowanej w tym sensie, że zakres pojęcia pierwszego jest szerszy. Wprawdzie z tekstu można wywnioskować, że chodzi o dzierżenie rzeczy zrabowanej przez dzierżyciela (wynika to ze zwrotu „manifestum spolium apparebit”), mimo to „violenter possideat” nie jest właściwym odpowiednikiem „rofleke were”. Jaskier, który już pewnej modyfikacji w tekście dokonał i to tam, gdzie akurat tekst był poprawny, tu właśnie powinien był go skorygować. Mogło mu to przyjść z łatwością, ponieważ we wszystkich pō-

¹⁶⁷ Zob. jednak uw. 7, 49.

przedzających go tekstach łacińskich mamy nie budzący wątpliwości przekład: Vrat. 46; Ł 192 — „super possessione spoli”, Sand. I 133 — „pro predali possessione”.

124

II 26 § 2

v. Vulgata II 26

J II 26

[2] [...] it geit eme an de [...] manum amittit [...] perdit manum.
hant,

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim. Natomiast w nocie marginesowej b cytuję Jaskier tekst niewiadomego pochodzenia, zawierający inny wymiar kary: „Textus alii habent: reus est cutis vel capitis”. Wydaje się mało prawdopodobne, by był to tekst zaczerpnięty z jednego źródła, mamy tu bowiem do czynienia z karami, które nie mogą się wzajemnie wymieniać. Raczej należy przypuszczać, że w jednym tekście znalazł Jaskier pierwszy wymiar kary („reus est cutis”), w innym drugi („reus est capitis”). Otóż istotnie tekst niemiecki w wydaniu z 1528 r. brzmi: „es gehet yhm an die haut”. Drugi wymiar kary zawierają v. Vratislaviensis i Łaski¹⁶⁸.

125

II 26 § 2

J II 26

[3] [...] hevet he aver mer, it geit eme [...] et si plures habuerit absque va-
an de hant, he ne moge er gewere heb- rendatore, manum perdit.
ben.

Tekst Jaskiera jest zgodny z tekstem niemieckim, natomiast inny wymiar kary przewiduje powołany przezeń w nocie marginesowej c fragment nieznanego pochodzenia: „Alii textus habent: in cute puni-tur”. We wszystkich poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich wymiar kary jest taki sam jak w tekście niemieckim.

126

II 26 § 4

v. Vulgata II 26

J II 26

Nemant ne mut nenen mar-
ket noch munte irhebben
ane des richteres wille [...]

Nemini licet forum erigere,
vel monetam de novo institue-
re sine consensu eius loci or-
dinarii

seu iudicis.

¹⁶⁸ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 48, 450. Co do v. Sandomiriensis, *ibi-*
dem, uw. 255.

„Ordinarius” nie jest właściwym odpowiednikiem terminu „de richtere”, toteż modyfikację dokonaną przez Jaskiera, a polegającą na dodaniu „seu iudicis” uznać trzeba za udaną.

127

II 28 § 1

J II 28

Swe holt howet oder gras snidet, oder
vischet in enes anderen mannes watere
an wilder wage [...]

Qui ligna incidit, vel gramina falcit al-
iena, aut in aliculus rivis fluviisque
piscaverit [...]

Versio Vulgata, skąd Jaskier tekst czerpie, zawiera poprawny prze-
kład, mimo to Jaskier zamieszcza w nocie marginesowej fragment wzię-
ty z Łaskiego, w którym zostały dokładniej określone wody, objęte za-
kazem łowienia ryb (przez wskazanie wód, w których wolno łowić
każdemu).

Ł 196

J II 28, nota a

Alii textus addunt:
excepto mari et magnis fluminibus.

128

II 28 § 1

v. Vulgata II 28

J II 28

Vrat. 48; Ł 196

[...] den scaden gilt
he oppe recht.

[...] et tenetur de
damno et interesse.

[...] damnum nihi-
lominus secundum
formam persolven-
do.

Tekst § 1 przejmuję Jaskier z v. Vulgata z wyjątkiem fragmentu
zawierającego sankcję karną. Jest on w tej wersji zdefektowany, dla-
tego Jaskier sięga do lepiej w tym miejscu brzmiących v. Vratista-
viensis lub Łaskiego.

129

II 28 § 2

v. Vulgata II 28

J II 28

[2] Vint men ene in der
stat, men mut ene wol pan-
den, oder op halden vor
den scaden ane des
richteres orlof.

[...] et si repertus fuerit in fac-
to
sine iudicis licentia
licite pignoretur.

Tekst niemiecki w zdaniu pierwszym normuje odpowiedzialność za
łowienie ryb w cudzym stawie, wycinanie drzew owocowych i grani-
cznych itp. W zdaniu drugim złapanego na gorącym uczynku można

ciążyć i aresztować bez zezwolenia sędziego. Versio Vulgata przemilcza możliwość aresztowania. Jaskier ponadto opuszcza wzmiankę o zgodzie sędziego. Prawdopodobnie jest to zwykłe przeoczenie powstałe chyba przy przepisywaniu tekstu v. Vulgata, bowiem w nocie marginesowej b Jaskier przytacza właśnie opuszczony fragment: „Textus vetustiores addunt: sine licentia et consensu iudicis”. Tak brzmi istotnie ten fragment w v. Vratislaviensis i w Łaskim¹⁶⁹. Nie odnotował natomiast, że textus vetustiores oprócz ciążenia przewidują też, zgodnie z tekstem niemieckim, aresztowanie winowajcy¹⁷⁰.

130

II 29

J II 29

[4] Besakt he's, so men dar na vreget,
so is it duflik, of men it seder un-
der eme vint [...]

[...] interrogatusque ea se habere non
neget, si contra factum fuerit ex occul-
tatione, res furtive erunt [...]

Brak w tekście Jaskiera przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Wprawdzie ze sformułowania dalszej części artykułu można by wydedukować to, że rzecz znaleziono, jednak niewątpliwie tekst zawierający przekład opuszczonego fragmentu byłby jaśniejszy. Poprawny przekład we wcześniejszych tekstach łacińskich¹⁷¹.

131

II 30

v. Vulgata II 30

J II 30

Vrat. 48

Swe so eme erve to-
seget nicht van sib-
be halven, wan van
gelovedes halven, dat
hebbe men von un-
recht, men ne moge
dat getugen, dat dat
gelovede vor gerich-
te gestedeget si.

Qui sibi dicit suc-
cessionem

non iure cogna-
tionis sed promis-
sionis

debere

hoc pro irregulari
habetur

[1] Haereditatem
seu successionem
qui sibi vendicat

[2] seu donationis

[3] aut pertinere

[4] id est

hoc
pro iniustitia re-
putatur,

nisi promissio hui-
usmodi coram iudi-
cio sit confirmata.

Qui sibi vindicat
hereditatem

non per cognatio-
nem sed promis-
sionem

nisi fuerit promis-
sio coram iudice
confirmata.

¹⁶⁹ Vrat. 48; Ł 196.

¹⁷⁰ Vrat. 48; Ł 196: „licet eum invadiare aut etiam detinere”. V. Sandomiriensis wzmiankuje tylko o ciążeniu, patrz Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 257.

¹⁷¹ Vrat. 48; Sand. I 141 [142]; Ł 197: „si invente fuerint”.

Według tekstu niemieckiego kto rości pretensje do majątku spadkowego nie z tytułu pokrewieństwa, lecz na tej podstawie, że mu te dobra przyrzeczono, poczyta mu się to za naruszenie prawa, jeśli nie udowodni, że przyrzeczenie zostało dokonane przed sądem. Przekład tego artykułu jest w v. Vulgata dość wierny. Pewne zastrzeżenia może budzić oddanie zwrotu „dat hebbe men von unrecht” przez „hoc pro irregulari habetur”. Przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim Jaskier czterech poprawek. Dwie polegają na wstawieniu tekstu z v. Vratislaviensis zamiast [1] lub obok tekstu v. Vulgata [4].

Ani tekst niemiecki, ani przekłady łacińskie nie podają tytułów prawnych owej „promissio”, mogły być one przecież różne. Jaskier przez dodanie „seu donationis” [2] bardzo zawęży zakres przepisu. Modyfikacja trzecia, polegająca na dodaniu „aut pertinere” do „debere” może być rozumiana dwojako:

a) jest to tylko ozdobnik stylistyczny, bez znaczenia prawnego,

b) o ile z tekstu niemieckiego i przekładów łacińskich odnosi się wrażenie, że chodzi tu o roszczenia do dóbr nie będących w posiadaniu osoby z roszczeniami występującej, to przez dodanie „pertinere” tworzy Jaskier nowy stan faktyczny: roszczenia do dóbr będących w posiadaniu osoby z roszczeniami występującej (np. o dokonanie wzdania).

Włączenie w tekst główny fragmentów wziętych z v. Vratislaviensis Jaskierowi nie wystarczało, dał jeszcze w nocie marginesowej a cały art. II 30 według brzmienia tej wersji.

132

II 31 § 1

v. Vulgata II 31

J II 31

Swe van gerichtes halven
sin lif verluset oder dut
eme selven den dot, sin
este gedeling nimt sin erve.

cognatus.

Qui per sententiam interfici-
tur vel seipsum interficit, eius
succedit

haeres vel agnatus.

Istotnie, „cognatus” bez przymiotnika nie jest dobrym odpowiednikiem „naeste gedeling”, jednakże Jaskier dokonując poprawki bynajmniej przekładu nie ulepszył. Zwrot „haeres vel agnatus” nie jest wcale jednoznaczny. Tekst niemiecki nie zna alternatywy. Najzupełniej by wystarczył sam „haeres”¹⁷², „proximus cognatus” lub „proximus agnatus” (Jaskier obu terminów używa wymiennie)¹⁷³.

¹⁷² Tak we Vrat. 48 i Ł 199.

¹⁷³ Tak w Sand. I 142 [143].

133

II 31 § 2

v. Vulgata II 31

J II 31

Vrat. 48; Ł 201

Duve oder rof, de
men under eme vint,
dat scal de richtere
behalden under eme
jar unde dach [...]

Spolia vel furta
sub eo

vel

quocunque

alio

inventu, iudex per
annale tempus ob-
servabit.

Furtum aut spo-
lium sub

inventum fuerit,
debet a iudice per
annum et diem
servari.

Widać tu wyraźnie, jak drobiazgowy był Jaskier, skoro nawet owo zupełnie zbędne „quocunque” dodaje do v. Vulgata. „Annale tempus”, jeśli brać to określenie dosłownie, nie jest właściwym odpowiednikiem niemieckiego: „jar unde dach”. Jaskier był chyba odmiennego zdania, skoro nie przejął z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego odnośnego fragmentu, zawierającego przekład dosłowny.

134

II 31 § 2

J II 31

[...] of sek dar binnen neman na rechte
dar to ne tut, de richtere keret it in
sine nut.

[...] et si per hoc tempus non postulen-
tur, iudex eas in usus suos convertet.

Przepis traktuje o losie rzeczy zajętych przez sędziego. Tekst v. Vulgata zawiera poprawny przekład, natomiast Jaskier w nocie marginesowej przytacza fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, który bliżej określa, w jakich okolicznościach sędzia uzyskuje prawo własności na rzeczach przez siebie zajętych.

Vrat. 48; Ł 201

J II 31, nota a¹⁷⁴

et nec hoc

Alii textus addunt:

vel

testimonio

non repetantur.

probaverit.

135

II 32 § 3

J II 32

Untgeit de knecht deme herren er der
tit van mutwillen [...]

Relinquet autem mercenarius dominum
importune [...]

¹⁷⁴ Oznakowanie (litera a) znajduje się za wyrazem „postulentur”.

Brak w tekście Jaskiera przekładu spacjowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Sens przepisu jednak na tym nie cierpi, bowiem z całości można wywnioskować, że chodzi o samowolne odejście. Wierny oryginałowi tekst zawiera tylko v. Sandomiriensis¹⁷⁵.

136

II 32 § 3

v. Vulgata II 32

J II 32

Untgeit de knecht deme
herren er der tit van mut-
willen, he scal deme her-
ren also vele geven, alse
eme de herre gelovet had-
de [...]

Relinquet autem mercenarius
dominum importune,
domino in tantum, quan-
tum eius pretii constat
summa, obligatur.

quantum eius summa pre-
cii constat, domino obliga-
tur.

Przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim Jaskier nieistotnych zmian stylistycznych. Natomiast w nocie c do wyrazu „obligatur” daje wyjaśnienie: „Hoc est, quantum sibi mercedis promissum est, tantum domino solvere tenebitur”. Istotnie, „solvere tenebitur” lepiej oddaje niemieckie „also vele geven”, niż „obligatur”. Inspirację do tej uwagi stanowiła niewątpliwie v. Vratislaviensis lub Łaski, tam bowiem odpowiedni fragment brzmi: „solvet ei, quantum sibi dominus promisit in precio”¹⁷⁶.

137

II 34 § 1

v. Vulgata II 34

J II 34

Swe so enes mannes knecht
sleit oder vet oder ro-
vet nicht wan dorch des
herren scult, na rechte
scal he ene beiden bute
geven, he ne dorre dat
oppe'n hilgen beweren,
dat he it dem herren, to
lastere noch to scaden
hebbe gedan [...]

Qui alterius famulum
percusserit, captivaverit,
vel spoliaverit tantum
famulum alienum si quis
percusserit, captivaverit,
spoliaverit
propter domini odium et cul-
pam, tam domino quam famulo
praestabit emendam, nisi suo
confirmaverit iuramento, quod
hoc in domini seu utriusque
contumeliam non sit factum,
sive in domini damnum [...]

Według tekstu niemieckiego kto bije, więzi, rabuje cudzego sługę z tytułu pretensji do pana tego sługi, płaci karę i słudze i panu, chyba że przysięgnie, że nie krzywdził sługi w tym celu by pan miał kłopoty, ewentualnie szkodę. Przejmując tekst z v. Vulgata Jaskier we wstępnej części dokonuje modyfikacji stylistycznej, a we własnym mniemaniu może merytorycznej, mianowicie opuszcza wyraz „tantum”,

¹⁷⁵ Sand. I 148 [149]: „tempore indebito”.

¹⁷⁶ Vrat. 51; Ł 206.

który nadawał treści wyraźniejsze kontury. Tekst v. Vulgata ma przecież istotną wadę, której Jaskier nie usuwa, mianowicie zbędny w niej jest zwrot „*seu utriusque*”. Sprawia on, że krzywdziciel ma przysięgać, że napadając na sługę nie chciał wyrządzić krzywdy ani panu ani słudze, co oczywiście nie ma sensu. Można by ratować tekst jedynie w ten sposób, że „*seu utriusque*” umieściłoby się po „*damnum*”. Wówczas zwrot ten odnosiłby się nie do osób (pokrzywdzonego sługi i jego pana), lecz do obu w tekście wymienionych rodzajów uszczerbku pana. W istniejącej jednak szacie stylistycznej przepis jest niezrozumiały. Jaskier zamiast usunąć ów zbędny szczegół, daje w nocie marginesowej poprawnie brzmiący tekst, przejęty z v. *Vratislaviensis*. Nie sygnalizuje jednak, że jest to tekst lepszy.

Vrat. 49

J II 34, nota c

Textus vetustiores ita legunt:

Famulum alienum si quis percusserit, coeperit, spoliaverit, tantummodo pro domini culpa, iste satisfaciat utrique, nisi iuret, quod	
in	ad
	damnum domini vel
ad	
	dedecus hoc non fecerit,
	quia ut
	sic evadet
unam emendam.	una emenda ¹⁷⁷ .

138

II 34 § 1

J II 34

[2—3] To lastere [...] gehindert is [...]

[brak]

Eike de Repgow wyjaśnia, dlaczego użył określeń „zu lastere” i „zu schaden habben getan”. Wyjaśnienia tego nie ma w v. Vulgata wydania z 1528 r., jest ono natomiast w wydaniu bazylejskim 1474 r. Brak go w tekście głównym Jaskiera, znajduje się natomiast w nocie marginesowej c. Nie jest to jednak tekst wydania bazylejskiego lecz v. *Vratislaviensis*¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Cytuję tylko pierwsze zdanie tekstu przytoczonego w nocie. Co do reszty, patrz ods. 178.

¹⁷⁸ Jest to nota marginesowa c. Interesujący nas fragment zaczyna się od zdania drugiego. Zdanie pierwsze zostało przytoczone w uw. 137. Reszty tekstu noty nie podajemy, jest on zbyt długi. Zmiany dokonane przez Jaskiera w v. *Vratislaviensis* mają charakter wyłącznie stylistyczny. Między v. Vulgata wydania bazylejskiego z 1474 r. a v. *Vratislaviensis*, gdy idzie o interesujący nas fragment, nie ma różnic merytorycznych.

139

II 34 § 1

J II 34

[3] [...] he ne neme sek des lasteres
unde des scaden af op den hilgen
[...]

[...] nisi se excuset [...]

Brak w tekście Jaskiera odpowiednika spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego i nie wiadomo, w jaki sposób ma nastąpić oczyszczenie się z zarzutu. Chociaż przy opracowywaniu II 34 § 1 Jaskier szczerze czerpał z v. Vratislaviensis¹⁷⁹, w tym wypadku pomocy od niej uzyskać nie mógł, brak w niej bowiem (także w Łaskim) przekładu tego fragmentu¹⁸⁰. Poprawny przekład jest w v. Sandomiriensis, do niej jednak Jaskier nie sięgał¹⁸¹.

140

II 34 § 2

v. Vulgata II 34

J II 34

Swe so enen man gevangen
hevet, de mut antwarden
iewelkeme sime herren, un-
de iewelkeme sine mage
unde sime wive [...]

Qui hominem tenet captivum
cuique dominorum eius respondere tenetur omnibus
et ipsius uxori ac suis, uxorique ipsius et
cuilibet cognatorum
respondere tenetur [...] [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata i dokonując w nim zmian stylistycznych opuścił Jaskier wyraz „dominis” (winien się on znajdować po „omnibus suis”). Być może jest to błąd drukarski, ale dzięki niemu nastąpiła zmiana sensu przepisu. Poprawny tekst w v. Vratislaviensis, z której Jaskier zaczerpnął początek pierwszego zdania tegoż artykułu i której tekst powołuje obficie w nocie marginesowej b¹⁸².

141

II 36 § 4

v. Vulgata II 36

J II 36

[2] [...] dat it eme dufleke
oder rofleke geloset si.

[...] quod sibi ea res sit furtive
vel per spolium

Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata dodaje doń Jaskier brakujący przekład spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Inspiru-

¹⁷⁹ Zob. uw. 137, 138.

¹⁸⁰ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 51 i zestawienie na s. 175.

¹⁸¹ Patrz wyżej, s. 22.

¹⁸² Vrat. 49

J II 34

respondere tenetur omnibus suis
dominis et omnibus suis cognatis, et uxori uxorique ipsius et cuilibet cognatorum
sue [...] [...]

Fragment spacjiowany wziął Jaskier z v. Vulgata. O nocie marginesowej b patrz wyżej, uw. 137, 138, ods. 178.

jąco w tym kierunku mogła nań podzielać v. Vratislaviensis, zawierająca poprawny przekład¹⁸³.

II 37 § 1

[2] Swat de man vint, oder deven oder roveren af jaget, dat scal he op beden vor sinen buren unde to der kerken.

142

J II 37

Inventa autem et quae furibus aut raptoribus fugatis retromittuntur, coram villanis sunt denuncianda [...]

W v. Vulgata, skąd Jaskier tekst czerpie, nie został przełożony spacjiowany fragment. Wzmiankę o kościele zawierają natomiast zarówno poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie w Polsce¹⁸⁴ jak też v. Vulgata wydania bazylejskiego 1474 r. Łatwo więc przyszło Jaskierowi niedokładność tekstu uchwycić i przytoczyć tekst poprawny w nocy marginesowej. Jest to w istocie powtórzenie tekstu głównego z dodaniem doń zwrotu „vel in ecclesia”: „Alii textus habent: que furibus aut raptoribus adimuntur, coram villanis, vel in ecclesia denunciari debent” (nota b). Gwoli ścisłości dodać należy, że zamiast „vel in ecclesia” winno być raczej „et in ecclesia”.

II 38

De man scal gelden den scaden, de van siner warlose gescut anderen luden, it si van brande oder van bornen, den he nicht bewerket knes to boven der erden, oder of he scut oder werpt enen man oder en ve, alse he ramet enes vogeles; hir umme ne verdelet men eme nicht sin lif noch sin gesunt, of de man wol stirft; wan he mut ene gelden alse sin wergelt steit.

143

J II 38

Homo damnum aliis a sua negligentia illatum resarcire tenetur. Si quis aliquem ignoranter faciendo vel sagittando interfecerit, in sui donationem verigeldi et non in mortem condemnatur.

Tekst niemiecki szczegółowo wylicza szkody, za które należy płacić odszkodowanie pokrzywdzonemu. Natomiast w v. Vulgata, skąd Jaskier tekst zaczerpnął, miejsce kazuistycznego wyliczania zajął ogólnik „negligentia”. Jaskiera w związku z tym musiały nurtować jakieś wątpliwości, powołał bowiem w nocy marginesowej odnośny fragment z v. Vratislaviensis, równie kazuistycznie zbudowany, co tekst niemiecki.

¹⁸³ Vrat. 50; Ł 203: „per furtum aut spolium”.

¹⁸⁴ Vrat. 50; Sand. I 146 [147]; Ł 203.

Vrat. 51

J II 38, nota a

Qui damnum fecerit per negligentiam

Textus vetustiores habent:

per ignem

Qui alteri ex negligentia damnum fecerit

aut per

[1] aquam,

puteum usque

improvide

[2] ad genua super terram non permunitum vel

circumseptum [...]

Przytaczamy tu tylko fragment tekstu powołanego w nocie, reszta nie odbiega merytorycznie od tekstu głównego Jaskiera. W cytowanym fragmencie dokonuje Jaskier dwu uzupełnień. Dla pierwszego (wzmianka o szkodzie wyrządzonej przez wodę) brak odpowiednika w tekście niemieckim, nie znają go też inne teksty łacińskie. Drugie uzupełnienie to szczegółowe określenie tego co w v. Vratislaviensis zostało oddane ogólnikowo przez „improvide”, przy czym określenie to jest dosłownym przekładem tekstu niemieckiego.

144

II 40 § 4

v. Vulgata II 40

J II 40

[2] Wert aver [...] bestedeget in der hanthaften dat [...]

Si vero [...] arententur

in manifesto facto [...]

Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata Jaskier dodaje brakującą w nim wzmiankę o gorącym uczynku. Poprawny przekład zawierają też wcześniejsze teksty łacińskie¹⁸⁵.

145

II 41 § 1

J II 41

Vrat. 53; Ł 208

Swar de richtere sin gewedde nich ut panden ne mach ut enes mannes ege ne, dat alse klene gilt, dat scal de bodel vronen mit eneme kruce, dat he op dat dor steken scal na scepen ordelen.

Mulctam si iudex

Ubi iudex suam poenam

extrahere

seu amovere

non potest in proprio alicuius,

in huiusmodi fundo

preco debet crucem ponere super portam

et

per illam

impositionem et bannitorum sententiam insignit

illud

dictum

proprium ad opus iudicis

insignat,

¹⁸⁵ Vrat. 50; Ł 207: „in manifesto”, Sand. I 149 [150]: „factum manifestum”.

Tym razem Jaskier przejął tekst łaciński z v. Vratislaviensis, a nie z v. Vulgata. Racji, którymi się kierował nie da się dziś ustalić, ponieważ między obydwoma przekładami nie ma różnic merytorycznych. W przejmowanym tekście dokonuje Jaskier dwu istotnych uzupełnień. Po pierwsze, przez dodanie zwrotu „in huiusmodi fundo” wzmacnia taką interpretację przepisu, według której zabezpieczenie pretensji sędziego dokonuje się na nieruchomości¹⁸⁶. Po drugie, dodaje szczegół pominięty przez Konrada z Opola, że egzekucja na nieruchomościach może być tu przeprowadzona tylko na podstawie wyroku sądowego¹⁸⁷. W rezultacie tych zmian powstał tekst jaśniejszy.

146

II 41 § 2

J II 41

Vrat. 53; Ł 208

[2] Nene hoger scult ne	Nullum aliud maius	Alterius
mach he dar oppe getugen,		debitum probare non poterit
wan dru gewedde oder en		iudex in hoc casu,
wergelt.	nisi tres mulctas et un-	quam penam triplicem aut
	um werigeldum.	solam recompensationem.

Przejmując tekst łaciński z v. Vratislaviensis¹⁸⁸ zmienia w nim Jaskier wymiar kary: zamiast trzech multk albo wergeldu — trzy multky i wergeld. Właściwy wymiar kary poza v. Vratislaviensis przewiduje też v. Vulgata¹⁸⁹ i być może wymiar kary u Jaskiera jest zwykłą pomyłką.

147

II 42 § 1

J II 42

[...] unde des gewere nicht ne kumt,	[...] et si quis suum non adduxerit [...]
de verluset, it ne beneme eme	
echt not, de he bescene [...]	

Nie ma w tekście Jaskiera przejętym z v. Vulgata, przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Jaskier jednak powołuje w nocie marginesowej tekst poprawny, wzięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

¹⁸⁶ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 55 oraz zestawienie na s. 175.

¹⁸⁷ Por. ods. 186. Ten dodatek pochodzi z v. Vulgata.

¹⁸⁸ Z tej wersji przejmuję Jaskier niemal cały art. II 41, patrz uw. 145.

¹⁸⁹ V. Vulgata: „Non autem nisi tres mulctas aut unum in eo potest iudex obtinere verigeldum”. Na różnicę między tekstem Jaskiera a niemieckim zwraca uwagę Szczerbic: „Wszakże tam Sędzia większego długu dowieść nie może iedno trzy winy y ieden wargelt (w Niemieckim stoi abo ieden wargelt)”, *op. cit.*, s. 434, s. v. wina („Jeśliby Sędzia winy doić nie mógł z dobr czyich ruchomych”).

Vrat. 53; Ł 209

J II 43, nota b

Textus antiqui ita legunt:

Si eorum probationes fuerunt equipollentes, favorabilior est pars proprietarii ad obtinendum bona illa cum duorum testimonio scabinorum.

150

II 44 § 1

J II 44

[2] De wile men aver en gut under eneme manne beklaget na rechte, swolange he it halt dar boven mit gewalt [...]

Quamdiu autem contra retentorem bonorum agitur, licet diutius ea retineat [...]

„Retineat” nie jest właściwym odpowiednikiem niemieckiego „halt mit gewalt”. Bardziej zbliżonym terminem łacińskim byłby „violenter possideat”. Głównie przy pomocy ostatniego zwrotu określa się w polskich źródłach średniowiecznych wszelkiego rodzaju czyn lub stany niezgodne z prawem, choćby nie występował przy tym element siły, przemocy. Jaskierowi, jak się wydaje, termin „retineat” również nie odpowiadał, skoro w nocie marginesowej przytoczył fragment tekstu z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, a ściślej wziął z tego źródła zwrot „violenter possideat”.

Vrat. 53; Ł 209

J II 44, nota b

Textus antiqui ita legunt:

quamdiucunque post hoc eadem possidet violenter.

licet ea diutius violenter possideat.

Co więcej, gdy w § 2 tegoż art. pojawi się termin „retinet” („non violenter”), Jaskier tym razem w tekście głównym, a nie w nocie marginesowej doda w nawiasie „id est, quae nulli abstulit”, przy czym i ten kilkuwyrazowy zwrot czerpie z Vrat. 53 lub z Ł 209.

151

II 44 § 1

J II 44

[2] [...] nimmer ne wint he dar rechte were an [...]

[...] iustam tamen per hoc non acquirit possessionem, nec ea praescribit [...]

Brak w tekście niemieckim odpowiednika spacjaowanego fragmentu. Owo uzupełnienie nie zmienia jednak sensu przepisu.

[...] he mut de egenleke were mit ses
scepenbaren vri mannen getugen [...]

[...] nisi hanc testimonio sex bannitorum
comprobaverit.

Versio Vulgata, z której Jaskier powyższy fragment czerpie, używa dla określenia ławników (scepen) jak i ludzi stanu ławniczego, tj. godnych tę funkcję piastować (scepenbare vri men) tego samego terminu „banniti”. Poprawniej w przekładach Konrada z Opola (scabini — liberi, idonei ad scabinos) i Konrada z Sandomierza (scabini — liberi, scabinitate digni). Choć nasz kompilator wielokrotnie dostosowuje terminologię v. Vulgata do terminologii v. Vratislaviensis, tym razem tego nie czyni.

Swe so werket enes ande-
ren mannes lant unwetene,
oder dat eme en ander ge-
dan hevet, wert he dar um-
me besculdeget de wile he
it eret, sin arbeit verluset
he dar an, of it jene behalt.
Swe it aver eme gedan he-
vet, de scal emeirstaden
sinen scaden.

Qui alterius arat

alio ei locatum

et si cum

Qui alienum arat
agrum, vel forte

alter eundem sibi locaverit
nescienter

interimque quod
adhuc arat actio contra ipsum
moveatur, laborem et semina
amittit. Qui autem agrum sibi
locaverit, damnum ei refundet.

Według tekstu niemieckiego, kto orze cudzy grunt nieświadomie (myśląc, że to jego grunt), lub grunt dany mu w użytkowanie¹⁹², pokonany sądownie o oranie cudzej ziemi, traci pracę (tj. wartość swej pracy). Gdy orał ziemię daną mu w użytkowanie, ten, kto mu ziemię dał, winien oraczowi tracącemu grunt zwrócić wartość pracy.

Przejmując tekst z v. Vulgata, dokonuje w niej Jaskier tylko stylistycznych zmian, tymczasem różni się ona w dwóch miejscach od tekstu niemieckiego:

a) termin „nescienter” odnosi się w niej do orania ziemi cudzej i ziemi otrzymanej w użytkowanie, albo tylko do orania ziemi otrzymanej w użytkowanie. Winien on się odnosić tylko do orania ziemi cudzej;

¹⁹² Termin „użytkowanie” został tu użyty w znaczeniu potocznym a nie technicznym. Tytuł prawny używania gruntu nie został w Zwierciadle Saskim określony. „Gedan hevet” tłumaczą wydawcy niemieccy jako „übergeben” (Schwerin, Ssp, s. 83, ods. 106), „vergaben” (Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 152, s. v. dūn).

b) versio Vulgata wspomina o utracie zasiewów. W § 1 tekstu niemieckiego o zasiewach nie ma wzmianki, kwestię tę regulują następne paragrafy tegoż artykułu.

Być może te właśnie różnice skłoniły Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej tekstu zaczerpniętego z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, a zgodnego z tekstem niemieckim.

Vrat. 54; Ł 210

J II 46, nota a

Textus alii ita legunt:

	1	2	1	2
2, 1	Qui arat agros inscius alienos, vel quos sibi alter commisit,		deprehensus a contradictore	
si reprehensus fuerit in arando				
laborem				
suum				
—didit	perdit			
si agros requisierit contradictor.				
Ille autem (tylko w Ł)			et ille	
qui sibi contulit				
agrum, recompensare debet			recompensabit	
laborem.				

154

II 46 § 2

J II 46

Swe dat lant sei et under der klage, der
verluset sin arbeit unde sime sat dar an.

[brak]

Brak przekładu tego fragmentu w v. Vulgata wydania 1528 r.¹⁹³ Znajduje się ono w v. Vulgata wydania bazylejskiego 1474 r. Tekst jednak przytoczony przez Jaskiera w nocie marginesowej pochodzi z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

v. Vulgata II 46

Vrat. 54; Ł 210

J II 46, nota a

(wyd. bazył. 1474 r.)

Et si adhuc mota actione
seminaverit, semina atque
laborem amittit.

Textus alii ita legunt:

[2] [...] qui seminat eisdem
sub interdicto, semina perdit
et laborem¹⁹⁴.

155

II 46 § 3

J II 46

Swat he seit unverklaget, he behalt de
sat unde gift sinen tins jeneme, de dat

Qui vero nondum actione mota semi-
naverit, ipsi competere sata videbuntur,

¹⁹³ Nie ma tego § także tekst niemiecki tegoż wydania oraz wydania z 1517 r.

¹⁹⁴ Początek noty dotyczy § 1, zob. uw. 153.

lant behalt.

et ei, qui agrum obtinebit censum praestabit.

Tekst Jaskiera, przejęty z v. Vulgata, jest zgodny z niemieckim co do meritum. Natomiast brak § 2 sprawia, że § 3 pozbawiony jest punktu odniesienia¹⁹⁵. „Qui vero nondum actione mota” zakłada regulację prawną sytuacji „actione mota”. Z tego bodaj względu Jaskier przytacza w nocie marginesowej tekst wzięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, w których to źródłach § 3 następuje po obecnym tam § 2, powołanym przez Jaskiera w nocie.

Vrat. 54; Ł 210

J II 46, nota a

Textus alii ita legunt:

[3] Quidquid seminat ante querelam, semina retinet et censum solvet terram obtinenti¹⁹⁶.

156

II 46 § 4

v. Vulgata II 46

J II 46

Swe beseiet lant enes anderen mannes umme eret, he scal eme den scaden gelden oppe recht unde sine bute geven.

Qui sata

[1] seu seminatos agros

alterius araverit, emendam ei dare tenetur et damnum iure refundet

[2] hoc est quantum crescere potuisset in agris, [3] et cum hoc iudici mulctam et parti

emendam solvere cogitur.

Przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim Jaskier kilku uzupełnień:

1) uzupełnienie synonimiczne uznać należy za zbędne. „Sata arare” jest równie zrozumiałe, co „seminatos agros arare”. Zwrot ostatni pochodzi z v. Vratislaviensis (Vrat. 54) lub z Łaskiego (Ł 210) i jest jednym z wielu przejawów dostosowywania terminologii v. Vulgata do terminologii v. Vratislaviensis¹⁹⁷;

2) w drugim uzupełnieniu Jaskier bliżej określa wysokość odszkodowania. Ma ona wynosić tyle, co wartość plonów z zaoranych zasiewów. Tego nie ma w tekście niemieckim, ani w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich;

3) jest to powtórzenie tego, co zawiera v. Vulgata z tym, że Ja-

¹⁹⁵ Patrz uw. 154.

¹⁹⁶ Początek noty dotyczy § 1, zob. uw. 154.

¹⁹⁷ Zob. tab. 7.

skier wspomina dodatkowo o mulkcie. Wzmianka ta jest jednak zbędna, ponieważ mulktę płacono się tylekroć, ilekroć zasądzano karę na rzecz poszkodowanego¹⁹⁸. Stąd w v. Vulgata i w innych tekstach łacińskich (podobnie jak w tekście niemieckim), wobec takiej generalnej reguły, o mulkcie najczęściej się nie wspomina. Jaskier też zupełnie wyjątkowo wzmianką o niej tekst w tym miejscu uzupełnia.

157

II 47 § 2

v. Vulgata II 47

J II 47

[...] den scaden scolen se
gelden, der dat ve is [...]
unde ses penninge gift ie-
welk to bute vor sin ve.

[...] solvat dominus [...] et
sex nummi eius emenda erit.
a quolibet, cuius pecora
erint.

W tekście niemieckim ten, czyje jest zwierzę wyrządzające szkodę (i zajęte przez pokrzywdzonego), winien szkodę wynagrodzić. Każdy płaci sześć fenigów za swe zwierzę. Ostatnie zdanie nie zostało przetłumaczone w v. Vulgata, Jaskier jednak lukę uzupełnia. Dziwne jest dalsze postępowanie naszego kompilatora, daje mianowicie w nocie marginesowej ów uzupełniający tekst fragment w przekładzie Konrada z Opola, choć nie ma w nim różnic merytorycznych.

Vrat. 54; Ł 210

J II 47, nota a

Alii textus addunt:

Et si plures sint
domini, cuilibet¹⁹⁹ dabit sex denarios et quilibet sex denarios pro peccora
emendam
dabit
damno soluto.

158

II 47 § 3

v. Vulgata II 47

J II 47

Is dat ve so gedan, dat
men it nicht indriven ne
mach, alse en perd, dat
rensch is, oder gans, oder
ber [...]

Si vero animalia sunt, quae pi-
gnorari non possunt, sicuti equi
feroces
apri
aut auce [...]

Przekład w v. Vulgata jest poprawny. Przejmując go, Jaskier z jednej strony tekst ten ulepsza (dodatek „feroces” do „equi”), z drugiej pogarsza (opuścił wzmiankę o gęsiach). Przepis prawny na tym nie

¹⁹⁸ Zob. art. III 45 § 10.

¹⁹⁹ „Cuilibet” zamiast „quilibet” trzeba chyba traktować jako błąd pisarski.

traci, bowiem zwierzęta zostały w nim wymienione tylko przykładowo (sicuti). Mimo to daje Jaskier w nocie marginesowej jakiś tekst łaciński, wyglądający na ekscerpt z Łaskiego, dokonany przez naszego kompilatora tylko po to, by wymienić zwierzęta, których brak w tekście głównym.

Ł 210

J II 47, nota b

thauri, ursi vel anseres
et verres²⁰⁰

Alii addunt:
ursi, anseres.

159

II 48 § 12

v. Vulgata II 48

J II 48

[3] To dirre selven wis ver-
tedeget men de gense unde
de zegen to hellinge.

[...] auce cum hellensi.

[...] pulli anserum, secun-
dumque aliquos et capra-
rum uno denario.

Jaskier dodaje brakującą w v. Vulgata wzmiankę o kozłeciu²⁰¹.

160

II 50

v. Vulgata II 50

J II 50

Swe malbome oder mark-
stene gesat [...]

Qui lapides
aut arbores
finium regundorum
id est distinguendorum li-
mitum
ponere velit [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata uzupełnia Jaskier lukę — brak wzmianki o drzewie granicznym. Wyjaśnianie znaczenia zwrotu „finium regundorum”, terminu technicznego, powszechnie chyba zrozumiałego, trzeba uznać za zbędne.

161

II 53

v. Vulgata II 53

J II 53

Vrat. 53

Swat de man buwet
oppe vremedem gude,
dar he tins af gift
[...]

Quicquid aliquis
edificet

Quicquid homo
censualis aedificat
in terra aliena

hoc est
in fundo censuali [...]

²⁰⁰ Tekst Łaskiego powstał z połączenia v. Vratislaviensis z v. Sandomiriensis. Vrat. 54: „anseris et verres”. Sand. I 157 [158]: „aut auce, vel ursi, vel tauri”. „Ursus” mógł się znaleźć w Sand. I w wyniku błędnego odczytania ber = Bär zamiast ber = Eber.

²⁰¹ Nie wymieniają kozłęcia także wcześniejsze teksty łacińskie.

Przytoczony fragment świadczy wymownie, ile trudu wkładał Jaskier w przygotowanie właściwego tekstu. Ponieważ „homo censualis” jest w tym kontekście lepszym określeniem aniżeli „aliquis”, bierze Jaskier pierwszy człon zdania z v. Vratislaviensis. „Terra aliena” z kolei z tejże wersji nie wskazuje wcale na to, że chodzi o grunt, z którego stawiający budynki płaci czynsz, więc uzupełnia Jaskier to określenie występującym w v. Vulgata „fundo censuali”.

162

II 54 § 2

J II 54

[...] he ne hebbe dre huve oder mer,
de sin egen oder sin len sin [...]

[...] nisi tres mansos habeat sub titulo
proprietas vel feudalitatis [...]

Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z niemieckim. Mimo to daje Jaskier w nocie marginesowej fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego:

Vrat. 54; Ł 214

J II 54, nota a

Textus vetustiores ita legunt:

nisi tres curias aut plures
eadem

habeat aut feudum in
illa

villa.

Tekst powołany w nocie zawiera poważny błąd. „Dre huven” = Hufen, łany, zostały przez Konrada z Opola odczytane jako Höfe = dwory²⁰². Jest to rzadki przypadek powoływania przez Jaskiera tekstu błędnego²⁰³.

163

II 54 § 2

v. Vulgata II 54

J II 54

[...] de mut wol sunderleke
scapherde hebben.

illi ovile

et pastorem ovium
separatim conceditur habere.

Tłumaczenie „scapherde” przez „ovile” jest niedokładne, dlatego Jaskier daje uzupełnienie „et pastorem ovium”²⁰⁴. Jeszcze lepiej by postąpił, gdyby usunął zupełnie z tekstu termin pierwszy (ovile).

²⁰² Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 57 i zestawienie na s. 175.

²⁰³ Mniej istotna jest następna niedokładność, mianowicie przeciwstawienie owych „tres curias” lennu. Inaczej w tekście niemieckim: kto ma trzy łany własne, czy na prawie lennym.

²⁰⁴ Jest to lepsze określenie od użytego przez Konrada z Opola „oves pascere singillatim” (Vrat. 54; Ł 214). Przekład tego artykułu w v. Vratislaviensis ma też

Swat men vor den herde
drift, ne brenget he is nicht
weder in dat dorp, he mut
it gelden.

ipse illud solvet, si per
eum ad villas prediave
non reportetur.

Quicquid pastori praesentatur
et ex villa ad eum pellitur,
istud viceversa impellere
debet, et quod perdidit, sol-
vere tenetur.

Tłumaczenia „Swat men vor den herde drift” przez „Quicquid pastori praesentatur” nie można uznać za udane. W tekście niemieckim nie chodzi o okazywanie pastuchowi, lecz o oddanie pod jego pieczę. Jaskier przejmując to niefortune tłumaczenie, stara się je upodobnić do tekstu niemieckiego w ten sposób, że dodaje „et ex villa ad eum pellitur”. Próba ulepszenia tekstu jednak mu się nie udała. Tekst w jego wydaniu sugeruje, że ktoś pędzi bydło za wieś do pastucha (domyślnie: i przekazuje pastuchowi). Tekst niemiecki jest znacznie prostszy: co jest pędzone przez pastucha (na pastwisko) musi wrócić (do właściciela), w przeciwnym razie pastuch musi za szkodę płacić. Podobnie prosto brzmi ten przepis we Vrat. 53; Ł 214: „Quod pastor expellit a villa, debet impellere, et quod perdidit, exsolvere tenetur”. Zwracamy uwagę na identyczne brzmienie sankcji u Jaskiera i w v. Vratislaviensis. Prawdopodobnie przejął tę sankcję z tej wersji, można jedynie żałować, że nie przejął całego § 4.

Al si en gut maneges mannes, also dat
it en van deme anderen hebbe, swat
men oppe deme gude misse dut, dat
scal men beteren deme, de it in ledich-
leken weren hevet, unde anderes neman-
de.

Licet feudum propter investituram sit
plurimorum, id tamen, quo in eo delin-
quitur, libero possessori emendatur.

Tekst niemiecki zajmuje się odpowiedzialnością za szkody poczynione w dobrach należących do kilku osób (własność podzielona). Odszkodowanie ma otrzymać ten, kto ma najmniej skrupowaną (w tekście najbardziej wolną) Gewere. W rachubę mogą tu wchodzić np. dobra dzierżone przez chłopą feudalnie zależnego²⁰⁵.

inne niedokładności i one to chyba sprawiły, że Jaskier tym razem z tego źródła nie skorzystał. Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 57.

²⁰⁵ Taką interpretację przepisu dopuszcza np. Schwerin, *Ssp*, s. 89, ods. 134. Głosa natomiast w związku z tym zwrotem rozpatruje trzy stosunki prawne, stosunek lenny, dzierżawę i stosunek poddańczy (feudał—chłop).

Tekst Jaskiera, przejęty z v. Vulgata, traktuje natomiast o dobrach lennych. Wskazuje na to, nie tyle użyty termin „feudum”, ten bowiem w polskich źródłach średniowiecznych oznaczał także alodialne dobra szlacheckie²⁰⁶, ile termin „investitura”, dla którego jednak nie ma odpowiednika w tekście niemieckim. Ponadto „libero possessori” nie jest właściwie dobranym odpowiednikiem niemieckiego zwrotu „in ledichleken were”. Bardziej odpowiedni byłby tu zwrot „liberiori possessori”, lub „in liberiori potestate” (tak w Sand. I 165 [166]²⁰⁷). Być może te względy właśnie skłoniły Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej innego tekstu, wziętego z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, choć zawiera on również usterki²⁰⁸.

Vrat. 55; Ł 216

J II 57, nota a

Textus vetustiores hunc textum ita legunt:

licet multis dominis una pertineat haereditas
seu feudum,

ita, quod unus ab alio
ex infeudatione

teneat, quicquid aliquis in illa delinquerit, satisfaciet possessori et
nulli

non

alteri.

Zwracamy uwagę na zmiany dokonywane przez Jaskiera. Idą one wyraźnie w tym kierunku, by nadać przepisowi charakter normy regulującej stosunki lenne. Tylko wówczas to już nie jest textus vetustior.

166

II 58 § 2

J II 58

[6] In sante Bartolomeus dage is aller
hande tins unde plege verdenet.

In festo sancti Martini est omnis census
et pactus deservitus [...]

Zamiast św. Bartłomieja występuje w v. Vulgata wydania z 1528 r., skąd Jaskier fragment powyższy czerpie, dzień św. Marcina²⁰⁹. Tak w v. Vulgata wydania bazylejskiego z 1474 r., jak i w tekstach ła-

²⁰⁶ W tym też znaczeniu używa go Jaskier w art. II 58.

²⁰⁷ W poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich poprawny przekład znajdujemy tylko w Sand. I 165 [166]. W v. Vratislaviensis i w Łaskim „in ledichleken weren” zostało niedokładnie oddane przez „possessori”, zob. Rymaszewski, *op. cit.* uw. 59 i zestawienie na s. 175—176.

²⁰⁸ Patrz ods. 207.

²⁰⁹ Podobnie jest tylko w jednym tekście niemieckim, mianowicie w druku bazylejskim z 1474 r. Zob. Homeyer I, s. 285. ods. 6. W tekście łacińskim jednak tego wydania figuruje dzień św. Bartłomieja.

cińskich poprzedzających Jaskiera na terenie Polski występuje, zgodnie z tekstem niemieckim, dzień św. Bartłomieja²¹⁰. Jaskier różnice zauważył i informuje w nocie marginesowej a: „Alii textus habent: pro festo sancti Bartholomaei”²¹¹.

167

II 58 § 3

v. Vulgata II 58

J II 58

[6] Jaret sek aver dat kint vore, de herre hevet verlor- ren sin arbeit, went dat kint ne gilt is eme nicht.	[...] eius si prius anni implebuntur, dominus suum amittit laborem.	Si autem prius puer annos attigerit, aut terminum, dominus suum amittit laborem.
---	---	--

Tekst niemiecki traktuje o skutkach prawnych, jakie sprawia w uprawnieniach seniora-opiekuna uzyskanie przez nieletniego syna wasala lat sprawnych. Przekład tego fragmentu jest w v. Vulgata po-prawny, Jaskier natomiast oprócz lat sprawnych wymienia jeszcze termin sądowy. Dodatek ten jest merytorycznie uzasadniony, jeśli kryje się pod nim instytucja dodania lat, choć brak dlań odpowiednika w tekście niemieckim.

168

II 59 § 2

v. Vulgata II 59

J II 59

[2] Stirft ok de herre, de man gift ok sinen tins, de- ne he deme herren gelovet hadde, jeneme an den dat gut gedript.	censitus	Si vero dominus moriatur, extunc ei, ad quem bona pertinebunt, hoc est legitimo successori, censum persolvat promissum.
--	----------	--

Według tekstu niemieckiego, gdy zemrze pan, czynszownik ma pła- cić czynsz, jak płacił dotychczas, każdemu, komu dobra przypadną. Tekst bliżej nie określa owego następcy, podobnie jest w v. Vulgata. Jaskier natomiast tekst wzięty z v. Vulgata uzupełnia wstawką za- czerpniętą z Vrat. 56 lub Ł 220, dokładniej precyzującą, komu czyn- szownik ma czynsz uiścić.

Gdyby zastosować do Jaskiera dzisiejsze kryteria egzegezy tekstu prawnego, należałoby stwierdzić, że w wyniku dokonanej przezeń mo- dyfikacji nastąpiło zawężenie zakresu normy prawnej. Tak tekst nie-

²¹⁰ Vrat. 56; Ł 218; Sand. I 165 [166].

²¹¹ Por. w związku z tym uwagę Szczerbica: „Czynsze, dziesięciny i inne podatki tak bywają płacone y odprawiane. W dzień św. Marcina. W Niemieckim stoi dzień św. Bartłomieja”, *op. cit.*, s. 50, s. v. Czynsz.

miecki jak v. Vulgata można było odnieść do następcy, obejmującego dobra zarówno na mocy prawa spadkowego, jak też np. z tytułu prawa kaduka. Tekst według brzmienia nadanego mu przez Jaskiera do tej drugiej ewentualności już się nie odnosi²¹². Trudno dziś orzec, czy racje merytoryczne, czy też chęć upodobnienia v. Vulgata do v. Vratislaviensis skłoniła Jaskiera do uzupełnienia.

169

II 59 § 4

J II 59

De ok erst to der molen kumt, de scale
erst malen.

Qui prius annonam molendino praesent-
averit, prius molere debet.

Tekst przejęty przez Jaskiera z v. Vulgata jest zgodny z niemieckim. W nocie marginesowej przytacza nasz kompilator tekst o innym brzmieniu, zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 57; Ł 221

J II 59, nota c

Alii textus addunt:
excepto domino molendini.

Wyjątek ten znają tylko niektóre teksty niemieckie²¹³. Dziwić może sposób postępowania Jaskiera. Niemal cały § 3 przejął on z Vrat. 57²¹⁴, prościej było zatem uczynić to samo z jednozdaniowym § 4, zamiast powoływać odmianę tekstu w nocie marginesowej.

170

II 62 § 3

J II 62

Swe wilde dir hegen wel buten ban-
vorsten, de scal se binnen sinen
bewarchten weren hebben.

Qui bestias, quarum natura est fera,
tenere voluerit, eas intra septa aut muni-
tas debet habere possessiones.

W v. Vulgata brak odpowiednika spacjeowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Zauważył to Jaskier i lukę uzupełnił, przytaczając w nocie marginesowej odpowiedni fragment, wzięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 58; Ł 224

J II 62, nota d

Textus alii addunt:
extra sylvam bannitam.

²¹² Podobnie v. Vratislaviensis i Łaski.

²¹³ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 78, pkt c i e oraz tab. 4.

²¹⁴ Patrz tab. 3.

171

II 66 § 1

v. Vulgata II 66

J II 66

Van dem vrede: Nu verne-
met den alden vrede, den
de keiserleke walt gestede-
get hevet deme lande to Sa-
ssen, mit der guden
knechte willekore
van deme lande.

Nunc considerate antiquam pa-
cem, quam in terra Saxoniae
Imperialis Maiestas ex consen-
su religiosorum,

nobilium, procerum, vasallo-
rum

proborumque, hominum in ea
commorantium confirmavit.

Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata uzupełnia go Jaskier wstawką wziętą z Vrat. 59 lub z Ł 228. W rezultacie tego, ogólnikowemu zwrotowi niemieckiemu „guden knechte”, odpowiada u Jaskiera cały szereg terminów technicznych, oznaczających różne kategorie społeczne. Ta kazuistyka, w dodatku nie znajdująca odpowiednika w tekście niemieckim trochę zaskakuje, bowiem dotąd obserwowaliśmy zjawisko odwrotne, mianowicie kazuistycznie zbudowane w tekście niemieckim normy prawne przybierały u Jaskiera (główna w tym, co prawda, zasługa twórcy v. Vulgata) postać norm zbudowanych abstrakcyjnie. O duchownych, występujących w v. Vulgata, tekst niemiecki nie wspomina, brak ich również w wykazie osób służących władcy radą w tekście v. Vratislaviensis i Łaskiego. Skoro wszędzie wchodzili w skład rady królewskiej, mogą z osobna nie wymienieni, kryć się pod takimi terminami, jak *proceres*, *vasalli*.

172

II 69

v. Vulgata II 69

J II 69

Swe dodet oder wundet en-
en vredebrekere [...]

Qui interficit aut vulne-
rat suae pacis violato-
rem [...]

Occidens aut vulnerans pa-
cis suae violatorem [...]

Tekst niemiecki traktuje o zabójstwie lub zranieniu gwałciciela pokoju. Tego zabójstwa lub zranienia może dokonać (bezkarnie) nie tylko pokrzywdzony, lecz np. uczestniczący w pościgu za przestępcą. U Jaskiera natomiast występuje „*pacis suae violator*”, tu więc zabójstwa lub zranienia może dokonać (bezkarnie) tylko pokrzywdzony. Otóż istnieje odmiana tekstu niemieckiego o takim właśnie brzmieniu przepisu („*enen sinen vredebrekere*”)²¹⁵. Gdy idzie o Jaskiera, to cytowany fragment tekstu łacińskiego nie pochodzi z v. Vulgata ani z poprzedzających Jaskiera tekstów łacińskich, jest to jego własny prze-

²¹⁵ Tak w rękopisie zgorzeleckim z 1387 r. (Dg), zob. Homeyer I, s. 296, ods. 2. Natomiast tekst niemiecki w wydaniu 1528 r. jest zgodny z podstawowym,

kład. Pozostaje zatem Jaskier świadomie przy zwięzającej interpretacji przepisu i nie podaje odmiennie brzmiących przekładów²¹⁶.

173

II 70	v. Vulgata II 70	J II 70	Ł 231
Men ne scal neman- ne wisen van sime gude, dat he in ge- weren hevet, eme ne werde de gewere mit rechte af gewonnen.	Nulli in re sua possessio abiudi- cetur, nisi hoc ostensum fuerit de iure esse facien- dum.	Possessio a nullo alienetur, vel ex bonis, que possidet nullus expellatur, nisi possessio for- ret iure ab eo ac- quisita.	Nemo expelli de- bet a suis

Według tekstu niemieckiego nie można nikogo usuwać z dóbr, które dzierży, chyba że Gewere zostanie mu prawnie odebrana. W v. Vulgata razi użycie „abiudicetur” jako odpowiednika niemieckiego „wissen”, nie chodzi tu bowiem o odsądzenie, lecz o wyzucie z posiadania. Być może to skłoniło Jaskiera do rezygnacji z v. Vulgata. Jego tekst jest składanką. Fragment „Possessio a nullo alienetur” jest chyba jego własnym przekładem, przy czym zwracamy uwagę na właściwe oddanie niemieckiego „wissen” przez „alienetur”. Reszta tekstu (po „vel”) pochodzi z Łaskiego²¹⁷. W v. Vratislaviensis spotykamy tę samą nieścisłość co w v. Vulgata, mowa w niej o Gewere odebranej przez sąd, któremu rzecz podlega²¹⁸. Prawdopodobnie z tego powodu sięgnął tym razem Jaskier do Łaskiego.

174

II 71 § 2	v. Vulgata II 71	J. II 71
[2] Alle de anders wapene vuret, over de scal men richten, went se in des ri- kes achte sin [...]	Qui adversus ea fuerint iudicentur comprehensi, quia in im- perialem cederunt sanctionem.	Quicunque contra edictum et fecerint, sicut illegales et banniti imperialem enim transgressi sunt

W Zwierciadle Saskim występuje kilka rodzajów proskrypcji (Acht,

²¹⁶ Vrat. 59; Ł 231.

²¹⁷ Łaski z kolei tekst przejął z v. Sandomiriensis, zob. Rymaszeński, *op. cit.*,
uw. 458.

²¹⁸ Ibidem, uw. 68.

Reichsacht, Oberacht)²¹⁹. Wobec braku odpowiednich łacińskich terminów technicznych autorzy przekładów łacińskich albo używali błędnie jednego określenia dla wszystkich rodzajów proskrypcji, albo też stosowali określenia opisowe²²⁰. W v. Vulgata „des rikes achte” oddano przez „imperialis sanctio”, w czym trudno się dopatrzeć proskrypcji królewskiej (Reichsacht). Jaskierowi to także chyba nie odpowiadało dodał bowiem do tego „sicut illegales et banniti”. Sam w sobie wieloznaczny, bo oznaczający wszelką proskrypcję, zwrot ten w połączeniu z „sanctio imperialis” staje się właściwym odpowiednikiem „Reichsacht”, choć niewątpliwie lepsze jest określenie, występujące w głosie II „imperii illegalitas suprema”, a więc Jaskierowi nie obce.

175

II 71 § 5

J II 71

Vlut aver he to dorpe oder to steden
oder to borgen in en ander ge-
richte [...]

Si vero ad villas, castra aut civitates
fugerit violator [...]

W tekście przejętym przez Jaskiera z v. Vulgata brak przekładu spacjowanego fragmentu tekstu niemieckiego²²¹. Znajduje się on m. in. w v. Vratislaviensis, z której Jaskier sporo zapożycza w § 4 tegoż artykułu²²². Jednakże to opuszczenie nie wpływa ujemnie na rozumienie przepisu, bowiem z dalszej treści łatwo wywnioskować, że chodzi o ucieczkę na terytorium innego sądu.

176

II 72 § 5

v. Vulgata II 72

J II 72

[2] Komen aver de rovere
weder oppe't hus, unde de
rof dar op oder dar vore,
so is de borch sculdich an
der dat.

Si vero exequitantes facto dam-
no ad castrum revertuntur, et
spolium castro aut suis defen-
sionibus mancipetur, castrum
iusto iudicio
pro se in facto iudicetur.

W tekście niemieckim gdy rabusie wrócą do grodu i łup znajdzie się w grodzie lub przed grodem, gród wówczas będzie odpowiadał. W tekście v. Vulgata przejętym przez Jaskiera budzi zastrzeżenia ter-

²¹⁹ Homeyer I, Register I, s. 393, s. v. Acht.

²²⁰ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 88, 291, 459, 471.

²²¹ Homeyer notuje kilka rękopisów z tekstem niemieckim pozbawionym tego fragmentu. Zob. Homeyer I, s. 298, ods. 21.

²²² Vrat. 59; Ł 232: „Si fugiat ad alterius iurisdictionem”. Sand. I 207 [178]: „ad aliud iudicium”.

min „mancipetur”, który zakłada wiedzę drugiej strony. Być może te same wątpliwości skłoniły Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej tekstu jaśniejszego, wziętego z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 59; Ł 233

J II 72, nota e

si
inductum fuerit spolium,
servatum, castrum reum

Textus vetustiores habent:
et
spolium ad castrum inductum sit,
vel ante castrum
iusto iudicio
castrum
condemnetur²²³.

Nie da się wykluczyć, że inne określenie miejsc złożenia łupu było tego przyczyną. Zwracamy uwagę na uzupełnienie tekstu v. Vulgata zwrotem „iusto iudicio” wziętym z v. Vratislaviensis lub Łaskiego, którego znaczenie na terenie polskim nie zostało do końca rozszyfrowane²²⁴.

177

III 3

J III 3

[2] Over rechte doren unde sinnelosen
man ne scal men ok nicht richten [...]

Super fatuos et furiosos sententia mortis
vel membri amissionis non promulgatur
[...]

Tekst niemiecki przewiduje generalny zakaz karania umyślowo chorych, natomiast u Jaskiera nie wolno ich jedynie skazywać na śmierć i kary mutylacyjne. Przepis zatem jest tu surowszy. Wierne oryginałowi są v. Vratislaviensis, Łaski — „lex non punit”²²⁵, oraz v. Sandomiriensis — „iudicare non debet”²²⁶.

178

III 4 § 1

J III 4

[1] [...] mut se selve dridde wol behal-
den der de it sagen [...]

[...] mettertius probare poterit [...]

²²³ Modyfikacje dokonane przez Jaskiera nie zmieniają sensu przepisu.

²²⁴ Pierwszy u nas zwrócił uwagę na ten zwrot R. Taubenschlag, sądząc że kryje się pod nim przysięga oczyszczająca ze współprzysiężnikami, w: *Proces polski XIII i XIV wieku do statutów Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1927, s. 54—59.

²²⁵ Vrat. 60; Ł 236.

²²⁶ Sand. I 212 [183].

[2] [...] of en ander man dat gut under
eme anevanget [...]

[...] si res aliqua sub aliquo vendicetur
[...]

W tekście niemieckim świadkowie muszą odpowiadać określonym warunkom, muszą to być mianowicie świadkowie *ex visu* („de it sagen”). U Jaskiera warunek ten został pominięty. Tłumaczenie „anevangen” przez „vendicare” nie wydaje się trafne, odpowiedniejszy byłby tu termin „arestare”. Wzgląd chyba tylko na pierwszą nieścisłość spowodował powołanie przez Jaskiera w nocie marginesowej a odnośnego fragmentu, przejętego z v. Vratislaviensis lub Łaskiego, w którym wzmianka o świadkach brzmi: „*possessor suo sacramento et duorum, qui factum viderunt, res ipsas facilius obtinebit*”²²⁷. Gdy idzie bowiem o łaciński odpowiednik „anevangen”, Jaskier zastępuje „detente” (res. Z. R.) we Vrat. 60 i „detente seu arestate” w Ł 237 określeniem „vendicet”²²⁸.

179

III 5 § 1

J III 5

[...] mach he dat getugen selve dridde
[...]

[...] sub trium testimonio [...]

Dalszy przykład niewłaściwego określenia liczby świadków²²⁹. Poprawnie winno brzmieć „mettertius”. W powołanym przez Jaskiera w nocie marginesowej fragmencie z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego liczba świadków w ogóle nie została wymieniona²³⁰.

Vrat. 60; Ł 237

J III 5, nota a

* Textus vetustiores ita legunt:

Res concessa seu ad furta non poterit reputari vel spoliata.	servandum tradita tamquam furtiva vel spoliata repeti non potest.
---	---

180

III 5 § 3

v. Vulgata III 5

J III 5

Swelk man deme anderen
sin gut dut to behaldene,

Si quis rem suam apud alium
deposuerit, et si ex furto is

²²⁷ Nota jest za obszerna by ją tu przytoczyć.

²²⁸ Warto zaznaczyć, że tak skory do kraszenia tekstu v. Vulgata synonimicznymi terminami, branymi właśnie z v. Vratislaviensis, tym razem Jaskier uznaje „vendicare” za termin wystarczająco jasny.

²²⁹ Zob. uw. 178.

²³⁰ Poza tym (to jest brakiem liczby świadków, zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 74 i zestawienie na s. 176) przytoczony w nocie marginesowej tekst jest zgodny z v. Vulgata.

wert it eme verstolen oder hanc
 af gerovet oder verbrant,
 oder stirft it, of it
 ve is [...]

eam
 amiserit aut spoliis, incendiis-
 que perdiderit
 vel si animal mortuum fue-
 rit [...]

Brak w v. Vulgata przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Jaskier lukę wypełnia tekstem wziętym z Vrat. 60 lub Ł 237.

181

III 6 § 3

J III 6

[...] ane des knechtes scult [...]

[...] sine eius culpa [...]

Tekst v. Vulgata pozostaje w zgodzie z niemieckim, natomiast w notcie marginesowej powołuje Jaskier fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, w którym termin „scult” został oddany przez „negligentia”.

Vrat. 60; Ł 238

J III 6, nota c

sine

Alii textus addunt:

absque eius

negligentia

ipsius.

Czyżby Jaskier odróżniał „culpa” od „negligentia”? Dodajmy jeszcze, że sformułowanie „alii textus addunt” wprowadza w błąd, bowiem w owych „alii textus” przytoczony fragment nie występuje obok zwrotu „sine eius culpa” lecz z a m i a s t niego.

182

III 7 § 4

v. Vulgata III 7

J III 7

[2] Swat de jode koft an-
 deres dinges [...]

Si quid autem de aliis rebus
 emerit

vel in pignus recepit [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim Jaskier uzupełnienia, przy czym tekst uzupełnienia pochodzi z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego²³¹. Sens przepisu jednak nie ulega przez to zmianie. Dzięki uzupełnieniu w tekście Jaskiera zostało expressis verbis wyrażone to, co wynika z treści całego § 4. W pierwszym bowiem zdaniu tegoż pa-

²³¹ Vrat. 61; Ł 239: „emerit vel in pignore recepit”. Sand. I 212 [188]: „emerit [...] aut in vadio receperit”.

ragrafu jest właśnie mowa o kupnie i zestawie rzeczy związanych z kultem religijnym²³².

183

III 7 § 4

J III 7

[2] [...] brikt eme an deme tuge, he
verluset sine penninge.

Si vero in testibus defecerit, nummos
suos sciat se perditurum.

Przepis traktuje o dochodzeniu wierzytelności przez Żyda i przewidyje przysięgę samotrzeć jako środek dowodowy. Wobec tego zwrot „brikt eme an deme tuge” należy tłumaczyć „gdy upadnie w dowodzeniu” — „si in testimonio defecerit”. Przyczyną niepowodzenia może być przecież przysięga źle złożona przez samego Żyda-wierzyciela. Oddanie tego zwrotu niemieckiego przez „in testibus defecerit” jest interpretacją zawężającą. Poprawnie we Vrat. 61; Ł 239: „Si defecerit in probatione” oraz w Sand. I 212 [188]: „si in testimonio defectum habuerit”.

184

III 8

v. Vulgata III 8

J III 8

Vrat. 62

[2] [...] went swe
den vorsten vrede lo-
vet unde en truwen
plichtich is, brikt he
den vrede an en, men
scal over en richten.

[...] quia qui per-
sonis illustribus
omagia fecerit

[...] quia qui prin-
cipi

aut castro

et qui ad hoc iure
sunt astricti, si pa-
cem transgressi
fuerint,

pacem et fidem te-
nere promittit, ip-
sam non servat,

iudicentur.

mortis sententia
condemnentur. -atur
tur.

Tekst niemiecki: kto po zaprzysiężeniu księciu pokoju i wierności łamie przysięgę, podlega osądzeniu. Versio Vulgata jest zgodna z tekstem niemieckim, Jaskier jednak korzysta tu ponadto z v. Vratislaviensis, która przesądza o wymiarze kary — „mortis sententia condemnatur”. Kara śmierci istotnie jest typowa dla naruszeń pokoju²³³. Inne

²³² Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 77.

²³³ V. Friese, *Das Strafrecht des Sachsenspiegels*, [w:] *Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte*, hrsg. von Dr. O Gierke, H. 55, Breslau 1898, s. 117. Zdaniem tego autora kara śmierci jest typowa przy naruszeniu miru („die prinzipielle Friedensbruchstrafe”).

uzupełnienie — „aut castro” również czerpie Jaskier z v. Vratislaviensis.

185

III 9 § 1

J III 9

[2] Geit aver eme de klage an den lif Si vero actio iniuriarum fuerit [...]
[...]

„Actio iniuriarum” nie jest właściwym odpowiednikiem „klage an den lif”, nie każda iniuria jest zagrożona karą śmierci. Poprawniejszy przekład znajdujemy w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich. (Vrat. 62; Ł 241 — „si in vitam rei extendatur querela”, Sand. I 213 [189] — „si autem querela ipsi ad vitam transit”).

186

III 9 § 2

J III 9

[3] Nen man mut ok klagen binnen
deme vrede over den, deme de vrede
gelovet is.

[brak]

Brak w v. Vulgata przekładu tego fragmentu. Zdanie to należy do odmian tekstu (dodatków) typowych tylko dla Vulgaty²³⁴, stąd nie ma go (przekładu) również w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich. Jaskier albo samodzielnie to zdanie przełożył albo korzystał z nieznanego nam przekładu, bowiem w nocie marginesowej b czytamy: „Textus alii paragraphum, qui sequitur, ultra id habent: Nulli etiam tempore pacis agere licet contra illum, cui pax indicta est, hoc est salvum conductum habenti, nihil agere contra illum potest”.

187

III 9 § 4

J III 9

Swe aver borget enen gevangen en we-
der to antwardene, dat mut de borge
vulbrenge, dat he weder geantwardet
si also sin gelovede stunt, unde nicht
de gevangene man.

[brak]

Brak przekładu tego § w v. Vulgata wydania 1528 r., znajduje się on natomiast w wydaniu bazylejskim 1474 r. Jaskier przytacza tekst

²³⁴ W wydaniu Eckhardta zaznaczone kursywą i nawiasem prostokątnym (= Vulgata IVc); zob. Eckhardt, Ssp MGH, s. 8. Zdanie trzecie § 2 znajduje się m. in. w tekście niemieckim wydań z 1517 i 1528 r.

§ 4 w nocie marginesowej, przy czym jest to albo jego własny przekład, albo silna modyfikacja tekstu wydania bazylejskiego 1474²³⁵.

v. Vulgata III 9
(wyd. 1474 r.)

J III 9, nota d

Qui vero captum hominem presentare
fuerit stipulatus,
quod ipse quemadmodum in sua contine-
bitur stipulatione sic presentatus, non
hoc comprehensus ymmo fideiussor de-
beat comprobare.

Alii textus hic, quid sequitur, addunt:
Qui etiam captivum
istud exequi pro tempore statuto fideius-
sor tenetur et non captivus.

188

III 9 § 5

v. Vulgata III 9

J III 9

Swelk man enen beklage-
den man um ungerichte
weldeleke deme gerichte
untvuret, wert he gevangen
mit geruchte, he scal like
pine jeneme liden; kumt he
aver her wech, men verves-
tet ene al to hant, of men
ene an der hanthaften dat
gesen hevet unde beschiet
mit deme geruchte, unde
men dat getugen mach.

si in facto cum violencie
clamore vocatus est
et hoc

Qui hominem, contra quem ini-
uriarum actio in iudicio pro-
posita est, a iudicio violenter
deduxerit, comprehensus simi-
li pena plectetur. Si vero ef-
fugerit, est statim proscriben-
dus,
si
poterit probari.

W tekście niemieckim został dwukrotnie wymieniony *expressis verbis* krzyk — geruchte, jako ważna okoliczność, towarzysząca ściganiu. Ważna do tego stopnia, że wymaga dowodu (fragment ostatni)²³⁶. W v. Vulgata została uwzględniona jedynie druga wzmianka o krzyku, Jaskier jednak usunął ją²³⁷. Wymóg krzyku występuje we wcześniejszych tekstach łacińskich z tym, że w v. Vratislaviensis i w Łaskim tylko we fragmencie ostatnim, to jest tak samo jak w v. Vulgata²³⁸.

²³⁵ Odmienne brzmienie ma ten paragraf we wcześniejszych tekstach łacińskich.

²³⁶ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 79.

²³⁷ Rola krzyku w polskim prawie karnym nie została dotąd wyświetlona, toteż trudno orzec, czy pominął Jaskier wzmiankę o krzyku świadomie, czy w wyniku przeoczenia.

²³⁸ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 79, patrz też aneks.

III 10 § 2

Is he aver umme scult be-
klaget, de nāch nīcht
op ene gewunnen is,
stirft he binnen deme dage,
men ne scal sin nīcht vore
brenge[n] [...]

adversus eum

proponebatur

non mortuus tunc presen-
tatur [...]

189

v. Vulgata III 10

Si vero actio

civilis

seu pro debito contra eum
proposita sit
mortuum non oportet iudi-
cio praesentare [...]

J III 10

Według tekstu niemieckiego, gdy umrze dłużnik, poręczyciel nie musi trupa w sądzie okazywać, winien jedynie jego śmierć zeznać samotrzcę. Wszelako ten tryb postępowania może być zastosowany tylko wówczas, gdy śmierć dłużnika nastąpiła przed uzyskaniem przez wierzyciela sądowego potwierdzenia jego roszczeń. Tego zastrzeżenia nie ma w v. Vulgata. Brak go też w v. Vratislaviensis i w Łaskim²³⁹, stąd tekst przytoczony przez Jaskiera w nocie marginesowej jest być może jego własnym przekładem z niemieckiego.

J III 10, nota b

Textus vetustiores ulterius habent: quod debitum nondum est super eum lucratum.

Uzupełnienia poczynione przez Jaskiera w tekście głównym uznać trzeba za trafne. Dzięki nim tekst staje się łatwiej zrozumiały. W tekście niemieckim wyraźnie chodzi o dług, zaś „actio civilis” w v. Vulgata jest pojęciem szerszym, stąd wstawka Jaskiera „seu pro debito” jest potrzebna. Także „mortuum non oportet presentare” brzmi lepiej niż „non mortuus presentatur”.

190

III 12 § 2

v. Vulgata III 12

J III 12

Vrat. 62; Ł 242

Klagen vele lude op
enen man ungerichte,
he ne hevet den an-
deren nīcht to antwa-
rdene, er he des ers-
ten ledich is [...]

Si multi contra
aliquem unum
actionem interpo-
nt nere

velint

iniuriarum

reus nemini eorum,
nisi priori propo-
nenti respondebit.

ceteris respondere
non tenetur, donec

Si multi de solo
conquerantur su-
per pace fracta

²³⁹ Występuje ono jedynie w Sand. I 220 [191]: „quod nondum super ipsum fuerit acquisitum”. Z tego źródła wszelako Jaskier nie czerpał. Co do v. Vratislaviensis i Łaskiego patrz Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 80 i zestawienie na s. 176.

a primo per iudicium sit absolutus. solutus.

W tekście niemieckim, gdy wielu skarży jednego o przestępstwo, oskarżony nie musi innym odpowiadać, dopóki nie uwolni się od zarzutów pierwszego skarżącego. Ów warunek został w v. Vulgata oddany mało precyzyjnym zwrotem „nisi priori proponenti respondebit”. Nie dziwi nas, że zwrot ten zastąpił Jaskier bardziej jednoznacznym, wziętym z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego „donec a primo per iudicium sit (ab) solutus”²⁴⁰.

191

III 12 § 2

v. Vulgata III 12

J III 12

[...] wert de klage gedaget,
he ne darf nicht borgen
setten wan vor sin wergelt,
al si der klage vele.

Et si actio prorogatur
hoc est in alium terminum
differatur,
cautionem non nisi pro
uno tantummodo suo
praestabit verigeldo.

Jest to dalszy ciąg normowania sytuacji, gdy jeden został przez kilku oskarżony o przestępstwo (kilka skarg). Według tekstu niemieckiego, gdy nastąpi odkład, oskarżony winien dać zabezpieczenie równe wysokości jednego wergeldu, niezależnie od tego ile jest skarg przeciw niemu (to jest, ile osób go skarży). Ostatniego elementu brak w v. Vulgata. Przejmując z tej wersji tekst Jaskier dokonał w nim uzupełnienia o charakterze synonimicznym, przy czym owa wstawka pochodzi z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego²⁴¹. Istniejącą lukę wypełnił natomiast w ten sposób, że powołał w nocie marginesowej odpowiedni tekst łaciński. Do zauważenia luki mógł mu pomóc tekst Łaskiego, v. Vratislaviensis bowiem ma te same braki co v. Vulgata²⁴².

Ł 242

J III 12, nota c

quamvis multe sint querele.

Textus alii addunt:
dato, quod querele sin plures.

192

III 15 § 1

v. Vulgata III 15

J III 15

Of se twene op en gut

Si res hereditaria a duobus

²⁴⁰ Vrat. 62; Ł 242.

²⁴¹ Vrat. 62; Ł 242: „in terminum alium deferatur”.

²⁴² Patrz aneks.

spreken na deme dritteges-
ten. jene, de it under eme
hevet, de ne scal it neman-
ne antwarden, se ne vere-
nen sek mit minnen, oder
er ene wise den anderen af
vor gerichte mit rechte.

post tricesimum defuncti po-
stuletur, nisi lite sopita inter
eos

id est donec amicabiliter
componant, aut unus alium
in iudicio amoveat

nulli eorum praebeatur.

Tekst niemiecki traktuje o sporze dwóch osób o majątek po zmar-
łym, znajdujący się w posiadaniu osoby trzeciej. Ta właśnie okolicz-
ność (majątek w posiadaniu osoby trzeciej) została w v. Vulgata po-
minięta. Jaskier różnicę między tekstem niemieckim a przekładem za-
uważył i powołał w nocie marginesowej poprawny przekład Konrada
z Opola jako odmianę tekstu:

Vrat. 62

J III 15, nota a

[...] Codices tamen vetustiores paragra-
phum praesentem ita legunt:

si post tricesimum
diem

candem rem in iudicio acquirere nitantur, possessor

neutri

nemini neutri

respondebit, donec amicabiliter

componant,

inter eos componatur,

aut unus alium in iudicio

amoveat

occasione istius

a causa

propellat.

193

III 15 § 3

J III 15

Is en gut van twene mannen ansprake
[...]

Si autem res litigiosa extiterit, a duobus
impetatur [...]

Przedmiot sporu został w tekście niemieckim określony wieloznacz-
nym terminem „gut”. Został on w v. Vulgata oddany przez równie
wieloznaczny zwrot „res litigiosa”. Musiał mieć Jaskier jakieś zas-
trzeżenia, skoro w nocie marginesowej przytoczył fragment v. Vrati-
slaviensis, w której „gut” zostało przetłumaczone na „predium”.

Vrat. 62

J III 15, nota b

Textus tamen²⁴³ antiqui hunc passum ita
habent:

²⁴³ Na początku noty znajduje się informacja o zgodności przepisu z Weichbildem.

si praedium aliquod impetatur a duobus et iudex exigat
illa

sibi tradi servandae rei causa,
eidem

tradetur

illi

donec

actores

litigantes

—dit

per ius separentur, et qui tradiderit iudici

praedium

liber erit.

194

III 16 § 1

J III 16

De richtere noch neman ne mach nemanne van siner klage wisen, ane de oppe den de klage geit.

Nemo alium a sua repellere potest actione, nisi is, adversus quem actio fuerit ventilata.

W tekście niemieckim sędzia ani nikt inny nie może wykazać skarżącemu bezzasadności jego skargi jak tylko pozwany. Tekst łaciński przejęty przez Jaskiera z v. Vulgata nie wymienia sędziego. Wprawdzie „nemo” jest terminem tak ogólnym, że niewątpliwie obejmuje także sędziego, lecz ze względu na szczególną pozycję tegoż w postępowaniu sądowym poprawniej byłoby, zgodnie z tekstem niemieckim, wymienić go oddzielnie. Tego chyba zdania był również nasz kompilator, dał bowiem w nocie marginesowej tekst łaciński, w którym sędzia został *expressis verbis* wymieniony.

J III 16, nota a

Textus tamen antiqui et Germanicus hunc articulum ita legunt: Iudex non potest aliquem a sua propellere actione, nec alter quisquam, praeterquam is, adversus quem actio instituitur.

Nie znamy tekstu łacińskiego o takim brzmieniu²⁴⁴. Gdy jednak tekst powołany w nocie porównamy z tekstem głównym, okaże się, że jest to w istocie ten sam tekst z dodanym wyrazem „iudex”. Najwyraźniej tylko ten termin zapożyczył Jaskier, może z tekstu niemieckiego, a reszta pochodzi z v. Vulgata²⁴⁵.

²⁴⁴

Vrat. 62

Sind. I 226 [197]

L 242

Iudex autem alter aliquis non potest querulantem ab actione repellere, excepto reo, de quo conqueritur.

Iudex nec quisquam alius non potest aliquem a sua querela amovere praeter ille (sič), super quem querulatur.

Iudex aut quisquam alius (dalej jak w v. Vratislaviensis).

²⁴⁵ Przed przejęciem tekstu z v. Vratislaviensis powstrzymał być może Jaskiera występujący w niej błąd, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 82.

III 16 § 3

[2] Klaget men over se, se moten ant-
warden binnen deme gerichte,
dar se vervestet sin.

J III 16

[...] sed ipsos aliis respondere oportebit.

Nie ma w v. Vulgata, skąd Jaskier tekst czerpie, przekładu spacjiowanego fragmentu. Przytacza go Jaskier w nocie marginesowej.

J III nota c

Textus alii addunt: in illa iurisdictione, ubi proscripti sunt.

Pochodzenia tego tekstu nie udało się ustalić, odnośne fragmenty w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich brzmią inaczej:

Vrat. 62

in iudicio respondere, nisi sint proscripti.

Sand. I 266 [197]

in iudicio ubi sunt descripti.

Ł 242

in iudicio respondere, in quo sunt proscripti.

Może to być własny przekład Jaskiera, ewentualnie i tym razem przejął on z innych tekstów jedynie sens uzupełnienia, brzmienie natomiast nadał mu sam²⁴⁶.

III 17 § 1

En vervestet man mut sek wol ut ten
in allen steden binnen deme gerichte,
dar he inne vervestet is. To geliker wis
alse men de klage wol irhebben mut in
allen steden, also mut sek en man wol
ut ten in allen steden.

J III 17

Proscriptus quemadmodum adversus eum
actio proscriptionis in omni loco iurisdic-
tionis proponitur [...] ita se in omni
eiusdem iurisdictionis loco expiabit.

Według tekstu niemieckiego proskrybowany, gdy nań żalują, wien odpowiadać w każdym miejscu na terytorium tego sądu, w którym został proskrybowany. Versio Vulgata, z której Jaskier tekst czerpie, cechuje i w tym miejscu dążność do kondensacji i uogólnienia. Jej ofiarą padł jednak istotny szczegół „dar inne vervestet is”, którego nie można pominąć, nie wypaczając sensu przepisu.

²⁴⁶ I tu być może tekstu z v. Vratislaviensis Jaskier nie przejmuje z powodu błędu, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 83.

Poprawny przekład zawierają wcześniejsze teksty łacińskie, przytacza je zresztą Jaskier w nocie marginesowej.

Vrat. 63

J III 17, nota a

Textus alii ita legunt:

proscriptus se

potest eximere

in omni loco

infra iudicium, quod ipsum proscripsit,

iudicii, in quo proscriptus est, eximere

a proscriptione poterit,

quemadmodum

etiam

in omni loco

licet querelam excitare [...]

eiusdem iurisdictionis contra eum querela excitare potest [...]

Modyfikacje, dokonane przez Jaskiera, nie zmieniają sensu przepisu.

197

III 21 §1

J III 21

[2] Dissen tuch scolen de rechten ummeseten besceden, de in deme dorpe oder in den naesten bidorpen geseten sin [...]

Istud testimonium a circumsedentibus villae, in qua bona huiusmodi sunt sita, determinetur [...]

Brak w tekście Jaskiera przekładu spacjeowanego fragmentu, co jednak Jaskier uzupełnia w nocie marginesowej.

Vrat. 64

J III 21, nota b

Alii addunt:

aut

etiam vicinarum

aliarum circumvicinarum

villarum.

Wydaje się, że Jaskier czerpał tu z v. Vratislaviensis, a jedynie stylistycznie przejęty tekst upodobił do v. Vulgata (circumvicinarum — circumsedentibus).

198

III 21 § 1

v. Vulgata III 21

J III 21

Spreket twene man to wederstride en gut [...]

Impetant si duo unam rem vel praedium [...]

„Gut” w powołanym fragmencie oznacza nieruchomość, to też oddanie go przez „res” jest niedokładne. Jaskier stara się powstałą w v. Vulgata nieścisłość usunąć, ale czyni to nieudanie. Dając „vel prae-dium” obok a nie zamiast „unam rem” stwarza alternatywę, której nie ma w tekście niemieckim. Sądzić można, że do wykrycia niedokładności przyczyniła się v. Vratislaviensis, w której odnośny fragment brzmi: „Si duo unum predium impetant”²⁴⁷.

199

III 21 § 2

v. Vulgata III 21

J III 21

Ne is it den ummeseten
nicht wetelik, we it in ge-
weren hebbe [...]

Si vero

quis eorum iustioem ha-
bet possessionem a cir-
cumsedentibus ignoretur
[...]

vicinia ignoraverit, quis eo-
rum iustioem habuerit pos-
sessionem [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata dokonuje w nim Jaskier merytorycz-
nie nieistotnej zamiany terminu „circumsedentes” na „vicinia”, resztę
pozostawiając bez zmiany. Tymczasem właśnie owa reszta zawiera
istotną różnicę. Według tekstu niemieckiego, gdy sąsiedzi nie wiedzą,
która z dwóch procesujących się stron ma Gewere... W tekście Jaskie-
ra natomiast sens jest następujący: gdy sąsiedzi nie wiedzą, która ze
stron ma „iustioem possessionem”. Tu zatem spór toczy się między
osobami, z których każda ma Gewere.

Poprawny, to jest zgodny z tekstem niemieckim, przekład tego frag-
mentu znajdujemy we wcześniejszych tekstach łacińskich:

Vrat. 64, Ł 244

si ignorat vicinia in cuius possessione sit [...]

Sand. I 230 [201]

Si autem circumsedentibus incognitum fuerit, quis habeat in possessione²⁴⁸.

Zwracamy uwagę na zbieżność zmian Jaskierowych z tekstem
v. Vratislaviensis (fragment spacjiowany). Wydaje się, że pod wpływem
tej wersji dokonał nasz kompilator modyfikacji. Tym dziwniejsze, że
nie poprawił tego co należało ani wprost w tekście, ani w nocie mar-
ginesowej²⁴⁹.

²⁴⁷ Vrat. 64. Identycznie w Ł 244. Podobnie w Sand. I 230 [201].

²⁴⁸ Co do przekładu tego artykułu w v. Sandomiriensis zob. jednak Rymasze-
wski, *op. cit.*, uw. 286.

²⁴⁹ Choć w tymże artykule powołuje nasz kompilator w notach a i b teksty me-
rytorycznie nie różniące się od podstawowego, zob. tab. 4.

200

III 21 § 2

[...] mit eneme water ordele [...]

J III 21

[...] tunc per sententiam veritas experiri poterit [...]

Tłumaczenie „water ordele” przez „sententia” jest złe. Nie jest to przy tym błąd drukarski, skoro takie brzmienie ma § 2 w wielu drukach, od bazylejskiego z 1474 r. począwszy. Nie można też w tym upatrywać tendencji do usuwania sądów bożych, bowiem nie wiadomo co ma tu oznaczać sama „sententia”. Nie jest to wyrok sądowy, ponieważ o nim jest mowa dopiero w dalszej części tego paragrafu.

Tekst brzmiący poprawnie przytacza Jaskier w nocie marginesowej, przy czym jest to v. Vratislaviensis.

Vrat. 64

J III 21, nota c

Textus vetustiores habent:
aquae iudicio decernatur.

201

III 21 § 2

[...] oder de klegere unde oppe den de klage geit, scolten dar to sweren, dat se recht wisen, also of it ere si [...]

J III 21

[...] vel actor et reus de his bonis, quod ad unumquemque eorum pertineat sub iuramenti ostendant praestatione [...]

Tekst przejęty przez Jaskiera z v. Vulgata zawiera przekład poprawny. Mimo to daje Jaskier w nocie marginesowej fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis.

Vrat. 64

J III 21, nota d

Textus alii ita legunt:

aut
reus iuret, quod recte ostendat, quantum sibi de iure pertinet et non plus.

Jedynie ostatni, spacjaowany człon nie ma odpowiednika w tekście niemieckim ani w v. Vulgata. Wyraża on expressis verbis to, co wynika w sposób oczywisty z kontekstu, przez co cały przepis staje się jaśniejszy.

202

III 22 § 3

v. Vulgata III 22

J III 22

Underwinden mut sek ok
wol en man sines gudes,
swar he it sut, mit rechte,
dat men eme mit unrechte
vore halt over besce-
dene tit.

Licite etiam quis bona sua, si-
cut iuris est, poterit vindicare,
quae alius contra iustitiam
ultra terminum praefixum
tenet occupata.

W v. Vulgata brak przekładu spacjiowanego fragmentu. Przejmując tekst z tej wersji Jaskier lukę uzupełnia, być może pod wpływem v. Vratislaviensis lub Łaskiego²⁵⁰.

203

III 24 § 1

v. Vulgata III 24

J III 24

Men ne mach nemande mit
nener vestinge verwinen
in eneme anderen ge-
richte.

Nullus propter proscriptionem
in una iurisdictione factam
erit condemnandus. in alia iurisdictione con-
demnari debet.

W v. Vulgata brak przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego, w rezultacie przepis trudno zrozumieć. Jaskier przejmując tekst tej wersji wstawia brakujący człon, być może pod wpływem v. Vratislaviensis lub Łaskiego²⁵¹.

204

III 25 § 1

v. Vulgata III 25

J III 25

Vrat. 65; Ł 246

Stirft en richtere,
swat bi sinen tiden
gescen is, des scal
sin nakomeling an
dem gerichte getuch
sin, al ne sege he is
nicht, swen he mit
scepen getuge der
warheit geinneret
wert.

Moriatur si
quidem
iudex, eius suc-
cessor in iudiciali-
bus actibus
licet eos non vide-
rit, vel audiverit,
testis in eo iudi-
cio erit, postquam
a scabinis actuum
intellexerit verita-
tem.

Si moriatur iudex,
successor ipsius
testis esse debet
omnium que in de-
functi presentia iu-
dicio
acta sunt, sunt peracta,
quantum scabino-
rum testimonio fue-
rit
informatus, instructus,

²⁵⁰ Vrat. 64; Ł 244: „ultra terminum pretaxatum”. Sand. I 231 [202]: „ultra tem-
pus statutum”.

²⁵¹ Vrat. 65; Ł 245: „in alio iudicio”. Sand. I 232 [203]: „in iudicio alieno”.

licet ipse presens
non fuerit in facto,
nec illud viderit
aut audierit.

Jaskier przejmując z v. Vulgata zaledwie początek § 1, resztę tekstu czerpie z Vrat. 65 lub Ł 246. Czyni to zapewne dlatego, że w v. Vratislaviensis zostało *expressis verbis* stwierdzone to, czego w v. Vulgata należy się dopiero domyślić (choć bez trudu), że mianowicie następca sędziego ma (w razie potrzeby i po zeznaniu ławników) potwierdzić dokonanie aktów prawnych, które zostały zdziałane przed obliczem zmarłego poprzednika.

Końcowy fragment („nec illud viderit aut audierit”) pochodzi z v. Vulgata.

205

III 25 § 2

v. Vulgata III 25

J III 25

Binnen markede noch bin-
en utwendegeme gerichte
[...]

In oppidis

In foro, oppido,
seu iurisdictionibus alienis [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata uzupełnia go Jaskier wzmianką o miejscu targowym — *forum*²⁵². Jeśli w ten sposób chciał dostosować przekład do oryginału, należało usunąć „*oppidum*”. Być może dla twórcy v. Vulgata „*oppidum*” było synonimem miejsca targowego — „*markede*”, ewentualnie należałoby w tym upatrywać tendencję dostosowywania Landrechtu Zwierciadła Saskiego do warunków miejskich. Co do *meritum*, zarówno v. Vulgata jak tekst Jaskiera pozostają w zgodzie z tekstem niemieckim²⁵³.

206

III 25 § 2

v. Vulgata III 25

J III 25

[...] he ne hebbe dar won-
unge oder gut binnen [...]

[...] nisi forte mansionem
domicilium
vel bona ibi possidet [...]

²⁵² Pominięte w v. Vulgata „*forum*” kryje się być może pod określeniem „*iurisdictiones alienae*”.

²⁵³ Inspirować go mogła znajomość wcześniejszych tekstów łacińskich. Vrat. 65; Ł 247: „*in foro vel iudicio*”. V. Vratislaviensis ma jednak poważny błąd, zob. Ry-
maszewski, *op. cit.*, uw. 85. Zastrzeżenia budzi też tekst Łaskiego, *ibidem*, uw. 469.
I chyba z tego względu Jaskier, który przejął § 1 z v. Vratislaviensis lub Łaskiego
po § 2 sięgnął do v. Vulgata.

Przepis traktuje o tym, kiedy należy przed innym sądem odpowiadać. Versio Vulgata jest zgodna z tekstem niemieckim, Jaskier natomiast zbędnie dodaje „domicilium”, który to termin jest przecież synonimem „mansio”, terminu nie budzącego żadnych wątpliwości co do znaczenia i będącego właściwym odpowiednikiem niemieckiego „wonunge”. Wydaje się, że Jaskier chciał to dostosować terminologicznie v. Vulgata do v. Vratislaviensis lub Łaskiego, tam bowiem „wonunge” zostało oddane przez „domicilium”²⁵⁴. Należało jednak wówczas usunąć „mansio”.

207

III 26 § 2

[2] In deme gerichte mut he awer antwarden, dar sin hantgemal leget binnen; hevet he scepene stul dar, he is dar ok dingpflichtich.

v. Vulgata III 26
(wyd. 1528 r.)

v. Vulgata III 26
(wyd. 1474 r.)

J III 26

In iurisdictione autem, in qua insignitus est

respondebit.

respondebit, et in ea, si
sedem bannitorum habue-
rit, iudicio obligatur.

id est, in qua natus est se-
de scabinali dignus,
etiam in illo, ubi sedem
bannitorum seu sca-
binorum habuerit, iu-
dicio vel responsioni allige-
tur.

Tekst niemiecki normuje dwie kwestie, dotyczące ludzi stanu ławniczego („scepenbare vri man”):

a) przed którym sądem mają odpowiadać,

b) w którym sądzie muszą wykonywać swój obowiązek ławniczy.

Kwestię sub b) pomija v. Vulgata wydania 1528 r. Jaskier lukę uzupełnia materiałem zaczerpniętym wyraźnie z wydania bazylejskiego 1474 r. (fragment spacjiowany). Ponadto w v. Vulgata mamy do czynienia z niedokładnym, jak się wydaje, tłumaczeniem terminu „hantgemal”. Jak wiemy, sprawiał on kłopot Konradowi z Opola i Konradowi z Sandomierza, glosatorom, a także Homeyerowi²⁵⁵.

W cytowanym wyżej fragmencie, jak na to wskazuje określenie „leget binnen”, pod „hantgemal” kryje się nieruchomości²⁵⁶. Dlatego tłumaczenie go przez (liber et idoneus scabinatu in iurisdictione) in-

²⁵⁴ Vrat. 65; Ł 247. „Domicilium” występuje też w Sand. I 233 [204].

²⁵⁵ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 57, ods. 116 oraz uw. 86, 288 i zestawienie na s. 175—176.

²⁵⁶ Tak też Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 155: „hantgemal = Stammgut”.

signitus: nie wydaje się trafne. Próba uściślenia podjęta przez Jaskiera też jest nieudana i to z dwóch względów. Po pierwsze, nie o urodzenie w tekście niemieckim chodzi, lecz o położenie „hantgemal”. Po drugie, „natus” i „insignitus” nie są terminami synonimicznymi. Na usprawiedliwienie Jaskiera można przytoczyć to, że tym razem pomocy w glosie nie miał²⁵⁷.

208

III 28 § 1

v. Vulgata III 28

J III 28

Vrat. 67

Swene men unecht
seget van der bord
oder van ammechte,
dat mut op ene tu-
gen, de it dar seget
selve sevende [...]

Qui illegittimus a
generatione dici-
tur, aut ex officio,
hanc proponens
metseptimus [...]
debet probare pro-
positionem.

Qui alium dicit il-
legittimum ortu aut
officio, hoc
contra ipsum pro-
ponans ille cum sex
testibus [...] pro-
bare debet. debet ipse cum
sex testibus [...] probare.

Na art. III 28 u Jaskiera składają się fragmenty v. Vulgata, v. Vratislaviensis i własne jego dodatki²⁵⁸. Trudno odgadnąć, co Jaskiera skłoniło do takiego postępowania, tekst bowiem v. Vulgata jest zgodny z niemieckim²⁵⁹. Przejmując zdanie pierwsze § 1 z v. Vratislaviensis opuszcza Jaskier liczbę świadków, przez co przepis staje się niejasny.

209

III 29 § 1

v. Vulgata III 29

J III 29

Nen scepenbare man ne Nullus bannitorum

Liber seu idoneus scabinis

²⁵⁷ Oto tekst glosy niemieckiej: „In den gerichten do seyn hand gemahel etc. Das solten wissen, was ein hand gemahel ist, des gerichte do er scheffe zu ist, ader sein solde, ab do keyner auss seynen geschlechte neher were. Unnd heisst darumb ein handgemahel, das er ader seyne elderen do mitt der handt auf den heiligen zu dem gericht geschworen haben, und das er noch das mal habe, das ist das warzeichen an dem scheffenbortstül ader schepfen stül dar auf sy schepffen seind”. Glosa w tekście Jaskiera: „sedem scabinorum habuerit. Textus alii male et depravate legunt ubi sponsam habuerit, verius itaque legendum est in iurisdictione sua, in loco iudicii, ubi natus est ad sedem scabinalem, vel esse scabinus potest, si senior ex sua genelogia defuerit iudicio et responsioni alligetur. Et dicitur locus ille iudicialis sedes sua vel locus natalis, quia ipse vel eius parentes illic manu sua ad facta iudicio iuraverunt, et iste illius signum habet verificum in sede scabinorum in qua sede scabinorum dignus est”. Zwracamy uwagę na to, że Jaskier spostrzegł błąd w dotychczasowym tłumaczeniu terminu „hantgemal”.

²⁵⁸ Patrz tab. 3.

²⁵⁹ Być może przejąłby cały § 1 z v. Vratislaviensis, gdyby nie to, że brak w niej (oraz w Łaskim i w v. Sandomiersis) przekładu zdania drugiego. Dodajmy, że w tekstach niemieckich zdanie drugie pojawia się dopiero w Vulgacie.

darf sin hantgemal bewisen
[...]

bannum sui scabinatus
id est locum ubi natus est
scabino dignus

ostendere

[...] non oportet.

[...] non oportet.

[2] De man mut sek wol to
sineme hantgemale ten mit
sineme ede [...]

Licite quis iurando bannum sui
scabinatus poterit demonstrare.

Dalszy ciąg kłopotów z przełożeniem terminu „hantgemal”, pod którym tu kryje się nieruchomość²⁶⁰. Dwa, jak się zdaje, względy skłoniły Jaskiera do silnego zmodyfikowania tekstu v. Vulgata:

1. „Bannitus” w v. Vulgata jest określeniem mało precyzyjnym. Oznacza zarówno ławnika jak i człowieka ze stanu ławniczego, a więc tego, który może zostać ławnikiem. Dlatego w miejsce „nullus bannitorum” wstawia Jaskier zapożyczony z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego zwrot „Liber (seu) idoneus scabinis”²⁶¹.

2. „Hantgemal” tym razem w v. Vulgata został oddany przez „bannus scabinatus”²⁶². Jaskier konsekwentnie widzi w „hantgemal” miejsce urodzenia człowieka stanu ławniczego. Tu już pomocy we wcześniejszych tekstach łacińskich znaleźć nie mógł.

Wyjaśnwszy raz w tym paragrafie, co rozumie przez „bannus scabinatus” Jaskier, i słusznie, w zdaniu drugim z analogicznego wyjaśnienia rezygnuje.

210

III 30

v. Vulgata III 30

J III 30

Vorspreken scal he darven,
de selve geantwardet hevet.

Ferendario carere debet, qui
personaliter
coram iudicio
respondet.

Przytoczony fragment tekstu niemieckiego został w v. Vulgata wiernie przełożony. Przejmując tekst z tej wersji uzupełnia go Jaskier dodatkiem „coram iudicio”. Tą drogą *expressis verbis* zostało wyrażone to, co w sposób oczywisty wynika z kontekstu. Uzupełnienia mógł nasz kompilator dokonać pod wpływem v. Vratislaviensis lub Łaskiego²⁶³.

²⁶⁰ Zob. uw. 207.

²⁶¹ Vrat. 67; Ł 249: „seu” jest tu zbędne.

²⁶² Por. uw. 207.

²⁶³ Vrat. 67; Ł 249: „in iudicio”.

211

III 32 § 4

Sprikt ene en ander herre an, jegen dene mut he en behalden selve sevendener mage oder warhafter lude.

J III 32

Si autem alius eundem a domino, ut suum postulet servum, tunc eum cum septem eiusdem servi cognatis aut hominibus veridicis obtinere necesse est.

Kolejna różnica w określeniu liczby świadków. W tekście niemieckim należy dowodzić samosiódm, natomiast w v. Vulgata przy pomocy siedmiu świadków. Poprawny przekład w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich²⁶⁴.

212

III 32 § 5

v. Vulgata III 32

J III 32

Mach aver jene selve sevendene sin vriheit behalden, de sine mage sin, dre van vader unde dre van mu-der [...]

Si tamen is, qui servus dicitur, suam metseptimus cum tribus ad eum iure cognationis pertinentibus

ex parte patris et tribus
ex parte matris
probare poterit libertatem.

Przejmując tekst z v. Vulgata dodaje Jaskier brakujące wyjaśnienie co do pochodzenia świadków. Inspirująco w tym kierunku mogły nań podzielać wcześniejsze teksty łacińskie, zawierające poprawny przekład²⁶⁵.

213

III 32 § 9

J III 32

[...] he vertuget ene mit twen sinen inbordegen egenen mannen.

[...] qui eum impeciit cum duobus suis cognatis [...]

Tekst Jaskiera przejęty z v. Vulgata zawiera przekład poprawny. Natomiast przytoczony przezeń w nocie marginesowej e fragment wymienia inną liczbę świadków: Textus alii habent: cum septem suis cognatis. Nie znamy tekstu łacińskiego o takim brzmieniu, natomiast 7 świadków występuje w tekście niemieckim wydania z 1528 r. oraz w głosie I („sibende”). Stąd najprawdopodobniej zaczerpnął Jaskier swą informację.

²⁶⁴ Vrat. 67; Ł 250: „Cum sex cognatis”. Sand. I 239 [211]: „metseptimus”.

²⁶⁵ Vrat. 67; Ł 250.

Iewelk man hevet sin recht
vor deme koninge.

Quilibet ius suum coram im-
perio
vel rege
obtinet.

Twórca v. Vulgata tłumaczy niemieckie terminy „koning”, „koning-
leke” przez „imperium”, „imperialis”. Jaskier na ogół tej terminologii
nie modyfikuje. Tu odstąpił od zasady, być może pod wpływem v. Vra-
tislaviensis lub Łaskiego, w których odpowiednikami wspomnianych
terminów niemieckich są „rex”, „regalis”²⁶⁶. Gdyby Jaskier częściej
dokonywał takiej zamiany, można byłoby wnioskować, że dostosowu-
je w ten sposób przepis Landrechtu Zwierciadła Saskiego do stosunków
polskich.

Sprikt men ok sin egen an,
dar ne darf he nicht vore
antworten, wan in deme
lande, dar it binnen gelegen
is.

Si etiam proprietates ali-
cuius ibi per actionem
infestetur, non ad eam,
nisi in qua proprietates est
situata, respondebit.

Si item de proprio impeta-
tur, eum respondere non
oportet extra territorium
suum.

Vrat. 68, Ł 252

Si vero super proprio impetatur, respondere non oportet extra territorium.

Cały art. III 33 u Jaskiera jest złożony z fragmentów v. Vulgata,
v. Vratislaviensis lub Łaskiego oraz własnych wstawek naszego kompi-
latora. Paragraf 4 jest dowodem na to, jak Jaskier odrzuca z niewia-
domych przyczyn poprawny tekst v. Vulgata, a przejmuje gorszy w tym
miejscu tekst v. Vratislaviensis (lub Łaskiego). Według tekstu niemiec-
kiego w razie skargi o nieruchomości (egen) pozwany ma odpowiadać
tylko w sądzie terytorialnie właściwym dla miejsca położenia spornych
dóbr. Warunek ten został wiernie oddany w v. Vulgata („nisi in terri-
torio, in quo proprietates est situata, respondebit”), niedokładnie nato-
miast w v. Vratislaviensis. „Territorium suum” należałoby w pierw-
szym rzędzie tłumaczyć jako miejsce zamieszkania, lub sąd właściwy
dla miejsca zamieszkania pozwanego. Gdyby nie było dodanego przez
Jaskiera „suum”, łatwiej można by przyjąć interpretację zgodną z tek-
stem niemieckim.

²⁶⁶ Np. Vrat. 68; Ł 252. Podobnie w v. Sandomiriensis, np. Sand. I 241 [213].

216

III 33 § 5

v. Vulgata III 35

J III 35

Vrat. 68; Ł 252

De koning scal ok
richten um egen nicht
na des mannes rech-
te, wan na des lan-
des dar it inne leget.

Rex etiam non se-
cundum hominis,
tam actricis, qu-
am rei iura,

Rex etiam iudicare
tenetur super pro-
prio non secun-
dum ius actoris
aut rei, sed secun-
dum

sed secundum
iura terre de pro-
prietate pronuntia-
bit.

ius provinciae, in
qua sistit
proprietas res petita
iudicabit.

To, co różni tekst Jaskiera od v. Vulgata, pochodzi z v. Vratislaviensis lub Łaskiego. Zwracamy uwagę na uzupełnienie do terminu „hominis”. Co prawda nie ma dlań (dla uzupełnienia) odpowiednika w tekście niemieckim, jednakże przepis z tym dodatkiem staje się jaśniejszy. Zmiana tekstu w członie drugim nie wyszła przepisowi na korzyść. Versio Vratislaviensis expressis verbis wyraża to, czego trzeba się domyślać (choć bez wysiłku) w v. Vulgata, mianowicie, że „ius terrae” to prawo ziemi, w której sporne dobra leżą. Warto jeszcze zwrócić uwagę na emendację, której dokonał Jaskier we fragmencie przejętym z v. Vratislaviensis: w miejscu „res” wstawił „proprietas”, dzięki czemu tekst zyskał na jasności.

217

III 34 § 3

v. Vulgata III 34

J III 34

Swe se ut der achte tut
unde rechtes nicht ne ple-
get, wert he des verwun-
nen, men dut ene in over-
achte, alse of he jar unde
dach in der achte hebbe
gewesen.

Qui se a proscriptione imperii
exuerit et iudicio seipsum non
sistit
de se iustitiam ministra-
turus,
denunciatur
proscriptus, illegalis et bannitus,
tamquam per annum et diem
in
proscriptione illegalitate imperii
perstitisset.

Modyfikując tekst v. Vulgata Jaskier wzorował się wyraźnie na v. Vratislaviensis lub Łaskim. I tak uzupełniający fragment „de se iustitiam ministraturus” to przeróbka Łaskiego „de se iustitiam exhibet”²⁸⁷. Zamienne użycie „illegalis et bannitus” zamiast „proscriptus” oraz

²⁸⁷ Ł 252.

„illegalitas imperii” zamiast „proscriptio” miało przyczynę chyba w chęci upodobnienia terminologii v. Vulgata do v. Vratislaviensis, w której występuje „illegalitas” i „illegalis”²⁶⁸, albo do terminologii stosowanej w ówczesnej praktyce sądowej. Merytorycznych zmian przez to Jaskier nie dokonał, w rezultacie jego tekst zawiera te same nieścisłości co v. Vulgata, a są one następujące:

Według tekstu niemieckiego, kto uwolni się od proskrypcji, a potem nie uczyni zadość prawu, gdy zostanie pokonany, popada w Oberacht tak, jakby rozciągała się nad nim proskrypcja przez rok i dzień.

Tekst Jaskiera nie zawiera odpowiednika terminu „Oberacht”, a użyte w nim określenie „illegalis et bannitus” jest odpowiednie nie dla Ober-, lecz dla Reichsacht („Königsacht”)²⁶⁹. W związku z tym przepis u Jaskiera otrzymuje następujący sens: kto po wyzwoleniu się spod proskrypcji cesarskiej (= Reichs-, Königsacht) nie czyni zadość prawu, ten po pokonaniu go popada w proskrypcję. Możemy się tylko domyślać ze zwrotu „tamquam per annum et diem in illegalitate imperii perstitisset”, że ta druga proskrypcja to coś poważniejszego.

Charakterystyczne, że identyczne zastrzeżenia budzi ten § w przekładach Konrada z Opola i Konrada z Sandomierza²⁷⁰.

218

III 36 § 1	v. Vulgata III 36	J III 36	Vrat. 68; Ł 253
[...] so werket men ene beide vrede, unde wert he gebroken, men scal ene allererst beteren sunder kamp na rechte.	[...] ambobus pax nuntietur, que si violator praeter duelli persecutionem iure emendatur.	[...] utriusque debet pax indici, que si fracta fuerit, debet ante omnia sine duello per iustitiam emendare.	[...] utriusque debet pax indici,

W tekście niemieckim (gdym kto kogo wyzwie przed sądem na pojedynek i sprawa zostanie przełożona na inny rok sądowy) obaj zostają objęci mirem. Gdy mir zostanie złamany, sprawę jego złamania należy rozpatrzyć (osądzić) przed pojedyńkiem. Przekład zdania pierwszego jest w v. Vulgata wyraźnie zdefektowany, brak w nim orzeczenia po „si”. Winien tu znajdować się zwrot „fracta fuerit” lub jego równoważnik. Z tego chyba względu odrzuca Jaskier v. Vulgata, a wstawia fragment wzięty z v. Vratislaviensis lub Łaskiego.

²⁶⁸ Vrat. 68.

²⁶⁹ „Königsacht” to termin najczęściej stosowany przez Eikego de Repgow dla oznaczenia „Reichsacht”, zob. Homeyer I, Register I, s. 393, s. v. Acht.

²⁷⁰ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 88, 291 oraz 471. Patrz też wyżej, uw. 174.

219

III 37 § 1

v. Vulgata III 37

J III 37

Swe den anderen sleit ane
wunde oder roft [...]

Qui alium sine vulnere percus-
serit aut baculaverit
depilaverit
correxeritque [...]

Zazwyczaj v. Vulgata cechuje dążność do oderwania się od kazuistyki i tworzenia norm w miarę ogólnych, abstrakcyjnych. Tu jednak obserwujemy coś zgoła odmiennego, rozbudowę kazusów, przy jednocześnie niezgodności z tekstem niemieckim. Jaskier tę niezgodność częściowo likwiduje, dodając brakujący odpowiednik niemieckiego terminu „roft” („depilaverit”). Być może działa pod wpływem wcześniejszych tekstów łacińskich, którym ten rodzaj naruszenia nietykalności cielesnej jest znany²⁷¹.

220

III 39 § 2

J III 39

[...] so is he immer sin pant vor dat gelt.

[brak]

Artykuł III 39 § 2 traktuje o niewypłacalnym dłużniku. Gdy nie ma poręczyciela, sędzia wydaje go wierzycielowi. Jeśli ucieknie lub opuści wierzyciela, nie uwolni się od długu, lecz jest zawsze zastawem, przedmiotem ciężenia. Ostatni człon nie występuje w v. Vulgata. Brak go też u Jaskiera, który cały art. III 39 przejął z tej wersji. Łukę Jaskier wypełnia w ten sposób, że przytacza w nocie marginesowej brakujący fragment, a czerpie go z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 70, Ł 258

J III, nota b

sed est

Alii textus addunt:
quia ut sic

vadium actoris pro debito

semper

pignus erit suum loco debiti.

Zwracamy uwagę na zastąpienie „vadium” terminem „pignus”.

221

III 40 § 2

v. Vulgata III 40

J III 40

Vrat. 71

Swe so penninge oder
silver gelden scal,

Qui nummos vel
argentum solvere

Qui parietes pre-
bet pro nummorum

²⁷¹ Vrat. 68; Ł 253; Sand. I 246 [218].

budet he dar wedde vor, he n'is dar me- de nicht ledich, er gelovede ne sta al- so.	debet, et pro hoc pignora praeberit aut multas, non nisi hoc in pro- missione continetur, liberetur.	debito vel argenti, per hoc non est liber, nisi sic pactum fuerit inter ipsos.
---	---	--

W v. Vulgata zbędny jest zwrot „aut multas”. Wprawdzie „wedde” ma dwa znaczenia — Geldstrafe i Pfand²⁷², jednakże w przytoczonym fragmencie termin ten użyty został w znaczeniu zastawu²⁷³. Słusznie zatem Jaskier opuszcza ten zbędny zwrot. Prawdopodobnie czyni to pod wpływem v. Vratislaviensis, z której przejmuje, nieco go tylko stylistycznie zmieniając, fragment „per id [...] fuerit.”, choć merytorycznie nie różni się on od odpowiadającej mu części v. Vulgata.

222

III 43 § 2	v. Vulgata III 43	J III 43	Vrat. 73
Swes he sek aver underwint mit jenes willen, des it dar is [...]	Si autem assumptio rerum cum possidentium facta fuerit voluntate [...]	Quicquid vero cum consensu veri domini accipit [...]	

Tekst niemiecki: kto bierze rzecz za zgodą tego, do kogo ona należy... Versio Vulgata określa tego, do kogo rzecz należy, mianem posiadacza, natomiast v. Vratislaviensis — mianem właściciela. Jaskier chyba słusznie przejmuje tekst v. Vratislaviensis²⁷⁴.

223

III 44 § 3	J III 44
[...] to also gedaneme rechte, alse en noch de late hebben [...]	[...] talia imponentes eis iura, quemadmodum adhuc consistunt in conditionibus latinorum [...]

Dalszy ciąg kłopotów z terminem „late”. Tym razem jednak Jaskier pozostawia tekst v. Vulgata bez komentarza i nie sięga do wcześniejszych tekstów łacińskich²⁷⁵.

²⁷² Zob. Eckhardt, Ssp. MGH, Glossar, s. 172, s. v. wedde.

²⁷³ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 91.

²⁷⁴ Z dosłownym tłumaczeniem spotykamy się w v. Sandomiriensis: „cum unius voluntate, cuius est” (Sand. I 256 [228]). Co do Łaskiego patrz Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 475.

²⁷⁵ Patrz wyżej uw. 14.

224

III 45 § 4

v. Vulgata III 45

J III 45

De birgelden unde de
plechhaften [...]

Paganis

vero seu censualibus [...]

Oba terminy niemieckie, określające różne kategorie chłopów feudalnie zależnych, sprawiały już kłopot autorom wcześniejszych przekładów²⁷⁶. Również twórca v. Vulgata miał, jak widać, trudności ze znalezieniem dla nich właściwych łacińskich odpowiedników. Objęcie obu tych kategorii wspólnym mianem „pagani” nie jest trafne. Termin „pagani” jest na tyle ogólny, że obejmuje wszystkich wieśniaków, tymczasem inne kategorie, poza birgelden i plechhaften, występują jeszcze w dalszych paragrafach tego artykułu (np. lantseten w § 6). Nie udało się Jaskierowi próba poprawienia tekstu, bowiem „censuales” to też „pagani”. W tekście niemieckim terminowi „censuales” odpowiada termin „plechhaften”. W rezultacie brak w tekście Jaskiera odpowiednika dla „birgelden” = Abgabepflichtiger²⁷⁷.

225

III 45 § 7

v. Vulgata III 45

J III 45

Twentich scillinge, unde ses
penninge unde en hellinge
is der late bute [...]

Viginti solidi et sex nummi
cum quadrante est emenda la-
tinorum

(alii textus habent agrico-
larum).

Dalszy ciąg nieporozumień z terminem „late”²⁷⁸. Tym razem jednak Jaskier tekst v. Vulgata poprawia. Owe „alii textus” to, jak się wydaje, v. Vratislaviensis lub Łaski, w obu bowiem spotykamy określenie „agricolarum vel rusticorum”.

226

III 45 § 8

J III 45

[...] dagewarchten [...]

[...] dediticii [...]

„Dagewarchten” są w v. Vulgata tłumaczeni zwykle przez „dediticii”, co też Jaskier przejmuje bez wahania²⁷⁹. Tym razem jednak powołał

²⁷⁶ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 93, 293 oraz zestawienie na s. 175—176.

²⁷⁷ Zob. Eckhardt, *Ssp MGH, Glossar*, s. 149, s. v. birgelde.

²⁷⁸ Patrz uw. 14, 223.

²⁷⁹ O zakresie zmian dokonywanych przez Jaskiera w terminologii v. Vulgata świadczy tab. 7.

nasz kompilator w nocie marginesowej tekst inaczej określający tę kategorię chłopów. Pochodzi on z v. Vratislaviensis z tym, że Jaskier swoim zwyczajem poddaje go obróbce stylistycznej.

Vrat. 74

J III 45, nota f

diurni laboratores seu hortulanj.

Alii textus habent:

hortulanorum seu illorum, qui diurni laboratores sunt.

227

III 45 § 9

v. Vulgata III 45

J III 45

Papen kindere [...]

Ordinatorum

seu clericorum

filiis [...]

Uzupełnienie Jaskiera sprawia, że tekst przekładu staje się w polskich warunkach jaśniejszy. U nas bowiem termin „ordinatus” w znaczeniu osoby stanu duchownego występuje w źródłach nader rzadko²⁸⁰. W v. Vratislaviensis (i w Łaskim) „papen kindere” oddano przez „filii clericorum”²⁸¹, uzupełnienie Jaskiera miało chyba na celu dostosowanie terminologii tekstu v. Vulgata do używanej w Polsce.

228

III 47 § 1

v. Vulgata III 47

J III 47

Vrat. 74; Ł 263

Swe dem anderen des
sines icht nimt mit
gewalt, oder ane sine
witscap [...]

Quicquid aliquid
aliis iniuriōse ab-
stulerit [...]

Quicumque alteri
quicquam iniurio-
se, violenter, vel
praeter eius vo-
luntatem abstulerit
[...]

Qui rem alienam
accipit violenter,
vel absque scire
ipsius [...]

Tekst niemiecki wyróżnia dwa rodzaje zaboru cudzej rzeczy:

a) przy użyciu siły — „mit gewalt”,

b) bez wiedzy dotychczasowego posiadacza — „ane sine witscap”.

W v. Vulgata oba te rodzaje zaboru zostały określone jednym zwrotem „iniuriōse abstulerit”, a tym samym zanikły subtelności w charakterystyce zaboru. To prawdopodobnie skłoniło Jaskiera do odrzucenia tekstu v. Vulgata, być może pod wpływem v. Vratislaviensis lub

²⁸⁰ Jest to raczej termin właściwy dla łaciny kościelnej, tego przynajmniej zdania jest Forcellini: „3) Item apud scriptores ecclesiasticos ad sacrum ordinem in Ecclesia Dei promotus”, *op. cit.*, t. IV, s. 438, s. v. Ordinatus.

²⁸¹ W Sand. I 261 [233]: „sacerdotum filii”.

Łaskiego zawierających przekład poprawny²⁸². Jednakże tekst Jaskiera nie jest stamtąd żywcem przejęty, lecz stanowi kompozycję naszego kompilatora. Kompozycja to przy tym nie udana.

Do wieloznacznego „iniuriose” dodaje Jaskier „violenter”, które użyte z a m i a s t „iniuriose” poprawiłoby tekst, lecz wstawione o b o k tego terminu niewiele daje. „Praeter voluntatem” jest określeniem na tyle szerokim, że obejmuje oba rodzaje zaboru, stąd nie można uznać go za właściwy odpowiednik niemieckiego „ane sine witscap”. Szkoda, że Jaskier nie przejął tym razem tekstu v. Vratislaviensis bez zmian.

229

III 47 § 1	v. Vulgata III 47	J III 47	Vrat. 74; Ł 263
[...] is si luttel oder vele [...]	[brak]	[...] sive sit mul- tum sive parvum [...]	[...] si parvum sit aut multum [...]

Brakujący w v. Vulgata fragment uzupełnia Jaskier tekstem zaczerpniętym z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego²⁸³.

230

III 47 § 1	v. Vulgata III 47	J III 47
[...] oder sweren dat he's nicht weder geven ne moge [...]		Sed si auferens ablatam rem habere non posse iuraverit [...]

Przekład zły. W oryginale zaborca cudzego mienia ma to mienie zwrócić albo przysiąc, że zwrócić nie może. W tekście Jaskiera, przejętym z v. Vulgata, drugi wariant brzmi inaczej, zaborca ma przysiąc, że rzeczy (zabranej) mieć nie może (łacińskie „habere non posse” nie dopuszcza innej interpretacji). Przekład poprawny w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich²⁸⁴.

231

III 47 § 2	J III 47
Singende vogle aver unde klemmende, unde winde unde hesshunde unde brac-	Venatile cum venatili in valore simili, dummodo hoc iuretur, persolvatur.

²⁸² Korzysta Jaskier z tych wersji w dalszych partiach tego paragrafu, zob. uw. 229.

²⁸³ Przemawia za tym powołanie tekstu z tych źródeł wziętego w nocie marginesowej c do art. III 47. Gdyby nie to, można byłoby mniemać, że korekty dokonał Jaskier podczas konfrontacji v. Vulgata z tekstem niemieckim i sam przetłumażył opuszczony fragment.

²⁸⁴ Patrz uw. 229.

ken mach men wol gelden mit eneme
 erme geliken, de also gut si, of men it
 geweret oppe'n hilgen.

Przekład tego fragmentu jest w v. Vulgata niedokładny. Wymienione zostało w niej wyłącznie ptactwo, a pominięte inne zwierzęta. Jaskier tę niedokładność zauważył i przytoczył w nocie marginesowej fragment będący wiernym przekładem tekstu niemieckiego, a zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub Łaskiego.

Vrat. 74; Ł 263

J III 47, nota c

Textus vetustiores ultra id, quod sequitur, habent:

Aves cantantes aut unguibus stringentes

aut

canes leporarii aut sagaces aut molossi per sibi similia solvuntur, dummodo iuretur hoc aequo valori.

Idem est in pastoricis et aliis canibus, et non persolvuntur tritico, ut vulgo dicitur, vide infra ar. XLIX.

Tekst członu ostatniego („Idem est [...] vide infra ar. XLIX”) zaczerpnął Jaskier z glosy²⁸⁵.

232

III 48 § 1

v. Vulgata III 48

J III 48

Vrat. 74; Ł 263

[2] Belemet he't, he
gilt it mit deme ha-
 lven dele unde ane
 bute [...]

Qui vero id mutilatus,
 cum suo dimidio liberatur
 verigeldo et sine emenda

si iuraverit

non spontanee fecisse. quod sponte non fecerit.

Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata, dodaje doń Jaskier fragment wzięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego. Jego niemiecki odpowiednik występuje tylko w nielicznych rękopisach²⁸⁶.

²⁸⁵ Identycznie brzmi glosa zamieszczona na końcu tekstu łacińskiego art. III 47 w wydaniu z 1528 r., patrz tab. 4.

²⁸⁶ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 12—13, pkt e.

233

III 51 § 1

J III 51

[2] Dat hun gilt men mit enem halven
penninge [...]

Pullus cum dimidio nummo.

Tekst Jaskiera, przejęty z v. Vulgata, zawiera poprawny przekład. W nocie marginesowej natomiast Jaskier przytacza tekst nieznanego pochodzenia, w którym wymiar odszkodowania jest inny.

J III 51, nota a

Alii textus habent: cum denario.

234

III 51 § 1

v. Vulgata III 51

J III 51

[2] Dat hun gilt men mit
enem halven penninge, de aneta et auca cum num-
anet also. De gans mit mo persolvetur [...]
enem penninge [...]

Pullus cum dimidio nummo,
Aneta totidem, auca autem
cum nummo persolvetur.

Przejmując tekst z v. Vulgata wydania z 1528 r. poprawia Jaskier błędny wymiar wergeldu za kaczkę. Pomocny w tym względzie mógł być dlań jedynie tekst v. Vulgata wydania bazylejskiego z 1474 r.²⁸⁷ Wcześniejsze teksty łacińskie z terenu polskiego zawierają ten sam błąd co v. Vulgata wydania z 1528 r.²⁸⁸

235

III 51 § 1

v. Vulgata III 51

J III 51

Dat volen vor enen scillinge binnen sime sogē, unde der hofwart also. Den hunt, den man scapode het, mit dren scillingen, unde dat suert unde dat iarege swin. Dat rint mit vir scillingen.

Canis custodiens curiam, seu canis fundi sicut et is, qui ovile sequitur, tribus solidis. Animalis porcus et pecus domesticum quatuor solidis.

Między tekstem Jaskiera a niemieckim w tym krótkim fragmencie istnieją trzy różnice, które ze względów technicznych przedstawiamy w jednej uwadze.

1. W tekście niemieckim mamy zróżnicowane opłaty za psa. Inaczej płaci się za stróża domu, a inaczej za pilnującego owiec. W przejętym

²⁸⁷ „Aneta eodem modo. Et auca cum nummo persolvatur”.

²⁸⁸ Vrat. 75: „Gallina recompensatur obulo, anas vel auca denario”. Ł 265: „aneta et aucam denario”.

przez Jaskiera z v. Vulgata tekście brak tego zróżnicowania, występuje ono natomiast w v. Vratislaviensis, co nie uszło uwadze naszego kompilatora, który odnośny fragment tej wersji podał w nocie marginesowej.

Vrat. 75

J III 51, nota c

Textus antiqui habent:

canis

fundum

custodiens

curiam etiam in XII, canis custos ovium
in

uno solido. Pastoricus vero

tribus

exsolvitur

solidis.

Zwracamy uwagę, że różniący tekst Jaskiera od v. Vulgata początek zdania też najwidoczniej pochodzi z v. Vratislaviensis. Charakterystyczne, że Jaskier nie waha się wykorzystać v. Vratislaviensis dla zmian stylistycznych w v. Vulgata, natomiast różnice merytoryczne między tymi wersjami odnotowuje w notach marginesowych.

2. W v. Vulgata brak przekładu terminu „dat suert”²⁸⁹. Następczał on sporo kłopotów tłumaczom *Zwierciadła Saskiego*, a także kopistom przepisującym tekst niemiecki²⁹⁰. Ze względu na błędny przekład tego terminu nie mógł Jaskier znaleźć pomocy w poprzedzających go tekstach łacińskich²⁹¹.

3. Tekst niemiecki przewiduje inne opłaty za świnie, a inne za wołu, v. Vulgata natomiast to zróżnicowanie opuszcza. Tym razem Jaskier błędu nie usuwa, choć poprawny przekład zawierają wcześniejsze teksty łacińskie²⁹².

236

III 51 § 1

J III 51

[3] [...] de brut gans unde brut henne
mit dren penningen [...]

Auca vero ova ponens et gallina tribus
nummis persolventur.

²⁸⁹ Według Homeyera suort, swert = Eber (kiernoz, knur); zob. Homeyer I, s. 345, ods. 18, 19. Na usprawiedliwienie tłumaczy trzeba dodać, że ber = Eber występuje w dalszej części § 1 („Den vulwassen ber”) i wergeld zań wynosi tam 5 szylingów.

²⁹⁰ Homeyer I, s. 345, ods. 18, 19.

²⁹¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 96, 295. i zestawienie na s. 176.

²⁹² Vrat. 75; Ł 265: „animal seu pecus domesticus quatuor solidos”. Sand. I 264 [236]: „bos quatuor solidos”.

Tekst niemiecki traktuje o gęsi i kwoce, wychowujących pisklęta, natomiast v. Vulgata o gęsi i kurze znoszących jajka. Jaskier różnicę spostrzegł i dał w nocie marginesowej tekst poprawnie brzmiący, zaczerpnięty z v. Vratislaviensis.

Vrat. 75

J III 51, nota b

Textus vetustiores ita legunt:

auca nutriens et gallina tempore nutritionis.

237

III 51 § 1

v. Vulgata III 51
(wyd. 1474 r.)

J III 51

[9] Den vulwassen ber [...]

Verrem

plene etatis similimodo	similimodo computando ple-
[...]	ni aetatis [...]

Brak przekładu tego fragmentu w v. Vulgata wydania z 1528 r. Jaskier sięgnął po tekst do v. Vulgata wydania bazylejskiego z 1474 r.²⁹³

238

III 51 § 1

J III 51

[10] Den mul mit achte scillingen unde den tochossen unde den veltsterken. Andere veltperde, de to vulleme arbeite dogen, mit twelf scillingen.

Bos aratrum trahens, asinus, mulus, et equa, cum octo solidis, item equi ad laborem valentes duodecim solidis solvuntur.

W v. Vulgata, skąd Jaskier tekst bierze, budzi zastrzeżenia tłumaczenie „veltsterken” przez „equa”. Poprawnie powinno być „equi indomiti” lub „equi campestris”. Brak przymiotnika może jest zwykłym błędem drukarskim. Jakieś wątpliwości musiały nurtować Jaskiera, skoro w nocie marginesowej przytoczył poprawny przekład tego fragmentu, pochodzący z v. Vratislaviensis.

Vrat. 75

J III 51, nota d

Alii textus ita legunt:

iumentum et alii equi campestris ad plenum laborem apti

XII solidis

etc.

²⁹³ Ów brak w wydaniu z 1528 r. może należałoby uzasadnić tym, że o kierno-
zie, ale określonym innym terminem (suert, swort) jest mowa w zdaniu szóstym
tegoż paragrafu, patrz wyżej ods. 289.

239

III 51 § 1

v. Vulgata III 51

J III 51

Riddereperde aver, ors unde
teldere unde runciden
[...]

Dextrarius autem cursoribus et
ambulatoribus
equus militum [...]

Przejmując tekst z v. Vulgata dodaje Jaskier pominiętego wśród wyliczanych rodzajów koni konia rycerskiego. Poprawny przekład zawierają wcześniejsze teksty łacińskie i prawdopodobnie pod wpływem v. Vratislaviensis lub Łaskiego dokonał Jaskier tego uzupełnienia²⁹⁴.

240

III 56 § 2

v. Vulgata III 56

J III 56

So hevet de vronne bode de
gewalt, dat he panden unde
bestedegen mut, unde vron-
nen iewelken man, unde sin
gut mit rechte, dar he mit
ordelen to gegeven wert,

[...] tunc

Et extunc

pignorandi

atque

arestandi,

detinendique unumquemvis
et bona illorum

preco, quando ad hoc facien-
dum pronuncietur, habebit
potestatem.

auctoritatem.

Tekst niemiecki wylicza szczegółowo uprawnienia woźnego sądowego. Wolno mu mianowicie, na podstawie orzeczenia sądowego ciężać, położyć areszt na dobrach, a także uwięzić. W v. Vulgata brak wzmianki o uwięzieniu, co Jaskier uzupełnia. Ponadto v. Vulgata na określenie orzeczenia sądowego, jako podstawy działania woźnego, używa mało precyzyjnego zwrotu „quando ad hoc faciendum pronuncietur”, nie wiadomo bowiem kto ma dopełnić owej „pronuntiatio”. Wydaje się, że ta właśnie niedokładność skłoniła Jaskiera do powołania w nocie marginesowej poprawniej brzmiącego fragmentu, wziętego z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

Vrat. 77; Ł 268

J III 56, nota a

ad quem

Alii textus habent:
quando ad id

fuerit

expetitus et

per sententiam assignatus

seu destinatus.

²⁹⁴ Vrat. 75; Ł 265; Sand. I 264 [236]: „Equis militum et dextrariis ambulatoribus et runcinis”.

Stylistyczne zmiany, dokonane przez Jaskiera w powyższym fragmencie, pozostały bez wpływu na sens przepisu.

241

III 57 § 1

J III 57

[...] of he an deme rechten geloven twi-
velet, oder sin echte wif let, oder God-
des hus tostoret.

[...] qui sunt haeresis, matrimonii dis-
tractio et sacrilegii (sic, podkr. Z. R.)
[...]

Jeśli „sacrilegium” odczytać jako świętokradztwo, to tekst Jaskiera odbiega od niemieckiego. Być może z tego względu przytoczył Jaskier w nocie marginesowej fragment będący dokładniejszym tłumaczeniem, a zapożyczony z v. Vratislaviensis.

Vrat. 77

J III 57, nota c

Alii legunt:
aut ecclesias destruxerit consecratas.

242

III 58 § 1

v. Vulgata III 58

J III 58

Des rikes vorsten ne sco-
len nenen leien to herren
hebben, wan den koning.

Principes Imperii nullum domi-
num praeter regem habere de-
bent

saecularem.

Tekst niemiecki: książęta Rzeszy nie mogą mieć (nad sobą) żadnego pana świeckiego prócz króla. Versio Vulgata zawiera przekład poprawny, natomiast Jaskier opuszcza wyraz „saecularem” i w rezultacie norma w jego tekście jest niezgodna z normą zawartą w tekście niemieckim. Poprawny przekład zawiera m. in. v. Vratislaviensis, z której Jaskier przejmuje niemal cały § 2²⁹⁵.

243

III 61 § 1

J III 61

Over achten weken scal de greve sin
ding ut leggen buten den bundenen da-
gen to echter dingstat, dar de sculteite
unde scepen unde vrone bode si.

Post decem et octo hebdomadas comes
suum iudicium in legitimo iudiciali ter-
mino, ubi scabini, praefectus et praeco
sunt praesentes, extra dies feriales et
ligatos debet pronuciare.

²⁹⁵ Vrat. 78; Ł 271: „nullum laicum dominum”. Tak samo w Sand. I 272 [244].
Co do pochodzenia tekstu § 2 patrz tab. 3.

Przekład jest zgodny z oryginałem. Wprawdzie nie wspomina się w nim (w przekładzie) *expressis verbis* o miejscu, w którym sąd ma się odbywać (to echter dingstat), ale ten warunek da się wyinterpretować ze zwrotu „ubi scabini, praefectus et praeco sunt praesentes”.

Mimo to Jaskier przytacza w nocie marginesowej fragment przekładu bardziej wiernego, zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub Łaskiego, nieco tylko stylistycznie zmieniony.

Vrat. 79; Ł 272

J III 61, nota a

[...] *textus vero vetustiores ita legunt articulum istum:*

Comes quilibet

debet indicare iudicium suum ad XVIII
septimanas

iudicium suum semper indicare debet in
decemocto septimanis

extra tempus feriatum in loco legalium iudiciorum, ubi

assint

scultetus et scabini et preco generalis
affuerint.

244

III 61 § 4

J III 61

Gerichtes scolen warden alle de ding-
pflichtich sin van des dat de sunne op
geit wante to midden dage, of de richte-
re dar is.

Omnes illius iurisdictionis ab ortu solis,
si iudex ibi fuerit, usque ad meridiem
iudicium debent expectare.

Przepis ustala, jak długo należy wyczekiwać w sądzie (być do dyspozycji sędziego) gdy sędzia jest obecny. Tych, których obowiązek ten dotyczy określa tekst niemiecki „alle de dingpflichtich sin”. Chodzi tu, jak się wydaje, o wszystkich, którzy w związku z rozpatrywaną sprawą winni stawić się przed sądem, może też o osoby pełniące w sądzie określone funkcje²⁹⁶. Tak tekst niemiecki rozumieł Konrad z Opola (Vrat. 79, „omnes ad hoc astricti”) i Konrad z Sandomierza (Sand. I 276 [248], „hii, qui citati sunt, vel alios citaverunt”). Versio Vulgata wymaga obecności w sądzie wszystkich mieszkańców okręgu sądowego, bo tylko taką widzimy możliwość rozumienia zwrotu „omnes illius iurisdictionis”. Gdy zechcemy ratować tekst i założymy, że obowiązek ten ciąży na tych mieszkańcach okręgu sądowego, którzy winni być obecni ze względu na rozpatrywaną sprawę, próba okaże się nieudana,

²⁹⁶ Według Eckhardta „dingpflichte = Gerichtspflichtig” (idem, Ssp MGH. Glossar, s. 151, s. v. dingpflichte). Według Schwerina „dingpflichtig = verpflichtet zum Ding zu erscheinen” (idem, Ssp, Wörterverzeichnis, s. 147, s. v. dingpflichtig).

bowiem przed sądem winny niekiedy stawić się osoby z innych okręgów sądowych.

245

III 62 § 3

J III 62

Ok sin twei ercebiscopdum in'me lande
to Sassen [...]

Quatuor Archiepiscopatus in Saxonia re-
periuntur [...]

Różnicę w ilości arcybiskupstw saskich Jaskier zauważył i przytoczył w nocie marginesowej tekst poprawny.

J III 62, notą b

Textus Germanicus habet: duo Archiepiscopatus in Saxonia inveniuntur et cum quindecim Episcopatus.

Zwróćmy uwagę, że Jaskier powołuje się tu na „textus Germanicus”, a nie na teksty łacińskie. Otóż nie ma art. III 62 w v. Vratislaviensis ani w Łaskim²⁹⁷. Jest co prawda w v. Sandomiriensis, z tej wersji jednak nasz kompilator nie korzystał. Co do tekstów niemieckich, istnieje kilka rękopisów, w których istotnie jest mowa o czterech arcybiskupstwach. Są to wszakże rękopisy, o których w związku z tekstem Jaskiera nie wspomina się w literaturze²⁹⁸. Źródło swojej informacji miał zresztą Jaskier pod ręką, w głosie bowiem do tegoż artykułu czytamy: „[...] Codices nonnulli, tum et textus Germanicus, nonnisi duos archiepiscopatus ponunt in Saxonia [...]”.

246

III 63 § 3

v. Vulgata III 63

J III 63; Vrat. 80

Vestinge nimt deme manne
sin lif, of he begrepen wert
dar binnen, unde nicht sin
recht, swo lange he dar in-
ne is.

Proscriptio
in ea comprehensum dam-
nat non in iure, sed in
vita, et hoc fluxu tem-
poris non aboletur.

hominem morti condemnat,
si in ea fuerit deprehensus.
Ius autem sibi non aufert,
nisi in ea diu contumaci-
ter perseveret.

W tekście niemieckim proskrypcja zabiera człowiekowi życie, gdy podczas jej trwania zostanie ujęty. Proskrybowany jednak nie traci praw, bez względu na to, jak długo w tym stanie pozostaje. Versio Vulgata zawiera przekład zgodny z podstawowym tekstem niemieckim. Jaskier natomiast czerpie tekst z v. Vratislaviensis, w której wpływ

²⁹⁷ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 2, s. 306.

²⁹⁸ Są to rękopisy: 1) haski-berliński nr 3 (nr 374), 2) wrocławski II F 6. Homeyer wymienia jeszcze druk Zobla, z tego źródła jednak Jaskier już korzystać nie mógł. Zob. Homeyer I, s. 358, ods. 15.

czasu ma odmienne znaczenie: chyba że długo, krnąbrnie w tym stanie pozostaje²⁹⁹.

O sumienności naszego kompilatora dobrze świadczy to, że jednak w nocie marginesowej daje odmianę tekstu łacińskiego merytorycznie zgodną z v. Vulgata i podstawowym tekstem niemieckim:

J III 63, nota b

Alii textus legunt: quantumcunque etiam in ea perseveraverit". Zaczepnął ją z glosy do tegoż artykułu: „In annotationibus in fine textus ubi habetur: Quantumcunque in ea penseveraverit etc”³⁰⁰.

247

III 64 § 3

v. Vulgata III 64

J III 64; Vrat. 80

Deme hertogen weddet ok
ten punt iewelk edele man.

Duci decem talenta praestet
quilibet generosus

seu nobilis pro mulcta, cu-
lus est patria infra duca-
tum.

Przekład w v. Vulgata jest dobry. To co dodaje doń Jaskier jest całkowicie zbędne i nie ma odpowiednika w tekście niemieckim. Pochodzi natomiast ta wstawka z v. Vratislaviensis. Mamy tu do czynienia z rzadko zdarzającym się przejęciem przez Jaskiera błędnego tekstu z tej wersji³⁰¹.

248

III 64 § 5

v. Vulgata III 64

J III 64; Vrat. 80

[5] Den ban liet men ane
manscap.

Bannus sine osculo est
conferendus.

Bannum confertur sine do-
mino.

Według tekstu niemieckiego bannus królewski nadaje się bez przysięgi lennej. Jaskier odrzuca poprawny przekład v. Vulgata, a przejmuje błędne tłumaczenie Konrada z Opola³⁰².

²⁹⁹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, s. 13, pkt g. Identyczna różnica występuje też w v. Sandomiriensis I redakcji (zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 300) i w Łaskim (Ł 273), który przejął tekst z v. Vratislaviensis, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 4.

³⁰⁰ Jaskier, *op. cit.*, fol. 143v. W związku z tym sprostowania wymaga uwaga Szczerbica: „Wywołanie zbawia gardła tego, który w nim będzie poiman, ale mu prawa jego nie narusza, wyjąwszy by długo upornie w nim leżał. W Niemieckim stoi iakokolwiek długo by w nim leżał [...] Nie tylko w „Niemieckim” lecz także w tekście Jaskiera tak „stoi”; *op. cit.*, s. 458, s. v. wywołany.

³⁰¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 99.

³⁰² *Ibidem*, uw. 100. W v. Vratislaviensis jest „sine dominio”. „Sine domino” u Jaskiera należy chyba potraktować jako błąd pisarski lub drukarski.

249

III 68 § 1

J III 68

De richtere scal to deme ersten mit
eneme bile dre slege slan [...]

Judex siquidem debet primo in castrum
vel in tignum tres ictus verberare [...]

Versio Vulgata nie tłumaczy zwrotu „mit eneme bile”, pominięte zatem zostało narzędzie, przy pomocy którego sędzia ma wykonać owe „ictus”. Ssensu merytorycznego przepis w wyniku tego opuszczenia nie zmienił, Jaskier jednak skwapliwie informuje w nocie marginesowej:

J III 68, nota a

Alii textus addunt: securi [...]. Tak jest w v. Vratislaviensis i w Łaskim³⁰³.

Dziwić może sposób korygowania tekstu. Drugie zdanie tego § zostało przejęte w całości właśnie z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, prościej zatem było także zdanie pierwsze stamtąd przejąć, zamiast sporządzać notę marginesową³⁰⁴.

250

III 68 § 1

J III 68

De richtere [...] dar scolen de lantlude
to helpen mit howen unde mit rammen.

Judex siquidem [...] et ad hoc villani
debent excidendo et destruendo adiuuare.

Przekład tego fragmentu jest w v. Vulgata niedokładny. W tekście niemieckim obowiązek spieszenia sędziemu z pomocą do burzenia grodu lub domu spoczywa na „de lantlude”, to jest mieszkańcach okręgu sądowego, temu sędziemu podległego. Ci, na których ten obowiązek ciąży, zostali w v. Vulgata określani mianem „villani”, a to już nie to samo.

Jaskier tym razem rozbieżności nie dostrzegł, choć miał pod ręką poprawny tekst v. Vratislaviensis lub Łaskiego, z których w tymże artykule korzystał³⁰⁵.

251

III 70 § 1

v. Vulgata III 70

J III 70

Swar men nicht ne dinget
under koninges banne, dar
mut iewelk man wol ordel

Ubi vero sub banno non iudica-
tur imperiali, ibi quilibet
alium sententiabit contra alium sententiam in-

³⁰³ Vrat. 81; Ł 277.

³⁰⁴ Patrz tab. 3.

³⁰⁵ Vrat. 81: „indigene”. Ł 277: „indigene et terrigeni”. Sand. I 285 [257]: „terrigeni”.

vinden unde tuch sin over
den anderen, den men
nicht rechtlos bes- qui non est
celden ne mach [...] rationabiliter increpandus

venire et testimonium dare
poterit,
dummodo
rationabiliter increpandus
non venit.

Tekst niemiecki: gdzie sądzi się bez bannusa królewskiego, każdy może wynaleźć wyrok przeciw drugiemu i być świadkiem, jeśli nie jest „rechtlos”. W v. Vulgata:

- a) „ordel vinden” zostało niezbyt ściśle oddane przez „sententiabit”,
- b) brak przekładu fragmentu o świadku — „unde tuch sin”,
- c) zwrot „den men nicht rechtlos beselden ne mach” został oddany przez mało precyzyjne określenie „qui non est rationabiliter increpandus”.

Przejmując tekst v. Vulgata usuwa Jaskier niedokładności wymienione pod a) i b), trzecią jednak pozostawia.

252

III 73 § 1

J III 73

Nimt aver en vri scepensbare wif enen
birgelden oder enen lantseten [...]

Si vero pagana aut villica bannito co-
puletur [...]

Tekst niemiecki, gdy kobieta ze stanu ławniczego wyjdzie za mąż za mężczyznę z grupy „birgelden” czy „lantseten” (to jest w hierarchii społecznej niżej od niej stojącego)... Tekst Jaskiera, przejęty z v. Vulgata, zawiera odmienną sytuację: gdy kobieta-wieśniaczka wyjdzie za mąż za mężczyznę ze stanu ławniczego (to jest stojącego od niej wyżej w hierarchii społecznej)... Istnieje kilka tekstów niemieckich z taką właśnie odmianą, wśród nich rękopis zgorzelecki oraz druk bazy-lejski z 1474 r.³⁰⁶

W nocie marginesowej Jaskier cytuje tekst łaciński, zgodny z brzmieniem podstawowego tekstu niemieckiego, zapożyczony z v. Vra-tislaviensis.

Vrat. 83

J III 73, nota a

indigene

Textus vetustiores hunc textum ita le-
gunt:

si mulier orta de idoneo scabinis nubat tabernario aut
colono seu villico

simplici

et cum ipso pueros procreat [...]

genita ex ea proles etc.

³⁰⁶ Homeyer I, s. 368, ods. 2. Tak też brzmi tekst niemiecki w wydaniu z 1528 r.

253

III 75 § 1

v. Vulgata III 75

J III 75

An egene is recht lifgetucht
der vrowen [...] unde an
lene nicht [...]

In proprietatibus vera donatio
seu vitae provisio fit mul-
et non in feudo consis- ieris et non in feudo.
tit mulierum,

§ 2

Len bi eres mannes live is
er gedinge; na eres man-
nes dode is it er rechte len.

Feudum marito vivente propter
nuptias est mulieris donatio,
ipso mortuo eius feudum ap-
pellatur.

W v. Vulgata tak „lifgetucht” jak „gedinge” zostały oddane przy pomocy tego samego terminu „donatio propter nuptias” z tym, że w § 1 owego szczególnego charakteru „donatio” (propter nuptias) trzeba się domyslać, choć bez większego trudu. Przejmując tekst łaciński z v. Vulgata stara się go Jaskier ulepszyć w § 1 w ten sposób, że do „donatio” dodaje „seu vitae provisio” i zabieg ten jest udany. Prawdopodobnie podziałała nań inspirująco v. Vratislaviensis, z której przecież obficie korzystał, a w której właśnie „vitae provisio” występuje w § 1. Nie poprawił natomiast Jaskier przekładu następnego paragrafu być może dlatego, że w v. Vratislaviensis i w Łaskim nie ma technicznego odpowiednika dla „gedinge”, lecz określenie opisowe „si feudum sic ei tempore viri ordinant, eius erit feudum post mortem ipsius”³⁰⁷.

254

III 76 § 3

v. Vulgata III 76

J III 76

Vrat. 83; Ł 279

Nimt en man ene we-
dewen, de egen oder
len oder lifgetucht
oder san tinsgut he-
vet [...]

Copuletur vero si-
bi quis viduam,
proprietatem, feu-
dum aut dotali-
tium habentem [...]

Qui uxorem duxe-
rit viduam
sed
habentem feudum,
proprium
aut dotalitium, aut
vitae provisionem,
aut terram censua-
lem [...]

W v. Vulgata nie ma wzmianki o dobrach czynszowych i prawdopodobnie to skłoniło Jaskiera do zastąpienia całego zdania tekstem wziętym z v. Vratislaviensis lub Łaskiego, w którym ten rodzaj dóbr został wymieniony. W przejętym tekście Jaskier również dokonuje uzupełnienia, wstawia mianowicie „dotalitium”, który to termin w v. Vul-

³⁰⁷ Vrat. 83; Ł 279.

gata oddaje niemiecki „lifgetucht”. Prawdopodobnie miało być „dotatium seu vitae provisio”, a brak „seu” należy chyba traktować jako błąd drukarski (lub pisarski).

255

III 76 § 4

J III 76

[...] unde he n'is dar nemande nicht
pflichtich af to geldene plege noch tins.
dar se nen tinsgelt af sculdich ne was.

Census autem sed nec quicquam de his
solvere tenebitur, de quibus ipsa dum
vixerat nihil persolvebat.

Tekst niemiecki: (mąż po śmierci żony) nie musi płacić z dóbr, które po niej przejął, niczego, do czego nie była zobowiązana żona. Tekst Jaskiera przejęty z v. Volgata: (mąż po śmierci żony) nie musi płacić niczego z dóbr, które po niej przejął, czego żona, gdy żyła, nie płaciła. Otóż „nie płaciła” jest w tym kontekście określeniem wieloznacznym. Może być interpretowane zgodnie z tekstem niemieckim nie płaciła = nie była obowiązana do płacenia, ale też i tak: nie płaciła = nie zalegała z opłatami.

Być może ze względu na te wątpliwości dał Jaskier w nocie marginesowej tekst, w którym jednoznacznie określono, że chodzi o dobra nieczynszowe.

J III 76, nota c

Textus antiqui ita legunt: Si et in quantum ager huiusmodi nemini censualis sit ita, quod uxor olim censum ex eo non praestabat etc.

Z kolei tekst ten jednak ma inny mankament, wzmiankuje on tylko o czynszu, podczas gdy w tekście niemieckim jest mowa o czynszu i innych powinnościach. Pochodzenia tekstu z noty marginesowej nie udało się ustalić, choć Jaskier określa go jako „textus antiquus”. Dziwi to, że nie powołał nasz kompilator w tym przypadku v. Vratislaviensis, zawierającej poprawny przekład omawianego fragmentu³⁰⁸.

256

III 78 § 3

J III 78

[...] unde san helpen bestedegen [...]

[...] et iurare tenetur [...]

Cały § 3 Jaskier przejmuję z v. Vratislaviensis lub Łaskiego³⁰⁹, tam jednak zamiast „iurare” jest poprawnie „iuvare”. Być może jest to

³⁰⁸ Vrat. 83: „nec quicquam alicui exsolvet de iure, cui ipsa solvere non debeat”.

³⁰⁹ Patrz tab. 3.

błąd drukarski, nie został on jednak poprawiony w bardzo obszernej erracie.

257

III 78 § 4

J III 78

De man mut ok wol volgen vor sines herren hus, unde de herre vor des mannes, unde de mach vor des mages, dar he um ungerichte mit deme geruchte vor geladet wert, unde mut it san wol helpen breken, of men it mit rechte nicht untredet, unde ne dut weder sinen truwen nicht.

Vasallus etiam dominum vel dominus vasallum necnon cognatus cognatum, et etiam alter ad alterius munitionem, domum aut castrum licite sequitur, et ad arestandum eum, secundum iuris formam potest patrocinium praestare, si ad perpetratam iniuriam per violenciae clamorem fuerit evocatus, et etiam munitio de iniuriis infamata per eum, si non excusetur, licite destruat, et in hiis suam non disrumpit fidelitatem.

W tekście Jaskiera, przejętym z v. Vulgata, zbędny jest fragment spacjowany. Nie uszło to jego uwadze, dał bowiem w nocie marginesowej fragment zgodny z tekstem niemieckim, a zaczerpnięty z v. Vraislaviensis.

Vrat. 84

J III 78, nota b

Alii textus ita legunt:

similiter castrum vel domus alterius quilibet praenominatus ex parte iudicii invadere debet et

iuvare

ad terram prosternere, si non legitime excusetur
et erit quilibet manetque

ut

supra

dictum est, absque culpa.

258

III 79 § 1

v. Vulgata III 79

J III 79

[2] Nen recht ne mach he aver ene geven, noch se selven kesen, dar se des landes richtere sin recht mede krenken oder sin gewedde mede minneren oder meren mogen.

Nulla autem iura eis dominus dare potest aut ipsi eis

eligere

poterint,

per quae ordinarii

seu provincialis iudicis

iura aut mulctae minuantur aut augeantur.

Artykuł III 79 traktuje o chłopach zakładających wieś na surowym korzeniu. Panu nie wolno tym chłopom nadać, ani samym chłopom

sobie ustanowić takich praw, które by zmieniały zarówno in minus jak in plus uprawnienia sędziego danego terytorium. W v. Vulgata „des landes richter” został oddany przez „ordinarius”. Wprawdzie z kontekstu przekładu łatwo się domyslić, że kryje się pod tym terminem sędzia, jednakże dokonane przez Jaskiera uzupełnienie („seu provincialis iudicis”) czyni tekst bardziej zrozumiałym. Inspirację do takiego uzupełniania mógł znaleźć nasz kompilator w v. Vratislaviensis lub w Łaskim³¹⁰.

259

III 82 § 2

J III 83

Swe en gut enem anderen gift unde let
it in sine gewere, dar he selve nene ge-
were an ne hadde [...]

Qui alteri bona donaverit aut vendiderit,
et alter in eorum per ipsum et iudicem
possessionem praesentet, cum ea primus
adhuc personaliter non possedit [...]

Tekst v. Vulgata, przejęty przez Jaskiera, wymieniając obok darowizny także sprzedaż, pozostaje w zgodzie z odmianą tekstu niemieckiego, znaną z kilku rękopisów³¹¹. Zawiera on poza tym wszakże istotną niedokładność. Otóż wszystkie teksty zajmują się sytuacją tego rodzaju: gdy pozbywca zobowiązuje się względem nabywcy, że udzieli mu sądowego wwązania, podczas gdy sam nie posiada Gewere. Ten istotny szczegół został w v. Vulgata oddany niezbyt precyzyjnie przez „cum ea primus adhuc personaliter non possedit”, ponadto nie wiadomo kto to jest „alter” w zwrocie „et alter in eorum per ipsum...”.

Prawdopodobnie te usterki skłoniły Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej lepszego przekładu, zgodnego z podstawowym tekstem niemieckim.

J III 76, nota a

Textus vetustiores ita legunt et rectius: Qui alteri bona donaverit, eidemque per iudicem possessionem dari procuret, solus vero eorundem bonorum nullam habeat possessionem, licebit huiusmodi assignationem possessionis vero possessori contradicere, dummodo pro eisdem bonis in primo iudicii termino etc.

Pochodzenia tego tekstu nie udało się ustalić.

260

III 86 § 1

J III 86

[2] Weigeret he aver rechtes vor deme

Qui si ibidem, quod iuris est, reddere

³¹⁰ Vrat. 83; Ł 281: „provincialis iudex”.

³¹¹ M. in. rękopis zgorzelecki z 1387 r. (Dg, nr 250), zob. Homtyer I, s. 379, ods. 22. W tekście niemieckim wydania z 1528 r. tylko „gift”.

burmestere unde wert he beklaget vor
deme overen richtere [...] ³¹²

negaverit, et causa ad superiorem tra-
hetur iudicem [...]

„Weigeret he aver rechtes” można rozumieć dwojako:

a) jako odmowę wykonania wyroku,

b) jako odmowę poddania się sądownictwu sołtysa.

Również dwojako można interpretować tekst v. Vulgata:

a) kto nie chce oddać tego co powinien = nie chce wykonać wyroku,

b) kto nie chce przed sędzią uczynić tego co powinien, to znaczy nie chce przed nim odpowiadać. Za tą interpretacją można by się opowiedzieć bez zastrzeżeń, gdyby tekst brzmiał „ius reddere” „za-
miast „quod iuris est reddere”.

Jaskier miał chyba również zastrzeżenia do tekstu v. Vulgata, skoro przytoczył w nocie marginesowej odmianę inaczej brzmiącą.

Vrat. 88, Ł 287

J III 86, nota a

Si nec coram sculteto respondere recu-
set, et in causa trahatur ad iudicem al-
tiorum (Ł: superiorem) [...]

Textus vetustiores ita legunt: quod si
coram sculteto respondere aut id, quod
iuris est, exsolvere recuset, causaque ad
superiorem devoluta fuerit iudicium etc.

Nie znamy tekstu łacińskiego o takim brzmieniu jak w nocie Jaskiera, uderza jednak zbieżność niektórych zwrotów z v. Vulgata oraz z v. Vratislaviensis i z Łaskim. Wydaje się, że nasz kompilator jest autorem tej składanki.

261

III 86 § 2

J III 86

To der selven wis beteret en burscap
der anderen [...]

Sic etiam villae [...] emendabit.

W tekście Jaskiera przejętym z v. Vulgata termin „burscap” (= Dorfgemeinschaft)³¹³ został oddany niezbyt dokładnie przez „villa”. W związku z tym przytacza Jaskier w nocie marginesowej fragment v. Vratislaviensis lub Łaskiego, w którym interesujący nas termin został poprawniej przetłumaczony na „vicinia”.

³¹² Cytujemy tekst z kolumny lewej. Różnic merytorycznych między tym tekstem a tekstem kolumny prawej nie ma.

³¹³ Eckhardt, Ssp MGH, Glossar, s. 150, s. v. bürscap.

Vrat. 88; Ł 287

J III 86, nota b

Textus alii habent:

eodem

etiam

modo

satisfacit

vicinia viciniaē.

262

III 86 § 2

v. Vulgata III 86

J III 86

To der selven wis beteret en
burscap der anderen mit
dren scillingen [...]

Sic etiam villa villae cum
tribus triginta
solidis et cum damni resta-
ratione [...] emendabit [...]

Weigeret se aver [...] unde
den klegeren mit drittich
scillingen gebuten [...] quod si villa hoc facere nolu-
erit [...] et ipsi cum triginta
solidis [...]

W tekście niemieckim występują dwa wymiary kary:

a) gdy sprawa kończy się przed sołtysem, wspólnota wiejska płaci drugiej wspólnotcie (za naruszenie gruntów) 3 szylingi i sołtysowi 3 szylingi (oraz zwraca zabrany grunt);

b) gdy tego nie uczyni i sprawa trafi do sądu wyższego, wówczas kara ulega dziesięciokrotnemu powiększeniu.

Tekst v. Vulgata jest zgodny z niemieckim³¹⁴, natomiast Jaskier dokonuje w nim zmiany, w wyniku której już sołtys nakłada na wspólnotę karę w wysokości 30 szylingów. Znika u Jaskiera różnicowanie kar i w związku z tym dalszy ciąg przepisu staje się właściwie zbędny. Wydaje się, że Jaskier zmiany dokonał pod wpływem v. Vratislaviensis lub Łaskiego, w których występuje ten sam błąd³¹⁵.

263

III 87 § 1

J III 87

[...] unde wert he dar umme beklaget
to lantrechte [...]

[...] si is pro eo civiliter accusetur [...]

Tłumaczenie „to lantrechte” przez „civiliter” nie wydaje się trafne³¹⁶. „Civiliter” jest bowiem przeciwstawne do „criminaliter” i oznacza rodzaj skargi a nie rodzaj jurysdykcji, systemu prawnego. Po-

³¹⁴ Zgodność ta dotyczy wymiaru kary, co do innych kwestii patrz, uw. 260.

³¹⁵ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 111 i zestawienie na s. 176. Również tekst niemiecki w wydaniu z 1528 r. jest błędny.

³¹⁶ Zob. uw. 7, 49.

prawny przekład w poprzedzających Jaskiera tekstach łacińskich: Vrat. 88, Ł 288 — „in iure provinciali”, Sand. I 302 [274] — „in iudicio terrestri”.

264

III 87 § 3

v. Vulgata III 87

J III 87

Rechtes weigeret de richte-
re, swenne he nicht richten
ne wel [...]

Ius autem iudex
deneget, cum non recte
iudicat [...]

denegare dicitur, cum iudi-
care non vult [...]

Tekst niemiecki: sędzia odmawia wymiaru sprawiedliwości, gdy nie chce sądzić (rozpatrywać sprawy)... W. v. Vulgata miejsce odmowy rozpatrzenia sprawy zajmuje niewłaściwe sądzenie. Jaskier przejmując § 3 z tej wersji usuwa niedokładność przekładu, być może pod wpływem wcześniejszych tekstów łacińskich, wierniejszych oryginałów³¹⁷.

265

III 87 § 4

v. Vulgata III 87

J III 87

Vrat. 89

[...] unde men ene van
gerichtes halven des
mit pande nicht ged-
wingen ne mach [...]

[...] nec habet ut
pro his pignoretur
vel

per vadium
ad solvendum as-
tringatur. constringi.

Tekst niemiecki: (przed każdym sądem winien dłużnik odpowiadać), gdy nie można u niego dokonać zajęcia majątku (dosłownie — którego przez zajęcie majątku nie można zmusić do płacenia). Przekład w v. Vulgata jest poprawny, a to co dodaje doń Jaskier pochodzi z Vrat. 89. Dodatek Jaskiera jest zresztą zbędny, w rezultacie bowiem mechanicznego łączenia dwóch tekstów nastąpiło poszerzenie środków prawnych, zamiast ciąży — ciąża i zastaw. W v. Vratislaviensis „pand, panden” bywa tłumaczone przez „vadium, invadiare”. Być może Jaskier starał się tu, jak gdzie indziej, dostosować terminologię v. Vulgata do terminologii przekładu będącego u nas w obiegu. Wówczas jednak należało tekst zapożyczony z v. Vratislaviensis dać z a m i a s t a nie o b o k tekstu v. Vulgata. Nie wykluczone, że wzorem był dlań tu tekst Łaskiego, w którym mechaniczne połączenie v. Sandomiriensis z v. Vratislaviensis doprowadziło do identycznej niedokładności³¹⁸.

³¹⁷ Vrat. 89; Ł 289: „quando iudicare non vult”. Sand. I 303 [275]: „cum noluit iudicare”.

³¹⁸ Ł 289: „non postest ex parte iudicii per vadium et pignus ad id constringi”. Fragment spacjiowany pochodzi z Sand. I 303 [275].

III 88 § 5

v. Vulgata III 88

J III 88

Vrat. 89; Ł 289.

Swelkes getuges aver
en man vor gerichte
oder jegen dat gerichte
vulkomen scal, it si
umme gut oder umme
gewere [...]

Ubi autem
testimonium de bo-
nis vel waranda
exigatur [...]

quis testibus pro-
baturus est

coram iudicio vel
contra

Quodcunque au-
tem testibus pro-
ducturus est quis

iudicium

ipsum

sive pro bonis si-

si sit pro predio

ve pro varenda [...]

aut possessione [...]

W tekście niemieckim, gdy kto ma świadkami dowieść przed sądem lub przeciw sądowi w sprawie o dobra lub o Gewere... W v. Vulgata brak przekładu fragmentu „vor gerichte oder jegen dat gerichte”, a ponadto Gewere oddano tu przez „waranda”. Wprawdzie w Zwierciadle Saskim „gewere” ma dwa znaczenia:

a) = Gewere (częściej „were”), dzierżenie,

b) = Gewährschaft, poręka,

jednakże w przytoczonym fragmencie oznacza dzierżenie³¹⁹.

Przejmując tekst z v. Vulgata zapelnia Jaskier istniejącą w tej wersji lukę tekstem wziętym z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego. Nie wykorzystuje natomiast tego źródła dla sprostowania błędnego przekładu „gewere”, widocznie akceptował przyjętą przez autora v. Vulgata interpretację tego terminu.

III 89

J III 89

Swe des anderen swert oder kled oder
becken oder sceremezze [...] oder ander gut enes anderen mannes
nimt vor dat sin sime gelik [...]

Qui alterius gladium, vestimenta, pel-
vim [...]

W v. Vulgata, przejętej przez Jaskiera nie ma wzmianki o brzytwie. Pozostaje to bez wpływu na treść normy prawnej, skoro przedmioty zostały w niej wyliczone tylko przykładowo i skoro znajduje się w niej zwrot uogólniający „oder ander gut”.

Mimo to Jaskier daje w notce marginesowej uzupełnienie, wzięte z v. Vratislaviensis lub Łaskiego.

Vrat. 90; Ł 290

J III 89, nota a

Antiqui textus addunt:

aut ratorium.

³¹⁹ Homeyer I, Register I, s. 506, s. v. Zeuge. Por. też Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 311.

[...] oder sak idel oder vul van der mol-
len vurt, oder sadel oder vilt oder tom
oder sporen oder ander gut enes ande-
ren mannes nimt vor dat sin sime gelik,
oder bedde oder kussen oder slaplakene,
dar is mer to samene leget, oder ander
gut, swat it si, vor dat sine nimt unde
dat sine dar let; halt he it danne in
deme wane, dat it sine si, unverholen
[...]

[...] vel de molendino saccum plenum
aut vacuum, aut huiusmodi quid deporta-
verit, et suam rem ibi dimiserit, hoci-
demque non celando tenuerit, suamque
rem fore opinatus sit [...]

Tekst Jaskiera znacznie skraca wykaz przedmiotów. Należy chyba w tym upatrywać tendencję do oderwania się od kazuistycznego sposobu budowania normy prawnej, choć z połowicznymi rezultatami. Ten niewątpliwie plus Jaskiera najwidoczniej niepokoił, skoro dał w nocie marginesowej b fragment zapożyczony z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, będący dosłownym przekładem tekstu niemieckiego³²⁰.

[...] anevangen mach men it wol unde
under eme beklagen [...]

[...] rem suam civiliter, poterit vindicare.

Artykuł III 89 normuje sytuację, gdy kto np. w łaźni czy u fryzjera zabiera przez pomyłkę cudzą rzecz, zostawiając tam swoją rzecz tego samego rodzaju. Właściciel rzeczy zabranej może położyć na niej areszt i wystąpić sądownie (domyślnie o jej wydanie). Tekst v. Vulgata przejęty przez Jaskiera nie wspomina o areszcie. Być może należy go się domyślać w ogólnikowym sformułowaniu „civiliter vindicare”, jednakże nie każdej „civilis vendicatio” towarzyszył areszt. Anefang bowiem był specjalnym rodzajem postępowania i nie towarzyszył on każdej skardze o wydobyćcie rzeczy.

Poprawnie brzmią poprzedzające Jaskiera teksty łacińskie:

Vrat. 90; Ł 290

„hoc possunt apud ipsum sisti et ipse super hiis conveniri”.

Sand. I 304 [276]

„aresitare bene potest et querulare”.

Jaskierowi prawdopodobnie tekst v. Vulgata wydawał się popraw-

³²⁰ Tekst powołany w nocie jest za obszerny, by go tu zacytować.

ny, inaczej przejąłby chyba odpowiedni fragment z v. Vratislaviensis, do której czytelnika dwukrotnie w tym artykule odsyła³²¹.

270

III 89

J III 89

[...] duve aver unde roves of men ene
des sculdeget dar an [...]

Criminaliter autem si pro huiusmodi
accusetur [...]

„Criminaliter accusare” nie jest właściwym odpowiednikiem niemieckiego „duve unde roves sculdeget”, jest pojęciem szerszym. Poprawniejszy przekład zawiera v. Vratislaviensis, z której Jaskier w niniejszym artykule korzysta³²².

271

III 91 § 2

J III 91

De richtere ne mach nemanne an spre-
ken mit vormunden noch ane vormun-
den, sunder den klegere to kampe wart,
noch hogere den to siner unscult, of he
se dun darn, manlik na sime re-
chte.

Iudex non potest neque cum tutore, ne-
que sine tutore aliquem inculpare durius,
quam ad suam negationem, excepto acfo-
re duelli.

W v. Vulgata, z której Jaskier cytowany tekst czerpie, nie ma przekładu spacjiowanego fragmentu tekstu niemieckiego. Prawdopodobnie to skłoniło Jaskiera do przytoczenia w nocie marginesowej tekstu zaczerpniętego z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego, które zawierają przekład dosłowny.

Vrat. 92; Ł 292

J III 91, nota a

Textus vetustiores ita legunt:

	iudex non potest cum tutore vel absque
ipso	illo
	aliquem impetere, praeter actorem ad duellum
nec	vel
	altius, quam ad rei excusationem, si ipsam reus
	secundum ius suum
	exhibere praesumat
et quilibet reus secundum ius suum.	

Dobiegł końca przegląd tekstu Landrechtu Zwierciadła Saskiego w opracowaniu Jaskiera, w którym to przeglądzie ocenialiśmy doko-

³²¹ Zob. uw. 267, 268.

³²² Vrat. 90: „furtum autem et spolium”. Por. uw. 269.

nywane przezeń zmiany oraz zwracaliśmy uwagę na usterki tekstu przezeń nie zauważone.

Ingerencja Jaskiera w tekst v. Vulgata polegała na usuwaniu luk oraz na zmianie brzmienia przepisu prawnego. Luki usuwał nasz kompilator w różny sposób.

— W 21 przypadkach wstawiał w tekst brakujące fragmenty, nie informując o tym czytelnika³²³. Czerpał je głównie z v. Vratislaviensis³²⁴.

— W 1 przypadku, dokonując uzupełnienia, informuje, że tak brzmią „alii textus”. Trudno orzec, czy w jego mniemaniu było to wypełnienie luki, czy przytoczenie odmiany tekstu³²⁵.

— W 31 przypadkach brakujące fragmenty przytacza w notach marginesowych z adnotacją „alii addunt”, „alii textus habent (legunt)”. Nie informuje przy tym najczęściej, który tekst należy uznać za poprawny. W rezultacie można przyjąć, że nie jest to wypełnienie luki, lecz powołanie odmiany tekstu, bez wskazania, którą z nich należy stosować³²⁶.

Nie wszystkie luki zostały przezeń dostrzeżone. W 3 przypadkach są to braki, występujące także w v. Vratislaviensis i w Łaskim lub w innych tekstach poprzedzających Jaskiera³²⁷. W 12 przypadkach Jaskier luk nie usuwa, choć poprawne brzmienie zawierają teksty wcześniejsze, miał więc skąd czerpać uzupełnienie³²⁸.

W różny też sposób dokonuje Jaskier zmian w tekście v. Vulgata, najczęściej go istotnie poprawiając³²⁹.

— W 17 przypadkach zmienia tekst v. Vulgata, nie informując o tym czytelnika. Nie widać tu wpływu wcześniejszych tekstów³³⁰.

— W 9 przypadkach postępuje jak wyżej pod wpływem jednak wcześniejszych tekstów łacińskich³³¹.

³²³ Zob. uw. 22, 67, 76, 81, 92, 109, 141, 144, 180, 202, 203, 207, 212, 219, 229, 232, 237, 239, 240, 266.

³²⁴ Jedyne lukę omówioną w uw. 95 wypełnił Jaskier własnym przekładem.

³²⁵ J II 20: „Textus vetustiores ultra id habent paragraphum sequentem”, zob. uw. 115.

³²⁶ Zob. uw. 32, 54, 82, 89, 99, 101, 105, 113, 120, 126, 138, 142, 147, 148, 154, 155, 158, 170, 171, 186, 187, 189, 195, 196, 197, 220, 231, 249, 267, 268, 271.

³²⁷ Zob. uw. 34, 96, 139.

³²⁸ Zob. uw. 1, 3, 6, 15, 26, 33, 37, 39, 66, 73, 130, 135.

³²⁹ Trafiają się przecież zmiany zbędne lub nieudolne, por. np. uw. 46, 94, 182,

³³⁰ Zob. uw. 16, 40, 46, 68, 93, 94, 107, 117, 156, 160, 163, 167, 174, 182, 209, 227, 251.

³³¹ Zob. uw. 83, 126, 168, 176, 184, 253, 254, 258, 264.

— W 1 przypadku poprawia tekst korzystając z wydania bazyilejskiego z 1474 r.³³² I tym razem nie informuje o tym czytelnika.

— W 6 przypadkach wprowadza tekst odmienny z adnotacją „alii textus habent (legunt, addunt)”³³³.

— W 34 przypadkach, spostrzegłszy różnicę między v. Vulgata a innymi tekstami, przytacza owe inne teksty w notach marginesowych³³⁴. W większości przypadków tekst przytoczony w notach jest lepszy³³⁵, o czym Jaskier tylko z rzadka informuje³³⁶.

Zdarza się przecież, że nie ma różnic merytorycznych między v. Vulgata a tekstem z noty marginesowej³³⁷.

— W 54 przypadkach Jaskier nie usunął niedokładności v. Vulgata, choć niemal zawsze po poprawny tekst mógł sięgnąć do v. Vratislaviensis³³⁸.

— W 21 przypadkach poprawki były zbędne lub nie wystarczające³³⁹.

Niekiedy nie jesteśmy w stanie zrozumieć postępowania tego autora, np. gdy ulepsza v. Vulgata dając całe fragmenty, wzięte z v. Vratislaviensis, a ponadto przytacza tę ostatnią w notcie marginesowej³⁴⁰. Czerpiąc obficie z v. Vratislaviensis czy Łaskiego, przejmując z tych źródeł nieraz całe artykuły, dokonywał przy tym Jaskier dość starannej selekcji. Jak wiemy oba wymienione źródła zawierają moc niedostatków³⁴¹. Jaskier czerpiąc z nich, umiejętnie pomija fragmenty obarczone wadą i w rezultacie rzadko kiedy znajdujemy w jego tekście te same błędy co w v. Vratislaviensis lub w Łaskim³⁴².

Nie zamykając oczu na liczne usterki i niekiedy dość prymitywne próby ulepszenia tekstu, trzeba wysoko ocenić wielki wkład pracy

³³² Zob. uw. 234.

³³³ Zob. uw. 14, 42, 47, 112, 118, 225.

³³⁴ Zob. uw. 4, 28, 31, 41, 53, 65, 69, 74, 114, 121, 124, 125, 127, 134, 137, 149, 150, 153, 176, 178, 179, 192, 193, 194, 200, 235, 236, 238, 241, 255, 257, 259, 260, 261.

³³⁵ Zob. uw. 53, 74, 114, 149, 150, 153, 176, 178, 179, 192, 193, 194, 200, 235, 236, 238, 241, 255, 257, 259, 260, 261.

³³⁶ Rzadko dokonuje Jaskier oceny tekstu powołanego w notcie marginesowej. Zob. uw. 28 („verius”), 41 („intelligibilis”).

³³⁷ Zob. uw. 110, 166, 169, 181, 201, 213, 233, 245, 252.

³³⁸ Zob. uw. 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 30, 36, 38, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 57, 58, 59, 60, 72, 73, 75, 77, 78, 87, 88, 97, 98, 100, 103, 106, 133, 152, 175, 177, 183, 185, 211, 223, 230, 235, 244, 250, 263, 269, 270. W uw. 5, 7, 8, 45 również v. Vratislaviensis zawiera tekst błędny.

³³⁹ Zob. uw. 55, 61, 62, 64, 84, 104, 123, 132, 164, 172, 188, 198, 199, 205, 206, 210, 214, 217, 224, 262, 265.

³⁴⁰ Zob. uw. 108, 111, 116, 131, 157, 191, 235, 240, 246.

³⁴¹ Zob. Rymaszewski, *op. cit.*, rozdz. I i III.

³⁴² Zob. uw. 215, 216, 247, 248.

Jaskiera i jej efekty. Przygotowany przezeń tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego jest zdecydowanie lepszy od poprzedzających go tekstów łacińskich z v. Vulgata włącznie. Ze znacznej części usterek można go łatwo wy tłumaczyć, wszak każdy z tekstów, które miał pod ręką był dlań (i dla nas) równoprawny, większość różnic, poza oczywistymi błędami, mógł więc traktować jedynie jako odmianę tekstu i ograniczyć się do sumiennego ich zaanonsovania.

Wielokrotnie wzmiankowaliśmy o notach marginesowych, w które Jaskier zaopatrzył tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Przechodzimy obecnie do szczegółowego ich zbadania.

Rozdział III

NOTY MARGINESOWE

1. UWAGI OGÓLNE

Poza bezpośrednią ingerencją w tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego, polegającą przede wszystkim na usuwaniu partii v. Vulgata i wstawianiu w jej miejsce odpowiednich partii v. Vratislaviensis lub Łaskiego, na co dowody przedstawiliśmy w rozdziale poprzednim, Jaskier miał też pośredni sposób oddziaływania, mianowicie noty marginesowe. Częściowo już o nich wzmiankowaliśmy w związku z przedstawianiem odmian tekstu, przytaczanych przez Jaskiera właśnie w notach. Obecnie pragniemy zająć się nimi w sposób bardziej szczegółowy, sądzymy bowiem, że głównie w notach powinno się szukać własnego wkładu pracy naszego kompilatora.

Jaskier nie jest wynalazcą tego udogodnienia technicznego, nie jest też autorem wszystkich not, w jakie wyposażył swoje dzieło. Na ogólną liczbę 648 niemal trzecia ich część, bo 207, pochodzi z wydania z 1528 r.¹, autorstwa Jaskiera jest 441 not². Ich rozmieszczenie w poszczególnych księgach Landrechtu i w poszczególnych artykułach tego zводу prawa jest znacznie zróżnicowana. Bez not marginesowych jest

---

¹ Patrz tab. 4. Również glosy w dziele Jaskiera zostały wyposażone w noty marginesowe. Pominiamy je, ponieważ można je badać tylko łącznie z glosami. W związku z tym pominiemy też uwagi badaczy o notach, jeśli dotyczą one (uwagi) not do glos. Np. spostrzeżenie K. Bukowskiej, że Jaskier odnotowywał odmienności praktyki krakowskiej opiera się na brzmieniu noty Jaskiera umieszczonej przy glosie (nota m przy glosie do III 9: „Secus est de practica nostra”). Zob. Bukowska, *op. cit.*, s. 10, ods. 26.

² Nie ma zatem racji Estreicher, gdy stwierdza, że Jaskier dodał od siebie zaledwie kilka uwag „mało znaczących”, *op. cit.*, s. 56.

30 artykułów, w tym 18 z księgi III³. Są artykuły zaopatrzone w jedną notę⁴, są też takie, które ich mają 11⁵. Różnic tych nie da się wytłumaczyć wyłącznie objętością artykułu, skoro np. art. I 9, złożony z 6 paragrafów, otrzymał dwie noty, a krótki art. I 7 — trzy. Poza objętością wpływały na nasycenie danego artykułu notami chyba także czynniki, jak własna inicjatywa Jaskiera, wpływ wydania z 1528 r.⁶, a także glosy⁷.

2. ZAWARTOŚĆ NOT

Zawartość not ilustrują kolumny 5—12 tab. 4 oraz tab. 5 i 6. Wynika z nich, że wśród 648 not marginesowych, którymi Jaskier nasycił swe dzieło⁸:

- przeszło 290 odsyła do innych norm tego zwodu, lub do norm innych zbiorów prawa⁹,
- 185 zawiera odmianę tekstu¹⁰,
- 132 zawierają objaśnienia¹¹,
- 80 zawiera inne treści¹²,

³ Brak not do następujących artykułów: I 12, 14, 26, 35, 47; II 1, 29, 53, 66, 67, 68, 69; III 2, 8, 18, 19, 22, 23, 30, 36, 46, 49, 50, 58, 59, 67, 70, 71, 74, 90.

⁴ Np. I 4, dalsze przykłady w tab. 4.

⁵ Np. I 24.

⁶ Również w wydaniu z 1528 r., podobnie jak u Jaskiera, najmniej jest not do artykułów księgi III.

⁷ Poza te ogólnikowe hipotezy wyjść nie możemy. Wniosków szczegółowych mogą dostarczyć jedynie badania nad poszczególnymi instytucjami prawnymi Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Nasycenie notami jest w poszczególnych księgach Ssp-Ldr różne, o czym świadczy zestawienie:

Księga	Artykuły	Noty			Artykuły bez not
		ogółem	własne	przejęte z wyd. 1528 r.	
I	71	255	119	136	5
II	72	203	163	40	7
III	91	190	159	31	18
Razem	234	648	441	207	30

⁸ Pomijamy noty do glos, zob. wyżej, ods. 1.

⁹ Na liczbę 290 składają się następujące pozycje tab. 6: 1, 9, 15, 16, 21, 31, 44, 47, 48. W zestawieniu uwzględniamy tylko te pozycje tab. 6, w których liczba not nie jest mniejsza niż 10.

¹⁰ Patrz tab. 5. Odmianę tekstu daje Jaskier nie tylko w notach. Czasem bezpośrednio w tekście umieszcza wstawkę „alii addunt”, zob. uw. 112, 225.

¹¹ Tab. 6, poz.: 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 18, 19, 21, 22, 26, 28, 29, 33, 36, 37, 40, 42, 45, 48, 49, 51, 52, 53.

¹² Na liczbę tę składają się następujące pozycje tab. 6: 8, 15, 19, 22, 23, 27, 29, 30, 34, 41, 43, 49, 53, 54. Treść not jest znacznie bogatsza aniżeli dotąd sądzono.

Zdecydowanie zatem przeważają odesłania, stanowiące ok. 45% całości¹³. Rzuca się też w oczy bardzo znaczna liczba not z odmianą tekstu.

Gdy idzie o stopień złożoności, dominują zdecydowanie noty o treści jednorodnej, o czym świadczy zestawienie 4. Ich przewaga jest

Zestawienie 4

Lp	Zawartość not o treści jednorodnej	Noty		
		ogółem	własne	przejęte z wyd. 1528 r.
1	Odesłanie do innych norm Ssp-Ldr lub innych zbiorów prawa	247	196	51
2	Odmiana tekstu	162	158	4
3	Objaśnienia	43	17	26
4	Inne treści	46	20	26
Razem		498	391	107

szczególnie silna w notach autorstwa Jaskiera (85%)¹⁴. Gdy idzie o przejęcia z wydania 1528 r., można mówić jedynie o niewielkiej przewadze (53%)¹⁵. Nie brak wszakże not o treści bardzo złożonej, zawierających np. odesłanie do innych artykułów Landrechtu Zwierciadła Saskiego, do Weichbildu, do Prawa XII Tablic z odnotowaniem sprzeczności i przedstawieniem stanowiska praktyki¹⁶.

Wśród not zawierających wyłącznie odesłanie do innych norm Landrechtu Zwierciadła Saskiego lub do innych zbiorów prawa:

przeszło 109 odsyła do Weichbildu,

„ 41 „ „ innych artykułów Ssp-Ldr,

„ 46 „ „ „ „ i Weichbildu,

„ 31 „ „ glosy do Weichbildu,

„ 20 „ „ innych zbiorów prawa.

Zatem z wyjątkową predylekcją został potraktowany Weichbild magdeburski i glosa do tegoż zводу prawa. Gdy idzie o Weichbild, naj-

Kutrzeba widzi w nich tylko odesłania do Weichbildu, *Historia źródeł...*, t. II, s. 212. Podobnie Jakowliw, *op. cit.*, s. 25 i Taranowski, *op. cit.*, s. 25.

¹³ Zestawienia powyższego nie można podsumować, ponieważ występują w nim dwie jednostki — nota marginesowa i informacja. Gdy w jednej nocie występuje np. odesłanie do Weichbildu oraz odmiana tekstu, jest ona tu liczona dwukrotnie, raz wśród not odsyłających do Weichbildu, drugi raz wśród not z odmianą tekstu.

¹⁴ Not autorstwa Jaskiera jest 441, patrz wyżej, ods. 7.

¹⁵ Not przejętych przez Jaskiera z wydania 1528 r. jest 207, patrz wyżej, ods. 7.

¹⁶ Np. nota b do I 22 § 1, dalsze przykłady w tab. 4.

częściej noty stwierdzają zgodność Ssp-Ldr z tymże¹⁷. Zwraca uwagę dość częste powoływanie glosy do Weichbildu przy jednoczesnej wstrzeźliwości, gdy idzie o glosy do Landrechtu. Być może jest to wynik krytycznego stosunku Jaskiera do tych ostatnich, któremu daje często wyraz¹⁸.

Inne zbiory prawa, do których niekiedy spotykamy odesłanie, to przede wszystkim kodyfikacja justyniańska, następnie Prawo XII Tablic, literatura romanistyczna, prawo kanoniczne i — rzadziej — prawo lenne. Odmiany tekstu podane przez Jaskiera są różnej proveniencji, co ilustruje zestawienie 5 (sporządzone na podstawie tab. 5).

Zestawienie 5

Lp.	Pochodzenie tekstu ¹⁹	Liczba not
1	V. Vrat. bez dodatków	10
2	V. Vrat. ze wstawkami Jaskiera	48
3	V. Vrat. ze wstawkami z v. Vulgata	3
4	V. Vrat. ze wstawkami Jaskiera i z v. Vulgata	7
5	V. Vrat. ze wstawkami Jaskiera plus glosa	1
6	V. Vrat. plus glosa	1
7	Łaski bez dodatków	2
8	Łaski ze wstawkami Jaskiera	5
9	Łaski plus tekst niemiecki z wyd. 1528 r.	4
10	V. Vrat. lub Łaski bez dodatków	15
11	V. Vrat. lub Łaski ze wstawkami Jaskiera	54
12	V. Vrat. lub Łaski ze wstawkami Jaskiera i z v. Vulgata	2
13	V. Vrat. lub Łaski ze wstawkami Jaskiera i z Weichbildu	1
14	V. Vrat. lub Łaski ze wstawkami Jaskiera i z glosy	1
15	V. Vrat. lub Łaski ze wstawkami z glosy	2
16	V. Vulgata (1474 r.) ze wstawkami Jaskiera	1
17	Tekst niemiecki z wydania 1528 r. bez dodatków	5
18	Nota marginesowa z wydania 1528 r.	2
19	Glosy do Ssp-Ldr	3
20	Tekst nieznanego pochodzenia	8
21	Tekst mogący pochodzić z kilku źródeł	10
Razem		185

Jak widać, Jaskier konfrontował tekst v. Vulgata z szeregiem in-

¹⁷ Noty te rozpoczynają się najczęściej od „concordat” lub „vide”.

¹⁸ Patrz niżej, s. 203 i ods. 78.

¹⁹ Jaskier sygnalizuje pochodzenie tekstu niezbyt dokładnie przy pomocy takich określeń, jak „alii textus”, „textus vetustiores”, „textus Germanicus”. Najczęściej pod „textus vetustiores” kryje się v. Vratislaviensis, choć nie zawsze. W nocie a do III 33 tym mianem określił Jaskier tekst niemiecki z wydania bazylejskiego 1474 r. (we własnym przekładzie). Określeń Jaskiera nie bierzemy pod uwagę podczas ustalania pochodzenia tekstu.

nych, co trzeba z całym uznaniem podkreślić, niezależnie od tego jak ocenimy celowość powoływania odmian tekstu w konkretnych przypadkach²⁰. Na początku pracy wyjaśniliśmy, dlaczego zmuszeni jesteśmy operować niezbyt precyzyjnym określeniem „v. Vratislaviensis lub Łaski”. Rzecz w tym, że całe partie v. Vratislaviensis weszły do Landrechtu Zwierciadła Saskiego w edycji Łaskiego. Stąd v. Vratislaviensis znajdująca się u Jaskiera mogła być wzięta z któregoś rękopisu wersję tę zawierającego, albo z tekstu Łaskiego²¹. Mamy podstawy do przypuszczenia, że Jaskier korzystał głównie z rękopisów. Otóż poza v. Vratislaviensis na tekst Landrechtu Zwierciadła Saskiego w wydaniu Łaskiego składa się także v. Sandomiriensis obu redakcji. Tymczasem ta wersja jest u Jaskiera prawie nieobecna, występuje zaledwie w ok. 10 notach z odmianą tekstu przejętą z Łaskiego²². Sądzymy, że gdyby Jaskier nie korzystał z Łaskiego sporadycznie, v. Sandomiriensis w znacznie poważniejszym stopniu znalazłaby się w jego dziele. Zatem i owe fragmenty tekstu identycznie brzmiącego w v. Vratislaviensis i w Łaskim, czerpał Jaskier chyba wprost z tej ostatniej. Poza przypuszczenia wyjść jednak nie można. Nie można przecież wykluczyć, że Jaskier czerpiąc z Łaskiego świadomie pomijał tekst v. Sandomiriensis, jako być może mniej znany (lub zupełnie nieznany) w środowisku krakowskim²³. Gdy idzie bowiem o odmienności w stosunku do v. Vulgata, ma ich v. Sandomiriensis nie mniej aniżeli v. Vratislaviensis.

Abstrahując od sposobu przejęcia (bezpośrednio, czy za pośrednictwem Łaskiego), trzeba stwierdzić, że niemal 80% not z odmianą tekstu zawiera wersję wrocławską (146 na 185)²⁴. Na pozostałe 20% składają się fragmenty Łaskiego, tekstu niemieckiego z wydania 1528 r. (w przekładzie chyba samego Jaskiera), not marginesowych z tegoż wydania, glos do Ssp-Ldr. W 8 przypadkach nie udało się ustalić pochodzenia tekstu w ogóle, a w 10 może on pochodzić więcej niż z jednego źródła. Zajmiemy się bliżej tylko dwiema ostatnimi grupami, pozostałe zawierają tak nieznaczną liczbę not, że nie warto im poświęcać więcej uwagi.

Gdy identyczny tekst występuje np. w tekście niemieckim wydania z 1528 r. i w glosie, nie można ustalić, skąd Jaskier tekst ów za-

²⁰ O tym patrz wyżej w rozdz. II.

²¹ Patrz wyżej, s. 10. Zob. też Rymaszewski, *op. cit.*, s. 153 i n.

²² Zob. w związku z tym niżej uwagi o nocie a do III 10 i o nocie b do III 62.

²³ Żaden ze znanych dziś rękopisów, zawierających v. Sandomiriensis, nie pochodzi z Krakowa, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 6.

²⁴ Poz. 1—6, 10—16 zestawienia 5 na s. 178.

czerpnął, zwłaszcza że jego własne wyjaśnienia nieraz wprowadzają w błąd. Oto przykłady:

J I 24, nota h

Textus Germanicus habet „pannum autem serciatum seu incisum”.

Istotnie w drukach bazylejskim z 1474 r. i kolońskim z 1480 r. jest „gesniten” zamiast „ungesneden”, jednakże tak też jest w nocie marginesowej do tekstu niemieckiego z wydania 1528 r.²⁵ Nie ustalimy już dziś, skąd Jaskier tekst ów zaczerpnął.

J II 17, nota a

Aliqui textus habent „semel excipere potest”.

Tak brzmi Vrat. 42, ale też glosa do II 17²⁶.

J III 10, nota b

Textus vetustiores ulterius habent „quod debitum nondum est super eum lucratum”.

Tego zastrzeżenia nie znają v. Vratislaviensis, Łaski, v. Vulgata. Występuje ono w drukach z tekstem niemieckim od 1474 r. począwszy, a także v. Sandomiriensis²⁷. Gdyby Jaskier sięgał po odmiany tekstu do tej wersji, mielibyśmy niewątpliwie na to sporo dowodów. Tymczasem jedynie w dwóch notach spotykamy odmianę merytorycznie zgodną z v. Sandomiriensis i z tego względu możliwość pochodzenia powołanej w tych dwóch miejscach odmiany z tej właśnie wersji musimy wykluczyć. Wówczas pod „textus vetustiores” będzie się krył prawdopodobnie tekst niemiecki z pierwszych druków.

J III 62, nota b

Textus Germanicus habet: duo Archiepiscopatus in Saxonia inveniuntur et cum quindecim Episcopatus.

W tym wypadku identycznie brzmią zarówno tekst niemiecki jak i glosa. Ta sama liczba dwóch arcybiskupstw saskich występuje też w v. Sandomiriensis, z niej jednak Jaskier bezpośrednio chyba nie korzystał²⁸. Jaskier dość bezceremonialnie obchodzi się z obcym tekstem, być może więc że to, co traktujemy jako tekst nieznanego pochodzenia jest mocno przez Jaskiera zmodyfikowaną np. v. Vratislaviensis.

²⁵ Folio 27r, kol. lewa, nota (8).

²⁶ Por. uw. 113 i ods. 157.

²⁷ Sand. I 220 [191]: „quod nondum super ipsum fuerit acquisitum”.

²⁸ Zob. też ponadto uw. 32 (nota b do I 21), uw. 99 (nota e do II 6), uw. 124 (nota b do II 26), uw. 186 (nota b do III 9), uw. 187 (nota d do III 9), uw. 194 (nota a do III 16).

Jak wynika z zestawienia 5 na s. 178 Jaskier rzadko daje odmianę tekstu w brzmieniu niezmiennym. Najczęściej dokonuje w nim szeregu zmian, przy czym znów najczęściej on sam jest autorem treści uzupełniających wstawek. Szereg tych zmian omówiliśmy w rozdz. II, tu ograniczymy się do podania kilku przykładów²⁹.

Zazwyczaj mamy do czynienia tylko ze zmianami stylistycznymi i to zbędnymi:

Vrat. 59; Ł 232

J II 71, nota b

Textus vetustiores ita legunt:

si

ipsum

reum non

puniant

iudicent

lege iusta,

tunc

tandem vero a primo

reum

primo

ducent

et

ad [błąd drukarski?]

secundum quod ius

est

fuerit, eundem

condemnabunt.

Nierzadko Jaskier dodaje to, co w źródle, z którego czerpał, znajduje się we fragmencie nie przejętym, np.:

Vrat. 38

J II 11, nota e

Textus vetustiores ita legunt:

Et si debitor

promisit

promiserit

locum aliquem intrare et donec solveret non exire

actore non comparente

liber erit illa promissione et non a debito.

W tym wypadku fragment spacjiowany, zawierający istotną treść, znajduje swój odpowiednik w poprzedzającym, nie przejętym przez Jaskiera zdaniu v. Vratislaviensis („et ille non expectat”). Często też zmienia Jaskier w przejmowanym tekście terminologię, dostosowując ją do terminologii v. Vulgata³⁰:

²⁹ Jest ich sporo, tu sygnalizujemy kilka, szczególnie godnych uwagi, zob. uw. 143, 194, 195, 197, 220, 226, 260.

³⁰ O terminologii Jaskiera patrz wyżej, s. 26 i tab. 7.

Vrat. 50; Ł 203

J II 36, nota e

cum pena et emenda a causa cessabit.

Alii textus habent: cum mulcta et emenda desistere cogitur.

Termin mulcta, nieznany wcześniejszym tekstom łacińskim, występuje dopiero w v. Vulgata³¹. Rzadsze są noty, w których odmiana pochodzi z jednego, a wstawka uzupełniająca innego źródła, np.:

Vrat. 30

J I 52, nota f

nisi quod apud ipsam in morte viri remansit.

Alii textus et rectius habent: pro his, quae tempore mortis mariti sui apud ipsam relictam sunt.

Fragment spacjiowany pochodzi z v. Vulgata wydania 1528 r.³²

Objaśnienia w notach odnoszą się do terminu albo do normy prawnej. W tym drugim przypadku towarzyszą im zazwyczaj odesłania do innych norm Landrechtu Zwierciadła Saskiego lub do norm innych zbiorów prawa³³, wyjątkowo odmiana tekstu³⁴. Najczęściej takie odesłanie ma podbudować objaśnienie, np.:

J II 22, nota e

Ex isto § colligitur, quod delato alieni iuramento is, cui defertur referre illud, idem viceversa eidem minime poterit per l. Marcellus. ff de acti. rerum amo. in fin. ubi dicitur: Si quis delatum sibi iuramentum reffere velit, non videtur praetor permississe, et item duabus l. sequentibus. Vide etiam (dalsze powołanie przepisów prawa rzymskiego i Ssp-Ldr).

Na pozycję „Inne treści” składają się noty zawierające informacje, które ilustruje zestawienie 6.

³¹ Zob. tab. 7.

³² Zob. też nota d do I 20:

Vrat. 20

J I 20, nota d

Si autem praebuerit haeredi aedificia redimere secundum estimationem vicinorum et ille

Vetustiores textus habent et verius:

aedificia redimere secundum

arbitrium paganorum ipseque

noluerit,

tunc licebit excidere et effodere domicilium, quo deducto oportebit ipsi fundum, sicut ante fuerat, complanare.

extunc aedificia effodi possunt dummodo foveae et scissurae reparentur.

Fragmenty spacjiowane pochodzą z wydania bazylejskiego 1474 r. Przykłady uzupełniania tekstu wziętego z v. Vratislaviensis fragmentem zaczerpniętym z glosy w uw. 231, 245.

³³ Patrz tab. 6.

³⁴ Znaleźliśmy tylko trzy takie noty, zob. tab. 6, poz. 51.

Lp.	Rodzaj informacji	Noty		
		ogółem	bez dodatkowej treści	z dodatkową treścią
1	Stanowisko praktyki	22	4	18
2	Sprzecznosc z prawem rzymskim	9	6	3
3	Poz. 1 plus 2	3	—	3
4	Sygnalizowanie treści	20	19	1
5	Poz. 1 plus 4	2	1	1
6	Articulus reprobatus	12	10	2
7	Poz. 6 plus sprzecznosc z Weichbildem	1	1	—
8	Pochodzenie tekstu	1	1	—
9	Różnice w podziale na artykuły	3	2	1
10	Sprzecznosc z innymi normami Ssp-Ldr	5	2	3
11	Sprzecznosc z Weichbildem	2	1	1
Razem		80 ³⁵	47	33

Informacja o stanowisku praktyki jest zwykle połączona z objaśnieniem dotyczącym normy prawnej, np.:

J I 3, nota c

Nota, quod gradus cognationis hoc iure Saxonico finitur in septimo. Necesse est ergo in petitione haereditatis, ut haeres articulet se defuncto infra septimum gradum attingisse, et id a multis observatur, quamvis iure communi gradus se ad decimum ostendit, ut Instit. de gradi. cogn. § hoc loco. et sequen.

Podobnie jest z informacjami o sprzeczności między Ssp-Ldr a prawem rzymskim (czy rzymsko-kanonicznym), czego dowodem jest zresztą wyżej przytoczona nota b do I 3³⁶. Natomiast najczęściej bez innych informacji występuje sygnalizowanie treści. Są to bardzo lakoniczne, krótkie noty tego rodzaju: „Hic monachus in testem admittitur iure Saxonico” (J I 25, nota c), „In actione duelli tres querele simul proponendae” (J I 63, nota d), „Debiti solutio quo pacto probatur” (J II 6, nota a).

Co się tyczy artykułów reprobowanych, Jaskier ową reprobację skrupulatnie odnotowuje. Jednakże np. do reprobowanego art. I 52 daje notę objaśniającą, że *proprietas* w tym artykule oznacza nie-

³⁵ Patrz wyżej, s. 176, ods. 12.

³⁶ Najczęściej nota poprzestaje na stwierdzeniu sprzeczności między Landrechtem Zwierciadła Saskiego a prawem rzymskim, nie wyciągając z tego wniosków. Odmienne jedynie w nocie b do I 13, przejętej z wydania 1528 r. (zob. tab. 4): „Ista renuntiatio successionis est contra l. fi. C. de pact. et C. quamvis de pactis, lib. VI, ergo non tenet” (podkr. Z. R.).

ruchomość³⁷. Nie pomija też w swym wydaniu głos do reprobowanych artykułów. Innymi słowy są one traktowane przezeń na równi z pozostałymi, nie zakwestionowanymi przepisami.

3. POCHODZENIE NOT

NOTY AUTORSTWA JASKIERA

Omówienie tej kwestii ułatwi nam zestawienie 7, oparte głównie o dane tab. 6, przy czym w grupie not odsyłających do innych norm opuszczamy dla jasności obrazu pozycje obejmujące mniej niż 10 not.

Zestawienie 7

Lp.	Treść	Noty, informacje		
		ogółem	własne	przejęte z wyd. 1528 r.
1	Odesłanie do Ssp-Ldr (poz. 1) ³⁸	41	17	24
	w tym inspiracja glosy	1	—	1
2	Odesłanie do Ssp-Ldr i Weichbildu (poz. 9)	46	30	16
3	Jak w poz. 2 plus objaśnienia (poz. 14)	11	4	7
4	Jak w poz. 1 plus objaśnienia (poz. 21)	14	2	12
5	Odesłanie do Weichbildu (poz. 31)	109	104	5
	w tym inspiracja glosy	1	—	1
6	Odesłanie do glosy do Weichbildu (poz. 44)	31	28	3
	w tym inspiracja glosy	1	1	—
7	Odesłanie do innych zbiorów prawa (poz. 47)	20	17	3
	w tym inspiracja glosy	10	8	2
8	Jak w poz. 7 plus objaśnienia	17	5	12
9	Odmiana tekstu (tab. 5)	185	181	4
	w tym inspiracja glosy	10	10	—
10	Objaśnienia ³⁹	132	31	101
	w tym inspiracja glosy	32	12	20
11	Inne treści ⁴⁰	80	24	56
	w tym inspiracja glosy	17	4	13

³⁷ W nocie a do I 37 odsyła glosy do Landrechtu. Ponadto glosę do tegoż art. opatruje szeregiem not.

³⁸ W nawiasie podajemy pozycję tab. 6.

³⁹ Patrz s. 176, ods. 11.

⁴⁰ Patrz s. 176, ods. 12.

Okazuje się, że najwięcej samodzielności przejawia Jaskier w dwu rodzajach not, mianowicie w odesłaniach do Weichbildu i w odmianach tekstu⁴¹. Tu niemal wszystkie noty są jego autorstwa⁴². Mniej samodzielności przejawia już w odsyłaniu do Ssp-Ldr i w pozostałych grupach. Gdy idzie o odesłania do innych zbiorów prawa, trzeba zauważyć, że nawet tam, gdzie tego rodzaju noty przejmują Jaskier z wydania z 1528 r., lub tworzy je pod wpływem glosy, jego wyłącznie inicjatywą jest odesłanie do Prawa XII Tablic⁴³. Ani glosy, ani noty w wydaniu z 1528 r. o tym pomniku prawa nie wzmiankują, a prawo rzymskie u nich to głównie kodyfikacja justyniańska i ewentualnie literatura romanistyczna lub rzymska.

Objaśnienia to ten rodzaj twórczości, w której ewentualne zalety Jaskiera-prawnika powinny błysnąć najpełniej. Dlatego tę kategorię not omówimy bardziej szczegółowo. Not z objaśnieniami jest sporo, bo 132⁴⁴, jednakże 101 przejął Jaskier z wydania 1528 r., 12 utworzył z tekstu glos, a tylko 19 jest jego samodzielnym tworem. Najczęściej te właśnie noty autorstwa Jaskiera są umieszczone przy artykułach zaopatrzonych w glosę (lub glosy), tu zatem Jaskier w swych objaśnieniach wykracza poza ramy glos. Przeważają przy tym objaśnienia dotyczące norm prawnych. Przedstawimy je kolejno.

1

J I 8

nota b

Ubicunque proprietas donatur seu impignoratur, aut testimonium derogationem iuris, vitae aut sanitatis cuiuscunque concernens ferri contingat, hoc iudex metseptimus cum hiis, qui coram eo sententias iure adinveniunt, comprobabit.

Hoc refertur ad loca, ubi acta non habentur. Recordari enim oportet negotiorum coram eis actorum. Itidem intelligitur de testamentis, quia videlicet etiam eos recordari oportet. Concordat infra li. III ar. XXVIII. Iur. Municipi. ar. XXXII et LXV.

Jaskier ogranicza obowiązek sędziego i ławników składania oświadczeń co do dokonywanych przed nimi aktów prawnych tylko do miejsc, w których nie ma akt sądowych (ksiąg sądowych?). Poza tym posze-

⁴¹ Podsumować tego zestawienia nie możemy z przyczyn podanych wyżej w ods. 13.

⁴² Stwierdzenie to wymaga uściślenia. Nie porównywaliśmy not Jaskiera z różnego rodzaju „kluczami” do Zwierciadła Saskiego, których nie brak także w polskich rękopisach (zob. Rymaszeński, *op. cit.*, tab. 6). Dlatego przez „noty własne Jaskiera” należy rozumieć te noty, które nie mają odpowiedników we wcześniejszych drukach Ssp-Ldr czy rękopisach, z którymi tekst Jaskiera porównujemy, patrz wyżej, s. 10 in.

⁴³ Zwrócono już na to uwagę w literaturze, zob. Bukowska, *op. cit.*, s. 10.

⁴⁴ Patrz zestawienie 5 na s. 178.

rza katalog czynności prawnych, co do których dokonania mają się wypowiedzieć wspomniane osoby. Dodaje mianowicie testament, przy czym uwaga konkordancyjna została tak usytuowana, że należałoby sądzić, iż owego poszerzenia dokonał Jaskier pod wpływem Landrechtu Zwierciadła Saskiego i Weichbildu. Tymczasem testamentu dotyczą tylko powołane artykuły Weichbildu, podczas gdy Ssp-Ldr III 28 wspomina jedynie o oczyszczeniu się z zarzutu utraty praw (w wyniku popełnienia kradzieży lub łotrostwa) przez przysięgę sędziego i sześciu innych świadków.

2

J I 8

nota e

Sua emenda parimodo ^eet werigeldus,
id est recompensa, est duplex [...]

Idest, si interficeretur, binam recompensam solvet interfectori, sic etiam in vulneribus duellari.

Fragment spacjaowany pochodzi od Jaskiera⁴⁵. Wydaje się jednak, że nie ze względu na terminologię (werigeldus — recompensa) zaopatrzył Jaskier ten fragment w notę. Raczej należy sądzić, że uznał za potrzebne podać, za jakie czyny wymierzone przeciwko woźnemu sądowemu płaci się podwójny wergeld, zwłaszcza że w nocie poprzedniej (nota d) wyjaśnia, za co płaci się podwójną nawiązkę. O ile wyjaśnienie, że wergeld płaci zabójca, jest zbędne, o tyle określenie, za co wergeld się płaci, można uznać za potrzebne.

3

J I 54

nota b

^bCensum facilius dominus [...] si per censitum fuerit denegatus, obtinebit [...]

Nota secundum ius feudale, quod censitus accusatus de censu, se dicat solvisse, mettersius solutionem iuramento probabit, sed si dominus se dicat eidem non solutum esse, propior est eum convincere, quam ille negare, et si convincatur, altera die duplum solvet et sic consequenter, si non satisfaciatur sententiae, et iusto capi potest, quia occasione statute poenae, ut C. de usur. et fruc. lega L. legatorum, ibidem plura vide de solutione censuum feu., c. LXV.

Wbrew temu, co sugeruje Jaskier, większość informacji zawartych przezeń w nocie znajduje się w art. I 54. Nie ma w nim jedynie

⁴⁵ Widać w tym jeden z przejawów dostosowania przez Jaskiera terminologii v. Vulgata do terminologii wcześniejszych tekstów łacińskich (tam wergeld = recompensa, recompensatio), zob. tab. 7.

wzmianki o zwielokrotnianiu należności w przypadku zwłoki, a zamiast uwięzienia opornego czynszownika, art. I 54 przewiduje ciążenie.

4	J I 62	nota k
^k Interroget autem iudex secundum suum arbitrium et non secundum modum iuris [...] 		Intellige scabinos pro sententia invenienda.

Wprawdzie ze zdania poprzedzającego niedwuznacznie wynika, że chodzi o wyrok, niemniej wyjaśnienie Jaskiera, jako stwierdzające *expressis verbis* to, czego trzeba się (choć bez trudu) domyslać z kontekstu, można uznać za potrzebne.

5	J I 67 (= I 68 § 1)	nota d
Pro nulla tamen alia causa, nisi quae mortem ^d vel membri ammissionem inferat, proscribi poterit.		Hoc est nullus proscribi debet ex contumacia ut textus habet, nisi actio vel querela in mortem vel membri ammissionem vergat.

Wyjaśnienie zbędne, nie zawiera niczego, czego by nie miał tekst przepisu.

6	J I 70	nota b
Conqueritur autem si quis tribus vicibus super bonis, ipse extunc mittetur in possessionem eorundem, ^b de qua eum eicere non conceditur, nisi per iustam querelam. Illi autem immissioni potest alter utpote eiectus in annali spacio contradicere cum suo iuramento [...] 		Concordat [...] Unde et accusatus fundum, haereditatesque iacentes in annali spacio eliberare poterit, ut supra circa ar. LXVII.

Znak odsyłacza winien znajdować się przy zdaniu ostatnim. Zawarta w nocie informacja (wzięta z *Weichbildu*) właściwie nie służy wyjaśnieniu art. I 70, sformułowanemu w sposób jasny, a przedstawia *kazus odmienny*. Z praktycznego punktu widzenia jest ona jednak cenna.

7	J I 70	nota c
---	--------	--------

Tę, ułatwiającą zrozumienie zdefektowanego tekstu notę, przytaczamy wyżej w rozdz. II, uw. 85.

8

J I 70

nota d

Notę d, błędnie interpretującą przepis prawny, przytaczamy w uw. 86.

9

J II 22

nota e

Si idem, adversus quem testimonium producitur, in testem nominatur, eipse de iure sub sacramenta suo debet sibi in his notis dicere veritatem.

Ex isto colligitur, quod delato alicui iuramento, is cui defertur, referre illud idem viceversa eidem minime poterit, p. L. Marcellus, ff. de acci. rerum amo. in fi. ubi dicitur. Si quis delatum sibi iuramentum referre velit non videtur praetor permississe, et item duabus L. sequentibus. Vide etiam ad id L. III ff. de iureiurando in pri. et supra circa ar. VI li. I in annota. et item infra li. III, ar. XI. glo. Is tamen, qui huiusmodi defert iuramentum, si sibi non creditur, tenebitur iurare, quod non animo calumniandi huiusmodi iuramentum sibi defert, ut in dicta L. Marcellus clare habetur.

Objaśnienia Jaskiera ułatwiają zrozumienie dość specyficznej sytuacji, przedstawionej w art. II 22.

10

J II 32

nota c

Relinquet autem mercenarius dominum importune, quantum eius summa praecii constat, domino obligatur [...]

Hoc est, quantum sibi mercedis promissum est, tantum domino solvere tenebitur.

Wyjaśnienie Jaskiera jest zbędne, ponieważ przepis prawny jest sformułowany w sposób jasny, nie wymagający komentarza.

11

J II 50

nota b

Qui curiam sepi virgis, versus fundum suum arbusta debent vertere virgarum^b.

Ratio est ut dignoscatur, quod sepes ad eum pertineant, sicut a simili, quando dignosci volumus, cuius paries sit, et ad quem pertinet perscrutatur, unde et ex qua parte figitur clavis, et in qua parte capita clavium sint, illius paries est.

Myśl przewodnia przepisu jest, jak się wydaje, ta, by stawiając

plot nie szkodzić sąsiedniej nieruchomości. Jaskier natomiast w nocie rozpatruje kwestię inną, mianowicie własności plotu⁴⁶.

12

J II 71

nota a

Si vero ad villas, castra aut civitates fugierit violator, renovato violentiarum clamore [...] ad iustum iudicium reus postuletur^a [...]

Et sic isto casu non tenetur ad poenam talionis, prout supra li. I. arti. LXIX cogebatur.

Istotnie nie ma tu kary talionu. Nie wiadomo jednak czemu Jaskier łączy ten artykuł z art. I 69. Zasada talionu w tym ostatnim co prawda występuje, ale stany faktyczne w obu artykułach są różne⁴⁷.

Nieco mniej, bo tylko 7 jest not autorstwa Jaskiera, objaśniających terminologię.

1

J I 3

nota d

Nunc itaque consideramus ubi cognatio incipit^d et in quo membro finiatur.

Cognatio in proposito large accipitur, extendens se tam ad agnatos, quam ad cognatos.

Wyjaśnienie potrzebne ze względu na istotne różnice między agnatami a kognatami. Trzeba jednak dodać, że w v. Vulgata i u Jaskiera termin „agnatus” raczej nie występuje i dopiero z kontekstu (choć zazwyczaj bez trudu) orientujemy się, że o ten rodzaj pokrewieństwa chodzi⁴⁸.

2

J I 3

nota e

Contrahant etiam duo fratres [...] *dummodo in eadem sunt dignitate propagationis [...]

Hoc est si sint generatione similes. De generatione vero similibus, et quomodo unus alteri similis generatione dicatur vide infra eo. li. ar. XVII et LI, et item lib. III. ar. XLV glo.

I 3 § 3

[...] of se evenbordich sin.

Tłumaczenie „evenbordich” przez „in eadem sunt dignitate propagationis” musiało wzbudzić w Jaskierze jakieś wątpliwości. W każdym razie dzięki jego wyjaśnieniu tekst staje się bardziej zrozumiały. Byłoby jednak niewątpliwie lepiej, gdyby zastosował inny odpowiednik,

⁴⁶ Jaskier relacjonuje tu chyba praktykę sądową.

⁴⁷ W I 69, gdy kto stawia przed sądem zmarłego lub rannego i zarzuca mu naruszenie miru, gdy upadnie w dowodzie, zostanie sam skazany jak „paci violator”.

⁴⁸ Podobnie jest w v. Vratislaviensis, w której np. spotykamy określenie „cognatus ex parte gladii”, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, uw. 27.

mianowicie występujący we wcześniejszych tekstach łacińskich zwrot „*paris conditionis*”⁴⁹.

3	J I 8	nota d
dSua emenda [...] (woźnego sądowego)		Id est satisfactio pro malis verbis vel
I 8 § 2		aliis iniuriis.
Sin bute [...]		

Mamy tu do czynienia z dostosowywaniem terminologii v. Vulgata do terminologii stosowanej przez Konrada z Opola⁵⁰. Termin „emenda” wątpliwości w czytelniku dzieła Jaskiera raczej nie wzbudzał, występuje on, bowiem w v. Sandomiriensis i w Łaskim, stąd też wyjaśnienie Jaskiera należy uznać za zbędne⁵¹. Inaczej przyjdzie je ocenić, gdy przyjmiemy, że kryje się w nim także objaśnienie normy prawnej⁵².

4	J I 63	nota c
Tenebiturque eundem c primo incusare		Hoc est tenebitur declarare, ob quam
(wyzywając przed sądem na pojedynek)		causam ipsum ad duellum recepit.
[...]		

To, co zamieszcza Jaskier w wyjaśnieniu, wynika wprost z tekstu, którego nie da się inaczej zinterpretować.

5	J II 48	nota f
De poledro [...] unum nummum ^f [...]		Nummus in proposito duos constituit
		obulos.

Wyjaśnienie istotne, zapobiega ewentualnemu nieporozumieniu.

6	J III 29	nota b
[...] bñisi suo aequali in generatione		Hoc est nisi sibi generatione aequali
duellum proposuerit iniungendum.		duellum proponat.

Wyjaśnienie zbędne, bowiem tekst przepisu prawnego nie dopuszcza innej interpretacji.

7	J III 64	nota f
fGogratio solidus [...]		Intellige de iudice ad casus subitos electo, concordat Iur. mu. ar. X.

⁴⁹ Np. Ł 5, Sand. I 12.

⁵⁰ Vrat. 30, zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 427.

⁵¹ Zob. Rymaszeński, *op. cit.*, uw. 427.

⁵² Patrz niżej omówienie noty e do I 8.

I tu mamy do czynienia z upodabnianiem terminologii v. Vulgata do v. Vratislaviensis, bowiem we Vrat. 80 czytamy: „Gogreve, hoc est iudici electo ad casus subitos”. Być może dzięki temu wyjaśnieniu tekst Ssp-Ldr stawał się w warunkach polskich bardziej zrozumiały.

W grupie „Inne treści” wkład własny Jaskiera ilustruje zestawienie 8. Niemal wszystkie noty przedstawiające stanowisko praktyki po-

Zestawienie 8

Lp.	Rodzaj informacji	Noty				
		ogółem	własne Jaskiera	w tym wpływ glosy	z wyd. 1528 r.	w tym wpływ glosy
1	Stanowisko praktyki	22	2	1	20	4
2	Sprzeczność z prawem rzymskim	9	—	—	9	4
3	Poz. 1 plus 2	3	—	—	3	1
4	Sygnalizowanie treści	20	10	1	10	—
5	Poz. 1 plus 4	2	—	—	2	—
6	Articulus reprobatus	12	6	1	6	1
7	Poz. 6 plus sprzeczność z Weichbildem	1	1 ⁵³	—	—	—
8	Pochodzenie tekstu	1	1	—	—	—
9	Różnice z podziałem na art.	3	2	—	1	—
10	Sprzeczność z innymi normami Landrechtu Zwierciadła Saskiego	5	1	1	4	3
11	Sprzeczność z Weichbildem	2	1	—	1	—
Razem		80	24	4	56	13

chodzą z wydania 1528 r. Jaskier jest autorem tylko 2 not, przy czym tekst do jednej zaczerpnął z glosy⁵⁴. Gdy chodzi o ujawnienie sprzeczności z innymi normami prawnymi i tu własna twórczość Jaskiera jest znikoma. Więcej jej przejawów mamy w notach sygnalizujących treść, które prawdopodobnie miały zastąpić choć w części brak nagłówków artykułów. Od Jaskiera też pochodzi połowa wzmianek o reprobacie, tu jednak mógł korzystać z Łaskiego⁵⁵.

⁵³Jest to nota informująca o reprobacie, przejęta z wydania 1528 r., którą Jaskier uzupełnia wzmianką o sprzeczności z Weichbildem:

III 63, nota a

v. Vulgata

Ille § omnino est erroneus per c. intelleximus de iudi. et per c. pia de excep. li VI. et in. c. decernimus. de sen. excommunicati. li. VI., ubi de hoc domino enim excommunicato vel heretico vasallus non tenetur servire, neque iurare ut XI, q. III. c. ulti. in glo.

Jaskier

Articulus reprobatus. Ad hanc materiam vide Jure Mun. ar. V. Oppositum t men istius re-peries ibidem art. III.

⁵⁴Nota e do I 33. Tekst własny Jaskiera zawiera nota do II 46: „Practicam vide, quo pacto unus a proscissione expurgatur”.

⁵⁵Noty własne, informujące o reprobacie: nota a do I 18 (wpływ glosy), nota

Jak już wzmiankowaliśmy wyżej, niemal co trzecia nota w dziele Jaskiera pochodzi z wydania 1528 r. z tym wszakże, że — jak to ilustruje zestawienie 7 na s. 183 nasilenie tych zapożyczeń w poszczególnych grupach jest różne.

Przejęcie not nie było mechanicznym przepisaniem. Przede wszystkim znaczna ich część jest w wydaniu 1528 r. zredagowana w języku niemieckim lub po niemiecku i łacinie. Jaskier tłumaczy je na łacinę. Dokonuje też w nich szeregu zmian technicznych, stylistycznych i merytorycznych. Do zmian technicznych zaliczymy łączenie kilku not w jedną, lub postępowanie odwrotne, to jest tworzenie kilku not z jednej:

v. Vulgata I 28, fol. 30r.

nota b: Intellige der obergericht und nit dem der erbgericht hat, ratio dann er mus darvon galgen und stöcke erhalten.
nota (5)⁵⁶: Fronbote was der dovon hat infra li. III. art. LVI.

nota c: Vi. W. art. LIX in medio gl.

J I 28, nota b

Intellige de iudice praesidenti seu iudicium exercenti et non de illo, qui haereditario iudicium habet. Ratio, quia ille providere exinde cogitur, patibulum, carceres, si vero quid etiam exinde preconi cedit, vide li. III art. LVI. Ad hanc materiam vide etiam Iur. Mu. ar. LIX.

v. Vulgata I 10, fol. 14v

nota a: Vide infra eo. ar. LII. Des gleychen vornim auch von der tochter und irem geschmuck. W. arti. LVII in glo. Merck tex. teylen. Wern sie aber do mit abgesundert, so möste sy es wider ein bringen, ut infra eo. art. XII. Vide Bal. in addi. Specu. qui filii sunt legitii.

J I 10

nota (1): Vide ad hunc passum Iur. Municipi. ar. LVII glo.
nota (2): Id, quod in textu dicitur, si pater filio etc. hoc itidem intelligendum est de filiabus et earum ornatu vel vestimentis iuxta ar. LVII Iure Municipi. Sed si fuerint emancipate, cogentur illa viceversa importare, ut infra eo. li. Spe. Sax. ar. XIII⁵⁷.

Jako zmiany techniczne potraktujemy także przemieszczenie not. Polega ono na tym, że noty umieszczone w wydaniu 1528 r. przy głosie lokuje Jaskier przy tekście głównym⁵⁸.

d do I 52, nota h do I 63, nota c do I 64, nota c do II 12, nota a do III 57. Noty przejęte z wydania 1528 r.: nota f do I 3, nota b do I 6 (wpływ glosa), nota c do I 15, nota c do I 18, nota a do I 39, nota a do I 52, nota a do III 63.

⁵⁶ Nota bez oznaczenia, piąta w kolejności (między notą b a notą c).

⁵⁷ Zwracamy uwagę na opuszczenie wzmianki o Baldusie.

⁵⁸ Np. I 24, wyd. 1528 r., fol. 27r, nota h, kol. prawa = nota l u Jaskiera; I 28 wyd. 1528 r., fol. 30v, nota piąta, kol. lewa = nota c u Jaskiera; I 62 wyd.

Oto typowy przykład zmian stylistycznych dokonanych przez Jaskiera w przejmowanej nocie:

v. Vulgata III 31, fol. 153 v.
nota (2), kol. lewa

J III 31, nota c

Vide supra li. II ar. XIII

ubi huiusmodi debent decapitari, sed hic
dicitur quasi

contrarium istius, ubi habetur, quod captivans aliquem capite plectus debet. Responde tamen, quod hic accipitur captivatio, si

sic

actio expirat anno et

ita

accipitur hic
schlahen etc.

pro simplici iniuria

compulatur

sed ius est

et per consequens civiliter

instituitur, omnis tamen vis huiusmodi accusationis sistit

huiusmodi accusationis.

in modo proponendi

Zmieniał też Jaskier brzmienie not krótkich (z zachowaniem zgodności co do meritum).

v. Vulgata II 15, fol. 80r
nota (1), kol. prawa

J II 15, nota c

Werbus ist duplex, vide in fi. glo. Tamen illa poena hodie non est in usu.

Haec poena recessit iam ab usu modernorum.

Zwróciliśmy już wyżej uwagę na to, że Jaskier ze szczególną pre-dylekcją traktuje Weilechbild, często informując o zgodności przepisu Landrechtu Zwierciadła Saskiego z przepisem tego właśnie zwodu. Tendencja ta daje o sobie znać również w notach przejętych z wydania 1528 r. Często dodaje w nich Jaskier informację o takiej zgodności.

v. Vulgata II 12, fol. 75r
nota (1), kol. prawa

J II 12, nota f

Forma appellationis.

In appellando, quomodo unus loqui debet. Concordat Iu. Mu. ar. LXXIII⁵⁹.

1528 r., fol. 55r, nota a kol. prawa = nota a u Jaskiera; w tymże art. wyd. 1528 r., fol. 55r, nota b, kol. prawa = nota c u Jaskiera.

⁵⁹ Tu prócz zmiany brzmienia Jaskier dodaje odesłanie do innych artykułów Ssp-Ldr.

Czasem jest to tylko mnożenie odesłań:

v. Vulgata I 50, fol. 42r
nota a, kol. lewa

J I 50, nota a

Infra eo. art. LXIX

Vide infra ar. LXIII et LXIX, Iur. Mu.
ar. XXXVIII glo⁶⁰.

Dla ścisłości trzeba wszakże dodać, że choć wprowadzie znacznie rzadziej, niemniej zdarzają się sytuacje odwrotne, gdy Jaskier zmniejsza ilość odesłań:

v. Vulgata I 44 nota c

J I 44, nota a

Concordat supra ar. XI et lehen. c. LVI.
Wel. art. XXVI in glo. post medium.

Concordat Iur. Mun. ar. XXVI glo.

v. Vulgata I 54, fol. 47v
nota a, kol. lewa

J I 54, nota a

Concor. li. II ar. XXI vol wergeld et
ar. LXIII et arti. VL et lehenre. c. LXV⁶².

Concordat infra li. II art. XXI et LIII⁶¹.

Czasem zupełnie je pomija:

⁶⁰ Zob. też II 62, wyd. 1528 r., fol. 119v, nota (1), kol. lewa i nota b u Jaskiera; II 63, wyd. 1528 r., fol. 120r, nota (2), kol. prawa i nota a u Jaskiera; III 39, wyd. 1528 r., fol. 160v, nota (3), kol. lewa i nota c u Jaskiera.

⁶¹ Zob. też III 5, wyd. 1528 r., fol. 130v, nota (3), kol. lewa i nota b u Jaskiera; III 76, wyd. 1528 r., fol. 196v, nota (1), kol. lewa i nota a u Jaskiera. Za zwykle przeoczenie lub błąd drukarski należy uznać zmianę następującą:

s II 72
wyd. 1528 r., nota bez oznacz.

Jaskier, nota a
Vide
ad hanc materiam infra li. III
ar. XXIII
in glo.

⁶² Zwracamy uwagę na pominięcie przez Jaskiera w obu przejętych notach wzmianki o prawie lennym. Z drugiej strony zamieszcza on kilkakrotnie dość długie fragmenty Libri feudorum. Zwróciła na to ostatnio uwagę Bukowska, *op. cit.*, s. 10. Trzykrotnie pominął Jaskier odesłanie do Baldusa: I 10, wyd. 1528 r., fol. 14v, nota a, kol. lewa = nota (2) u Jaskiera; I 28, wyd. 1528 r., fol. 30v, nota (5), kol. lewa = nota c u Jaskiera; I 28, wyd. 1528 r., fol. 30v, nota (1), kol. lewa = nota d u Jaskiera.

v. Vulgata I 69, fol. 62v
nota (3), kol. lewa

J I 69, nota a

Pena talionis, vi. li. II ar. LXIII in fi.
glo. et supra li. ar. L, item li. II ar.
LXXI in fi. glo. et tex.

Hic locus est, ubi iure Saxonico habe-
tur poena talionis.

Wreszcie zdarza się, że przejmując noty zmienia w nich Jaskier odesłania:

v. Vulgata I 61, fol. 53v
nota c, kol. prawa

J I 61, nota f

vi. supra ar. XXXVI.

ut supra ar. XXXVII.

(Oba art. nic nie wnoszą do zrozumienia art. I 61.)

v. Vulgata I 68, fol. 61v
nota a, kol. lewa

J I 68, nota e

li. II. ar. XVI.

li. II ar. XIII

Tu do właściwego art. odsyła nota w v. Vulgata. Omówionych wyżej zmian dokonuje Jaskier motu proprio, do wyjątków należą modyfikacje poczynione pod wpływem glosy⁶³.

Zmiany merytoryczne są najlepiej widoczne w notach zawierających objaśnienia choćby dlatego, że jest tam najwięcej przejętków z wydania 1528 r. — 101 na łączną liczbę 132 not objaśniających. Jaskier przejął 87 not bez zmian merytorycznych, w 11 dokonał uzupełnień, a w 3 opuścił część objaśnienia⁶⁴. Prześledźmy te zmiany.

⁶³ Por. ods. 64.

⁶⁴ Bez jakichkolwiek zmian przejął Jaskier noty
dokonał zmian w odesłaniach w notach

69

18

łącznie przejął bez zmian merytorycznych not

87

Zmiany polegają na:

wstawieniu odesłań (J II 14, nota c)

1 nota

zwiększeniu odesłań (J I 27, nota a; J I 60, nota a; I 61, nota b;

I 62, nota b; III 29, nota e)

5 not

zmniejszeniu odesłań (J I 24, nota a; I 28, nota d)

2 noty

pominięciu pełnym odesłań (J I 17, nota f; I 28, nota c; I 31,

nota b; I 69, nota a; II 6, nota g; II 11, nota c)

6 not

odesłaniu do innych artykułów aniżeli noty w wydaniu 1528 r.

(J I 10, nota l; I 10, nota (3); I 61, nota f; I 68, nota e)

4 noty

---

razem

18 not

1 v. Vulgata I 2, fol. 6v
nota b, kol. lewa

J I 2, nota b

Nota die dingpflichten seyn dem richter von irem eygen nicht pflichtig denn das sie seyn ding suchen, d. Qui sunt vi. infra li. III, ar. LXI.

Banniti etenim ex eorum proprio non aliud iudici obligantur, nisi ut iudicium comitum frequentent, hic ex textu et li. III. ar. LXI.

Quod si negligent, proprium eorum consignari poterit. Si paruerint, eliberant, ut sic, proprium suum, ut textus habet.

Fragment dodany przez Jaskiera jest powtórzeniem tego, co zawiera art. I 2.

2 v. Vulgata I 8, fol. 12v
nota c, kol. lewa

J I 8, nota c

Dotyczy podwójnej nawiązki i podwójnego wergeldu za woźnego sądowego.

Vide

Unum ex parte sui, aliud ratione officii, hoc idem habetur infra eo. li. ar. XV et

li. III ar.

LXVI in glo.

LV glo.

et infra eo. ar. XV prope fi.

Secus est, si testatur cum duobus vel tribus, ut sic enim unum virum dumtaxat valet.

Tu właściwie z noty zawierającej tylko odesłanie uczynił Jaskier notę objaśniającą. Gdy idzie o księgę III Ssp-Ldr do właściwego artykułu odsyła Jaskier, a nie nota z wydania 1528 r.

3 v. Vulgata I 22, fol. 25r
nota c, kol. prawa

J I 22, nota c

Nota dotyczy przepisu o wynagrodzeniu służby przez dziedzica zmarłego pana. Jaskier przejmując ją w całości, dodając od siebie:

vide Iur. Munic. ar. XXVI et LXXVIII. Oppositum istius de mercede domini respectu servi, tum et concordantiam in glosa ar. LXXVIII.

Nastąpiło tu niewątpliwie wzbogacenie treści noty.

1 v. Vulgata I 27, fol. 29v
nota (1), kol. prawa

J I 27, nota c
Ex isto sequitur, quod

rustici
R et qui non sunt de stirpe militari
non accipiunt hergeweth.

Uzupełnienie słuszne.

5 v. Vulgata I 28, fol. 30r
noty a i a, kol. prawa

J I 28, nota a

Gdy kto zemrze bez legitimis haeredibus, a zostanie żona, ona dziedziczy, wykluczając fiskus. Jaskier tekst przejmuje, ale dodaje ponadto:

Qui autem sine haerede decedens dicuntur, vide infra eo. li. ar. LI.

Dodatek Jaskiera można uznać za potrzebny.

6 v. Vulgata I 28, fol. 30v
nota a, kol. lewa i nota (1),
kol. prawa

J I 28, nota e

Jaskier noty przejmuje w całości (dotyczą one przedawnienia roszczeń do ruchomości i nieruchomości), dodając od siebie zdanie ostatnie:

In bonis ergo ut sic vacantibus et immobilibus succedit fiscus, L. vacantia. C. de bo. vacan., li. X.

Do uzupełniania noty uwagą o kaduku skłoniła naszego kompilatora chyba ta okoliczność, że w nocie a, przedstawionej wyżej w pkt 5, jest mowa o dziedziczeniu przez wdowę z wykluczeniem fiskusa.

7 v. Vulgata I 62, fol. 55r
nota (1), kol. lewa i nota a, kol. prawa

J I 62, nota a

Fallit hoc in casu

diffamationis

ut L. diffamari, cum ibi nota C. de ingenuis et manu

ubi innuitur, quod cum quis diffamat aliquem, iudex ad instantiam diffamati potest tempus illud praefigere, intra quod agere debeat, alias ultra tempus non audietur.

Concor. loci. ar. XLVI et

vide etiam ad hanc materiam Iur. Mu.
ar.

XLVII

et li. II. ar. XXVI.

glo.

Podając treść powołanego w nocie wydania 1528 r. przepisu, uczynił Jaskier notę bardziej użyteczną. Słusznie opuścił art. II 26, zawiera on bowiem tylko wymiar kary za zabójstwo lub zranienie itp., nie wspomina zaś zupełnie o diffamatio.

8 v. Vulgata II 6, fol. 69v
nota (1), kol. lewa

J II 6, nota b

Nota jest zbyt obszerna, dlatego jej tu nie przytaczamy. Traktuje o sposobach dowodzenia wiarygodności lub jej zapłaty. We fragmencie przejętym z wydania 1528 r. mamy odesłanie do prawa rzymskiego. Jaskier daje treść powołanych przepisów, zatem i ta nota staje się bardziej użyteczna⁶⁵.

9 v. Vulgata II 13, fol. 78r
nota (1), kol. prawa

J II 13, nota b

Hoc casu de consuetudine solidus pro floreno accipitur, quia mitior fieri debet interpretatio

nam et in legibus florenus solidus dicitur, a soliditate auri dictus, ut supra circa ar. I. eiusdem li. u. declaratum est.

Dodatek Jaskiera nie ma praktycznego znaczenia.

10 v. Vulgata II 13, fol. 77v
nota (4), kol. prawa

J II 13, nota h

Nota wyjaśnia termin „convicti”. Oznacza on przyznanie się do „crimen vel auxilium”. Jednakże według noty „in iure communi” przyznanie się, zwłaszcza w sprawach karnych, nie jest równoznaczne z „convictio”. Jaskier notę przejmuje, ale dodaje:

Infra tamen in annota. circa ar. XVIII eo. li. habetur, quod ex sola confessione potest quis damnari, dummodo sit ex proposito et sine tortora, ibidem vide.

Istotnie jest we wskazanym miejscu nota, przejęta przez naszego

⁶⁵ Autorstwa Jaskiera jest fragment końcowy noty: „idoneos qui deponent, vide ad id Jur. Mu. ar. XXXI”.

kompilatora z wydania 1528 r.⁶⁶ Informacja Jaskiera wzbogaca treść noty.

11 v. Vulgata II 49, fol. 111r
nota (1), kol. lewa

J II 49, nota a

Concordat Iur. Mu. ar. CXXVI. Intellige, si non sit consensus vicini, secus est si consentiat, ut Justi. de servi. rusti. predi. § item. Vel dic

nisi per annum quiete sic possedisset

quo casu praescripsit

quia tunc praescribit, ut supra li. I.

ar. XXVIII

supra li. I.

I tu treść noty przez dodatek Jaskiera została wzbogacona. Obecnie przedstawimy noty, których treść została w wyniku pominięcia fragmentów objaśnienia zubożona.

1 v. Vulgata I 11, fol. 15v
nota c, kol. lewa

J I 11, nota b

Intelligendum est de bonis immobilibus, nam mobilia omnia lucratur maritus, ut infra eo. li. ar. XXXI glo. Sed immobilia tenetur praestare non retento usufructu.

Igitur titu. de bonis mater. et de bonis qui libe. in C. non habet locum in iure Sax., ita retulit Henningus Wittemberge.

Czy Jaskier nie pominął tej uwagi celowo, ponieważ była sprzeczna z przejawianą przezeń tendencją romanizacji prawa sasko-magde-burskiego?

2 v. Vulgata I 23, fol. 26r
nota c, kol. prawa

J I 23, nota c

zd. 1

przejęte [przetłumaczone z niem.]

zd. 2. Sonder er es zu seynen iaren kompt, so mus der rechen, der nicht erbe ist als seine, ut hic hoc verum si habet bona indivisa, ut W. art. XXVI in medio glo. et glo. hic in fi.

Jaskier opuszcza to zdanie

vide ad hunc passum Iur. Munici. ar. XXVI, XLIX et CXL glo.

3 v. Vulgata I 52, fol. 45r
nota (1), kol. prawa

J I 52, nota b

Jaskier opuszcza pierwszą część noty wyjaśniającą co to są rzeczy ruchome i nieruchome, dziedziczne i nabyte.

⁶⁶ J II 18, nota e = wyd. 1528 r., fol. 83r, nota a, kol. prawa.

Nie wszystkie noty znajdujące się w wydaniu z 1528 r. zostały przez Jaskiera przejęte. Na przykład art. I 11 (łącznie z glosą) ma w tym wydaniu 16 not, z czego Jaskier przejął tylko 9. Nie przejął m. in. noty (2) do art. I 25 informującej o reprobacie, pominął niektóre noty z objaśnieniem treści⁶⁷ oraz odsyłające do innych artykułów Landrechtu Zwierciadła Saskiego⁶⁸.

WPLYW GLOS

Z danych zawartych w tab. 4 (kol. 21 i 22) wynika, że 84 noty wykazują wpływ glos, w tym 36 not autorstwa Jaskiera oraz 48 not przejętych przezeń z wydania 1528 r. Owych 84 not to zaledwie 11% całości, przy czym dla not autorstwa Jaskiera procent ten wynosi nieco ponad 8, natomiast dla not przejętych z wydania z 1528 r. — prawie 23⁶⁹. Sam Jaskier zatem rzadko czerpie z glos materiał dla swych not, przy czym przedstawia się to różnie w poszczególnych grupach. I tak nie obserwujemy prawie wcale wpływu glos w notach odsyłających do Weichbildu lub do innych artykułów Ssp-Ldr, jak i w notach zawierających odmianę tekstu. Wpływ ten jest najbardziej widoczny w notach objaśniających. Tu wśród 31 not, nie pochodzących z wydania 1528 r., 12 (tj. ok. 40%) utworzył Jaskier pod wpływem glos⁷⁰. Wśród 101 not tej grupy, przejętych z wydania 1528 r., wpływ glosy jest widoczny w 20 (ok. 20%)⁷¹.

Jaskier zazwyczaj nie informuje, że materiał do noty czerpie z glosy. Czasem ma się wrażenie, że to zapożyczenie chce ukryć. Na przykład nota b do art. J III 62 brzmi: „Textus Germanicus habet: duo Ar-

⁶⁷ Np. III 10, nota a: „Vel sic, dye-borgnung ist nicht mer wenn ein verledigung des rechtes. Und vorbringung ist eyn ledigung des burggezeuges”. Nota b do tegoż art.: „Wer des frommen ader wydderstattunge nicht hatt, des erbe er nimpt, der darf nicht gelden”. III 61, nota a: „Iudex enim superior potest cognoscere de omnibus causis, de quibus iudex inferior in ipso territorio cognoscere potest... (powołanie prawa rzymsko-kanonicznego)”.

⁶⁸ Np. II 11 nota a: „Was gewette sey, vide li. III ar. LXIII. Vide infra eo. ar. XV in glo. ibi”.

⁶⁹ Nie można wyciągnąć z tego wniosku, że twórca not w wydaniu 1528 r. czerpał z glosy w stopniu wyższym aniżeli Jaskier. Wniosek taki byłby błędny, a to dlatego, że znaczna część not w wydaniu 1528 r., dotyczy właśnie glos, a nie Landrechtu Zwierciadła Saskiego.

⁷⁰ Są to noty: I 30, a; I 70, h; II 11, d; II 13, e; II 20, a; II 21, c; II 36, d; III 34, a; III 53, c; III 61, b; III 65, a; III 83 c.

⁷¹ Są to noty: I 17, d; I 21, d; I 23, a, b; I 24, c; I 25, b; I 27, b; I 33, c; I 42, a; I 54, c; I 60, b; I 70, g; II 11, b; II 14, b; II 20, b; II 43, c; III 6, b; III 12, a; III 31, c; III 38, b.

chiepiscopatus in Saxonia inveniuntur et cum quindecim Episcopatus". Wniosek wydaje się oczywisty, Jaskier kontrolował v. Vulgata z tekstem niemieckim i ujawnił zachodzące między nimi różnice. Tymczasem w głosie do tegoż artykułu, pomieszczonej w wydaniu 1528 r., czytamy: „Quatuor Episcopatus etc. Codices nonnulli, tum et textus Germanicus, nonnisi duos archiepiscopatus ponunt in Saxonia. Coloniensem et Bremensem extra Saxoniam esse dicunt". Wydaje się, że to właśnie glosa była dla Jaskiera źródłem informacji o tej różnicy między v. Vulgata a tekstem niemieckim⁷².

Stopień zależności not Jaskierowych od glos jest mocno zróżnicowany. Spotykamy noty, których tekst jest dosłownym powtórzeniem glosy, np.:

v. Vulgata III 34, fol. 157r
tuż pod tekstem łacińskim Ssp—Ldr

J III 34, nota a

Alias enim sibi non crederetur, pro quo vide supra II. II, ar. XLII⁷³.

Częściej jednak dokonuje Jaskier w przejmowanym z glosy tekście szeregu zmian stylistycznych, np.:

v. Vulgata I 70, glosa II

J I 70, nota h

Si vero ordinarius etc. Exinde non aliam acquirit utilitatem, nisi quod actio pernoctata non erit⁷⁴.

Utilitas exinde erit, quia ut sic factum non erit pernoctatum.

Niekiedy tekst glosy Jaskier wzbogaca odesłaniem do np. Weichbildu.

v. Vulgata III 65

J III 65, nota a

tuż pod tekstem łacińskim Ssp—Ldr
Marchio iudicabit sub etc.

Quis autem dicatur marchio, quis dux et quis comes, notatur
supra eodem libro circa arti. LXIII, ibi vide
et Jus Muni. ar. X.

⁷² Warto tu odnotować, że Jaskier nie podał wszystkich informacji zawartych w głosie. Pomiął wzmianki o tym, że poza tekstem niemieckim również codices nonnulli (= teksty łacińskie) wymieniają dwa arcybiskupstwa saskie, oraz że arcybiskupstwa kolońskiego i bremeńskiego źródła te nie zaliczają do saskich.

⁷³ Podobnie noty: II 21, c; II 23, a; III 27, a; III 29, d; III 38, a; III 44, a; III 53, c; III 55, a; III 61, b; III 66, a.

⁷⁴ Podobnie np. noty: I 30, a; II 11, d; II 13, e; II 20, a; III 83, c i inne.

Niekiedy zostaje przecież zubożony przez eliminowanie niektórych odesłań:

v. Vulgata III 11

J III 11, nota b

tuż pod tekstem łacińskim Ssp—Ldr

Dicit enim canon. studiose agendum est, ut ea, quae promittitur,
opere compleantur, ut in c. qualiter de pactis

Dalej głos psalmisty.

Innym razem opuszcza Jaskier istotne informacje:

v. Vulgata III 12

J III 12, nota b

tuż pod tekstem łacińskim Ssp—Ldr

Si multi etc.

Quando et qualiter reconventio fieri possit de iure communi
notatur in Clementina de verborum significatione, saepe in glosa
incipit notata contra opinionem ibi vide. ibidem vide.

Czasem Jaskier czerpie z glosy tylko myśl przewodnią, a tekst noty tworzy sam.

v. Vulgata II 54, glosa II

J II 54, nota b

Unde sciendum circa id, quod in iure
nostro nullibi invenitur, quod fides uni
testi daretur, excepto articulo praesenti
de pastore.

Hic locus est, quod testimonium unius
creditor.

v. Vulgata III 83, glosa II

J III 83, nota c

Si iudex aliquem intromiserit, alter tan-
dem veniens, priorem eicere non potest,
nisi iure contra eum agat. Qui enim
aliquid possidet, illud tenere debet, quod
sibi per veram actionem evincatur, ut
ff. uti possi. L. ait praetor et c. eod. tit.
L. I.

Quod si uni abiudicata sint, et alter
iudicialiter in eorundem mittitur posse-
ssionem, eicere eundem, nisi per veras
sententias haud licebit⁷⁵.

Prawdopodobnie wpływ glosy można upatrywać w tych notach od-
syłających, w których wymienione zostały te same przepisy prawne
co w glosie.

J II 20, nota c

De successoribus vide supra li. I ar. III et XVII et Insti. de leg. agna. successi.
§ non vero⁷⁶.

⁷⁵ Zwracamy uwagę na opuszczenie odesłania do prawa rzymskiego.

⁷⁶ Te same źródła powołuje glosa II, zob. Jaskier, *op. cit.*, s. 205—206.

Wreszcie, choć bardzo rzadko, pod wpływem glosy dokonuje Jaskier zmian w nocie przejętej z wydania 1528 r.

v. Vulgata II 49, fol. 111r
nota (1), kol. lewa

J II 49, nota a

Concordat Iur. Mu. ar. CXXVI. Intellige
si non sit consensus vicini, secus est, si
consenciat, ut Justi. de servi. rusti. pre-
di. § item. Vel dic

N
quo casu

nisi per annum quiete sic possedisset

quia tunc

praescribit

ut supra li. I.

ar. XXVIII

supra li. I.

W glosie czytamy: „textus enim ar. praesentis loquitur de illo, ubi consensus non advenit vicini”⁷⁷. Prawdopodobnie krytyczne nastawienie do glosy, któremu dawał Jaskier wyraz wielokrotnie, było przyczyną rzadkiego sięgania do niej⁷⁸.

Jak już wzmiankowaliśmy wyżej, wpływ glosy da się również stwierdzić w notach marginesowych wydania z 1528 r. Płyną z tego dla nas poważne konsekwencje. Gdy tego rodzaju notę znajdujemy w dziele Jaskiera, często nie jesteśmy w stanie ustalić, czy została ona przejęta przezeń z tego wydania, czy też Jaskier sam ją skonstruował wykorzystując glosę. Oto przykłady takich niepewnych co do pochodzenia tekstów.

v. Vulgata I 20, fol. 22r
nota (1), kol. prawa

J I 20, nota a

⁷⁷ Podobnie nota e do III 29. Tu fragment końcowy „vide etiam C [...] quod divisio pertinet iudici” został wzięty z glosy.

⁷⁸ Np. J II 32, nota c: „Absurda et inanis est hac glossae declaratio, ubi servum iumento comparat, cum homo etiam servilis conditionis creatura rationalis Dei sit”. Zob. też nota b do I 34, nota g do glosy II do II 14. W nocie a do I 17 czytamy: „Istud contrariari videtur iuri communi, ubi frater ex utroque coniunctus simul succedit cum patre, ut in § consequens. in auten. de haeredi. ab intesta. veni. Natomiast glosa II (fol. 13r, kol. lewa, akapit 1) akceptuje rozwiązanie przyjęte przez Ssp-Ldr i nie wspomina o sprzeczności z ius commune. W krytycznym stosunku do glosy nie był Jaskier odosobniony. O podobnym stanowisku Cerasinusa przypominał ostatnio Pauli: „Cerasinus podkreśla, że decydujące znaczenie ma dla niego „non glossarum dissidentium perplexitas, sed apertus textus Speculi Saxonum”, *op. cit.*, s. 40. Surowy sąd o glosach (za Ludovicim) wypowiada Taranowski, *op. cit.*, s. 11.

Morgengabe Leypzucht idem. glosa I, kol. 1 (w dziele Jaskiera fol. 15r): Nunc intellige, quid unusquisque militaris ordinis suae uxori nomine dotis etc. Id est donationis propter nuptias.

Cum dicitur nomine dotis, intelligi debet donationis propter nuptias. Concordat Iure Muni. ar. XXII et XXIII et arti. LVII.

v. Vulgata I 69, fol. 62v
nota (3), kol. lewa

J I 69, nota a

Pena talionis, vi. li. II, ar. LXIII in fi. glo. et supra li. ar. L, item li. II, ar. LXXI in fi. glo. et tex.
glosa I (w dziele Jaskiera fol. 48r):
Et sic hic est casus, ubi locum habet pena talionis.

Hic locus est, ubi iure Saxonico habetur poena talionis.

Tu nota Jaskiera jest szczególnie bliska glosie.

Z dotychczasowych przykładów wynika, że noty marginesowe w dziele Jaskiera są różnej proveniencji i to nie tylko całe noty, lecz niekiedy poszczególne ich fragmenty. Za dowód niech posłuży tekst następujący:

v. Vulgata III 47, fol. 172v
nota (2), kol. lewa

J III 47, nota c

Concordat Iur. mu. ar. CXX. Textus vetustiores ita legunt [...]

Idem est in pastoriis et aliis canibus,
et non persolvuntur tritice ut vulgo dicitur

facit

vide

II⁷⁹.

infra ar.

XLIX.

Od Jaskiera pochodzi tu konkordancja i odmiana tekstu, od autora noty z wydania 1528 r. fragment „Idem [...] canibus”, resztę tenże autor przejął z glosy.

Podsumowując uwagi o autorstwie not marginesowych w dziele Jaskiera trzeba z naciskiem podkreślić, że jego wkład pracy jest znacznie poważniejszy aniżeli to wynika z danych liczbowych ilustrujących podział na noty własne i przejęte. Jaskier nie ograniczył się do wyłącznie mechanicznego przejęcia not z wydania 1528 r. lub wykrojania fragmentu glosy, lecz poddawał je obróbce. Ilość pracy w to włożonej jest poważna, a do oceny tego wysiłku obecnie przechodzimy.

⁷⁹ Następnym artykułem jest istotnie art. 49,

4. OCENA NOT

UWAGI OGÓLNE

Przyznajemy, że do tego problemu przystępujemy z poważnymi wahaniem, wchodzimy bowiem na grunt bardzo słabo przez naukę penetrowany i nastroczający sporo kłopotów. Na plan pierwszy wysuwa się kwestia kryteriów, na podstawie których oceny należy dokonać. Łatwo można skrzywdzić Jaskiera, oceniając jego noty według wymogów dziś stawianych takiemu aparatowi pomocniczemu. Jaskier nie jest wynalazcą tego sposobu uprzyściplniania tekstu czytelnikowi. Był on stosowany w jego epoce od dawna i nader często. Tego co Jaskier w tym zakresie zrobił nie da się ocenić bez badań porównawczych, których jednak nie ma. W tym stanie rzeczy dokonamy oceny not pod kątem ich przydatności dla praktyki sądowej.

Ocenie poddamy tu noty autorstwa Jaskiera, jak też noty przejęte przezeń z wydania 1528 r. Jaskier bowiem decydował o ich przejęciu, dokonywał zatem oceny i selekcji. Że to czynił istotnie, świadczą noty w wydaniu 1528 r. przez Jaskiera pominięte⁸⁰.

Pracę ułatwi nam zestawienie 9, sporządzone na podstawie tab. 4, 5 i 6.

Ograniczamy się tu do not najbardziej typowych. Ponadto pomijamy noty odsyłające do innych niż Ssp-Ldr i Weichbild zbiorów prawa. Najczęściej są to odesłania do prawa rzymskiego lub kanonicznego i ich oceny może dokonać tylko romanista. Brak w zestawieniu not odsyła-

Zestawienie 9

Lp.	Treść	Odesłanie do innych tekstów							
		noty ogółem		zasadne		tej samej treści		nie dające wskazówek	
				noty					
		wła- sne	prze- jęte	wła- sne	z wyd. 1528 r.	wła- sne	z wyd. 1528 r.	wła- sne	z wyd. 1528 r.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Odesłanie do Ssp-Ldr	17	24	10	17	5	4	2	3
2	Odesłanie do Weich- bildu	104	5	11	2	67	2	26	1

⁸⁰ Patrz wyżej, s. 200.

Lp.	Treść	Odmiana tekstu					
		noty ogółem		merytorycznie		bez różnic	
				różna		merytorycznych	
		własne przejęte		noty			
własne	z wyd. 1528 r.			własne	z wyd. 1528 r.		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Odmiana tekstu	181	4	93	2	88	2

Lp.	Treść	Objaśnienia i inne treści					
		noty ogółem		zasadne		zbędne	
				noty			
		własne	przejęte	własne	z wyd. 1528 r.	własne	z wyd. 1528 r.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Objaśnienia	31	101	23	88	8	13
2	Inne treści	24	56	21	39	3	17

jących do Ssp-Ldr i Weichbildu. Może bowiem zdarzyć się, że odesłanie do zwodu pierwszego będzie zasadne, a do drugiego zbędne i takiej sytuacji nie da się ująć w zestawieniu.

ODEŚLANIA DO INNYCH ARTYKUŁÓW Ssp—Ldr ORAZ ODEŚLANIA DO WEICHBILDU

Szereg cech wspólnych pozwala na to, by obie te grupy not omówić razem. Za zbędne uznajemy odesłanie do przepisu prawnego o tej samej treści. Najczęściej Jaskier sam to ujawnia, pisząc „concordat” lub „vide etiam” itp. Oto przykład takiego zbędnego odesłania do art. 40 Weichbildu w nocie b do art. I 15:

Weichbild 40

J I 15

Incusatus de quacunqua re, quae apud eum non apparuerit, suo se poterit excusare sacramento.

[...] sed si nulla probatio sit, extunc citius unus iure se expurgabit, quam quis eum convincere possit.

Niekiedy również odesłanie do glosy jest z tych samych względów zbędne. Na przykład następujący fragment art. I 5 „Divisionem vero rerum haereditariarum non poterit sibi denegare” (siostra nie wydzielona siostrze, która jest już „emancipata”) zaopatruje Jaskier notą (no-

ta d) odsyłającą do glosy do art. 22 Weichbildu. W glosie wszelako czytelnik znajduje tylko powtórzenie zasady wyrażonej w art. I 5 Ssp-Ldr⁸¹.

Jako nie dające wskazówek traktujemy odesłanie do przepisów nie pozostających w żadnym związku z tekstem opatrzonym notą. Na przykład:

I 20 § 6

Dotem mulier proprio obtinet iuramento, ad possessionem vero testibus indigebit.

Nota g

Iure Munic. art. XXII et item LVII glos. vide amplam huius passus declarationem.

Tymczasem art. 22 Weichbildu wprowadzie normuje sytuację majątkową wdowy, lecz w innych kwestiach. Glosa do art. 57 Weichbildu też o czym innym traktuje.

Sytuacją potomka, który za wcześniej lub za późno przyszedł na świat, zajmuje się art. Ssp-Ldr I 36. Jaskier w nocie a odsyła do art. 3 Weichbildu, który reguluje sytuację dzieci zrodzonych w małżeństwie stanowo mieszanym. Odsyła też do art. 56 Weichbildu, a ten reguluje sytuację kobiety, ale nie jej potomstwa.

Błędne odesłanie spotykamy też w notach przejętych z wydania 1528 r. Tu вина Jaskiera sprowadza się do tego, że nie skontrolował przejmowanych not. Oto kilka przykładów:

Art. I 23

W związku z kwestią, że opiekun, który jest jednocześnie „haeres”, nie rozlicza się z nikim z tytułu opieki, nota d odsyła do art. 26 Weichbildu. Tam jednak znajdujemy informację o częściach składowych „haereditas” i „domestica cibaria”. W tymże art. I 23 w związku z sytuacją, gdy „haeres” zmarłego jest opiekunem sieroty, nota e odsyła do art. 45 Weichbildu, ten jednak traktuje o kwestiach organizacyjnych sądów. Jako zbędne trzeba też chyba uznać odesłanie do glosy do Weichbildu wówczas, gdy wyjaśnienie znajduje się w glosie do artykułu opatrzonego notą. Spotykamy to zarówno w notach Jaskiera⁸², jak też w przejętych przezeń z wydania 1528 r.⁸³ Wreszcie sporo jest ode-

⁸¹ Podobnie jest, gdy Jaskier powołuje glosę do Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Np. w nocie c do I 8 odsyła do glosy do art. III 56, a ta powtarza jedynie treść art. III 56.

⁸² Przy II 7 w związku z legale impedimentum odsyła w nocie a do glosy do art. 47 Weichbildu, podczas gdy objaśnienie jest bliżej, bo w glosie II do tegoż art. II 7.

⁸³ W nocie b do I 23 mamy odesłanie do glosy do art. I 42, a tymczasem wyjaśnienie jest tuż, w glosie II do tegoż art. I 23.

słań w sprawach nieistotnych z punktu widzenia potrzeb praktyki, jak np. w związku z teorią dwu mieczy⁸⁴.

Ilość not odsyłających, do których mamy zastrzeżenia, jest znaczna. Gdy idzie o noty odsyłające do innych artykułów Landrechtu Zwierciadła Saskiego (lub glosy) zakwestionowaliśmy 14 z ogólnej liczby 41⁸⁵. Znacznie gorzej to wypada w notach odsyłających do Weichbildu, tu z ogólnej liczby 109 zbędnych jest aż 93⁸⁶.

ODMIANA TEKSTU

W tej grupie za zbędne uznajemy noty, w których Jaskier daje odmianę tekstu nie różniącą się merytorycznie od tekstu głównego. Oto kilka przykładów wybranych z pokaznej liczby.

1

I 70 § 2

J I 70

[5] Brikt dar ichtes an, men scal ene
aver panden also lange, wante he sin
gelt hebbe.

Si vero minus, iterum pignorando debita
adimpleantur.

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim. W każdym razie można go interpretować w tym sensie, że wolno dłużnika ciążyć tylekroć i dopóty, dopóki nie uzyska się równowartości wierzytelności. Jednakże Jaskier powołuje w nocie fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis o tej samej treści.

Vrat. 34

J I 70, nota e

Si minus fuerit, iterum invadietur, et
tociens

Ali textus habent:

donec

pignoratus
quoad

debitum integre persolvatur.

2

II 58 § 2

J II 58

In sante Wolburgen dage [...]

Die sanctae Valpurgis [...]

⁸⁴ Zob. nota a do I 1.

⁸⁵ W tym 7 spośród 17 not autorstwa Jaskiera i 7 spośród 24 not przejętych przezeń z wydania 1528 r. Są to głównie odesłania do artykułów o tej samej treści.

⁸⁶ Są to głównie noty autorstwa naszego kompilatora, zob. tab. 6.

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim, podobnie jak przytoczony przezeń w nocie fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego:

Vrat. 56

Ł 218

J II 58, nota b

in festo

sancte Valpurgis alias

sanctorum Philippi et Jacobi⁸⁷.Textus vetustiores legunt:
sanctorum Philippi et Jaco-
bi

Czyżby Jaskier nie wiedział, że dzień św. Walpurgii i dzień św. św. Filipa i Jakuba to ta sama data 1 maja⁸⁸?

3

II 60 § 2

J II 60

[...] oder gegen den richtere, of it an
ene geboret.

[...] vel a iudice, si ad eum pertinebit.

Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z niemieckim, podobnie zresztą jak przytoczony w nocie tekst niewiadomego pochodzenia⁸⁹:

Nota a

Alii textus legunt: vel a iudice, si ad eum quovismodo perveniat.

Tu różnica sprowadza się do nieistotnego z merytorycznego punktu widzenia terminu „quovismodo”, który w tekście Jaskiera nie występuje i dla którego nie ma odpowiednika w tekście niemieckim.

4

II 61 § 2

J II 61

Według tekstu niemieckiego są trzy mateczniki w Saksonii objęte mirem królewskim. Tekst Jaskiera pozostaje z nim w zgodzie, a mimo to przytacza Jaskier w nocie marginesowej b fragment v. Vratislaviensis, nie zawierający żadnych istotnych różnic merytorycznych⁹⁰.

⁸⁷ W Sand. I 165 [166]: „in festo sancte Valpurgis”. Tekst Łaskiego jest składanką złożoną z v. Sandomiriensis i v. Vratislaviensis, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 4.

⁸⁸ Zob. Schwerin, *Ssp.*, s. 89, ods. 139; B. Włodarski, *Chronologia polska*, Warszawa 1957, s. 252.

⁸⁹ Tego paragrafu brak w v. Vratislaviensis i w Łaskim, zob. Rymaszewski, *op. cit.*, tab. 1, s. 264. Zawierają go obie redakcje v. Sandomiriensis, ale ma on tam brzmienie odmienne od tekstu przytoczonego przez Jaskiera w nocie.

⁹⁰ Zmienia Jaskier tekst v. Vratislaviensis tak, by kolejność mateczników była ta sama, co w jego tekście głównym. Trudno orzec, dlaczego mu na tym zależało, bo przecież dla stosunków polskich nie miało to żadnego znaczenia.

5

II 72 § 2

J II 72.

[...] oder en sin borgere [...]

[...] aut suus castrensis [...]

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim. Niczego też nie zmienia termin *burgensis*, przytoczony w nocie a zaczerpnięty z v. *Vratisla-viensis* lub z Łaskiego:

Vrat. 59; Ł 223

J II 72, nota d

Alii legunt:

burgensis

Motywów takiego postępowania dziś już nie odgadniemy. Można tylko ostrożnie przypuszczać, że być może decydowało tu przywiązanie do tekstu inaczej brzmiącego, zakodowanego na trwałe w wyniku długotrwałej praktyki, zjawisko i dziś powszechne w świecie prawniczym. Nie da się też wykluczyć, że Jaskier przynajmniej niekiedy inaczej tekst główny interpretował i być może widział różnice między nim a powołaną w nocie odmianą tam, gdzie my jej dziś nie dostrzegamy.

Autor v. *Vulgata* przejawia niekiedy godną uznania tendencję odrywania się od kazuistycznego sposobu budowania normy prawnej, co częste u Eikego de Repgow, i dokonuje uogólnienia. Jaskier natomiast przejmując tak skonstruowany tekst łaciński z v. *Vulgata* musiał odczuwać jakiś niepokój, daje bowiem w notach tekst inny, zachowujący kazuistykę tekstu niemieckiego. Tego rodzaju noty uznamy za zbędne.

6

II 27 § 2

J II 27

[2] Jewelk man scal ok wesen toln vri,
he vare oder he ride oder he ga, swar
he scepes oder bruggen nicht ne bedarft
[...]

A thelonei etiam datione immunis est
omnis, qui pontium et navium non in-
diget transfretatione.

Vrat. 48; Ł 195

J II 27, nota b

Alii textus habent:

Quilibet etiam eques

vel pedes, aut

in curru, vel

(Vrat: in)

vehiculo, liber est a theloneo, si nave
non indigeat

aut (Ł: nec)

vel

ponte.

7 II 65 § 2

[2] Scilt aver en man en kint oder roft he it oder sleit he it mit besmen dorch sine missedat, he blift is ane wandel, darn he it geweren oppe'n hilgen, dat he it dorch anderes nicht geslagen hebbe, wan dorch sine missedat.

Vrat. 58; Ł 227

arguit, depilat aut

cedit pro culpa, sine damno manet si iuret, quod sola causa correctionis ipsum taliter castigabit.

qui puerum

virgis

J II 65

Corrigat vero quis puerum, dummodo hoc pro delicto eius se fecisse suo iuramento affirmaverit, nihil pro eo sustinebit.

J II 65, nota c

Textus alii ita legunt:

per crines traxerit,

castigaverit, dummodo propter delictum et excessum eius id fecisse iuramento confirmaverit, nihil pro eo sustinebit.

Pochodzenia odmiany tekstu powołanego w nocie nie udało się ustalić. Zwracamy uwagę, że poza szczegółowym wyliczeniem rodzajów karcenia, jest on bardzo podobny do tekstu głównego. Jego przytoczenie uznajemy za zbędne.

8 III 16 § 1

De richtere noch neman ne mach nemanne van siner klage wisen, ane de oppe den de klage geit.

Vrat. 62

Iudex aut alter aliquis non potest querulantem ab actione repellere, excepto reo, de quo conqueritur.

J III 16

Nemo alium a sua repellere potest actione, nisi id, adversus quem actio fuerit ventilata.

J III 16, nota a

Textus tamen antiqui et Germanicus hunc articulam ita legunt: Iudex non potest aliquem a sua propellere actione, nec alter quisquam, preterquam is, adversus quem actio instituitur.

Pochodzenia tekstu powołanego w nocie nie udało się ustalić. Nie potrafimy dopatrzeć się różnic między nim a tekstem głównym.

9 III 41 § 4

Sweik man vor <deme> gerichte gelt vorderet op enen anderen, vreet jene, war af men it eme sculdich si, he scal dorch recht seggen, weder he it van gelovede sculdich si, oder van erve dat he untvangen hebbe.

J III 41

Quicumque etiam ab alio in iudicio pecuniam debitam petit, causam debiti, si hoc reus postulet, actor exprimere teneatur.

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim, choć odchodząc od kazuistyki nie wymienia tytułów prawnych długu, co trzeba uznać za plus. Jaskier jednak w nocie daje fragment, będący dosłownym przekładem (zachowujący kazuistykę), który pochodzi z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego. Zmiany dokonane w tym przejętku mają wyłącznie stylistyczny charakter.

Vrat. 71; Ł. 260

J III 41, nota b

utrum (Ł: verum)

Textus alii ultra id subdit (sic):
an

ex promisso

debitor sit

aut

vel

pro haereditate, quam

recepit.

ab ipso acceperat.

Nota wyraźnie zbędna. Niepotrzebne są także noty następujące:

10

II 27 § 2

J II 27

Sweme aver he geleide gift, de scal
ene scaden bewaren binnen sime geleide,
oder he scal en eme gelden.

Qui aliis prebet conductum, a damno
precavere et precustodire ipsi debet.

Tekst Jaskiera pozostaje w zgodzie z niemieckim, bowiem choć nie ma w nim przekładu fragmentu spacjiowanego, można go się przecieżyć łatwo domyślić z całości zdania. Innego zdania był chyba Jaskier, skoro przytoczył w nocie fragment v. Vratislaviensis lub Łaskiego, wierniejszy tekstowi niemieckiemu:

Vrat. 48; Ł. 195

J II 27, nota c

Textus vetustiores ultra id addunt:

quod si non fecerit

conductum

oportebit eum omnia perdita resartire.

damna resarcire oportebit.

11

II 48 § 9

J II 48

Swar men korn tegeden gift, dar scal
dat sel, dar de garve mede gebunden
is, wesen ener dumelne lang twischen
den twen knotten, swen dat sel gereset
ket is in winter korne.

Ubi decima solvitur, ut dictum est, in
sexagenis, funiculum duarum debet esse
ulnarum a pollice incipientium, per quem
manipuli ligabuntur, et hoc in frugibus
hiemalibus observetur.

Tekst Jaskiera jest zgodny z niemieckim, choć inaczej określa dłu-

gość powrosła, którym ma być związany snop zboża. Mimo to Jaskier przytacza w nocie fragment zaczerpnięty z v. Vratislaviensis, w którym długość powrosła została określona w ten sam sposób co w tekście niemieckim.

Vrat. 54

J II 48, nota d

Textus vetustiores ita legunt:

e   si solvatur decima, ut dictum est, in capitibus⁹¹
 pretaxatis   seu sexagenis, sibi
                                      debet ligamen inter duos nodos cubitum obtinere in annona hiemali.

12

III 21 § 2

J III 21

[...] swar se beide op sweren, dat scal
 men ene gelike delen.

Quicquid vere ab eis aequae ostenditur,
 aequae eis, ut dictum est, dividetur.

Tekst niemiecki: gdy obaj przysięgną, wówczas sporny grunt należy podzielić na połowę (między strony). Tekst Jaskiera: gdy obaj równie dowiodą... (dalej jak w tekście niemieckim). Wprawdzie w tym zdaniu u Jaskiera przysięga nie została wymieniona, jednakże z kontekstu całego § 2 wynika niedwuznacznie, że strony dowieść mają swych praw przysięgą. Jaskier jednak, naszym zdaniem, zupełnie niepotrzebnie powołał w nocie tekst zawierający wzmiankę o przysiędze:

Vrat. 64; Ł 244

J III 21, nota e

et super quo iurabunt ambo, quod am-
 bobus equaliter dividatur.

Alii textus habent: si vero uterque iura-
 mento probaverit, aequae eis dividatur.

Nie znamy tekstu łacińskiego o brzmieniu podanym przez Jaskiera. Być może nasz kompilator sam jest jego twórcą, a z v. Vratislaviensis przejął jedynie informację o przysiędze składanej przez obie strony.

Za zbędne należałoby uznać odmiany tekstu obarczone błędami. Zostały one omówione wyżej w rozdz. II⁹². Wśród 185 not z odmianą tek-

⁹¹ Chyba błąd drukarski, winno być capetibus.

⁹² Zob. uw. 63, 111, 162. W rozdz. II zostały też omówione noty z odmianą tekstu bez różnic merytorycznych, ale ze zmianami wprowadzonymi przez Jaskiera, zob. uw. 149. Zdarza się, choć bardzo rzadko, że przyczyną błędu jest złe odczytanie tekstu rękopisu przez Jaskiera, np.:

Vrat. 30

J I 42, nota b

habeat

si pilos

in barba

illius

sub ascellis

habeat

et in yllis et

stu niemal połowa, bo 90 zawiera odmianę nie różniącą się merytorycznie od tekstu głównego. Sądzymy, że krytycznie należy ocenić grupę tę w całości. Jaką pomoc bowiem może dać praktykowi wskazówka, że jakaś kwestia jest różnie regulowana. Kłopotów z dostosowaniem konkretnego przypadku do przepisu prawnego ma on i bez tego dosyć, a tu dzieło, w którym szuka remedium na wątpliwości, jeszcze mu je powiększa. Nie daje mu przecież Jaskier żadnych informacji co do tego, który tekst uznać za właściwy, chyba że za taki drogowskaz uznamy dawność tekstu, sygnalizowaną dosyć często przy pomocy formułki „*textus vetustiores*”⁹³. Trzeba jednak wejść w położenie Jaskiera. Miał on przed sobą kilka tekstów Landrechtu Zwierciadła Saskiego, z których każdy był dlań (zresztą dla nas dziś również) równoprawny. Poza odnotowanie sumienne odmienności wyjść nie mógł, natomiast bez odpowiedzi musimy zostawić pytanie, czemu służyło przytaczanie tekstów wprowadzicie inaczej brzmiących, ale nie różniących się co do meritum.

* OBJAŚNIENIA

Wśród 132 not objaśniających zdecydowana większość spełnia swą rolę, to znaczy została umieszczona tam, gdzie istotnie należało wyjaśnić termin lub normę prawną. Wyłowiliśmy jedynie 21 zbędnych informacji w tej grupie.

Niepotrzebne jest naszym zdaniem wyjaśnianie terminu *emenda*⁹⁴, terminu *incusare* w związku z wyzwaniem na pojedynek⁹⁵, czy zwrotu „*duellum proposuerit iniungendum*”⁹⁶. Za zbędne uznajemy opatrywanie objaśnieniem takiego przepisu, który można jednoznacznie tylko interpretować, a to objaśnienie z tą interpretacją jest zgodne⁹⁷. Tu

annos

attigisse

discretionis dicitur

pervenisse.

Et in yllis, czyli et in illis to odpowiednik niem. *nadene* = unten, oznacza miejsca „wstydlive”, czyli wokół genitaliów. Jaskier tego najwidoczniej nie zrozumiał i odczytał jako *barba illius*.

⁹³ Zupełnie wyjątkowo określa Jaskier odmianę jako tekst lepszy (*verius, rectius*).

⁹⁴ Nota d do I 8. Tekst noty na s. 189.

⁹⁵ Nota c do I 63. Tekst noty na s. 189.

⁹⁶ Nota b do III 29. Tekst noty na s. 189.

⁹⁷ Noty I 28, b, c, d, f; 31 g; 59 d; 67 c; II 6 g; 8 a; 32 c; 37 a; III 29 e; 34 a.

też trzeba wymienić objaśnienie, wskazujące na to, że Jaskier niewłaściwie tekst interpretuje⁹⁸, a także noty, których treść jest powtórzeniem glosy do danego fragmentu tekstu *Zwierciadła Saskiego*⁹⁹. Sądzimy, że korzystający z dzieła Jaskiera sam z pewnością dotarł by do glosy, choć noty te do niej nie odsyłają.

W sumie jednak not tego rodzaju jest stosunkowo niewiele, co świadczyłoby na korzyść naszego kompilatora. Gdy jednak uwzględnimy przy ocenie podział na noty własne, noty powstałe z inspiracji glosy i noty przejęte z wydania 1528 r. okazuje się, że spośród 19 not autorstwa Jaskiera aż 6, zatem niemal co trzecią, uznać należy za zbędną¹⁰⁰. Nie świadczy to dobrze o zdolnościach Jaskiera-komentatora. Z pomiędzy 101 not przejętych z wydania 1528 r. wyłowiliśmy zaledwie 13 zbędnych¹⁰¹.

INNE TREŚCI

W tej grupie, liczącej 80 not¹⁰², tak informacje o stanowisku praktyki, o reprobacie, jak też sygnalizowane treści, zastępujące przynajmniej częściowo nagłówki artykułów, były dla korzystających z jego dzieła z pewnością użyteczne.

Można mieć natomiast zastrzeżenia do informacji o sprzeczności danego przepisu prawnego z innym przepisem *Zwierciadła Saskiego*, *Weichbildu* czy prawa rzymskiego, ponieważ Jaskier najczęściej nie informuje, który ze sprzecznych przepisów należy stosować. Dać ich chyba jednak nie mógł, byłoby to przecież równoznaczne z odrzuceniem któregoś przepisu, a do tego Jaskier najwidoczniej nie czuł się kompetentny. Zresztą niemal wszystkie noty informujące o sprzecznościach pochodzą z wydania z 1528 r. Jaskier zatem w tym kierunku nie przejawiał większej inicjatywy. Usprawiedliwienie naszego kompilatora nie ma jednak znaczenia dla oceny wartości praktycznej takich informacji. Uznać je trzeba za zbędne, a w rezultacie — zakwestionować 20 not z łącznej liczby 80¹⁰³.

Kilka uwag należy jeszcze poświęcić wzmiankom o reprobacie pa-

⁹⁸ Nota d do I 70. Tekst i omówienie w uw. 86.

⁹⁹ Noty I 23 c, I 31 b, II 11 d, III 31 c.

¹⁰⁰ Noty I 8 d, I 63 c, I 67 d, I 70 d, II 32 c, III 29 b. Spośród 12 not objaśniających, utworzonych pod wpływem glosy, dwie noty są zbędne, mianowicie II 11 d i III 34a.

¹⁰¹ Noty I 23 c, I 28 b, c, d, f; I 31 b, g; I 59 d, II 6 g, II 8 a, II 37 a, III 29 e, III 31 c.

¹⁰² Patrz zestawienie 8 na s. 191.

¹⁰³ Poz. 2, 3, 7, 10 i 11 zestawienie 8 na s. 191.

pieskiej. Informuje o tym Jaskier, przejmując w tym celu odpowiednie noty z wydania 1528 r. i drugie tyle dodaje od siebie. Jednakże reprobowane artykuły są poza tym traktowane przezeń na równi z innymi, to jest dołącza do nich glosy i zaopatruje w szereg not marginesowych tak, jakby miały one być stosowane w praktyce.

Dokonałiśmy oceny wartości poszczególnych grup not marginesowych. Gdy chcemy dokonać reasumpcji uzyskanych wyników napotykamy na spore trudności, nie może to bowiem być proste zsumowanie wyników częściowych, gdyż noty są pod względem treści albo jednowyrazowe, albo złożone, to znaczy jedna nota zawiera kilka rodzajów informacji.

Tam, gdzie w danej grupie jest not prostych bardzo dużo, a wkład pracy Jaskiera niewiele dawał dla poznania jego umiejętności prawnych, braliśmy do oceny tylko owe noty proste. Tak postąpiliśmy z odesłaniami do innych przepisów Landrechtu Zwierciadła Saskiego i z odesłaniami do Weichbildu.

Przy ocenie pozostałych grup uwzględniliśmy już jednak wszystkie noty, tak proste jak i złożone. Rzadko się zdarza, by w nocie złożonej wszystkie elementy były zbędne. Najczęściej kwestionujemy jedną lub kilka informacji w niej zawartych. W tym drugim wypadku jedną notę kwestionujemy kilkakrotnie, raz np. z powodu odmiany tekstu, nie zawierającej różnic merytorycznych, drugi raz z powodu zbędnego odesłania do Weichbildu, trzeci raz z powodu zbędnego objaśnienia. Tu już nie nota lecz informacja powinna być jednostką obliczeniową. W rezultacie w podsumowaniu nie możemy dokładnie podać ani ogólnej ilości zbędnych not ani stosunku procentowego. Dane, którymi dysponujemy, są mimo to bardzo wymowne.

I tak na 41 not wyłącznie odsyłających do Landrechtu Zwierciadła Saskiego¹⁰⁴ za zbędne uznaliśmy 14 (34%). Na 109 not wyłącznie odsyłających do Weichbildu za zbędne uznaliśmy 93 (85%). Wprawdzie krytycznie oceniliśmy praktyczną przydatność wszystkich not z odmianą tekstu, tu jednak weźmiemy pod uwagę tylko odmiany bez różnic merytorycznych. Wśród 185 not tej grupy jest takich odmian 90 (niemal 50%). Wśród 132 not z objaśnieniami tylko 21 (16%) zawiera objaśnienia niepotrzebne. Wreszcie na 80 not z inną treścią 20 (25%) jest zbędnych.

Licząc najostrożniej, przynajmniej połowę not marginesowych zakwestionowaliśmy z punktu widzenia przydatności praktycznej. Mimo to niełatwo jest ocenić tę część twórczości naszego kompilatora. Wpra-

---

¹⁰⁴ To znaczy jednorodząjowych pod względem treści.

wdzie niemal 1/3 not przejął z wydania 1528 r.¹⁰⁵, dokonywał jednak w nich szeregu zmian, niekiedy usuwał błędy w odsyłaniu do innych norm, a część musiał przetłumaczyć na łacinę. Wydaje się, że trzeba docenić jego wielką pracowitość, a krytycznie podejść do jej rezultatów¹⁰⁶. Noty marginesowe nie świadczą zbyt dobrze o zdolnościach Jaskiera-komentatora.

¹⁰⁵ Patrz wyżej s. 192.

¹⁰⁶ Por. uwagi na s. 173—174.

ZAKOŃCZENIE

Badania nad opracowanym przez Jaskiera łacińskim tekstem Landrechtu Zwierciadła Saskiego oraz nad notami marginesowymi do tego zwodu prawa saskiego dały następujące wyniki:

1. W sporze o to kim Jaskier był, tłumaczem czy kompilatorem, opowiemy się za tą drugą koncepcją. Jaskier nie dokonał nowego tłumaczenia na łacinę Landrechtu Zwierciadła Saskiego. Tekst przezeń opracowany jest kompilacją dosyć złożoną.

2. Jej trzonem podstawowym jest v. Vulgata, trzeci w kolejności łaciński przekład Ssp-Ldr. Przeredagował ją jednak nasz kompilator solidnie. Naszpikował ją fragmentami (niekiedy całymi artykułami lub paragrafami) czerpanymi głównie z v. Vratislaviensis, rzadziej z Łaskiego lub z tekstu niemieckiego (we własnym przekładzie). Ponadto w partiach przejętych z v. Vulgata dokonywał szeregu zmian, których celem było terminologiczne upodobnienie tekstu do v. Vratislaviensis (tab. 7).

Zmian jest tyle, że tak spreparowanego tekstu nie można już, jak się to dotychczas czyni, nazywać v. Vulgata bez dodatkowych określeń. Termin „versio” był dotąd rezerwowany dla odrębnych tłumaczeń (versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, versio Vulgata), wobec czego określenie „versio Jaskieri” nie byłoby wskazane. Proponujemy przyjęcie terminu „versio Vulgata redakcji Jaskiera”, analogicznie do przyjętej już w nauce nazwy „versio Sandomiriensis I, II redakcji”.

Nie ma dotąd szczegółowych studiów źródłoznawczych nad v. Vulgata i jedynie w przybliżeniu możemy ustalić skąd Jaskier tekst tego przekładu zaczerpnął. Wydaje się, że korzystał z wydania lipskiego z 1528 r. Wskazywałyby na to noty marginesowe, masowo przez Jaskiera przejmowane z tego właśnie wydania. Sporadycznie sięgał Jaskier do

wydania bazylejskiego z 1474 r. Przed pełniejszym czerpaniem z tego wydania mogły Jaskiera powstrzymać wyjątkowo liczne w nim błędy.

Gdy idzie o v. *Vratislaviensis*, są w dziele Jaskiera takie fragmenty tłumaczenia Konrada z Opola, których nie ma w Łaskim. Sięgał zatem Jaskier wprost do któregoś z rękopisów, tekst tej wersji zawierających. I w tym przypadku brak studiów źródłoznawczych nie pozwala dokładnie określić, z którego rękopisu Jaskier korzystał. Przejmując tekst v. *Vratislaviensis* lub Łaskiego obchodził się z nim nasz kompilator bezceremonialnie. Rzadko kiedy mamy do czynienia z przejęciem dosłownym. Najczęściej tekst zostaje zmodyfikowany, czasem czerpie z tych źródeł Jaskier tylko myśl przewodnią, a wyraża ją przy pomocy własnych słów.

3. Tak v. *Vulgata*, v. *Vratislaviensis* jak i Łaski są pełne usterek. Wykorzystując te teksty Jaskier na ogół umiejętnie usterki pomija, a wyłuskuje sformułowania poprawne. Dzięki tym zabiegom jego tekst łaciński Landrechtu Zwierciadła Saskiego góruje pod względem poprawności i zgodności z niemieckim nad poprzednimi. Niekiedy jednak nie potrafimy zrozumieć jego postępowania, gdy np. poprawny tekst v. *Vulgata* wymienia na równie poprawny tekst v. *Vratislaviensis*.

Nie usunął Jaskier wszystkich usterek. Część występujących w v. *Vulgata* zostaje przezeń przejęta, znacznie rzadziej przejmuje błędny tekst v. *Vratislaviensis* lub Łaskiego. Często poprawniejszy od v. *Vulgata* tekst zostaje przez naszego kompilatora podany w nocie marginesowej jako odmiana. Z reguły przy tym Jaskier nie informuje, który z nich jest lepszy. Z punktu widzenia potrzeb prawnika-praktyka takie postępowanie należałoby ocenić negatywnie. Jemu potrzebny był w miarę jasny przepis prawny. Stąd niewątpliwie lepszy był dlań tekst Łaskiego, spreparowany z fragmentów różnej proveniencji, ale jeden. Informacja o tym, że są różne warianty tekstu, pozostawiona bez wskazówki, który wariant jest poprawny (lub poprawniejszy), nie tylko nic praktykowi nie dawała, lecz co gorsza, wprowadzała go z pewnością w zbędne zakłopotanie.

Trzeba jednak na usprawiedliwienie Jaskiera zwrócić uwagę na sytuację w jakiej się znajdował. Dysponował on kilkoma tekstami Landrechtu Zwierciadła Saskiego, z których każdy był równoprawny. W tym stanie rzeczy mógł Jaskier reagować chyba jedynie na rażące błędy. Być może stosowane przezeń określenia „*textus vetustiores*”, „*textus antiquus*” były w jego mniemaniu wskazówką, który tekst jest lepszy, w myśl zasady stary = lepszy.

4. Noty marginesowe do tekstu głównego Landrechtu Zwierciadła Saskiego nie świadczą zbyt pochlebnie o Jaskierze-kompilatorze. Wprawdzie prawie 2/3 not jest autorstwa Jaskiera (ok. 1/3 przejął

z wydania lipskiego z 1528 r.), w większości jednak jest on autorem not odsyłających do innych przepisów Ssp-Ldr lub Weichbildu.

Rozstrzygnięcie kwestii autorstwa poszczególnych not pozwoliło zweryfikować szereg sądów o Jaskierze. Tak np. powoływana w notach praktyka nie jest praktyką sądów krakowskich, skoro noty zostały przejęte z wydania lipskiego 1528 r. Szereg zarzutów stawianych przez Cerasinusa czy Tucholczyka pod adresem Jaskiera powinno być skierowanych przeciwko twórcy v. Vulgata lub autora not marginesowych w wydaniu lipskim z 1528 r. Wina Jaskiera w tych przypadkach polega jedynie na przejęciu tekstu obarczonego błędem. Niektóre noty marginesowe, tak własne Jaskiera jak też przejęte przezeń z wydania lipskiego 1528, powstały wyraźnie pod wpływem glos do Ssp-Ldr. W sumie jednak wpływ glos jest niewielki, a sam Jaskier często wyrażał się o glosach krytycznie.

Oddając do rąk czytelnika niniejsze dzieło, kończące długoletnie studia nad łacińskimi tekstami Landrechtu Zwierciadła Saskiego w Polsce, autor żywi przekonanie, że zarówno ono, jak też wydana wcześniej praca poświęcona v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis i Łaskiemu, ułatwią badania nad niemieckim prawem sądowym w Polsce epoki przedrozbiorowej.

ANEKS

Autor ze skrucłą informuje, że podczas studiów nad v. Vraslaviensis, v. Sandomiriensis i Łaskim uszły jego uwadze następujące różnice między tymi tekstami łacińskimi a tekstem niemieckim:

35a

II 4 § 1

Vrat. 36

[4] [...] dar scal he sek to antwarden
beden, of ieman over ene klagen wille
[...]

[brak]

Mimo tego braku przepis w przekładzie Konrada z Opolą nie uległ zniekształceniu, ponieważ to, co zostało pominięte, da się łatwo wynioskować ze zdania poprzedzającego: „Fideiussores ponat, quod in tribus proximis iudiciis appareat omnibus de se querulantibus et sponsurus”.

79a

III 9 § 5

Vrat. 62

Swelk man enen beklageden man um
ungerichte weldeleke deme gerichte unt-
vuret, wert he gevangen mit geruchte
[...]

Qui pacis fractorem deducit a iudicio
violenter, si captus fuerit [...]

W v. Vratislaviensis został opuszczony istotny szczegół, że schwytanie ma być dokonane z krzykiem. Krzyk w tym wypadku pozwalał uruchomić postępowanie właściwe dla gorącego uczynku, niewątpliwie surowsze od postępowania zwykłego.

80a

III 12 § 2

Vrat. 62

[...] wert de klage gedaget, he ne darf
nicht borgen setten wan vor sin wer-
gelt, al si der klage vele.

Si autem causa in terminum alium defe-
ratur, non est ei necesse fideiussores
ponere, nisi quantum sua recompensatio
estimatur.

Paragraf 2 normuje sytuację tego rodzaju, gdy kto zostanie przez kilku oskarżony o przestępstwo (kilka skarg). Brak w v. Vratislaviensis przekładu spacjaowanego fragmentu tekstu niemieckiego, ograniczającego obowiązek zabezpieczenia do wysokości jednego wergeldu, niezależnie od ilości skarg. Wydaje się jednak, że tylko zgodnie z tekstem niemieckim można interpretować zwrot „nisi quantum sua recompensatio estimatur”. Zatem wprowadzić w tym miejscu v. Vratislaviensis nie jest dosłownym przekładem, merytorycznie jednak od tekstu niemieckiego nie odbiega.

96a

III 51 § 1

Vrat. 75

[2] Dat hun gilt men mit enem halven
penninge, de anet also. De gans mit
enem penninge [...]

Gallina recompensatur obulo, anas vel
auca denario [...]

W przeciwieństwie do tekstu niemieckiego, v. Vratislaviensis przewiduje tę samą takse dla kaczki i gęsi.

295a

III 51 § 1

Sand. I 264;

II 346

[2] [tekst jak w uw. 96a]

Pullus solvitur medio denario,
anetam et aucam
solvitur cum integro
denario.

Niezgodność przekładu z oryginałem polega na objęciu tą samą takse kaczki i gęsi. Versio Sandomiriensis zawiera zatem ten sam błąd co przekład Konrada z Opola (zob. uw. 96a).

465a

III 12 § 2; Ł 242

Vrat. 62

Ł 242

Sand. I 222

Si autem causa in terminum
alium deferatur, non est ei ne-

cesse fideiussores ponere, nisi
quantum sua
recompensatio   recompensa
estimatur

quamvis multe sint querele.

Pominięty w v. Vratislaviensis odpowiednik niem. al si der klage vele (zob. uw. 80a) przejmuje Łaski z v. Sandomiriensis.

476a

III 51 § 1	Vrat. 75	Ł 265	Sand. I 265
Dat hun gilt men mit enem halven pennin- ge, de anet also. Dat gans mit enem pennin- ge [...]	Gallina recompen- satur oboło, anas vel auca de- nario.	Pullus solvitur me- dio denario. aneta et auca de- nario.	

Pierwszy człon zdania pierwszego tekstu niemieckiego występuje u Łaskiego dwukrotnie, raz w przekładzie Konrada z Sandomierza, drugi raz w przekładzie Konrada z Opola. Czyżby dla Łaskiego pullus i gallina nie były synonimami? O błędzie zawartym w ostatnim członie cytowanego fragmentu, przejętego z v. Sandomiriensis, patrz uw. 295a.

W związku z powyższymi uzupełnieniami rozbudowie ulegnie też zestawienie w *Łacińskich tekstach...* na s. 175—176:

	1	I	2	I	3	I	4	I	5
	35a		II		4		1		131
	79a		III		9		5		241

WYKAZ SKRÓTÓW

CPH	— Czasopismo Prawno-Historyczne"
Eckhardt, Ssp MGH	— Sachsenspiegel Landrecht, hersg. von K. A. Eckhardt, „Zweite neubearbeitete Ausgabe, Göttingen 1955, [w:] Monumenta Germaniae Historica, Fontes iuris Germanici Antiqui, Nova Series, Tomi I, Pars I
Homeyer I	— Des Sechsenpiegels erster Theil oder das Sachsische Landrecht, nach der Berliner Handschrift v. J. 1369, hersg. von Dr. C. G. Homeyer, 3. Auflage, Berlin 1856
Homeyer III ₁	— C. G. Homeyer, Die deutschen Rechtsbücher des Mittelalters und ihre Handschriften. Im Auftrage der Savigny-Stiftung und mit Unterstützung der Forschungs(not) gemeinschaft der deutschen Wissenschaft, neu bearbeitet von C. Borchling, K. A. Eckhardt und J. v. Gierke, Erste Abteilung: Verzeichnis der Rechtsbücher, bearbeitet von K. A. Eckhardt, Weimar 1931
HRC	— Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, unter Mitarbeit von W. Stammler hersg. von A. Erler und E. Kaufmann, Bd. I, Berlin 1971
Przew. HP	— „Przewodnik Historyczno-Prawny"
PSB	— Polski słownik biograficzny
Schwerin, Ssp	— Sachsenspiegel Landrecht, hersg. v. Cl. Frhr. von Schwerin, Eingeleitet von H. Thieme, Stuttgart 1966

LATEINISCHE TEXTE DES SACHSENSPIEGEL-LANDRECHTS IN POLEN (JASKIER — HAUPTTEXT UND RANDBEMERKUNGEN)

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit bildet den Abschluß langjähriger Studien über die lateinischen Texte des Sachsenspiegel-Landrechts (Ssp-Ldr) in Polen. Die Ergebnisse der Untersuchungen von Texten aus der Zeit vor Jaskier hat der Verfasser im Jahre 1975 veröffentlicht (*Łacińskie teksty Landrehtu Zwierciadła Saskiego w Polsce, versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, Łaski. Studia nad historią państwa i prawa. Serie II, Bd. XV, Wrocław 1975*). Damals hat der Verfasser das Sachsenspiegel-Landrecht in der Bearbeitung von Jaskier unberücksichtigt gelassen, vor allem aus dem Grunde, daß Jaskier als Quellenvorlage keine von den oben genannten Versionen benutzte, sondern die versio Vulgata, die vor Jaskier in Polen unbekannt war.

Den Text von Jaskier entnahm der Verfasser der ersten Krakauer Ausgabe des *Ius Provinciale* vom Jahre 1535. Die Ergebnisse seiner Untersuchungen stellen sich folgenderweise dar:

1. Hinsichtlich der strittigen Frage, wer Jaskier eigentlich war — Übersetzer oder Kompilator — entschied sich der Verfasser eindeutig für die letztere Auffassung. Jaskier ist nicht Autor einer neuen lateinischen Übersetzung dieser sächsischen Gesetzessammlung. Der von ihm verfaßte Text ist eine Kompilation von ziemlich kompliziertem Charakter.

2. Den Kern des Textes bildet die versio Vulgata — die drittnächste lateinische Übersetzung des Sachsenspiegel-Landrechts. Unser Kompilator hat sie jedoch recht weitgehend umredigiert. Sie wurde von ihm mit Fragmenten durchsetzt (hier und da sind es ganze Artikel oder Paragraphen), die hauptsächlich aus der versio Vratislaviensis, seltener von Łaski oder aus dem deutschen Text (seiner eigenen Übersetzung) stammen. Darüber hinaus wurden von ihm in den Textpartien, die er aus der versio Vulgata übernahm, eine Reihe von Änderungen vorgenommen, was dem Zweck dienen sollte, seinen Text terminologisch der versio Vratislaviensis ähnlich zu machen (Tabelle 7). Im Resultat sind die Änderungen so zahlreich, daß ein auf diese Weise zusammengestelltes Ganzes kaum (wie es bis heute üblich ist) ohne eine zusätzliche Bezeichnung versio Vulgata genannt werden kann. Der Terminus „versio“ war bis jetzt für wiederholte Übersetzungen gleicher Texte vorbehalten (versio Vratislaviensis, versio Sandomiriensis, versio Vulgata). Eine versio Jaskieri wäre also unangebracht. Unser diesbezüglicher Vorschlag wäre die Bezeichnung: „versio Vulgata in der Redaktion von Jaskier“, analogisch zu den in der Wissen-

schaft bereits anerkannten Bezeichnungen: „versio Sandomiriensis I, versio Sandomiriensis II“.

Es gibt bis jetzt keine Quellenstudien über die versio Vulgata, deshalb läßt es sich nur annähernd bestimmen, welche Texte Jaskier für seine Übersetzung verwendet hatte. Vieles deutet darauf hin, daß er die Leipziger Ausgabe vom Jahre 1528 benutzte (ein Drittel der Randbemerkungen in seiner Arbeit stammt aus dieser Ausgabe). Nur sporadisch griff er auch zur Baseler Ausgabe vom Jahre 1474. Von einer umfassenderen Ausnutzung dieser Ausgabe konnten ihn die darin vorkommenden ungewöhnlich vielen Fehler abgebracht haben.

Wenn es um die versio Vratislaviensis geht, so befinden sich in dem Werk von Jaskier Fragmente der Übersetzung, deren Autor Konrad von Oppeln war, und die bei Łaski nicht zu finden sind. Jaskier griff also unmittelbar auf eine der Handschriften zurück, in denen der Text dieser Version enthalten ist. Da aber auch in diesem Fall quellenbezogene Studien fehlen, ist es nicht feststellbar, welche von den Handschriften in Frage kommen kann. Man stößt auch auf Schwierigkeiten anderer Art. Bei der Übertragung, sei es aus versio Vratislaviensis oder von Łaski, behandelt unser Kompilator den Text recht willkürlich. Nur selten kann von einer getreuen Wiedergabe die Rede sein. Meistenteils ist der Text stark modifiziert. Oft übernimmt Jaskier aus diesen Quellen nur den Leitgedanken und drückt sie auf seine eigene Weise aus.

3. Sowohl in der versio Vulgata und der versio Vratislaviensis wie auch bei Łaski treten viele Fehler auf. In den meisten Fällen übergeht Jaskier geschickt die fehlerhaften Textstellen und wählt nur die richtigen Formulierungen aus. Dank einem solchen Verfahren übertrifft sein lateinischer Text des Sachsenspiegel-Landrechts die früheren an Korrektheit und stimmt in höherem Grade mit dem deutschen überein. Es kommt jedoch auch vor, daß Jaskiers Verfahren für uns nuverständlich ist, beispielsweise dann, wenn er eine fehlerfreie Textstelle aus versio Vulgate durch eine von gleicher Qualität aus versio Vratislaviensis ersetzt.

Jaskier hat jedoch nicht alle Fehler beseitigt. Ein Teil von denen, die in der versio Vulgata auftreten, wurde von ihm übernommen. Viel seltener übernahm er fehlerhafte Stellen aus der versio Vratislaviensis oder von Łaski.

Es kommt oft vor daß eine Textstelle, die korrekter als die in der versio Vulgata ist, von unserem Kompilator als Randbemerkung angeführt ist. Jaskier informiert dabei in der Regel nicht, welche von den beiden besser ist. Vom Standpunkt eines Juristen Praktikers war ein solches Verfahren wohl als negativ zu beurteilen, denn dieser hatte Bedarf an möglichst klar formulierten Rechtsvorschriften. Deshalb bevorzugten die Praktiker wohl den Text von Łaski, der, obwohl aus verschiedenen Fragmenten zusammengestellt und manchmal fehlerhaft, eindeutig war. Eine Information, daß es verschiedene Varianten gibt, ohne jeden Hinweis darauf gelassen, welche davon korrekt (oder korrekter) ist, war für den Praktiker nicht nur nutzlos, sondern konnte ihn unnötigerweise verwirren.

Jaskiers Verfahren läßt sich jedoch dadurch erklären, daß er sich in einer besonderen Situation befand. Er hatte nämlich mehrere Texte des Sachsenspiegel-Landrechts zur Verfügung, von denen jeder als gültig anerkannt wurde. Unter diesen Umständen konnte er nur zu den groben Fehlern Stellung nehmen. Die in diesem Zusammenhang von ihm verwendeten Bezeichnungen „textus vetustiores“, „textus antiquus“ konnten den Charakter einer qualitativen Bewertung haben, nach dem Grundsatz: der alte Text ist der bessere.

4. Die Randbemerkungen zum Haupttext (mit den Glossen und Bemerkungen zu den Glossen beschäftigt sich der Verfasser nicht, dazu wäre die Ausbildung

eines Romanisten unerlässlich) geben kein günstiges Zeugnis von Jaskiers Fähigkeiten als Kommentator. Zwei Drittel der Bemerkungen stammen zwar von Jaskier (etwa ein Drittel übernahm er aus der Leipziger Ausgabe von 1528), meistens sind das jedoch Verweise auf andere Vorschriften des Sachsenspiegel-Landrechts oder auf das Weichbild.

Die Entscheidung der Frage der Autorschaft hinsichtlich einzelner Randbemerkungen ermöglichte es, eine Reihe von Meinungen über Jaskier zu verifizieren. So ist beispielsweise die Gerichtspraxis, auf die in den Bemerkungen verwiesen wird, nicht die Praxis der Krakauer Gerichte, da die Bemerkungen von der Leipziger Ausgabe aus 1528 übernommen wurden. Eine Reihe von Vorwürfen, die frühere Autoren (Cerasinus, Tucholczyk) unserem Kompilator machten, sollten an den Verfasser der versio Vulgata oder den Autor Randbemerkungen der Leipziger Ausgabe von 1528 gerichtet werden. Jaskier ist lediglich dafür verantwortlich, daß er Textstellen mit Fehlern übernommen hatte. Manche Randbemerkungen — sowohl diejenigen von Jaskier selbst, wie auch die aus der Leipziger Ausgabe 1528 übernommenen — entstanden unter dem Einfluß von Glossen. Im Ganzen war jedoch der Einfluß der Glossen gering, und Jaskier selbst äußert über sie oft eine kritische Meinung.

SPIS TREŚCI

Wstęp	3
Rozdział I. Zagadnienia ogólne	5
1. Co skłoniło Jaskiera do pracy edytorskiej	5
2. Tłumacz czy kompilator	6
3. Pochodzenie tekstu	10
Versio Vulgata	14
Versio Vratislaviensis	19
Versio Sandomiriensis	22
Łaski	22
Inne źródła	24
4. Jak Jaskier korzystał z poprzedzających go tekstów	25
Rozdział II. Tekst główny <i>lus Provinciale, quod Speculum Saxonum vulgo nuncupatur</i>	34
Rozdział III. Noty marginesowe	174
1. Uwagi ogólne	174
2. Zawartość not	175
3. Pochodzenie not	183
Noty autorstwa Jaskiera	183
Noty przejęte z wydania 1528 r.	191
Wpływ glosy	199
4. Ocena not	204
Uwagi ogólne	204
Odesłania do innych artykułów Ssp-Ldr oraz odesłania do Weichbildu	205
Odmiana tekstu	207
Objaśnienia	213
Inne treści	214
Zakończenie	217
Aneks	220
Wykaz skrótów	223
Lateinische Texte des Sachsenspiegel-Landrechts in Polen. Jaskier — Haupttext und Randbemerkungen. Zusammenfassung	224
Tabele	229

T A B E L E

do "Folia Iuridica" 18

Podział na artykuły*

Podział wg klasyfikacji					Podział wg klasyfikacji				
dzisiejszej			Jaskiera		dzisiejszej			Jaskiera	
księga	art.	§	księga	art. ¹	księga	art.	§	księga	art. ¹
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
I	5		I	5 ²	II	2		II	2 ⁶
	6	1		3		1	3 ⁷		
	6	1-5				2-3	4 ⁸		
	46					1-2			
	47	1		4		3	7 ⁹		
		2				7			
	60	1-2				20	1		20
		3					2		21
	61	1-5				21	1-5		
	66	1-3				70			70
	65	2				71	1		
	67	1-2					2-5		71
	68	1			III	82	1	III	82 ¹⁰
		2-5					2		
					83	1-3		83	

* W tabeli zostały uwzględnione tylko te artykuły, w których co do objętku treści istnieje różnica. Klasyfikacja Jaskiera jest identyczna z klasyfikacją występującą w v. Vulgata wydania z 1528 r.

¹ Podział na paragrafy stosuje Jaskier tylko w nielicznych artykułach, przy czym paragrafy nie mają numeracji.

² Numeracja artykułów jest u Jaskiera oddana przy pomocy liczb rzymskich. Dla uproszczenia operujemy liczbami arabskimi.

³ Par. 1 art. 6 występuje u Jaskiera dwukrotnie, raz na końcu art. I 5, drugi raz na właściwym miejscu.

⁴ Par. 3 art. 60 jest oderwany od tegoż artykułu, także w v. Vratislaviensis, v. Sandomiriensis i w Łaskim. W v. Vratislaviensis i v. Sandomiriensis znajduje się on między paragrafami art. 61, natomiast w Łaskim tworzy on odrębny artykuł po I 61 § 4. Zob. Rymaszewski, op. cit., tab. 1, s. 240-243.

⁵ Par. 2 art. 65 występuje u Jaskiera dwukrotnie, raz we właściwym miejscu, drugi raz na końcu art. I 66. W nocie marginesowej c do tegoż artykułu Jaskier wyjaśnia: "Paragraphus iste pertinet ad praecedentem articulum".

⁶ Identyczny podział występuje w v. Sandomiriensis, zob. Rymaszewski, op. cit., tab. 1, s. 246-247.

⁷ Jak wyżej.

⁸ W nocie marginesowej c umieszczonej przy końcu § 2 Jaskier wyjaśnia: "Textus Germanicus et alii vetustiores id, quod sequitur, ultra id habent" i przytacza § 3. Następnie wyjaśnia: "Paragraphus tamen iste infra art. VII in forma habetur". Istotnie, jest na końcu II 7 art. II 4 § 3, ale w innym brzmieniu, niż w nocie. W obu miejscach umieszczają ten paragraf rękopisy berliński z 1423 r. i druk bazylejski z 1474 r.

⁹ Patrz ods. 8.

¹⁰ Na § 1 art. III 82 kończą się art. 87 v. Vratislaviensis i art. 285 Łaskiego, z tym wszakże, że obejmują one ponadto § 2 art. III 81.

Wykaz braków *

Tekst niemiecki			Tekst Jaskiera	
księga	art.	§	księga	art.
1	2	3	4	5
Vorrede in Strophen	-	-	-	-
Vorrede in Reimpaaren	-	-	-	-
Prologus	-	-	-	-
Der Herren Geburt	-	-	-	-
II	46	2 ¹	-	-
III	9	4 ²	-	-

* Wykaz obejmuje tylko większe fragmenty tekstu, jak przedmowy, artykuły lub paragrafy.

¹ Lukę jednak Jaskier uzupełnił, zamieszczając w nocie marginesowej a tekst zaczerpnięty z v. Vratislaviensis lub z Łaskiego.

² Występuje we wcześniejszych tekstach łacińskich. Lukę Jaskier wypełnia w ten sposób, że w nocie marginesowej d daje łaciński tekst § 4. Pochodzenia tego tekstu nie udało się ustalić.

Pochodzenie tekstu Landrechtu Zwierciadła Saskiego w dziele Jaskiera

[illegible]

15	15	1		+						I 35	I 35		+						
		2	+							36	36		+						
16	16		+							37	37			+					
17	17			+						38	38	1		+	+				
18	18	1-2	+									2-3		+					
		3		+						39	39			+		+			
19	19			+						40	40							+	
20	.20	1		+						41	41			+					
		2-9	+							42	42			+					
21	21			+						43	43			+	+				
22	22	1-4		+						44	44			+					
		5	+							45	45			+					
23	23	1	+							46	46			+					
		2		+							47	1		+					
24	24	1-2	+							47	47	2		+					
		3		+						48	48			+					
		4	+							49	49			+					
25	25			+						50	50								+
26	26			+						51	51	1		+					
27	27				+							2				+			
28	28				+							3-5	+						
29	29		+							52	52	1-2		+					
30	30		+									3	+						
31	31	1	+									4		+					
		2		+						53	53	1-2		+			+		
32	32			+								3-4		+					
33	33		+							54	54	1		+					
34	34	1		+								2-3	+						
		2				+						4		+					
		3	+									5	+						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I 55	I 55	1				+								I 67	I 67	1		+									
		2		+												2	+										
56	56			+	+										68	1		+									
57	57			+										68	68	2			+								
58	58			+												3	+										
59	59	1-2		+	+											4					+						
60	60	1-2	+													5		+									
61	60	3	+											69	69		+										
	61	1	+											70	70	1		+			+						
		2		+												2-3	+										
		3		+	+									71	71			+									
		4-5		+										II 1	II 1			+									
62	62	1-6	+											2	2		+										
		7		+											3	1		+	+								
		8	+											3	3	2-3		+									
		9-11		+										4	4	1		+			+						
63	63	1-2		+												2		+									
		3	+											5	5			+									
		4-5		+										6	6	1		+									
64	64			+												2-4	+										
65	65	1	+											7	7			+									
		2							+						4	3		+									
		3	+											8	8			+									
		4		+										9	9	1	+										
66	66	1		+												2-3		+									
		2-3	+											10	10	1-3		+	+								
	65	2	+													4					+						

II 10	II 10	5-6		+										II 17	II 17	2		+									
11	11	1-2							+	+				18	18	1	+										
		3-4		+												2											
12	12	1								+						19	19	1		+							
		2-3	+													2											
		4			+											2										+	
		5	+											20	20	1		+									
		6		+										21	20	2		+									
		7-8		+	+										21	1	+										
		9-10	+													2									+		
		11		+												3		+									
		12-15	+													4								+			
13	13	1		+												5		+									
		2								+				22	22	1		+			+						
		3		+												2		+									
		4		+			+									3	+										
		5										+				4-5			+								
		6-7	+											23	23		+										
		8		+	+									24	24	1		+									
14	14			+												2		+	+								
15	15	1		+			+							25	25	1		+									
		2		+												2	+										
16	16	1-2		+										26	26	1-4		+									
		3-4	+													5-6	+										
		5		+										27	27	1		+	+								
		6	+													2-3		+									
		7		+												4						+					
		8			+									28	28	1-2						+					
		9		+												3	+										
17	17	1										+				4		+									

Tabela 3 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
II 29	II 29			+										II 44	II 44	1-2		+			+						
30	30			+	+											3	+										
31	31	1-3		+										45	45			+									
32	32	1		+										46	46	1		+									
		2	+													3	+										
		3		+												4		+									
33	33		+											47	47	1	+										
34	34	1					+									2-3		+									
		2		+												4	+										
35	35			+												5		+									
36	36	1-2		+										48	48	1	+										
		3		+			+									2		+									
		4		+												3	+										
		5		+			+									4						+					
		6-8		+												5		+									
37	37			+												6							+				
38	38		+													7		+	+								
39	39		+													8-9		+									
40	40	1-2		+												10-11		+	+								
		3					+									12		+									
		4		+			+							49	49	1		+									
		5		+												2	+										
41	41											+		50	50			+									
42	42	1-2	+											51	51	1		+									
		3-4		+												2	+										
43	43		+													3		+									

[illegible]

Tabela 3 (cd.)

[illegible]

III 38	III 38	1	+											III 51	III 51		+								
		2-5								+				52	52	1-2	+								
39	39	1		+												3								+	
		2-4		+										53	53	1-2	+								
40	40	1	+													3								+	
		2					+							54	54	1								+	
		3	+													2				+					
		4		+												3	+								
41	41		+													4		+		+					
42	42	1		+										55	55		+								
		2		+	+									56	56	1-2		+		+					
		3		+												3							+	+	
43	43	1	+											57	57	1	+								
		2			+											2		+							
44	44	1-2		+										58	58	1	+								
		3	+													2								+	
45	45	1		+	+									59	59	1								+	
		2-6		+												2							+	+	
		7			+									60	60	1				+					
		8-9		+												2							+		
		10	+													3		+		+					
		11		+										61	61		+								
46	46		+											62	62		+								
47	47	1		+	+									63	63	1								+	
		2	+													2		+							
48	48	1-2					+									3						+			
		3	+											64	64	1-3		+							
		4		+												4	+								
49	49		+													5		+		+					
50	50			+												6-11		+							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
III 65	III 65	1					+							III 77	III 77	2		+									
		2		+										78	78	1-2		+									
66	66	1	+													3										+	
		2		+												4	+										
		3		+			+									5-7						+					
		4		+												8-9		+	+								
67	67			+										79	79	1						+	+				
68	68			+			+									2		+	+								
69	69	1		+	+											3	+										
		2						+						80	80	1		+									
		3		+												2					+						
70	70	1		+										81	81	1		+									
		2					+									2						+					
71	71			+										82	82	1		+	+								
72	72		+											83	82	2		+									
73	73	1-2		+	+										83	1-3		+									
		3		+										84	84	1		+	+								
74	74			+												2		+									
75	75	1		+	+											3	+										
		2-3	+											85	85	1-2	+										
76	76	1		+												3-4		+									
		2		+			+							86	86	1		+									
		3										+				2	+										
		4	+											87	87	1	+										
		5					+									2-3		+									
77	77	1										+				4		+	+								

III 88	III 88	1-3		+							III 90	III 90	2-3		+											
		4	+								91	91	1		+											
		5		+									2		+											
89	89			+									3													+
90	90	1	+																							

Noty marginesowe do tekstu Landrechtu Zwierciadła Saskiego

Artykuł wg numeracji				Zawartość								Ocena								Pochodzenie				
Jaskiera	dzisiejszej		nota	odesłanie ¹ do					odmiana tekstu	objaśnienia	inne treści	odesłanie do innych tekstów				odmiana tekstu		objaśnienia		inspi-racja		przejętek z wyd. 1528 r.		
	art.	§		Ssp-Ldr.		Weich-bildu		innych zbiorów pra-wa				zasadne	tej samej treści	nie dających wskazówek	w kwestiach nieistotnych	merytorycznie różna	bez różnic merytorycznych	zasadne	zbędne	glosy ²	glosy (II)	folio	kolumna lewa	kolumna prawa
				tekst główny	glosa	tekst główny	glosa																	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Prologus	Prologus		a			+							+		+									
I 1	I 1	1	a	+		+							+		+									
			b				+								+									
2	2	2	a	+		+							+									6r	d	
			b	+						+			+					+		+	6v	b,d		
		3	c	+									+											
		4	d	+								+												
			e	+								+										6r	d	
			f						+							+								
3	3	2	a				+								+									
			b					+																
			c							+	+3,5							+				7r		a
		3	d					+		+								+						
			e	+	+					+		+						+						
			f								+6							+				7v		1 ⁷

I 4	I 4		1 ⁷						+							+				+	9v	1		
5	5	1	a			+				+		+					+				10r		b	
			b		+			+			3	+							+		10r		d	
		2	c	+								+									10r	g		
			d				+							+							10r	f		
		3	e			+	+					+												
			f							+							+				10r	h		
			g	+		+				+		+					+				10r		k	
6	6	2	a				+					+												
			b								6								+		11r		b	
			c			+							+											
			d			+	+						+											
		3	e	+		+		+					+								11r		e	
7	7		a					+		+							+				12r		c	
			b			+						+												
			c							+							+				12r		d	
8	8	1	a								8													
			b	+		+				+			+				+							
		2	c	+	+					+			+				+				12v	c		
			d			+				+								+						
			e							+							+							
		3	f			+						+												
			g							+							+				12v	f		
9	9	5	a	+		+						+												
		6	b							+	4						+				14r	1		
10	10		1				+						+								14v	a		
			2	+		+				+		+					+				14v	a		
			3	+						+		+					+				14v		1	
11	11		a				+						+											
			b		+					+		+					+				15v	c		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
I 13	I 13	1	a			+						+												
		2	b								+ ⁴											17r	e	
			c							+								+				17r	2	
15	15	1	a			+							+											
		2	b	+		+								+										
			c								+ ⁹													
16	16	1	a	+								+										18r		c
17	17	1	a								+ ⁴										+	19r	a	
			b				+						+									20r		a
			c							+	+ ³							+				20r	1	
			d							+	+ ³							+		+		20v	2	
			e							+	+ ^{3,4}							+				20r		c
			f							+	+ ³							+				"		d
18	18	2	a								+ ⁶									+				
			b	+	+							+												
		3	c								+ ⁶											21r		a
			d				+					+										21r		c
19	19	1	a	+								+										21v		c
20	20	1	a			+							+							+		22r		1
			b	+								+										22v	b	
			c	+	+					+	+ ³			+				+				22v	c,d,e,6	
		2	d						+							+								
		3	e	+								+										22v	6	
		4	f			+							+											
		6	g			+	+						+											
		7	h						+							+								

I 21	I 21	1	a			+				+			+				+					23v	a	
			b						+						+									
			c		+					+	+ ³			+			+					23v	a,a	
		2	d	+						+		+					+			+		23v	c	
			e			+	+	+		+			+				+					23v	e,7	
22	22	1	a					+		+							+					25r	1	
			b			+	+	+			+ ^{3,4}			+					+			25r	b	
		2	c			+	+			+			+				+					25r		c
		3	d			+	+			+			+				+					25r	2	
		4	e			+					+ ³	+							+			25r	6	
			f								+ ³											25r	f	
			g							+								+				25r	g	
			h			+							+											
23	23	1	a					+		+							+			+		26v	b	
		2	b		+					+			+				+			+		26r	b	
			c			+	+			+			+						+		+	26r		c
			d			+							+								+	26r		c
			e			+					+ ¹¹		+							+		26r	d	
			f					+																
24	24	1	a		+					+							+			+		27r	b	
		2	b						+							+						27r	c	
			c	+						+		+					+			+		27r		f
		3	d			+						+										27r	a	
			e			+					+ ³	+							+		+	27r	d	
			f			+			+			+				+						27r	e	
			g					+								+						26v	4	
			h						+							+						27r	8	
			i			+								+										
		4	k			+								+										
		1								+							+					27r		h

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
I 25	I 25	2	a	+							+ ³			+								28r	a,d	
		3	b					+		+								+			+	28r	b,1	
			c								+ ⁵													
27	27	1	a	+		+				+			+	+				+				29v		2
			b		+					+		+						+			+	29v		d
		2	c							+								+				29v		1
28	28		a	+				+		+	+ ¹²		+					+				30r	a,a	
			b	+		+				+			+						+			30r	b,5,c	
			c					+		+									+			30v	5	
			d					+		+									+			30v	1	
			e					+		+								+				30v	a	1
			f	+	+		+			+			+						+			30v	c	
29	29		a	+				+		+		+						+				30r		3,b
30	30		a							+								+		+				
31	31	1	a	+		+							+									31v	a	
			b							+									+		+	32r	1	
			c			+							+											
		2	d								+ ⁴											31v	5	
			e			+								+										
			f					+		+	+ ³							+				31v	6	4
			g						+	+							+		+			32r		a
32	32		a	+		+							+											
33	33		a			+								+										
			b						+							+								
			c					+		+								+			+	33v	b	
			d							+								+				33v	b,1	

[illegible]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
I 48	I 48		c						+								+							
			d						+								+							
49	49		a								4											42r	1	
50	50	1	a	+			+						+	+								42v	a	
		2	b				+						+											
51	51	1	a				+							+										
			b	+	+	+	+						+											
		3	c				+						+											
		4	d	+			+						+											
52	52	1	a								6											44v	b	
			b						+									+			+	45r		1
			c	+		+								+										
		2	d								6													
		3	e						+								+							
		4	f						+								+							
53	53	1	a	+								+										45v		a
			b				+						+											
			c	+								+		+								46r	f	
		2	d				+						+											
		3	e	+								+										46r	d	
		4	f							+								+				46r	e	
			g	+								+								+		46r	f	
54	54	1	a	+									+									47v	a	
		3	b					+		+								+						
		5	c							+								+				47v	c	
55	55	2	a	+		+								+								48v	1	

I 56	I 56		a	+										+								49v	1	
57	57		a			+	+						+								+			
58	58	1	a						+						+									
		2	b					+							+						+			
59	59	1	a	+		+							+			+						51v	a	
			b						+						+						+			
			c				+							+										
			d							+									+			51v		c
		2	e	+		+							+											
			f			+							+									51v	a	
60	60	1	a	+		+				+					+			+		+		52v	b	
			b							+								+		+		52r		d
61	60	3	a	+		+							+											
	61	1	b	+	+	+	+			+				+				+				53v		b
		2	c				+								+									
		3	d				+								+									
			e						+								+							
		4	f	+						+			+					+				53v		c
62	62	1	a				+	+		+			+					+				55r	1	a
		2	b				+	+		+		+						+				55r		b
		3	c	+	+					+	3		+					+				55r		c
		4	d						+							+								
			e	+			+	+							+							55r		d
			f		+								+							+				
		6	g						+								+							
			h				+						+											
			i	+								+										55r		e
		7	k							+								+						
63	63	1	a			+							+											
			b						+						+									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
I 63	I 63		c							+									+					
			d								+ ⁵													
		2	e			+							+											
			f								+ ⁵													
			g						+								+							
		3	h								+ ⁶													
			i								+ ⁵											58r	2	
		4	k						+								+							
		5	l						+							+								
64	64		a	+		+							+									58v	1	
			b						+								+							
			c	+		+					+ ⁶		+											
65	65	1	a						+								+							
		3	b						+								+							
		4	c								+ ⁵											59r		a
			d							+								+				59v	a	
66	66	1	a			+							+											
		3	b						+								+							
	65	2	c								+ ⁹							+						
67	67	1	a						+								+							
			b	+				+		+		+						+				58v	1	
	68	1	c	+		+	+						+									58v	a	
			d							+									+					
68	68	2	a			+							+											
			b						+								+							
			c	+						+		+						+				61v	2	

I 68	I .68	3	d					+					+						
		4	e	+					+						+			61v	a
		5	f			+					+								
69	69		a						+						+		+	62v	3
			b	+		+					+							62v	3
70	70	1	a				+		+				+		+				
			b	+		+			+						+				
			c						+						+				
		2	d						+								+		
			e					+							+				
		3	f	+		+					+								
			g						+							+		+	63v
			h						+							+		+	1
			i					+						+					
71	71		a					+							+				
			b	+		+					+								
II 2	II 2		a						+							+		66r	b
	3	1	b	+					+		+					+		66r	c
3	3	2	a	+		+			+			+				+		66v	a
4	4	1	a	+		+					+								
			b						+ ³										
		2	c			+		+	+ ⁹		+			+					
5	5	1	a			+					+								
			b			+						+							
		2	c						+ ⁵									68v	1
			d			+					+								
6	6	2	a						+ ⁵										
			b			+		+		+						+		69v	1
		3	c				+				+								
		4	d			+						+							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
II 6	II 6		e						+							+								
			f	+	+							+										69r		d
			g	+		+	+	+		+			+						+			69r		e,f
7	7		a ₁				+						+											
			b						+							+								
8	8		a							+									+			70v	a	
9	9	1	a						+								+							
		2	b						+								+							
10	10	1	a					+																
		4	b			+									+									
11	11	1	a	+					+			+						+					72v	c
		2	b						+									+			+	72v		1
			c						+									+			+	72v	b	
		3	d						+										+		+			
			e						+							+								
12	12	4	a				+						+											
		5	b			+								+										
		8	c								6													
			d						+									+						
		9	e				+						+											
		10	6				+						+											
		11	f			+					5		+										75r	1
		13	g						+								+							
		14	h							+								+				75r		a
		15	i								5													
13	13	1	a						+								+							

- 24 -

II 13	II 13		b	+					+	3	+						+					78r		1
			c	+		+						+										77v	2	
			d	+									+											
		2	e						+									+			+			
		3	f					+									+							
		4	g	+								+										77v	1	
		6	h						+									+				77v		4
																						83r		a
		8	i								5											78v		c
			k			+							+											
			l			+								+										
14	14	1	a			+								+										
			b						+								+							
			c	+						+			+					+				79r		1
		2	d	+								+												
15	15	1	a					+								+								
			b			+	+					+												
			c								3												80r	1
		2	d	+			+					+											80r	a
			e					+							+								80r	b
16	16	1	a			+							+											
		2	b						+								+							
			c					+																
		3	d		+							+												
		4	e		+									+										
		5	f								4												81v	1
		6	g					+								+								
		7	h			+								+										
			i					+								+								
		8	k			+							+											

- 25 -

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
II 16	II 16		1	+						+			+					+				81v	a	
17	17	2	a			+			+				+				+			+ ¹⁰				
18	18	1	a						+								+							
		2	b			+								+										
19	19	2	a				+							+										
20	20	1	a							+								+		+				
			b							+	+ ⁴							+			+	84r		1
			c	+				+				+									+			
21	20	2	a						+								+							
	21	3	b						+								+							
			c					+		+								+		+ ¹³				
		4	d				+						+											
22	22	1	a						+								+							
		2	b	+		+							+											
		3	c	+								+												
		5	d	+		+			+		+			+			+							
			e	+	+			+		+		+					+							
			f						+								+							
23	23		a					+												+ ¹³				
			b						+								+							
			c					+																
24	24	1	a						+								+							
			b	+		+	+						+											
		2	c				+						+											
			d						+								+							
25	25	1	a			+								+										

II 25	II 25		b						+								+							
			c			+							+											
			d						+								+							
26	26	2	a			+			+				+				+							
			b				+		+				+				+							
		3	c						+								+							
		6	d	+	+								+											
			e						+								+							
27	27	1	a							+ ⁵											91r		2	
		2	b						+								+							
			c			+			+					+			+							
		4	d	+										+							91v	1		
28	28	1	a						+								+							
		2	b						+								+							
		3	c				+						+											
30	30		a						+								+							
31	31	2	a						+								+							
32	32	1	a	+								+												
		2	b			+							+											
		3	c						+	+							+		+					
33	33		a	+								+												
34	34	1	a				+						+											
			b				+						+											
			c						+								+							
35	35		a							+ ⁵											98r	1		
			b	+		+							+								+			
36	36	1	a			+								+										
		5	b			+							+											
			c				+					+												
			d					+		+							+				+			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
II 36	II 36		e						+								+							
37	37	1	a	+						+		+							+			100v	a	1
			b						+								+							
38	38		a						+							+								
			b					+												+		101v		1
39	39	1	a			+								+										
		2	b						+								+							
40	40	1	a	+		+						+										102v		2
		3	b								⁵													
		4	c							+	³							+				103r	1	
41	41	2	a			+								+										
42	42	1	a						+								+							
		3	b						+								+							
43	43	1	a			+						+												
			b						+								+							
		2	c					+		+								+			+	106r	a	
44	44	1	a	+		+				+			+					+				107r	1	
			b						+								+							
		3	c							+	³							+				107r	3	
45	45		a			+							+											
46	46	1	a						+								+							
47	47	2	a						+									+						
		3	b						+									+						
48	48	3	a								⁵													
			b								⁵													
			c						+									+						
		9	d						+								+							

II 48	II 48	11	e						+								+							
		12	f							+								+						
49	49		a	+		+		+		+			+					+			+	111r	1	
50	50		a			+							+											
			b							+									+					
51	51	1	a			+							+											
		3	b			+							+											
			c			+							+											
52	52	1	a			+							+											
			b					+																
		2	c					+																
54	54	2	a						+								+							
		5	b								⁵								+					
55	55		a						+									+						
56	56	1	a						+									+						
			b						+									+						
		2	c	+								+												
57	57		a						+								+							
58	58	2	a						+								+							
			b						+									+						
		3	c				+							+										
			d						+									+						
59	59	3	a	+		+						+												
			b					+														117r		3
		4	c						+								+							
60	60	2	a						+									+						
61	61	1	a			+							+		+									
		2	b						+									+						
		3	c				+						+											
		5	d						+									+						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
II 62	II 62	1	a						+							+								
			b			+				+ ¹¹			+							+	+	119v	1	
		2	c			+							+											
		3	d						+							+					+			
63	63	1	a	+								+										120r		2
		2	b						+ ¹⁴															
			c					+				+												
64	64	1	a			+							+											
		3	b	+		+							+											
		5	c			+							+											
65	65	1	a				+					+												
			b	+		+						+												
		2	c						+								+							
66	66	2	a						+								+							
70	70		a	+		+							+											
71	71	5	a	+						+			+					+						
			b						+								+							
72	72	1	a	+										+								125v		1
			b	+		+						+												
		2	d ¹⁵						+								+							
			e						+								+							
III 1	III 1	1	a	+		+						+	+									126v	a	
			b						+	+							+	+				126v		1 ¹⁷
3	3		a	+		+							+									128r	1	
			b	+		+								+										
4	4	1	a						+							+								
		2	b	+		+							+											

III 5	III 5	1	a						+							+								
		4	b	+									+									130v	a	
		5	c							+ ⁴								+				130v	3	
6	6	1	a			+			+				+				+							
		2	b							+								+			+	131v	a	
		3	c						+								+							
7	7	1	a			+							+											
9	9	1	a			+							+											
		2	b						+							+								
		3	c			+							+											
		4	d						+							+								
			e			+							+											
10	10	1	a			+							+											
		2	b						+							+								
		3	c			+							+											
11	11		a						+								+							
			b				+													+				
12	12	1	a				+		+									+		+ ¹³		138r	1	
		2	b				+													+ ¹³				
			c						+							+								
13	13		a			+							+											
			b						+								+							
14	14	1	a			+							+											
		2	b			+				+			+					+		+		139v	a	
			c						+		+							+				140r	2	
			d						+		+							+				140r		a
15	15	1	a	+					+					+		+								
		3	b			+			+				+			+								
		4	c			+								+										
16	16	1	a			+			+				+				+							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
III 16	III 16	3	b				+						+											
			c						+								+							
17	17	1	a						+								+							
		2	b						+									+						
20	20	3	a						+									+						
21	21	1	a						+								+							
			b						+								+							
		2	c						+								+				+			
			d						+								+							
			e						+									+						
24	24	1	a						+									+						
25	25	1	a	+		+							+											
		2	b	+		+						+												
26	26	2	a	+		+							+											
			b	+			+						+											
		3	c			+									+									
27	27		a					+													+	13		
28	28	1	a			+							+											
		2	b	+		+						+	+											
29	29	1	a	+		+							+											
			b							+									+					
			c			+							+											
		2	d					+												+	13			
			e					+		+	+	3							+				151r	2
31	31	1	a			+						+												
		2	b	+								+												
		3	c							+	+	11							+		+	153v	2	

III 32	III 32	1	a			+						+												
		2	b			+						+												
		4	c			+							+											
		7	d			+								+										
		9	e						+						+					+				
33	33	2	a						+						+									
34	34	1	a	+						+								+		+	13			
35	35	1	a			+							+											
		2	b									+	11								+			
37	37	1	a	+		+				+			+	+					+			158v	a	
		2	b									+	5									158v		2
38	38	2	a			+		+					+							+	13			
		3	b							+								+		+		159v	4	
		5	c			+								+										
39	39	1	a			+						+	4		+						+	160v	2	
		3	b						+								+							
			c	+										+								160v	3	
		4	d						+										+					
40	40	4	a						+										+					
41	41	1	a						+										+					
		4	b			+	+		+				+					+						
42	42	2	a			+							+			+								
		3	b			+							+			+								
43	43	1	a	+									+									167r		1
		2	b	+								+										167r		2
44	44	1	a						+							+				+	13			
			b					+										+						
		2	c			+									+	+								
45	45	1	a			+							+		+	+								
			b			+						+												

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
III 45	III 45		c	+									+											
		3	d	+									+											
		4	e								+ ¹²													
		8	f						+								+							
			g						+								+							
47	47	1	a	+							+ ^{3,4}	+										172v	a	
			b	+								+												
		2	c			+			+				+				+			+ ¹⁶		172v	2	
48	48	4	a	+			+						+											
51	51	1	a						+								+							
			b						+								+							
			c						+								+							
			d						+								+							
		2	e	+								+										174v	1	
52	52	1	a			+							+		+									
		2	b	+		+							+											
			c						+								+							
		3	d	+		+							+											
			e			+							+											
			f			+							+											
53	53	1	a			+							+		+									
			b						+								+							
		2	c				+		+									+		+ ¹³				
			d						+								+							
54	54	2	a			+							+		+									
			b						+								+							
		3	c				+						+											

- 34 -

III 55	III 55	1	a					+												+ ¹³				
56	56	2	a						+							+								
		3	b						+							+								
57	57	1	a								+ ⁶													
			b	+		+							+											
			c							+						+								
		2	d			+							+		+									
60	60	2	a			+							+											
61	61	1	a	+		+			+				+			+								
		2	b					+		+								+		+ ¹³				
62	62	2	a						+							+								
		3	b						+							+								
63	63	2	a			+					+ ^{6,12}		+							+		186v	a	
		3	b						+							+				+				
64	64	1	a					+												+		189r		a
		2	b			+							+		+									
		4	c			+							+											
		8	d			+							+											
		9	e	+						+			+					+				189r		b
		10	f			+			+	+				+		+		+						
65	65	1	a	+		+				+		+						+		+ ¹³				
			b							+						+								
66	66	1	a					+												+ ¹³				
		2	b						+							+								
		3	c			+									+									
68	68	1	a	+		+			+			+				+								
69	69	2	a		+	+						+												
		3	b						+									+						
			c	+								+												
72	72		a			+							+											

- 35 -

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
III 73	III 73	1	a			+			+				+			+								
		2	b			+							+											
			c						+							+								
75	75	1	a				+						+											
76	76	1	a	+									+									196v		1
			b			+						+										197r	1	
		4	c						+							+								
		5	d						+								+							
77	77	2	a						+								+							
78	78	1	a						+								+							
		4	b						+								+							
			c	+											+									
79	79	3	a	+		+							+											
80	80	1	a			+							+											
81	81	1	a			+							+											
			b						+								+							
82	82	1	a				+						+											
			b								5													
83	82	2	a			+			+				+			+								
			b	+		+	+						+											
			c							+								+			+			
	83	1	d	+		+	+						+									205r		3
			e	+		+							+									205r		a
		3	f	+									+											
			g	+						+	3	+	+				+					205r		a
84	84	2	a						+								+							
85	85	1	a				+		+								+							
		4	b			+							+											

III 86	III 86	1	a						+							+								
		2	b						+							+								
87	87	1	a		+	+						+												
			b	+								+												
		2	c						+								+							
		3	d								5											209r		1
88	88	1	a			+							+											
		2	b						+							+								
		5	c						+								+							
89	89		a						+							+								
			b						+							+								
91	91	2	a			+			+					+		+								

¹ Obejmujemy tym terminem zarówno odesłanie do innych tekstów ("vide"), jak też stwierdzenie zgodności ("concordat").

² Tam, gdzie występuje tylko jedna glosa, tę właśnie w tej kolumnie uwzględniamy. Tam gdzie Jaskier przytacza dwie glosy, w tej kolumnie uwzględniamy głosę pierwszą (I), Jaskier głos nie numeruje.

³ Stanowisko praktyki.

⁴ Sprzeczność z prawem rzymskim.

⁵ Sygnalizowanie treści przepisu.

⁶ Articulus reprobatus.

⁷ Nota bez oznakowania. Liczbami oznaczamy kolejność noty.

⁸ Pochodzenie tekstu.

⁹ Sygnalizowanie innego podziału na artykuły.

¹⁰ Zob. jednak uw. 113, ods. 157.

¹¹ Sprzeczność z innymi normami Landrechtu Zwierciadła Saskiego.

¹² Sprzeczność z Weichbildem.

¹³ Tekst przejęty z glosy łacińskiej, umieszczonej w wydaniu z 1528 r. tuż pod przepisem prawnym.

¹⁴ Nota bez zakończenia, tekst odmienny nie podany.

¹⁵ Brak oznaczenia literą c.

¹⁶ Inspiracja dotyczy odesłania do Weichbildu i ostatniego zdania przepisu.

¹⁷ Z tej noty przejął Jaskier objaśnienie, natomiast odmianę tekstu czerpie z v. Vratislaviensis.

Noty marginesowe. Pochodzenie odmian tekstu

Artykuł wg numeracji				Pochodzenie odmian tekstu																
Jaskiera	dzisiejszej		nota	v. Vratislaviensis			Łaski		v. Vratislaviensis lub Łaski			v. Vulgata		tekst niemiecki z 1528 r.						Tekst niemiecki-go pochodzenia
	art.	s		bez dodatków	ze wstawkami		bez dodatków	ze wstawkami Jaskiera	bez dodatków	ze wstawkami					bez dodatków	ze wstawkami		noty marginesowe	glosa	
					Jaskiera	v. Vulgata				Jaskiera	v. Vulgata	Weichbildu	Jaskiera	tekstu niemieckiego		z v. Vratislaviensis lub Łaskiego	z glosy			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
I 2	I 2	4	f					+												
4	4		1 ¹																+	
20	20	2	d		+								+							
		7	h		+															
21	21	1	b	+ ²											+ ²					
24	24	2	b															+ ³		
		3	f															+ ³		
		4	h															+ ⁴		
31	31	2	g							+										
33	33		b		+															
34	34	1	c		+															
42	42	1	b												+ ⁵					

		2	c				+									+				
45	45	2	c		+															
46	46		a													+ ⁶				
48	48	2	a							+										
		3	c		+															
			d	+																
52	52	3	e		+															
		4	f			+														
58	58	1	a			+														
59	59		b							+									+	
61	61	3	e							+										
62	62	4	d		+															
		6	g		+															
63	63	1	b																	+
		2	g		+															
		4	k	+																
		5	l		+															
64	64		b	+																
65	65	1	a		+	+														
		3	b		+	+														
66	66	3	b							+										
67	67	1	a		+															
68	68	2	b		+															
		3	d		+															
70	70	1	a		+															
		2	e		+															
		3	i		+															
71	71		a						+											
II 4	II 4	3	c				+													
6	6	4	e																	+ ⁷

[illegible][illegible]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
III 53	III 53	2	d							+										
54	54	1	b						+											
56	56	2	a							+										
		3	b						+											
57	57	1	c	+																
61	61	1	a							+										
62	62	2	a																	+
		3	b																+	
63	63	3	b																+	
64	64	10	f		+															
65	65	1	b						+											
66	66	1	b							+										
68	68	1	a						+											
69	69	3	b							+										
73	73	1	a		+															
		2	c		+															
76	76	4	c																	+
		5	d																	+
77	77	2	a							+										
78	78	1	a						+											
		4	b		+															
81	81	1	b																	+
83	82	2	a							+		+								
84	84	2	a	+																
85	85	1	a							+										

III 86	III 86	1	a							+										
		2	b							+										
87	87	2	c							+										
88	88	2	b							+										
		5	c							+										
89	89		a						+											
			b							+										
91	91	2	a							+										

¹ Nota nie oznakowana, liczba oznacza kolejność noty.

² Zob. uw. 32.

³ Por. tab. 4.

⁴ Według Jaskiera ma to być tekst niemiecki ("textus Germanicus"), jednakże identycznie brzmi nota marginesowa w wydaniu z 1528 r., zob. tab. 4.

⁵ Patrz rozdz. III, s. 191.

⁶ Zob. uw. 53.

⁷ Zob. uw. 99.

⁸ Zob. uw. 113, ods. 157.

⁹ Zob. uw. 124.

¹⁰ Zob. uw. 186.

¹¹ Zob. uw. 187.

¹² Zob. uw. 189.

¹³ Zob. uw. 194.

¹⁴ Zob. uw. 213.

¹⁵ Zob. uw. 231, ods. 285.

Zawartość not marginesowych

Lp.	Zawartość	Noty					Lp.	Zawartość	Noty				
		ogółem	własne	przejęte z wyd. 1528 r.	inspira- cja głosy ¹				ogółem	własne	przejęte z wyd. 1528 r.	inspira- cja głosy ¹	
					kol. 4	kol. 5						kol. 4	kol. 5
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
1	Odesłanie do Ssp-Ldr	41	17	14	-	1	15	Jak w poz. 9 plus inne treści	1	1	-	-	-
2	Jak w poz. 1 plus glosa	3	1	2	-	-	16	Jak w poz. 1 plus glosa do Weichbil- du	5	3	2	-	-
3	Jak w poz. 2 plus Weichbild z glosą	1	1	-	-	-	17	Jak w poz. 1 plus inne zbiory prawa	1	1	-	-	-
4	Jak w poz. 3 plus objaśnienia	1	-	1	-	-	18	Jak w poz. 17 plus objaśnienia	2	-	2	-	-
5	Jak w poz. 2 plus glosa do Weichbil- du plus objaśnienia	1	-	1	-	-	19	Jak w poz. 18 plus inne treści	1	-	1	-	-
6	Jak w poz. 2 plus inne zbiory prawa	1	1	-	-	-	20	Jak w poz. 1 plus odmiana tekstu	1	1	-	-	-
7	Jak w poz. 2 plus objaśnienia	2	1	1	-	-	21	Jak w poz. 1 plus objaśnienia	14	2	12	-	-
8	Jak w poz. 7 plus inne treści	2	-	2	-	-	22	Jak w poz. 21 plus inne treści	2	-	2	-	-
9	Jak w poz. 1 plus Weichbild	46	30	16	-	-	23	Jak w poz. 1 plus inne treści	2	-	2	-	-
10	Jak w poz. 9 plus glosa do Weichbildu	5	2	3	-	-	24	Odesłanie do glosy do Ssp-Ldr	3	3	-	1	-
11	Jak w poz. 10 plus inne zbiory pra- wa plus objaśnienia	1	-	1	-	-	25	Jak w poz. 24 plus Weichbild	2	-	2	-	-
12	Jak w poz. 9 plus inne zbiory prawa plus objaśnienia	2	1	1	-	-	26	Jak w poz. 24 plus inne zbiory prawa plus objaśnienia	1	-	1	-	-
13	Jak w poz. 9 plus odmiana tekstu	3	3	-	-	-	27	Jak w poz. 24 plus inne zbiory prawa plus inne treści	1	-	1	-	-
14	Jak w poz. 9 plus objaśnienia	11	3	8	-	-	28	Jak w poz. 24 plus objaśnienia	5	-	5	-	-

29	Jak w poz. 28 plus inne treści	1	-	1	-	-	43	Jak w poz. 31 plus inne treści	9	1	8	-	-
30	Jak w poz. 24 plus inne treści	1	-	1	-	-	44	Odesłanie do glosy do Weichbil- du	31	28	3	1	-
31	Odesłanie do Weichbildu	109	104	5	-	1	45	Jak w poz. 44 plus inne zbiory prawa plus objaśnienia	2	-	2	-	-
32	Jak w poz. 31 plus glosa do Weichbildu	5	5	-	-	-	46	Jak w poz. 44 plus odmiana tekstu	3	3	-	-	-
33	Jak w poz. 32 plus inne zbiory prawa plus objaśnienia	1	-	1	-	-	47	Odesłanie do innych zbiorów prawa	20	17	3	8	2
34	Jak w poz. 32 plus inne zbiory prawa plus inne treści	1	-	1	-	-	48	Jak w poz. 47 plus objaśnienia	17	5	12	-	-
35	Jak w poz. 32 plus odmiana tekstu	1	1	-	-	-	49	Jak w poz. 48 plus inne treści	3	-	3	-	-
36	Jak w poz. 32 plus objaśnienia	3	-	3	-	-	50	Odmiana tekstu	162	158	4	10	-
37	Jak w poz. 31 plus inne zbiory prawa plus objaśnienia	1	-	1	-	-	51	Jak w poz. 50 plus objaśnienia	3	1	2	-	-
38	Jak w poz. 37 plus odmiana tekstu	1	-	1	-	-	52	Objaśnienia	43	17	26	7	10
39	Jak w poz. 31 plus odmiana tekstu	10	8	2	-	-	53	Jak w poz. 52 plus inne treści	9	-	9	-	3
40	Jak w poz. 39 plus objaśnienia	1	1	-	-	-	54	Inne treści	46	20	26	3	3
41	Jak w poz. 39 plus inne treści	1	1	-	-	-							
42	Jak w poz. 31 plus objaśnienia	3	-	3	-	-							
							Razem		648	441	207	30	20

¹ W niniejszej tabeli uwzględniamy inspirację głosy tylko w odniesieniu do not o treści jednorodnej, pomijamy natomiast wpływ głosy w notach o treści złożonej. Informowanie o tym do której części takiej noty inspiracja głosy się odnosi musiałoby doprowadzić do nadmiernej rozbudowy tabeli w rezultacie czego stałaby się ona mało czytelna.

Zmiany dokonane przez Jaskiera w terminologii v. Vulgata

Lp.	Tekst niemiecki		v. Vulgata	Jaskier	v. Vratislaviensis		Łaski	
	art.	termin	termin	termin	termin	art.	termin	art.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	II 56 § 2	agang (nien agang)	novus alveus	n. a. seu meatus	meatus	55	jak obok	215
2	II 56 § 2	agang	alveus	a. seu palus	palus	55	alveus ¹ et palus	215
3	II 24 § 2	anich werden	amittere	a. seu alienare	alienare	46	jak obok	191
4	I 53 § 2	anspreken	impetere	i. idest aloquatur	vendicat	32	loquitur	80
5	I 24 § 3	bedde	lectum	l. idest pulvinar	pulvinar	22	pulmentaria ¹	45
6	II 46 § 4	beseiet lant	sata	s. seu seminati agri	seminati agri	54	jak obok	210
7	I 63 § 4	bom	arbor	a. seu phallanga	fallanga	34	-	-
8	III 52 § 3	borchgreve	burgravius	b. idest perpetuus castellanus	perpetuus castellanus	76	jak obok	266
9	II 9 § 3	to borge dun	ad representandum commodare	a. r. c. hoc est ad fideiussoriam dare	fideiussores exigere	37	fideiussoria cautio	143
10	III 64 § 1	breve des koninges unde ingesigele	sacra programmata	s. o. seu litterae	littere sigillate	80	jak obok	274
11	I 53 § 1	bute	emenda	e. idest satisfactio	satisfactio	32	emenda ¹	80
12	I 59 § 2	dinkslete unde un-lust	tumulta et indisciplinata	t. et in. hoc est insolentias vel inobedientiam	insolentias vel inobedientia	32	jak obok	93
13	II 69	dodet	interficit	occidit	occidit	59	jak obok	231
14	III 64 § 3	edele man	generosus	g. seu nobilis	nobilis	80	jak obok	275
15	I 21 § 1	egen geven to erme live	dotalitium	d. hoc est vitae provisio	vitae provisio	21	opisowy	37
16	III 86 § 1	gebure siner geme-ne	ager communis	terra seu a. c.	terra communis	88	jak obok	287
17	III 12 § 2	gedaget wert de klage	si actio prorogatur	s. a. p. hoc est in alium terminu differatur	in alium terminum differatur	62	jak obok	242

18	III 32 § 10	gewedde	mulcta	m. seu poena	pena	68	jak obok	251
19	I 47 § 2	gewere loven	varenda	v. seu cautio	cautio	30	jak obok	70
20	II 54 § 5	gewundete ve	debilitatum	d. seu laesum	lesum	54	jak obok	214
21	I 44	gift	erogaverit	e. idest dederit	confert	30	dederit	68
22	I 58 § 2	greve	comes	c. vel dominus provincialis	dominus provincialis	32	comes ¹ seu d. p.	90
23	III 21 § 1	gut	una res	u. r. vel praedium	predium	64	jak obok	244
24	III 91 § 1	herbergen	colligere	c. seu suscipere in hospitium	suscipere in hospitium	91	jak obok	291
25	I 27 § 2	herwede	res expeditorias	r. e. idest arma bellica	arma bellica	24	jak obok	48
26	III 65 § 2	herschilt	feudi dignitas	f. d. idest scutum bellicum	scutum bellicum	80	jak obok	276
27	II 66 § 2	hilge dage	dies feriales	d. f. seu celebres	dies celebres	59	jak obok	228
28	III 51 § 1	hofwart	canis fundi	canis custodiens curiam seu c. f.	canis custodiens curiam	75	jak obok	265
29	II 48 § 5	hun	pullus	p. seu gallina	gallina	55	jak obok	211
30	III 32 § 3	inboren egen	vernaculus	v. idest innatus servus	innatus servus	67	jak obok	250
31	I 43	to kampe wart	duellum inferatur	d. i. idest si causa ad duellum venerit	si causa ad duellum venerit	30	si querimonia duello digna fuerit ¹	67
32	I 38 § 1	kempen	certantes	c. seu pugiles	pugiles	30	jak obok	59
33	III 33 § 1	koning (vor deme)	coram imperio	c. i. vel rege	coram rege	68	jak obok	252
34	III 60 § 3	koning	rex	imperator aut r.	imperator	79	jak obok	272
35	II 68	korn	sata	s. seu annona	annona	59	jak obok	230
36	I 24 § 3	kosten mit opge-havenen leden	cistae columnatae	c. c. idest cum elevatis tecturis	ciste cum cooper-turis curvatis	22	ciste cum tecturis elevatis	45
37	I 21 § 2	liftucht	dotalitium	d. idest vitae provisio	vite provisio	21	jak obok	37
38	I 54 § 4	loven	stipulare	s. seu promittere	promittere	32	jak obok	86
39	III 1 § 1	ophowen	succidi	s. seu ad terram prosterni	ad terram prosterni	59	jak obok	234
40	I 62 § 10	richten mit orden-len	sententialiter	s. hoc est per sententiam scabinorum	per sententiam scabinorum	33	jak obok	109
41	II 49	ovese	stilicidium	s. seu tectum	tectum	54	jak obok	212

1	2	3	4	5	6	7	8	9
42	III 64 § 6	palenzgreven	palansgravi	p. seu palatini	palatini	80	jak obok	276
43	III 45 § 9	papen kindere	ordinatorum filii	o. seu clericorum f.	clericorum filii	74	jak obok	263
44	III 45 § 4	punt (negen)	novem talenta	novem libre seu t.	novem libre	74	jak obok	263
45	III 51 § 1	punt en	talentum	t. idest viginti solidis	viginti solidis	75	jak obok	265
46	I 51 § 1	rechtlos	noxii	n. hoc est absque iure	absque iure	30	iure privati ¹	74
47	I 51 § 1	rechtlos	noxii	n. hoc est iure privati	absque iure	30	iure privati	74
48	III 79 § 1	richter des landes	ordinarius	o. seu provincialis iudex	iudex provincialis	85	jak obok	281
49	III 19	rike, vor deme	coram imperio	c. i. aut rege	coram rege	63	coram imperio ¹ et rege	243
50	III 45 § 1	scepenbaren vri lude	banniti	b. seu loco scabinali idonei	idonei ad scabinos	74	jak obok	263
51	III 80 § 1	sculteidum	praefectura	p. idest scultetia	scultetus	85	jak obok	282
52	III 64 § 8	sculteite	praefectus	scultetus seu p.	scultetus	80	jak obok	276
53	III 64 § 8	sculteite	scultetus	s. qui et praefectus rusticorum dicitur	scultetus	80	jak obok	276
54	I 53 § 3	setten	exponere	e. hoc est oppignorare	invadiare	32	impignerare	80
55	III 66 § 2	stat	praedium	p. seu villa	villa	81	jak obok	277
56	II 19 § 1	sunderen	emancipare	e. idest separare	separare	42	sequestrare ¹ ac separare	178
57	I 8 § 3	sune unde orvede	transactio	t. idest reconciliatio	compositio et vindictae abrenuntiatio	10	reconciliatio	18
58	I 40	truwelos beredet wert	fidefragus sententiat	s. idest si convictus fuerit	convictus fuerit	30	jak obok	63
59	I 63 § 1	underwinden	comprehendere	c. seu invadere	invadere	34	-	-
60	I 59 § 1	ungerichte	iniuria	i. ac pax fracta	pax fracta	32	jak obok	91
61	II 67	ungerichte	violentia	v. seu pax fracta	pax fracta	59	jak obok	229

62	III 70 § 2	ungerichte mit u. gevangen	in iniuriis deprehensus	i. i. vel crimine recenti pacis fractae d.	deprehensus in crimine recenti pacis fractae	82	jak obok	278
63	II 30	unrecht, dat hebbe men van u.	pro irregulari habeatur	p. i. h. idest pro iniustitia reputatur	pro iniustitia reputatur	48	pro iniuria ¹ et iniustitia rep.	198
64	I 20 § 1	veltginge ve	peccora pascualia	p. p. idest quibus non laborantur	animalia campestris, idest quibus non laborantur	20	jak obok	35
65	II 60 § 1	verspelet	detessaverit	d. hoc est ludo amiserit	deludat	57	jak obok	222
66	I 57	verwunnen	condemnetur	c. seu convincatur	convincatur	32	convincti	89
67	I 47 § 2	vormunde van gericht halven	tutor iudicialis	t. i. vel ex parte iudicii datus	tutor ex parte iudicii	32	jak obok	70
68	III 45 § 1	vorsten	illustri	i. seu principes	principes	74	jak obok	263
69	III 45 § 1	vri herren	spectabiles	s. et liberi domini	liberi domini	74	jak obok	263
70	III 19	vri lude	ingenui	i. seu liberi	liberi	63	jak obok	243
71	II 68	wechwerdege man	equitans	e. seu viator	viator	59	jak obok	230
72	I 53 § 1	wedden	mulcta	m. idest poena	pena	32	jak obok	80
73	II 60 § 1	were, de se in siner w. hevet	percipiens	p. seu novus possessor	novus possessor	57	jak obok	222
74	II 14 § 1	wergelt	verigeldus	recompensa seu v.	recompensatio	41	jak obok	167
75	I 34 § 1	word	solum	s. idest curiae fundus	area	27	area seu fundus	53

¹ Tak w v. Sandomiriensis.